

TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

8. SINIF TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE
ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTABINDA KADININ TEMSİLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nil ÇELİKAL

TRABZON
Haziran, 2020

**TRABZON ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**8. SINIF TÜRKİYE CUMHURİYETİ İNKILAP TARİHİ VE
ATATÜRKÇÜLÜK DERS KİTABINDA KADININ TEMSİLİ**

Nil ÇELİKAL

ORCID: 0000 - 0002 - 4169 - 8228

**Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce Yüksek Lisans
Unvanı Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.**

Tezin Danışmanı

**Doç. Dr. Ebru DEMİRCİOĞLU
ORCID: 0000 - 0001 - 8675 - 5276**

TRABZON

Haziran, 2020

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Tezimin içerdđi yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadđımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandđımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptđımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Trabzon Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandđını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

Nil ÇELİKAL

24 / 06 / 2020

ÖNSÖZ

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında kadın temsili ile dersin öğretiminden sorumlu sosyal bilgiler öğretmenlerinin ilgili ders kitabındaki kadın temsili hakkındaki görüşlerini ortaya koyan bu araştırma, Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır. Araştırma süresince danışmanlığımı üstlenerek gerek konunun belirlenmesinde gerekse çalışmanın yürütülmesi sırasında bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, tez yazmanın bir ekip işi olduğunu bana her aşamada hissettiren, çalışmamı yaklaşık 7 defa sabırla okuyan ve hiçbir zaman beni kırmayan, hatalarımı incelikle ve gücendirmeden göstererek onları birer değer haline getirmemi sağlayan çok sevgili hocam, Doç. Dr. Ebru DEMİRCİOĞLU'na şefkati, merhameti ve tüm emeği için sonsuz teşekkürü borç bilirim. Çalışmalarım sırasında engin görüş ve önerilerinden daima yararlandığım değerli hocam, Prof. Dr. İsmail Hakkı DEMİRCİOĞLU, Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK, Doç. Dr. Aydın GÜVEN ve eğitimimde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Eğitimim açısından elinden gelen tüm gayreti göstererek bana maddi manevi destek olan, haklarını asla ödeyemeyeceğim, ömrüm boyunca minnet borcu duyacağım biricik annem, hayattaki en hakikatli destekçim Zekiye ÇELİKAL ve deniz gözlü biricik babam Şaban ÇELİKAL'e destek, sabır ve sevgileri için Samanyolu'ndaki yıldızlar kadar teşekkür ederim. Tezimi planladığım ilk andan savunma sınavımın olduğu güne kadar her anlamda yanımda olan, varlıklarından güç ve feyz aldığım ablam Nur KARAGÖZ, abim Mehmet Cemil KARAGÖZ, ablam Suna SELVİ, abim Mehmet SELVİ'ye sonsuz teşekkürler. Ayrıca bana daima güven ve cesaret veren, hayattaki şansım, canımın en içi kardeşim Ali ÇELİKAL'e çok teşekkür ederim. Son olarak şefkatin en derin duygu olduğunu öğreten, daima hasret duyacağım, rahmetli anneannem Latife ÇELİKAL ve dedem Ahmet ÇELİKAL'e minnet ve şükranlarımı iletirim. Diğer yandan üç yıllık sabır, sevgi, sebat ve zorluk ile yazılan bu bilimsel tezi dünyanın daha yaşanılabilir bir yer olması için tüm imkânsızlıklara rağmen pes etmeden çalışan başta Mary CURİE ve Aziz SANCAR olmak üzere tüm bilim insanlarına ve yetişkinler yüzünden hayatını kaybetmiş tüm çocuklara ithaf ettiğimi belirtmekten kıvanç duyarım.

Haziran, 2020

Nil ÇELİKAL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
ÖZET.....	x
ABSTRACT.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
1. GİRİŞ.....	1
1. 1. Araştırmanın Amacı.....	12
1. 1. 1. Problem Cümlesi.....	12
1. 1. 2. Alt Problemler	12
1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi.....	13
1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları	13
1. 4. Araştırmanın Varsayımları	13
1. 5. Tanımlar	13
1. 5. 1. Cinsiyet.....	13
1. 5. 2. Toplumsal Cinsiyet.....	14
1. 5. 3. Kadın	15
1. 5. 4. Kadın Temsili	16
1. 5. 5. Eğitim ve Kadın.....	16
1. 5. 6. Ders Kitabı	18
1. 5. 6. 1. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi	19
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	23
2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	23
2. 1. 1. Politikada Kadın Temsili.....	23
2. 1. 2. Medyada Kadın Temsili.....	24
2. 1. 3. Sanatta Kadın Temsili	25
2. 1. 4. Toplumda Kadın Temsili	25
2. 1. 5. Bilimde Kadın Temsili.....	26
2. 1. 6. Geçmişten Günümüze Dünyada ve Resmi Sözleşmelerde Kadın Temsili ...	27
2. 1. 7. Türklerde Kadın	34
2. 1. 8. Türkiye’de Kadın	37
2. 1. 9. Eğitimde Kadın Temsili	38

2. 1. 10. Kadın Temsilinin Ulusal ve Uluslararası Belgelerde Yeri	41
2. 2. Literatür Taramasının Sonucu	43
2. 2. 1. Kadın Temsili ile İlgili Ders Kitabı Araştırmalarının Değerlendirilmesi	43
2. 2. 2. Ülkemizde Kadın Temsiliyle İlgili Ders Kitabı Araştırmaları	44
2. 2. 3. Yurt Dışında Kadın Temsiliyle İlgili Ders Kitabı Çalışmaları	58
3. YÖNTEM	63
3. 1. Araştırmanın Modeli	63
3. 2. Çalışmanın Amacı	64
3. 3. Evren / Örneklem	64
3. 4. Verilerin Toplanması	64
3. 4. 1. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri	64
3. 4. 1. 1. Doküman Analizi Kontrol Listesi	64
3. 4. 1. 2. Açık Uçlu Anket	65
3. 4. 1. 3. Yarı Yapılandırılmış Mülakat	66
3. 4. 2. Veri Toplama Süreci	66
3. 4. 2. 1. Pilot Çalışma	66
3. 4. 2. 2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması	67
3. 4. 2. 3. Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği	67
3. 5. Verilerin Analizi	68
4. BULGULAR	69
4. 1. Doküman Analizinden Elde Edilen Bulgular	69
4. 1. 1. I. Üniteyle İlgili Sonuçlar	69
4. 1. 1. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	69
4. 1. 1. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler	69
4. 1. 1. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	70
4. 1. 1. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	71
4. 1. 1. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	71
4. 1. 1. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler	72
4. 1. 2. II. Ünite ile İlgili Sonuçlar	73
4. 1. 2. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	74
4. 1. 2. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler	74
4. 1. 2. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	74
4. 1. 2. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	75
4. 1. 2. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	76
4. 1. 2. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler	76

4. 1. 3. III. Ünite ile İlgili Sonuçlar	77
4. 1. 3. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	78
4. 1. 3. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler	78
4. 1. 3. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	79
4. 1. 3. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	80
4. 1. 3. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	80
4. 1. 3. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler.....	80
4. 1. 4. IV. Ünite ile İlgili Bulgular	82
4. 1. 4. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	82
4. 1. 4. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler.....	82
4. 1. 4. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	83
4. 1. 4. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	84
4. 1. 4. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	84
4. 1. 4. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler.....	85
4. 1. 5. V. Üniteyle İlgili Sonuçlar	87
4. 1. 5. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	87
4. 1. 5. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler.....	87
4. 1. 5. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	88
4. 1. 5. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	88
4. 1. 5. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	89
4. 1. 5. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler.....	89
4. 1. 6. VI. Ünite ile İlgili Sonuçlar	90
4. 1. 6. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	90
4. 1. 6. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler.....	90
4. 1. 6. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	91
4. 1. 6. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	92
4. 1. 6. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	92
4. 1. 6. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler.....	92
4. 1. 7. VII. Ünite ile İlgili Sonuçlar	93
4. 1. 7. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular	94
4. 1. 7. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler.....	94
4. 1. 7. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler	95
4. 1. 7. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular	95
4. 1. 7. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili	95
4. 1. 7. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler.....	96
4. 2. Açık Uçlu Anket ve Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu ile İlgili Bulgular	97

4. 2. 1. Açık Uçlu Anketten Elde Edilen Bulgular	98
4. 2. 1. 1. Açık Uçlu Anketin Birinci Bölümünde Yer Alan Veriler	98
4. 2. 1. 2. Açık Uçlu Anketin İkinci Bölümünde Yer Alan Veriler	101
4. 2. 1. 3. Açık Uçlu Anketin Üçüncü Bölümünde Yer Alan Veriler	105
4. 2. 1. 4. Anketin Dördüncü Bölümünde Yer Alan Veriler	111
4. 2. 2. Mülakat Sonucu Elde Edilen Bulgular	118
5. TARTIŞMA	129
5. 1. Araştırmanın Birinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Tartışma	129
5. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Tartışma	130
5. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma	132
5. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma	134
5. 5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemi Olan Kadının Eğitimde Temsiliyle İlgili Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma ...	135
6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	138
6. 1. Sonuçlar	138
6. 1. 1. Araştırmanın Birinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar	138
6. 1. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar	139
6. 1. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar	139
6. 1. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar	140
6. 1. 5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemi Olan Kadının Eğitimde Temsiliyle İlgili Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar	140
6. 2. Öneriler	142

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler.....	142
6. 2. 2 İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	143
7. KAYNAKÇA	144
8. EKLER	160
9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ.....	171

ÖZET

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında Kadının Temsili

Kadın temsiline yönelik öğretiler ders kitapları tarafından açık ve örtük biçimde aktarılmaktadır. Aktarılan öğretiler, öğrencilerin kadınlar hakkındaki toplumsal rol ve algılarını doğrudan etkilemektedir. Sunulan kadın profilleri ile kadın bireylerin toplumda nasıl var olması gerektiği hakkında ipuçları veren ders kitapları, eğitim bilimleri bünyesinde yeni sayılabilen bir araştırma alanına yer açmıştır. Bu alan içerisinde kadın ve erkeklerin ders kitaplarında nasıl temsil edildiğiyle ilgili çalışmalar yapılmaktadır.

Çalışmanın amacı, 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında [8.S.T.C.İ.T.A.D.K] yer alan görsel ve metinlerde kadının temsil düzeyi ve bu temsil düzeyi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır. Çalışma nitel ve nicel bir bağlamda yürütülmüştür. Araştırmanın ağırlık merkezi olan nitel boyutta öğretmenlerin görüşlerini ortaya koymak amacıyla açık uçlu anket ve yarı-yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır. Çalışmanın nicel boyutunda ise, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. görsel ve metinleri doküman analizi bağlamında nicel bir anlayışla değerlendirilmiştir. Çalışmanın evrenini Trabzon ilinin en büyük ilçeleri olan Ortahisar ve Akçaabat'ta görev yapan ve 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük [8.S.T.C.İ.T.A.] dersinin öğretiminden sorumlu öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan açık uçlu anketin araştırmanın tüm evrenine uygulanması planlandığından, anket çalışması bir örneklem gerektirmemiştir. Araştırmanın bir başka veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış mülakat için amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre incelenen ders kitabındaki kadın temsili önemli ölçüde erkek temsiline gerisinde kalmıştır. Öğretmen görüşleri ise bu gerçeklikten farklı olarak; kitaptaki temsilin neredeyse yeterli ve incelenmeye muhtaç olmadığı yönündedir. Ayrıca araştırmaya katılan öğretmenlerin %81,11'i eğitimde kadın temsili hakkında herhangi bir eğitim almamıştır.

Araştırmadan elde edilen sonuca göre, 8.S.T.C.İ.T.A. ders kitapları kadın temsili için genele yayılan bir özveri ile düzenlendiğinde ve öğretmenler kadın temsiline yönelik eğitim aldığında yeterli düzeyde olmayan kadın temsili daha iyi bir duruma taşınabilir. Kadın temsiline ulaşılması gereken ölçüye ulaşabilmesi için ders kitapları ile onların uygulayıcısı öğretmenler uyumlu olmalı ve model olmanın teorik bilgilerden daha etkin olduğu fikri, kadın temsili için uygulamaya konulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Temsili, Ders kitabı, Sosyal Bilgiler Eğitimi, İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi, Öğretmen Görüşleri

ABSTRACT

The Representation of Women in the 8 Grade History of Turkish Revolution and Kemalism Textbook

Tenets for female representation are transferred explicitly and implicitly by textbooks. The transferred tenets directly affect the social roles and perceptions of students about women. Textbooks that give clues about how women should exist in the society with the presented women's profiles have opened a field of research which can be considered as new in educational sciences. Studies on how men and women are represented in textbooks are carried out in this field.

The purpose of this study is to present female representation level in the 8th grade History of Turkish Revolution and Kemalism textbook's [8.G.H.T.R.K.T.] text and visual with the views of social studies teachers about this level of representation. The study has been done in a qualitative and quantitative context. Open-ended questionnaire and semi-structured interview were used to reveal the opinions of teachers in the qualitative dimension, which is the center of gravity of the research. In the quantitative dimension of the study, the texts and visuals of the 8.G.H.T.R.K.T were evaluated with a quantitative approach in the context of document analysis. Teachers working in Ortahisar and Akcaabat, the biggest districts of Trabzon province, and responsible for teaching of 8th grade History of Turkish Revolution and Kemalism [8.G.H.T.R.K] course constitute the universe of the investigate. Since the open-ended questionnaire used in the research is planned to be applied to all of the investigate' universe, the questionnaire study does not require a sample. Criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, was used for the semi-structured interview, another data collection tool of the study. According to the findings obtained, the female representation in the textbook, which was examined, was significantly behind the male representation. According to teachers' opinions as different from this reality, the female representation in the textbook is almost enough and does not need to be investigated on this subject. Also, 81,11 % of the teachers who participated in the study did not receive any training on female representation in education.

According to the results obtained from the research, when 8.G.H.T.R.K.T. is organized with a general devotion for female representation, the female representation which is not at a sufficient level can be moved to a better situation. In order for the representation of women to reach the required level, the textbooks and their practitioner teachers should be compatible and the idea that being a model is more effective than theoretical knowledge should be put into practice for the representation of women.

Keywords: Representation of Women, Textbook, Social Studies Education, Revolution
History of Turkish Republic and Kemalism Course, Views of Teacher

TABLolar LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
1.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesi'nde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	70
2.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	71
3.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesinde Yer Alan Görseller	71
4.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	72
5.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	72
6.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	74
7.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	75
8.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde Yer Alan Görseller	76
9.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	76
10.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	77
11.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	78
12.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	79
13.	8.S.T.C.İ.T.A. Ders Kitabı'nın 3. Ünitesinde Yer Alan Görseller	80
14.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	81
15.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	81
16.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	83
17.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	84
18.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde Yer Alan Görseller	84
19.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	86
20.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	86

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
21.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	87
22.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	88
23.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde Yer Alan Görseller	88
24.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	89
25.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	89
26.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	91
27.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	91
28.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde Yer Alan Görseller	92
29.	8.S.T.C.İ.T.A.'nın 6. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	92
30.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	93
31.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim	94
32.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek	95
33.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde Yer Alan Görseller	95
34.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler	96
35.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı	97
36.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyeti.....	98
37.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Durumu	98
38.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi	99
39.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeler	99
40.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi	100
41.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Alıp Almadıkları ile İlgili Bulgular.....	101
42.	Eğitim Materyallerinde Kadının Erkekler Gibi Temsil Edilip Edilmemesi Gerekliği Konusunda Ne Düşündüklerine İlişkin Bulgular	103

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
43.	Sosyal Bilgiler Dersinin Kadının Temsili İçin Uygun Bir Ders Olup Olmadığına İlişkin Bulgular	103
44.	Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular	104
45.	Öğretmenlere Göre, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Hangi Cinsiyetin Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular.....	105
46.	Öğretmenlere göre, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. Metinlerinde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular.....	106
47.	Öğretmenlere göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadınların En Çok Tekrar eden 5 Rolüne İlişkin Bulgular	107
48.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının En Çok Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular.....	107
49.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının En Az Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular	108
50.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Metinlerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular.....	109
51.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadınlara Yönelik En Sık Tekrarlanan Sıfat ve Unvanlara İlişkin Bulgular	110
52.	8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular	110
53.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadın mı, Yoksa Erkek mi Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular	112
54.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular	112
55.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadınların En Sık Hangi Rollerde Temsil Edildiğine İlişkin Bulgular	113
56.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının En Az Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular.....	113
57.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının En Çok Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular.....	114
58.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Görsellerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular.....	115
59.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular	115

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
60.	Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi	119
61.	Öğretmenlerin Eğitim Materyallerinde Kadının Erkekler Gibi Temsil Edilip Edilmemesi Gerekliği Konusunda Ne Düşündüklerine İlişkin Bulgular	119
62.	Öğretmenlere Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Kadının Temsili İçin Uygun Bir Ders Olup Olmadığına İlişkin Bulgular	120
63.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Hangi Cinsiyetin Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerekliğine İlişkin Bulgular	121
64.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. Metinlerinde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular.....	122
65.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadınların En Çok Tekrar eden 5 Rolüne İlişkin Bulgular	123
66.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Metinlerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular.....	124
67.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular	125
68.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının mı, Yoksa Erkeğin mi Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerekliğine İlişkin Bulgular	125
69.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular	126
70.	Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Görsellerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular.....	127

KISALTMALAR LİSTESİ

8.S.T.C.İ.T.A.	: 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük
8.S.T.C.İ.T.A.D.K.	: 8. sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı
BM	: Birleşmiş Milletler
CEDAW	: Convention on Elimination of Forms of Discrimination Against Woman [Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi]
CEİD	: Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
CSW	: Commission on the Status of Women [Kadının Statüsü Komisyonu]
DEU	: Dokuz Eylül Üniversitesi
EGİTİMSEN	: Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası
ETCEP	: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi
KSGM	: Kadının Statüsü Komisyonu Genel Müdürlüğü
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TOG	: Toplum Gönüllüleri Vakfı
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı
WSPU	: Women's Social and Political Union [Kadınların Sosyal ve Politik Birliği]

1. GİRİŞ

Kadın temsili, herhangi bir konu üzerinden, kadının farklılaşan özelliklerini gösterme, aktarma ve anlatma durumudur. Bir toplumda var olan kadın temsili, o toplumun değerleri ve kültürel enstrümanlarından etkilenir. Bu etki kadına hangi alanlarda ne ölçüde atıf yapıldığını gösteren temsil ölçüsü olarak karşımıza çıkar. Diğer yandan insanın yaşam tecrübelerinden doğan toplum öğretileri, karşımıza çıkan bu ölçüyü besler ve devam ettirir. Özellikle toplumsal cinsiyet olarak tanımlanan cinsiyete dair toplum öğretileriyle kadın temsili dinamik bir ilişki içindedir. Kadın temsili toplumsal cinsiyet ilişkisi şöyle açıklanabilir: İnsan; iletişim kurup toplumsallaşabilen, kendi türü ve diğer canlı türlerine hükmedebilen bir varlık olmasının yanında düşündüğünü ortaya koyma, geliştirme ve dönüştürme kabiliyeti ile bilinen diğer tüm varlıklardan ayrılmaktadır. Kendi özelinde ise, erkek ve kadın olarak birbirinden ayrılmaktadır. İlgili ayırım en başta biyolojik farklılıklara dayalı olarak tanımlanmıştır. Zamanla biyolojik farklılıklara, iş bölümlerinden kaynaklı toplum öğretileri eklenerek toplumsal cinsiyetin argümanları olan kalıp yargılar (stereotype) oluşturulmuştur.

Bu kalıp yargılar, özellikle Orta Çağ Dönemi'nde kadın ve erkeğin toplumda eşit olamayacağı görüşü ile keskin ve inisiyatifin erkek lehine kullanıldığı normlar haline gelerek insanların yapay cinsiyeti olan toplumsal cinsiyeti çoğunlukla kadın aleyhine güçlendirmiştir. Böylece toplumsal cinsiyete dair imgeler, cinsiyetten bahsedilen hemen hemen her alanda dikte edilmeye başlanmıştır. Bu imgelerin tesiri yalnızca insanda değil hayvanlarda ve bazı dillerde nesnelere üzerinde bile görülebilmektedir. Günümüzde de gelenekselleşmiş toplumsal cinsiyet örfünün yaygın olduğu toplumlarda kadına çoğu birimde daha az olanak tanınmaktadır. Ayrıca çeşitli baskı unsurlarıyla kendisini temsil etmesi üzerinde olumsuz etkilere sebep olunmaktadır. Diğer yandan toplumsal cinsiyet normlarını besleyen kadın temsili ölçüsüne yönelik daha fazla bilgi edinmek için kadın ve erkek kavramlarına daha detaylı baktığımızda Harari'ye (2017) göre; tarım devriminden bu yana insanlar kendilerini erkekler ve kadınlar olarak ayırdılar ve neredeyse her yerde erkekler kadınlardan daha iyi durumlara ve işlere layık görüldü. Dolayısıyla kadın ev ve evdeki herkese hizmet eden, bir çocuk yetiştiricisini; erkek ise, kamusal alanda çalışan tüm güçlüklerle baş etmek zorunda olan insan cinsini temsil eder hale gelmiştir. Fakat kas gücünün hâkim olduğu dönemlerde toplumsal öğretiler kadın bireylere büyük güçlükler yüklemiş olsa da günümüzün şartları kas gücünü dünya genelinde geride bırakmaktadır. Dolayısıyla daha az bilişsel beceri gerektiren işlerin kadın kısmına yığılma geleneği popülerliğini kaybetmektedir. Diğer bir deyişle kadın,

erkeğin egemenlik kurduğu birçok toplumda; erkeğe hizmet eden nesne olmanın ötesine geçerek özne olmaya başlamaktadır (Başöz, 2017).

Toplumumuzda ise kadının genel konumunu kadın tanımından görmek, kadın temsiline olan bakış hakkında bilgi edinmemize yardımcı olabilir. Kadın ve erkek kelimeleri Türk Dil Kurumu [TDK] sözlüğü tarafından şöyle açıklanmaktadır: Kadın kelimesi, “erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen” (Türk Dil Kurumu [TDK], TDK, 2019a) ile “analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri, becerileri olan, hizmetçi bayan, bayan” (TDK, 2019a). Erkek kelimesi ise: İsim olarak; “yetişkin adam, bay, er kişi, insan, hayvan ve bitkilerin dişiyi dölleyecek cinsten olanı, koca” (TDK, 2019b). Biyoloji biliminde “sperma oluşturan organizma” (TDK, 2019b). Sıfat olarak; “sözüne güvenilir, mert ya da girintili ve çıkıntılı biçimde bir çift oluşturan nesnelere çıkıntılı olanı ve sert, kolay bükülmez” (TDK, 2019b). Köklü ve ulusal ülke sözlüğümüzde yer alan erkek ve kadın tanımları toplumumuzda var olan kadın temsiline açık bir beyanı kabul edilebilir. Sunulan tanımlar incelendiğinde şekilcilik ve iki cinsiyete de tanımlanmış görevler ortaya çıkmaktadır. En basit ifadeyle erkeğin er kişi, kadının ise hizmetçi bayan olarak ifade edilmesi günümüz kadın temsili açısından yanlış yönlendirmeye ve tanıtıma fırsat vermektedir. Diğer yandan sözlüğümüz, hem kadını erkeğin gerisinde temsil eden ifadelere yer vermiş hem de erkeğe olan beklentiyi en başından yüksek tutmuştur. Oluşturulan beklentiler ve kurallar neticesinde ortaya çıkan kadın durumu, geçmişten bugüne incelendiğinde ise şu sonuçlarla karşılaşılmaktadır: Tartışmalı da olsa kadına bakış açısı, ilk çağ medeniyetlerinde kadın lehine, Orta Çağ'da ise çoğunlukla aleyhine bir biçimde şekil almıştır. Yeni ve yakın çağda ise; erkeğin gerisinde temsil edilen kadın, toplum içi alanda kendine yer edinmeye çalışmış ve salt bir cinsiyete ait olmanın değil insan olmanın tüm erdemlerini temsil eder niteliğe kavuşmak için erkekler ile birlikte uğraş vermiştir.

İlk çağ medeniyetlerindeki kadının temsili hakkında bilgi alınabilen Bachofen'in *Analık Hakkı (Das Mutterrecht)* isimli eserinden; kan bağıının anadan devam ettiğini ve onun bu sebeple otorite ve yasama merkezi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır (Ersoy, 2017). İlk çağlarda kadının, otorite ve yasama merkezi statüsü dışında, üretici sayılan tanrıça statüsünde de temsil edildiği görülmektedir: Tanrıça kızarsa çoğu iş yolunda gitmez hatta türlü fenalıkların yanında kıtlık ve sefalet ortaya çıkabilirdi. Çünkü kadın atfı ile nitelenen tanrıça; insanı doğurur, doyurur ve doğayı yeşertirdi. Ayrıca kadının konumu ve ona verilen değer hakkında toplumlarda farklı yaklaşımlar bulunmaktaydı. Örneğin, Eski “Türklerin şamanları sihir kuvvetiyle harikalar gösterebilmek için, kendilerini kadına benzetmeğe mecbur idiler; kadın elbisesi giyerler, saçlarını uzatırlar, seslerini inceltirler, bıyık ve sakallarını tıraş ederler, hatta gebe kalırlar, çocuk doğururlardı” (Gökalp, 1970, s. 165). Gökalp (1970) bu bilgilerle, erkek şamanların toplum üzerinde etki bırakmak adına kadınlar

ile özdeş olan rolleri dramatize ettiklerini ortaya koyarak, Eski Türklerde kadının kutsal olarak temsil edildiğini ortaya koymakta olup dini ritüeller içerisinde kutsal olarak temsil edilen kadının çocuk doğurma ve üretme rolleriyle temsil edildiğine dikkat çekmektedir. Tüm Kuzey Kafkasya otokton halklarının sözlü edebiyat eseri sayılan Nart destanlarına baktığında ise kadının tarımsal verimi sağlayıp onlara beceriler bahsettiğine inandıkları görülmektedir. Örneğin, Güneş ve Ay tanrısının kızı Satanay-Biyçe toplumların en zor problemlerine pratik çözümler bulup işlerini kolaylaştıran, kadınlara ekmek yapmayı öğreten bir kahramandır. Kuzey Kafkasya'da yaşamış olan Karaçay-Malkar Türkleri de Satanay Biyçe'ye inanırlar ve hatta onların Kürek-Biyçe inançları da mevcuttur. Bu inanca göre yağmur olmadığında küreklere kadın elbiseleri giydirilerek Biyçe'ye benzetilir ve ondan yardım istenilirdi (Hacueva, 1997). Çünkü onlara göre yağmuru yağdıran Satanay Biyçe'dir. Bu doğrultuda kadının üretim, iyileştirme ve bereket imgeleriyle temsil edildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Kybele ismindeki ilk kadın tanrıça Frigya uygarlığı tarafından bolluk, bereket, yaratıcılık, çocuk büyütme özellikleriyle nitelendirilmekteydi. Kybele'ye, Frigya uygarlığının yanı sıra Kültepe tabletlerinde, Lidya, Hitit ve Sümer uygarlıklarında da farklı isimlerle rastlanılmaktadır (Ersoy, 2017). Diğer yandan kadın temsiline toplum içerisinde tanrıça olarak yapı bulmasını Firestone (1993, s. 85), "tapılmak özgür olmak demek değildir" şeklindeki görüşü ile eleştirmektedir.

Kadın temsiline Orta Çağ'daki durumuna baktığımızda ise: İlk Çağ'a göre daha da farklılaşan ve karmaşıklaşan hayat şartlarıyla, iş alanlarının değişmesi sonucu kadın statülerinin; dolayısıyla toplumdaki temsil seviyelerinin de değiştiğini gösteren bir yapılanma sonucuna varılmaktadır (Firestone, 1993). Orta Çağ'da kadın, dönemin Hindistan'ında merkezileşmiş olan kastta köle, Avrupa'nın feodal beylerinin elinde eşya ve köle, Ortadoğu'nun Araplarınca doğmaması gereken bir nesne veya yaşatılırsa bir köleyi temsil etmekteydi (Notz, 2018). Orta Çağ'ın Anadolu'sunda ise çoğu kaynak tarafından durumunun iyi olduğuna işaret edilse de kadın, yine de yaşam şartları iyileştirilmiş bir köleyi temsil etmekteydi (Roax, 1989). Çünkü bekar ise babasına, babası yoksa abisine veya evli ise eşine nerdeyse her konuda tabi olmak zorundaydı ve son sözü eve hâkim olan erkek söylerdi. Burada kullanılan *köle* kelimesinden kasıt köle pazarlarında alınıp satılan insandan farklı olarak yaşamında istek, duygu ve düşünceleri doğrultusunda hareket edemeyen; konum bakımından bir otoriteye katı çizgilerle bağlı olandır. Diğer yandan Orta Çağ toplumlarının, İslam dinini kabul edenlerinde kadına bakış açısı İslam kuralları çerçevesinde ciddi değişikliklere uğramıştır. Kadına erkekle denk olmasa bile yeni haklar tanınarak etkin bir birey olabilme hakkı verilmiştir. Bu haklar doğrultusunda kadın statüsü olumlu yönde değişiklik göstermiş olacak ki İslam Tarihi'ne yön veren Cemal Vakası'nın lideri Hz. Aişe olmuştur (Apak, 2013). Hz. Aişe'nin birçok yönden güçlü oluşu onu dönemin çoğu

kadınından ayırır da yaklaşık 38 yıl öncesinde kız çocuğuna yaşam hakkı verilmeyen bir toplumda kadını lider olarak temsil etmiştir. Avrupa'nın çoğu bölgesinde ise kadın, cadı avları olarak nitelendirilen olayların kahramanı şeklinde temsil edilmektedir.

Orta Çağ'dan Yeni Çağ'a geçildiğinde ise kadın konumu büyük değişikliklere uğramamıştır. Kadın varlıklı bir aileye mensup ise toplumda söz hakkına atadan sahip olabilmekteydi. Asil kadınlar, erkekler ile eşit olmasa da benzer haklara sahipti. Avrupa'da gücünü yitirmiş veya alt tabakalardan olan kadınlar ise savaşlarda ve baskınlarda çocuklar ile beraber alınıp satılabilmekteydi (Bono, 1987). Oryantalist bakış açısıyla ortaya konulan birçok araştırmada, Anadolu Yeni Çağı'nda kadının özgür olmadığı tespit edilse de kadın açıkça özgürdü ve kendine ait olan haklarını aktif bir biçimde kullanır durumdaydı (Uysal, 2014). Ayrıca seyyahların yazdığı eserler dolayısıyla Anadolu kadınının Avrupa'da yaşayan kadınlara göre daha iyi koşullarda yaşadığı görülmektedir (Uysal, 2014). Fakat özgürce vakıf kurup toplumsal faaliyetlerde yer alan kadınlara bakıldığında birçoğunun varlıklı olduğu ve şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Buna karşın kırsal alanda yaşayan kadınların temsili hakkında detaylı bilgi bulunmamakta ve var olan haklarından yararlanabilme durumu da bir diğer bilinmeyen olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeniçağın sonuna doğru Avrupa'da yaşanan gelişmeler oradaki toplumların ciddi ölçüde zenginleşmesine sebep oldu. Böylece yüksek çevrelerde yetişen kadınların ev işlerindeki temsili daha yaygın bir biçimde, alt çevre insanlar tarafından yapılmaya başlandı. Bu kadınların ev ve aile işlerinden kalan boşluğunu salon toplantıları ve çeşitli etkinlikler doldurduğu Firestone tarafından ifade edilmektedir (Firestone, 1993).

Firestone'a (1993) göre kadınların yaşadığı boşluktan çıkma içsel çekişmeler ve kadının bulunduğu yeri sorgulamaya başlaması bu toplantılar ile başlamış ve kadın hareketinin ilk adımı atılmıştır. Kadınlar bu dönemde açıkça; yazar ve şair olarak kendilerini ev dışında temsil etmeye başlamışlardır. Yeniçağın sonunda ise, yaşanan Fransız İhtilali'ni desteklemiş olan kadınlar, Fransız İhtilali'nden sonra yapılan yasal düzenlemeler sonucu yeniçağ boyunca daha etkin bir biçimde mahrum bırakıldıkları alanları kullanmak istemiş ve kadının toplumda nasıl temsil edildiğini sorgulamaya ve sorgulatmaya başlamışlardır (Firestone, 1993). Kadın temsiline her alanda iyileştirilmesi adına Fransız Devrimi'nden günümüze kadar değişik boyutlarda mücadeleler verilmiştir. Bu anlamda kadınların ve zaman zaman onları destekleyen erkeklerin, kadınlar ile ilgili istekleri feminizm akımını oluşturmuştur. Kadının hayattaki temsili hakkında fikir üreten feminizm ise *feminist hareket* olarak adlandırılan daha eski bir olguya dayanmaktadır. Kolay'a (2009) göre, Feminist hareketin gelişim süreci içinde kadınların kamu ve özel alandaki konumları irdelenmeye ve çeşitli alanlarda daha fazla konuşulmaya başlandı. Feminist hareketin etkisiyle yalnızca ev ve aile üyesi olmaktan doğan sorumlulukları temsil eden kadınlar, yazdığı yazılar ve

sunduğu bildiriler ile Simone de Beauvoir'ın deyimiyle *ikinci cins* olmayı reddetmekteydi. Özellikle İngiltere, Amerika ve Fransa'da çeşitli çalışmalar yürüten bu kadınlara: Mary Shelly, Mary Wollstonecraft, Margaret Fuller gibi isimler örnek gösterilebilir (Firestone, 1993). Shulamith Firestone'un kadın devriminin habercisi saydığı bu kadınların, aydın kesim içerisinde yetişip düşünce ve yazılarıyla kendilerinden sonraki kadınların kaderini etkilemeleri, bizlere de aydın ailelerce yetiştirilmiş olan Fatma Aliye ve arkadaşlarını hatırlatmaktadır (E. Demircioğlu, 2014).

Kadın hakları hareketine dolayısıyla kadın temsiline yön veren başlıca konulara değinmek üzere incelemeler yapıldığında: "Tarihte geçimini yazdıklarıyla kazanan ilk kadın yazar" (URL-1, 2019) Christine De Pisan'ın, 1401 yılında ilk kadın haklarına vurgu ve çağrı yapan erken feministlerden olduğu anlaşılmaktadır (Husson ve Mathieu, 2018). Ardından Fransa Concorde Meydanı'nda giyotin ile ölüm cezasına mahkûm edilen Olympe de Gouges "kadınlara darağacına çıkma hakkı veriliyorsa kürsüye çıkma hakkı da verilmelidir" (Husson ve Mathieu, 2018, s. 19) söylemiyle kadın hakları hareketine damgasını vurmuştur. Daha sonra ilk defa 1792'de yayımlanan *Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi (A Vindication of The Rights of Woman)* isimli eseriyle kadın hakları hareketine hız kazandıran Mary Wollstonecraft, Rousseau'nun kadının noksan olan kas gücü yetisi gibi akli de noksandır söylemlerini eleştirip benzer yazarların eserlerine yönelik yorumlarda bulunarak dikkat çekmiştir. Bunlardan bir diğeri ise Dr. Gregory'nin *Kızlarımın Mirasım* isimli eserinde kızlarına vasiyet ettikleridir (Wollstonecraft, 2007). Rousseau'nun ünlü eseri *Emile* incelendiğinde kadının hiçbir koşulda özgür hissetmesine müsaade edilmemesi gerektiği, başıboş bırakılmaması ve itaatkâr olarak eğitilmesi konusunda olan tavsiye niteliğindeki söylemleri ile karşılaşılmaktadır (Rousseau, 2011). Dr. Gregory ise ünlü eserinde kızlarına kıyafet ve süse düşkün olmalarını söyler. Çünkü ona göre kıyafet düşkünlüğü ve süs merakı öğrenilen bir şey değil kadının doğalından gelen davranışlardır (Wollstonecraft, 2007). Tüm bu söylemler ve tavsiyeler Wollstonecraft'ı haklı çıkarmaktadır. Wollstonecraft eseriyle kadınlara seslenerek; asıl olanın akıl ve eğitimle meşguliyet olduğunu, süs ve güzellikle kazanılanların geçici olduğunu vurgulamaktadır.

Benzer şekilde günümüzde de aynı kadın eğitim değerlerinin var olduğu kabul edilebilir. Başta moda olmak üzere diğer ekonomik sektörlerin yansıttığı ideal kadın görünüşleri ve yaygın olan hanım kız imajları akla gelmektedir. Zararsız gibi duran bu nosyonlar kadınların çoğunu insan olmanın erdemi dışına çıkarıp onları sınırsız bakım, onarım (estetik ameliyatları), alışveriş ve bunların getirdiği kıskançlık ve sürekli tüketici olma durumuna maruz bırakmaktadır. Bakım, estetik, alışveriş sınırsızdır; birini tükettikten sonra piyasa gereği yenisi üretilmektedir. Özgüven, akıl ve başarıyı güzelliğe paralel sayan bir grup kadın ise günümüzde hala en yenisiyle, en iyisi olma peşindedir. Mary

Wollstonecraft'ın kadınların anlayış yetilerini geliştirmeden hayat hakkındaki tüm marifetlerini güzellik ve evlilik peşinde koşarak harcamaları, onların, kısa ömürlü güzellikleri geçince gülünç birer yaratığa dönüşmelerine sebep olur (Wollstonecraft, 2007) ifadeleri 18. yüzyıldan günümüze kadının temsili ve evlilik kurumuna bakış hakkında bilgi vermektedir. Aradan iki yüzyıldan fazla zamanın geçmiş olması ve yanlışların, geliştirilmiş bir şekilde uygulamalarda hala yer buluyor oluşu manidardır. Bu bağlamda daha birçok kadın, kendi varoluşunu sorgulayarak yazılar yazmış ve günümüz kadınının bugünkü statüsü hakkında gelişmelere yol açmıştır. Diğer yandan kadının temsili ve görünürlüğü 1848'de yeni bir gelişme elde etmiştir:

1848 yılında ilk ulusal kadın hakları bildirisi Seneca Falls'teki genel kurul aracılığıyla, insan hakları bildirisi örnek alınarak kabul edilmiştir (Firestone, 1993). Bu bildiriye Amerika'da iç bunalımlar sebebiyle sessizleşen kadın hareketini tekrar alevlendirecek olan Harriet Stanton Blatch'in (Firestone, 1993) annesi Elizabeth Cady Stanton'un kaleme aldığı bilinmektedir. 1903 yılında ise kadın temsiline bakıldığında, kadının haklarını kazanması ve daha adil bir biçimde hayatına devam etmesi için oy hakkı istemiyle meclislerde temsil edilmeleri gerekliliğine dayanan Emmeline Pankhurst, Birleşik Krallık'ta protestolar ve açlık grevleriyle dikkat çeken Kadınların Sosyal ve Politik Birliği'ni (Women's Social and Political Union [WSPU]) kurmuştur (URL-2, 2020). Bu birlik daha sonra isteklerini kan dökerek yaptırmaya çalışan süfrajetlere (suffrage) dönüşecektir.

Süfrajetler'in bir kısmı oy hakkını, yaptıkları kanlı eylemlerle kabul ettirebileceğini düşünmüşlerdir. Böylece kadın hakları hareketi içerisinde, kadınların kendi kendilerini var etme gayretlerine karşı, yüksek çekinceleri getirecek olan siyasallaşma eğilimi baş göstermiştir. Bu doğrultuda incelenen çoğu kaynağa göre; siyasal hak talep eden feminizm ve kadın hakları hareketi, kadını özgürleştirme girişiminde olan feministlerce birbirinden ayrılmıştır. Hatta bu konu hakkında Firestone (1993), oy istemiyle örgütlenen çoğu kadın grubunun kadın özgürlüğü faaliyetleriyle bir alakası olmadığını kaleme almıştır. Bu duruma sebep olarak; muhalif gruplarca, feminizmin çeşitli amaçlar için bir araç olarak kullanılmaya çalışılması gösterilebilir. Oysaki feminizmin çıkış noktası, daha önce belirtildiği gibi, kadın özgürlüğüydü ve siyasetle olan tek gerçek bağı ise kadının siyasal alanda özgürce temsiliydi.

20. yüzyıla gelindiğinde ise yaşanan 2. Dünya Savaşı sebebiyle feminizm ve kadın temsili çalışmaları yavaşlamıştır. Savaş sonrasında ise kadınlar ile ilgili çalışmalar artmıştır. Bu çalışmalardan biri olan *İkinci Cins* günümüzde de irdelenmeye devam edilen bazı konuları ele almıştır. Simone de Beauvoir 1949'da yayımlanan bu eserinde kadının, her şeyden önce bir insan olduğunu ve eğitim yoluyla toplumlardaki cinsiyete yönelik ritüellerin değiştirilebileceğini yansıtmaktadır. Diğer yandan tarih boyunca kadının, erkeklerden aşağı

ve ikinci cins olarak görülmesinin kadına erkeğin ihtiyaçlarını karşılama gerektığı ve ancak bu sebeple erkekle ilişkisi olabileceğinin öğretilmesinden kaynaklandığı açıklanmaktadır. Buna ek olarak kadının, birilerinden onay alacak kadar başarılı olmak için çalışmak zorunda bırakılması ve erkeklerden daha az yasal hakka sahip olmasının dünyada var olan kadın temsilini oluşturduğu düşüncesi yer almaktadır (Beauvoir, 1993a). Ayrıca eserinde kadını oyuncak bebekle karşılaştırarak plastik veya canlı, ikisinin de birer aksesuar olarak temsil edildiğini söyler. Bunun gerekçesi olarak da oyuncak bebeğin güçlü bir özdeşleşme aracı olduğunu dolayısıyla çocuğun kendi tercihi olmaksızın süslü parlak elbiseler giyme, fiziksel görünüşe dikkat etme gibi öğretilerle kendi kimliğini tanımladığını ve bunun ilerisinde de ondan farksız bir şekilde oyuncak bebeğinin o dışarıdayken evde onu beklediği gibi sadece kocasını beklediğini, süslü ve parlak olmaya özen gösterdiğini, ve kendi bebeğine istediğini yaptığı gibi kocasının da ona istediğini yapmasını kabul ettiğini gösterir (Beauvoir, 1993a).

Simone de Beauvoir evlilik kurumu içerisinde kadının kocasıyla olan ilişkisini açıklarken “Tanrı çoğunlukla kocasının kalıbında görünür kadına” (Beauvoir, 1993b, s. 107) sözlerini kullanır. Kendisi, kadınların özgürlüğe kavuşabilmesi için onlara dayatılan normları sorgulamaları ve hayatlarını sosyal kurgulardan arındırmaları gerektiğine inanmıştır. Bazı kesimlerin sapkın bazılarınsa hayalci bulduğu Simone de Beauvoir 20. yüzyılda kadının varlığına yönelik ortaya koyduğu fikirleriyle aradan yüzyıl geçmesine karşın, hala kadın temsilini etkilemektedir. 20. yüzyıl içerisindeki kadının temsili hakkında bilgi veren bir başka eser ise Kate Millett’e ait *Cinsel Politika* isimli eserdir. Bu eser içerisinde kadınlık ve erkeklik özelliklerinin, sorumluluklarının ve görevlerinin otoritenin işine yarayan bir politika olduğunu açıklar (Millett, 2011). Arka yüzünde yer alan *Amerika’da en çok övülen, en çok lanetlenen ve hakkında en fazla konuşulan kitap (New York Times)* yorumu yaşanan dönem Amerika’sının kadın özgürlüğüne bakış açısını yansıtmaktadır. Judith Butler ise 1999 tarihinde yayımlanan eseri ile bizlere anlatılan veya kabul ettirilen toplumsal kimlikleri baştan sorgulamamızı sağlamıştır. Kadın temsilinin neden erkek temsilinden daha düşük değerlerle toplumda var olduğunu sorgulayan Butler kadına yönelik temsil kelimesini ise şöyle ifade etmektedir;

Temsil, bir yandan kadınlara siyasi özneler olarak görünürlük ve meşruiyet sağlamayı hedefleyen siyasi süreç içindeki anahtar terim görevini görür; öte yandan kadınlar kategorisine dair bazı varsayılan hakikatleri ya açığa çıkardığı ya da çarpıttığı söylenen bir dilin normatif işlevidir (Butler, 2018, s. 43).

Kadının toplumdaki temsili hakkında yapılan tüm bu çalışmalara ek olarak uluslar kendi aralarında çeşitli sözleşmeler yaparak endüstri devrimlerinin peş peşe yaşandığı dönemimiz içerisinde insan beynine dayanan ihtiyaçlar doğrultusunda önlemler almaktadır. Kadının toplumdaki temsili, temsilinin durumu ve bu durumun etrafındaki problemlerin çözümü hakkında alınan önlemler bunlardan bazılarıdır. Tüm bunlara rağmen kadın, birçok

alandaki eşit bir biçimde temsil edilmemektedir. Kadınların büyük bir kısmı iş yerinde cam tavan, yakın çevresinde ise fitrat adı altında kendisine dayatılan engellerle karşılaşmaktadır. Bu engeller dünyanın her yanında çeşitli boyutlarda var olduğundan; “kadın evrensel boyutta sömürülmektedir” (G. Kaya, 2010, s. 96).

Bu doğrultuda kadının temsil varlığı incelendiğinde birçok alanda yoklukla karşılaşılır. Varlığından bahsettiğimiz alanlar gözden geçirildiğinde ise küçük düşürücü söylemler ve ikinci cins olma eğilimleri yaygındır. Aile içerisindeki konumuna bakıldığında ise genellikle arka planda yer aldığı açıktır. Anne, erkek ve kız çocukların her ikisini doğuran, doyuran, temizliğini ve eğitimini genel manada yüklenen kişi olarak gösterilir. Fakat ataerkil prosedür çocuklar üzerinde eğer söz sahibi olunacaksa son sözü erkeğin söylemesi gerektiğinden yanadır. Kadın, bilinçli ve bilinçsiz bir biçimde, kadın olduğu için akıl yetisinin erkeğe denk olmadığı belirtilerek ikinci cinsi temsil etmesi için yönlendirilmektedir. Kadın temsili açısından ortaya çıkan olumsuzluklarla baş edebilmek adına yapılan uluslararası çalışmalarda kadının toplumsal alana dahil edilip farklı alanlarda temsil yeterliliğinin artırılması özellikle iş hukuku ve eğitim hakkına dayanan bağlayıcı maddeler yer almaktadır (Moroğlu, 2012). Bu maddelerin temelinde ise eğitim ve kültürel ritüellerin başını çektiği yaptırımların düzeltilmesine yönelik direktifler yer almaktadır (Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği [CEİD], CEİD, 2019a). Diğer yandan kadının eğitime katılımı ile temsiline iyileştirilmesi için yapılan bu direktifler ve birçok proje, sapkın ve geleneklere karşı saldırı biçiminde görülmekte, çeşitli bölgelerde reddedilerek, içeriğinden habersizce kınanmaktadır. Dolayısıyla tüm kadınlar, aynı yüzyıl içerisinde aynı eğitim yönelimlerine sahip olamamaktadır.

Diğer yandan günümüz koşullarına rağmen özellikle Güney Asya, Sahra-altı Afrika ve Güney Doğu Asya ülkelerinde kız çocukları eğitim ve öğretim kurumlarına değil, çocuk denilecek yaşlarda evlilik kurumuna yönlendirilmektedir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Akadlı-Ergöçmen, 2012). Küçük yaşta evlendirilen kız çocukları, çocuk anneler olarak, kendi çocuklarıyla birlikte büyüdükleri ve annelik rolünü genellikle yerine getiremediklerinden, çeşitli sorunlara temel hazırlarlar. Ayrıca kadının toplum içerisinde gelin ve anne olarak temsili güçlendirildiğinde, diğer alanlardan doğal bir biçimde soyutlandığı bilinmektedir. Geleneksel toplumların genel yargısının aksine, kadının gerçek bir anne olarak temsil edilebilmesi için şefkat, merhamet ve annelik dürtüsünün eğitilmişliği tam anlamıyla fitrat ve güdüsel değildir. Bir kadının tam anlamıyla annelik rolünü temsil edebilmesi için öncelikle kendisinin şefkat ve merhamet duygularına ihtiyacının olduğu çocukluk döneminden çıkmış olması gerekebilir. Eğitimden yoksun halde yetiştirilen kadınların yetiştirdikleri nesillerden medet umulmak isteniyorsa kadın eğitilmeli ona söz hakkı verilmeli ve hayatı hakkında radikal kararlar alabilme şansı tanınmalıdır (Wollstonecraft, 2014). Diğer yandan gelişmiş

olan ülkelerde kadının eğitimine olanak tanınması, onu kamusal ve sivil alanla bütünleşik bir şekilde hayata katmakta fakat kısmi manada kadının geleneksel temsili devam ettirilmektedir. Bu durum, kadınların toplum içerisinde yükselmeyi, yaygın bir biçimde güzellik ve popülerlik ile kendi bedenine bağlaması konularında açıkça görülür. Eğitim üzerinde geleneksel çabanın etkili olduğu ülkelerde ise kadına gerekli hak ve hürriyetler, ilgili inkılaplarla tanınmış olsa da kadının eğitim yoluyla toplumsal alanda temsili hala istenilen durumda değildir.

Kadın temsiline sorgulanmasını sağlayan yukarıdaki tüm unsurlardan hareketle, günümüz eğitim olanaklarının büyük bir bölümünde, kadın varlığının arka planda kalmış çizgisinin değiştirilmesi için çaba harcandığı anlaşılmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli ülkeler söz konusu çabalarına ek olarak, eğitim kurumlarında kullanılan ders kitaplarını incelemekte böylece kadına karşı toplumda var olan ön yargıları değiştirip çağımız gerekliliklerine uyum sağlama yolunda ilerlemektedir. Kadına yönelik ders kitaplarını inceleyen bilimsel çalışmalar özellikle Avusturya'da 1970'lerde hızlanmıştır (Köse, 2011). Avusturya'da hızlanan çalışmalar, öğretimi yapılan birçok disiplinde okutulan ders kitabı incelemelerinin artmasını sağlamış ve kadın hakkındaki ders kitabı incelemeleri dünyanın birçok yerine yayılmıştır. Ülkemizde ise ders kitaplarına ilişkin yapılan kadın konulu araştırmaların tamamına bakıldığında, Külahçı (1987) tarafından yapılan ilköğretim Türkçe ders kitaplarını incelediği çalışma en eski çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda ülkemizdeki ders kitabı incelemeleri çeşitli amaçlar doğrultusunda çok daha eski tarihlerde başlamış olsa da kadın temsili boyutundaki ders kitabı incelemelerinin 1987'den beri sürdüğü söylenebilir.

Külahçı (1987) ilgili çalışmasına yönelik incelemiş olduğu ders kitaplarında kadına dair anlatı ve bilgilerin eksikliğini ortaya çıkararak diğer disiplinlerin öğretiminde kullanılan ders kitaplarının analizine kapı aralamıştır. Bu disiplinlerden biri de tarihtir. Tarih konularını kapsayan ders kitaplarına ilişkin araştırmalar incelendiğinde ise ilk olarak 1994 yılında Helvacıoğlu'nun (1994) hayat bilgisi ders kitaplarını incelediği görülmektedir. Helvacıoğlu (1994) aynı çalışmada hayat bilgisi ders kitaplarının yanında diğer ilköğretim ders kitaplarını da incelemiştir. Sunduğu analizlerden ise özellikle tarih bilimine ilişkin konuların yer aldığı ders kitaplarında kadının toplumsal hayatla zayıf bir bağlantı içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. 1994 yılından bu yana yapılan benzer çalışmalar incelendiğinde ise kadının ders kitaplarındaki görünürlüğüne yönelik olarak hayat bilgisi, sosyal bilgiler, tarih ve İnkılap Tarihi ders kitaplarının incelendiği ve elde edilen sonuçlar doğrultusunda çeşitli düzeltmelerin yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat kadın temsiline tam anlamıyla tarih konularını kapsayan kitaplarda inşa edilemediği ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda İ. H. Demircioğlu'nun (2013) günümüz tarih ders kitaplarının önemli bir bölümünün, küreselleşme merkezli olan toplum öğretilerine rağmen, yoğun siyasal tarih anlatımından

dolayı toplumsal tarihe birçok konuda yeterince hitap etmediğine yönelik verdiği bilgiler kadın temsiline ilişkin sorunun nedenini önemli ölçüde açıklamaktadır. Diğer yandan, Kaymakçı (2017) benzer bir şekilde, tarih alanında yapılmış olan akademik çalışmaları incelediğinde tarih disiplini açısından toplumsal konuların yeterince irdelenmediğini ortaya çıkarmıştır.

Ülkemizde okutulan ve tarih konularına yer veren ders kitaplarında kadın temsiline ölçüsü ve ne şekilde olduğu hakkında daha önce belirtildiği gibi çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalar incelendiğinde Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında elde edilen en erken çalışmanın 2008 yılında yapıldığı görülmüştür. Bu çalışma Zor (2008) tarafından ortaya konulan, Türk Kadınının 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansımalarını siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan inceleyen, bir yüksek lisans tezidir. Daha sonra yapılan çalışmalara bakıldığında ise Demirel'in (2010) 6, 7 ve 8. sınıflara yönelik hazırlanan sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görseller ve metinleri cinsiyet açısından incelerken, Gazan (2010) ise 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabını Türk toplumundaki kadının yeri açısından incelemiştir.

Aykaç (2012), hayat bilgisi 1., 2., 3. ve sosyal bilgiler 4., 5., 6., ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan resim, fotoğraf ve ifadeleri toplumsal cinsiyet açısından incelenmiştir. Buna ek olarak Dilek (2012) 4., 5., 6., 7., 8. ve H. Çelik (2016), 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını, farklı kıstaslar ile, kadın konusu üzerinden incelemişlerdir. Diğer yandan Bilgin (2019) 5., 6. ve 7. sınıf, Başaran (2019) ise 4., 5., 6., ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsel ve metinleri toplumsal cinsiyet açısından analiz etmiştir. Can (2007) ise 4., 5. ve 6. sınıf ders kitaplarındaki cinsiyet eşitliği üzerine bir çalışma ortaya koymuştur. Diğer yandan sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan konuların büyük bir kısmını tarih bilimine ait konular oluşturduğu için kadın temsiline tarih ders kitapları tabanındaki karşılığını inceleyen çalışmalar irdelenmiştir. Bu bağlamda Köse (2004), Köse (2011) ve E. Demircioğlu'nun (2014) ortaya koydukları çalışmalar ile karşılaşmıştır. Bunlardan Köse (2004) 9., 10., 11., 12. sınıf tarih ders kitaplarındaki kadın ve Türk Kadınına ait imajları ortaya koyarken Köse (2011) tarih öğretiminde kadın imajını lise öğrencilerinin tutumları çevresinde yeniden tanımlamaktadır. E. Demircioğlu (2014) ise 10 ve 11. sınıf tarih ders kitaplarını toplumsal cinsiyet açısından derinlemesine analiz etmiş ve konu hakkında öğretmen görüşlerini ortaya koyarak eğitimde toplumsal cinsiyet eğitime yeni bir bakış açısı kazandırmıştır.

Ulaşılan çalışmalar içerisinde sadece Demirel (2010) ve Dilek (2012) tarafından ortaya konulan araştırmalarda İnkılap Tarihi ders kitaplarının yapılan analizlerin birer parçası olduğu anlaşılmaktadır. Demirel (2010) ilgili ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığının durumunu ele alırken Dilek (2012) ise İnkılap Tarihi ders kitabını kadın hakları yönünden çalışmasında kullanmış olup her ikisinde de kitaplardaki kadın temsili doğrudan ele

alınmamıştır. Bu nedenle literatürde İnkılap Tarihi ders kitaplarında kadın temsili ele alan detaylı bir çalışmanın olmadığı söylenebilir.

Genel literatürde ise kadın temsili üzerinde çok az durulmuştur. Bu bağlamda doğrudan kadın temsili kavramını kullanan çalışma konuları: *yerel yönetimde kadın temsili*, *siyasal katılımı kadın temsili*, *medyada kadın temsili* olarak sıralanabilir. Eğitim alanında ise kadına ilişkin çalışmaların genellikle toplumsal cinsiyet kavramı etrafında şekillendiği fakat bu çatı kavramdan spesifik olarak ayrılabilen kadın temsili kavramının, herhangi bir çalışmada doğrudan ele alınmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca literatürde yer alan eğitime ilişkin kadın konulu çoğu çalışma eksik temsile değinmekte fakat bunu özellikle kadın açısından irdelememektedir. Dolayısıyla kadın temsili, okullarımızda ve özellikle kullanılan ders kitaplarında eksik bir biçimde yansımaya devam etmektedir. Oysaki eğitim ve öğretimde kadın temsili gözetilmesi ve kültürlerin ortaya koyduğu kadın algısının sağlıklı aktarımı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Her alanda kadın temsili olumlu bir şekilde sağlanabilmesi için, bilimsel çalışmalarla kadının desteklenmesi, eğitim materyallerinin de bu doğrultuda yapılandırılması gerektiği bilinmektedir (Sayılan, 2012).

Toplumsal değerlerimizin oldukça önemli bir bölümünü yansıtan ve tarih ders kitapları ise bu noktada büyük bir role ve noksanlara sahiptir. Örneğin Çanakkale Zaferi için savaşa giden öğrencilerin şehit olması sebebiyle 1916'da hiç mezun veremeyen Galatasaray Sultanisi tarih kitaplarımıza çoğu sefer konu olmaktadır, Üsküdar Kız Koleji bünyesinde öğrenim görmekte olan ve İzmir'in işgaline tepki gösteren kadınlarımızdan bahsedilmemektedir (Özdemir, 1983'den akt., Kurnaz, 1991, s. 108). Böylece Kurtuluş mücadelemizin ön hazırlığı sayılabilecek psikolojik ve manevi destek sağlamak adına toplantılar düzenleyip ciddi çalışmalar yürüten kadınların gözden kaçtığı bir sirkülasyon aktarılmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler Kurtuluş Savaşı'ndaki Türk Kadınına genellikle cephe gerisindeki görevleri ile tanımaktadır. Fakat tarih konularını işleyen kitaplar hazırlanırken, savaş alanlarına mermi taşıyan kadınlarımızın yanı sıra gayret ve özverilerinin getirdiği güçle; bilime, sanata, siyasete ve daha birçok alana mal olmuş kadınlarımızdan feyz alınmalıdır.

Tüm bu bilgiler ışığında; literatürde belirgin olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'na dair kadın temsiline ilişkin boşluğun kapatılması amaçlanmıştır. Nitekim 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın ana amaçlarını gerçekleştirmesi için içeriğindeki kadın temsili yeterli bir düzeyde olması beklenir. Bu sebeple oluşturulan; araştırmanın amacı, önemi, problem durumu, araştırma problemi, alt problemler, araştırmanın sınırlılıkları ve tanımları aşağıdaki gibidir.

1. 1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın konusu: Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] tarafından yayınlanmış ve okullarda okutulmakta olan güncel 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerde kadının temsil düzeyi ve bu temsil düzeyi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır.

Eskiye oranla günümüzde, yol gösterici çalışmaların sonuçları ışığında ders kitaplarına yönelik ciddi dil, görsel ve şekil değişikliklerine gidilmiş olup toplumu tamamlayan ve insanla daha barışık ders kitapları üretilmektedir (Gümüšoğlu, 2016). Diğer yandan bazı eksiklikler var olmaya devam etmektedir. Bunlardan biri de ders kitaplarındaki kadın temsilinin durumu ve buna bağlı gelişen cinsiyet temelli ön yargıların aktarımıdır. Ders kitaplarında cinsiyetçi sunumun var olup olmadığı varsa ölçüsünün saptanması sınırlı sayıda derse ait araştırmalar neticesinde elde edilmiştir. İlgili sınırın dışında kalan ve bu araştırmanın yapılma amacını içeren ders kitabı ise okutulmakta olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'dır. Alan yazın içerisinde ilgili ders kitabına yönelik kadın temsili veya ölçüsünü gözeten neredeyse hiçbir çalışma bulunmamakta olup ders kitaplarında kadın temsilinin durumunu ortaya koyma açısından literatürümüzde bir boşluk bulunmaktadır. Dolayısıyla yapılan bu araştırma, söz konusu boşluğu kapatıp yeni çalışmalara başlangıç oluşturmayı hedeflemektedir.

Bu amaçla oluşturulan problem ve alt problemler aşağıdaki gibidir:

1. 1. 1. Problem Cümlesi

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerde kadının temsil düzeyi ve bu temsil düzeyi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

1. 1. 2. Alt Problemler

1. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının temsil düzeyi nedir?
2. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan metinlerde kadının temsil düzeyi nedir?
3. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının temsil düzeyiyle ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
4. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan metinlerde kadının temsil düzeyiyle ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?
5. Kadının eğitimde temsiliyle ilgili olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?

1. 2. Araştırmanın Gerekçesi ve Önemi

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metin ve görsellerde kadının nasıl temsil edildiğini ortaya koymayı hedefleyen bu araştırma özgün değeri olan bir araştırmadır. Araştırmaya konu olan ve Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2018 yılında basılan ve 5 yıl süreyle okutulacak olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metin ve görsellerde kadının nasıl temsil edildiğiyle ilgili daha önce bir doküman analizi yapılmamıştır. Bunun yanında mevcut ders kitabında kadının nasıl temsil edildiğiyle ilgili olarak bu dersin öğretiminden sorumlu sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koyan başka bir çalışma mevcut değildir. Bu gerekçelerden dolayı araştırma özgündür ve literatürde bulunan ciddi bir eksikliği gidermeye dair taşıdığı sorumluluktan dolayı gerekli ve önemlidir.

1. 3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Yapılan bu araştırma MEB'in 2018 yılında yayınladığı ve 5 yıl süre ile geçerli olacak olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinler ile sınırlıdır. Öğretmen görüşleri açısından ise; Trabzon ilinin en büyük ilçesi olan Ortahisar ve Akçaabat ilçelerinde bulunan, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın öğretiminden sorumlu, sosyal bilgiler öğretmenleri ile sınırlıdır.

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerin kadın temsili gözetilerek ders kitabı içerisinde yer aldığı varsayılmıştır. Görsel ve metinler bu varsayım gözetilerek incelenmiştir. Ayrıca öğretmen görüşlerinin alınmasında kullanılan anketlere, kişilerin içtenlikle ve bilinçli cevap vermiş olduğu varsayılmıştır.

1. 5. Tanımlar

1. 5. 1. Cinsiyet

Cinsiyet, "bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiyi ayırt ettiren yaradılış özelliği, eşey, cinslik" (TDK, 2019c) olarak tanımlanır. Bu tanım dışında cinsiyet kavramına yönelik yapılmış tanımlardan bazıları ise şöyledir: Yorgancı (2008) "Cinsiyet, biyolojik cinsiyete bağlı demografik bir kategoridir" şeklinde tanımlarken Özçatal (2011, s. 24) ise "Cinsiyet, kadın ve erkek arasında biyolojik olarak belirlenen farklılıklardır" biçiminde tanımlar. Diğer yandan Sevrge (Delamont, 1990'dan akt., Sevrge, 1998, s. 19) cinsiyet kavramını açıklarken cinsiyet kadın ve erkek olmanın biyolojik temelini ifade eder tanımını kullanır. Literatürde cinsiyet terimi üzerine daha birçok farklı tanım bulunmakla beraber hepsinin aktardığı ortak bilgi, cinsiyetin biyolojik bir özellik olduğu yönündedir. Bu biyolojik

özellik gebeliğin ilk iki ayında insan kromozomları tarafından belirlenir ve sadece cinsel fizyolojiye ilişkindir (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem ve Hoeksema, 2006). Bu doğrultuda cinsiyet, ait olduğu organizmanın cinsel fizyolojisini kapsamaktayken toplumun ona yönelttiği davranış özellikleri, cinsiyete farklı bir boyut kazandırır: Toplumsal cinsiyet.

1. 5. 2. Toplumsal Cinsiyet

Toplumsal cinsiyet hakkında birçok tanım bulunmaktadır. Bu tanımlar genellikle 'cinsiyete bağlı olan biyolojik yapının, toplum vasıtasıyla çeşitli roller üstlenmesi' konusunda birleşmektedir. İlgili tanımlardan bazıları şöyledir: Dalyan, Bayır ve Ceyhan (2018) toplumsal cinsiyeti, cinsiyetin biyolojik olmaktan çok toplumsal olduğuna ilişkin anlam olarak tanımlarlar. Butler (2018, s. 50) ise "toplumsal cinsiyet, biyolojik belirlenimden öte toplumun bireyleri kültür, din, devlet, eğitim ve aile gibi kurumlar aracılığı ile belirlediği, toplumsal anlamda kadınlık ve erkekliğin inşa edilmesi" olarak tanımlanmaktadır. Buna ek olarak Judith Butler toplumsal cinsiyetin, zamanla edinilen ve terk edilmesi uzun zaman alan kültür unsurunun ötesinde dil ile geliştiğine inanır çünkü ona göre toplumsal cinsiyet dil meselesidir. Bu meseleyi ise şu sözleriyle ortaya koymaktadır: "Toplumsal cinsiyet dilin tekrar tekrar stilize edilmesidir, kaskatı bir düzenleyici çerçeve içinde tekrar edilen bir dizi edimdir" (Butler, 2018, s. 89). Bir diğer tanıma göre; toplumsal cinsiyet, "...kadın ve erkek cinsiyetlerine toplum tarafından yüklenen anlam..." olarak açıklanmaktadır (Metin, 2011, s. 84). E. Demircioğlu'na (2014) göre toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenmiş kişilik özelliklerini, rol ve sorumluluklarını ifade etmektedir. Ayrıca Yumuşak (2013, s. 5) toplumsal cinsiyeti: "biyolojik cinsiyeti de içine alan karmaşık bir yapıdır" şeklinde tanımlar. Tanımlar doğrultusunda cinsiyet ile sıkı bağlantısı bulunan toplumsal cinsiyetin inşa edilmişliğini cinsiyetten bağımsız bir biçimde kuramsallaştırırsak yüzergezer bir yapıntı haline geldiği sonucuna varırız (Butler, 2018). Diğer yandan "sosyal bilimciler toplumsal cinsiyetten analizin bir 'faktörü' ya da 'boyutu' olarak bahsederler. ...Aynı terim biyolojik dilsel veya kültürel farklılığın bir 'işareti' olarak bedenli kişiler için de kullanılır" (Butler, 2018, s. 55). Bu doğrultuda cinsiyetin, toplumu ilgilendiren dil, giyim, davranış ve daha birçok konuda; toplumdan direktif aldığı kurgusal olguya toplumsal cinsiyet denilebilir. Oluşturulan kurgusal olgu ise cinsiyet türüne atfen her toplumun kendi doğrularından geliştirilen kalıpyargılar ile kalıcı hale gelir. Bunun en tipik örneği, kadınların erkeklerden daha duygusal olduğuna ilişkin yaygın inançtır (Esen, 2013, s. 760). Bu doğrultuda sürekli olarak üretilen ve geliştirilen toplumsal cinsiyetin, dinamik bir yapıda olduğu kabul edilebilir. Ayrıca cinsiyet türleri etrafında şekillenen toplumsal cinsiyet; bölgesel, kökensel ve zamansal birçok faktöre bağlı değişiklik gösterebilmektedir. Diğer yandan tüm insanların toplumsal cinsiyet yargılarına aynı ölçüde maruz kaldığı fikrinde olunarak güçsüzlüğün

adedildiği ve çoğu zaman eşitsiz söylemin kilit kavramı olarak seçilebilen kadın kavramı üzerinde durmak gerekir.

1. 5. 3. Kadın

Kadın sözcüğünün Soğdca hatun kelimesinden türetilmiş olup katun, kadun, kadın biçiminde değişime uğradığı bilinmektedir (URL-3, 2019). Useev (2012) ise eski Türkler'de kadının daha çok aile içindeki görevi ve yerine göre adlandırıldığını belirtmektedir. Günümüzde kullanılan kadın kelimesi ise insanlardan dışı olanına işaret etmektedir. Kadın kelimesi kadınlık kavramına dönüştüğünde ise bir takım toplumsal cinsiyet özelliklerine bürünür. Hart (Hart, 1995 akt., Dedeoğlu, 2000, s. 140), bu durumu yaptığı çalışmalar neticesinde kadın olmayı ev ve ötesindeki her türlü günlük faaliyet olarak açıklar. Bu doğrultuda kadın ve kadınlık kavramlarının cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farka benzer bir anlam taşıdığı kabul edilebilir. Çünkü kadınlık kavramı, toplumsal cinsiyet kavramının cinsiyet kavramı üzerine bina edilmesi gibi, kadın kavramı üzerine oluşturularak toplumsal cinsiyet tabiatının bir parçası haline gelir. Ataerkil yaşam tarzının ev işlerini yönetme, ailedeki erkek fertlerin bireysel fakat basit olan; temizlik, yemek, eşya toplama gibi işlerini layıkıyla yapabilme bir kadının kadınlık yapabilmesi olarak görülür. Kadınlık becerilerine sahip olma ev dışındaki kadın temsili açısından farklılaşır. Örneğin ev dışında fiile dönüşen meziyetler toplumun yarattığı kadınlık özellikleri açısından genellikle kadının aleyhinedir. Bu kadınlık özellikleri incelendiğinde masallar, kitaplar, medya, toplum ve diğer pek çok kullanım alanı ile biçimlendikleri görülür (Koçer, 2009). Bu alanlarda ise kötü, yetersiz ve metafiziksel özellikleri bulunan insanlar genellikle kadındır. Örneğin masallardaki "...periler, cadılar, üvey anneler, gulyabaniler ve itici çirkinlikteki eril ya da dişil varlıklar..." (Sagaert, 2017, s. 184) genellikle kadındır ve tek başlarına iyi işler başardıkları çok nadirdir. Ayrıca karakterlere gösterilen yaklaşım cinsiyetlere göre değişmektedir. Örneğin; erkeğin çirkin biri olması tek başına bir engel sayılmazken, bir kadın için durum başkadır (Sagaert, 2017). Günümüzde ise bahsedilen kadın olma durumu aile eğitimine ek olarak basılı yayınlar ve özellikle dijital medya üzerinden aktarılmaktadır (Mora, 2005).

Yukarıda yer alan bilgilere ek olarak '*Kadın Çirkinliğinin Tarihi*' isimli eserinde kadın temsili anlatan Sagaert (2017) toplumların genelinde üç kadın figürünün çirkin olduğunu söyler. Bunlar, kız kurusu kadın, entelektüel kadın ve isyankâr kadındır. Bu doğrultuda evlenmeyen, sorgulayan ve dışa dönük olan kadının diğer bir değişle geleneksele bağlı kadınlık becerilerini karşılamayan kadının kötü kadın olarak nitelendirildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 20.yy'ın başlarında kişisel haklarını kazanana kadar kadın, genellikle eşinin mülkü kabul edilmiştir (Giannetakis, 2017). Böylece toplumsal alandaki kadının tanımı ve izdüşümü oluşmakta, kadın temsili biçimlenmektedir.

1. 5. 4. Kadın Temsili

Temsil herhangi bir konu üzerinden, birinin veya bir şeyin farklılaşan özelliklerini gösterme, aktarma, anlatma durumuna denir. Bir başka tanıma göre temsil, "birinin veya bir topluluğun adına davranma" fiilidir (TDK, 2019e). Bock'a göre ise temsil eden temsil ettikleriyle aynı çıkarları paylaşmalıdır (Bock, 2004'ten akt., Sarhanlı, 2008, s. 109). Kadın temsili ise Erkman tarafından; temsili bir kadın gösterilerek gösterilen kadının davranışları, giyimi, seçimleri gibi özellikler yönünden kadının nasıl olması gerektiği hakkında örtük bir biçimde mesaj vermesi olarak tanımlanır (Erkman, 1987'den akt., Tarlakazan, 2017, s. 185). Buna ek olarak kadın temsili, insan topluluğu olarak tanımlanabilecek her toplulukta, kadının diğer kadınlar adına, tüm topluma ne kadar ve nasıl sunulduğu olarak tanımlanabilir. Diğer bir deyişle herhangi bir sahada kadınla özdeşleştirilen sorumluluklar, durumlar ve görgülerin niceliksel ve görsel olarak sunumu kadın temsildir. Niceliksel sunum toplumdan ve özellikle kural koyucular tarafından etkilenir ve yüklenen sorumluluklardan doğan özelliklerin sıklığını yansıtır. Görsel sunum ise niceliksel sunumla aynı argümanları paylaşır ve buna ek olarak daha çok kadın tarafından ortaya konur. Örneğin; kadına bir ülkenin meclisinde verilen kürsü sayısı, bir kitapta kadın hakkında yazılanların toplamı veya herhangi bir yerde istihdam edilen kadın sayısı o alanlardaki kadın temsiline niceliksel yönünü simgeler. Diğer yandan kadının; giyim, bakım ve vücut ölçüleri açısından yönlendirme almadığı düşünüldüğünde çoğunlukla kendisi tarafından temsil edilir. Böylece kadın, kadının görsel açıdan sunumunu gerçekleştirir.

Konu hakkında yapılan araştırmalar incelendiğinde kadın temsiline hem görsel hem de niceliksel açıdan incelendiği görülebilir. Bu araştırmalar, belli başlı alan ve konularda olmayıp sınırlı sayıdadır. Ayrıca büyük çoğunluğu makale ve yüksek lisans tezlerinden oluşmaktadır (Tecerren, 2019).

1. 5. 5. Eğitim ve Kadın

Niteliğiyle, istisnasız her toplumun iyi ve kötü anlamda yönünü belirleyen, nesillerin toplumsal alanda kendine yer edinmesini sağlayan köklü örüntüye eğitim denir. Siegfried Bernfeld ise eğitimi gelişme gerçekliğine toplumsal tepki olarak tanımlar (Bernfeld, 2012). Emile Durkheim, Bernfeld ile benzer bir şekilde eğitimi sosyalleşme metodu olarak görür (Durkheim, 2004). Aslan'a (2001, s. 25) göre ise eğitim, "toplumun üretmiş olduğu kültürel değerlerin yeni yetişen kuşaklara aktarılması olayıdır". Altan-Arslan (2000) ise eğitimi insanların kendi geleceklerini kontrol etme yetisi olarak açıklar. Bu doğrultuda eğitim insana gelecek hakkında söz hakkı tanınmış olması şeklinde de yorumlanabilir. Başka bir tanıma göre eğitim, insanların zihinsel, fiziksel, duyuşsal yetenek ve davranışlarının istenilen

doğrultuda geliştirilmesi için gösterilen çaba ve gayretlerin tümüdür (Akyüz, 2010). Eğitilerek kazandırılan bilişsel, davranışsal ve duyuşsal beceriler, doğuştan gelen reflekslerden değiştirilebilir ve eklenenebilir olmalarıyla ayrılırlar. Bu bağlamda eğitimde kadın temsiline durumu eğitim ile ilişkilendirilmelidir. Ayrıca aktarılan kadına dair perspektifin ve bilgilerin refleksif olmadığı vurgulanmalıdır.

Eğitim birçok alanda olduğu gibi kadın temsili olgusu üzerinde önemli ve büyük bir etkiye sahiptir. Günümüze kadar eğitimde kadına ilişkin sağlanan değişimler irdelendiğinde bu etkinin önemi daha net anlaşılabilir. Eğitim alanında sağlanan değişimlerin endüstriyel devrimler etrafında şekillendiği birçok araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur (Schwab, 2016). Bu bağlamda kadın için eğitim beş büyük döneme ayrılabilir. Bunlardan ilki sanayi devrimi öncesi toplumun uygun gördüğü eğitimidir. Bu eğitim kadına temsil etmesi gereken yerin ev ve oradan kaynaklanan sorumluluklar olduğu yönündeydi (Şahin, 2018). Evden ayrı olan işlerde ise kadın hayali olgularla temsil edilmiş ve caydırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemin öncesinde ana Tanrıça Dönemi olduğu fikri yaygın olsa da dönem hakkında net bilgi bulunmamaktadır (Demirdağ, 2017). İlk sanayi devriminde ise kadın ucuz iş gücü konumuna geldi (Yapar-Gönenç, 2006). İşçi olarak temsil olduğu bu dönemde fazlaca zenginleşen ailelerin yanında dadı, aşçı, bakıcı, temizlikçi veya fabrikalardaki üretim için eğitilmiştir (Firestone, 1993). Böylece kendi parasını kazandı ve yapmak istenilenle yap denilenler arasında seçim şansı yakaladı. Zengin aile kadınları ise daha önce belirtildiği gibi kendi işlerini bu kadınlara yaptırıp bol zamana kavuştuğundan dönem sonuna doğru kadın hareketlerini gerçekleştirerek eğitim haklarına alenen kavuşmuşlardır (Firestone, 1993). İkinci sanayi devrimi gerçekleştiğinde birçok ülke kadın eğitimini benimsemiş ve kanunlarla koruma yoluna girişmiştir. Bu süreç içerisinde çeşitli engeller ve zorlukların yanı sıra aşırı muhafazakâr insanların kadına eğitim hakkı verildiğinde, çeşitli kariyer alanlarında kendisini temsil ile meşgul olacağından evdeki sorumluluklarını tam olarak ifa edemeyeceği yönünde bakış açıları bulunmaktaydı (Yellice, 2018). Hatta dönem dergileri Batılı ve çalışan kadını ev sorumluluklarını yerine getiremeyen biri şeklinde göstererek kadını çalışma hayatı hakkında uyarmaktaydı (F. Kurnaz-Şahin, 2017).

Üçüncü endüstriyel devrimle beraber ise, kadının evdeki sorumluluklarının bir kısmı hafiflemiştir. Ev aletleri giderek yaygınlaşmış yıpratıcı ev işleri daha konforlu hale getirilmiştir (Atagök, 1993). Bu doğrultuda kadının büyüklerinden alacağı; kıyafetleri nasıl daha beyaz hale getireceği, ütülerini ne derece kömürle ısıtması gerektiği, akşam yemeğini yetiştirebilmesi için bulaşık temizleme ve yer süpürmeye ne kadar vakit ayırması gerektiği konusundaki eğitimi giderek farklılaşmıştır. Dördüncü endüstriyel devrimde ise insanlık akıllı cihazları ortaya koymuştur. Artifical olarak tanımlanan bu cihazlar yaygınlaşma aşamasında olup kadın eğitimini eskiye oranla daha iyi bir noktaya ulaştırmışlardır (Schwab, 2016). Buna

karşın kadın, hala dünyanın her yerinde aynı eğitim olanaklarına sahip değildir (Soyer, 2017). Bu sebeple, eğitim ve öğretim olanaklarının her bireye ulaşması için 19. yüzyıldan bu yana birçok ülkede çeşitli bilinçlendirme ve cesaretlendirme çalışmaları yapılmıştır (UN Global Compact, 2011'den akt., C. E. Demir vd., 2016, s. 1). Bu çalışmalara katkı sağlayan ülkelere biri de Türkiye'dir. Bu bağlamda ülkemiz eğitimde kadının varlığına yönelik duyarlılık ve hassasiyet oluşturmayı amaçlayan iki uluslararası belge imzalamıştır. Bunlardan birincisi, her türlü eğitim seviyesinde cinsiyete duyarlı müfredatın oluşturulmasını ve uygulanmasını isteyen Pekin Eylem Planıdır (1995). İkincisi, imzacı devletlerin, kadın eğitiminin yanında diğer birçok konu üzerinde bağlayıcı maddesi bulunan, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme'dir [CEDAW] (1985) (İnce, 2018). Buna rağmen yapılan araştırmalar, kadının eğitim olanaklarına ulaşmasında ve kariyer odağı hakkında zorluk yaşadığını göstermektedir (Yüksel-Kaptanoğlu ve Akadlı-Ergöçmen, 2012). Diğer yandan Gelişli'ye (2014) göre kadına yönelik eğitim olanakları ve buna bağlı okuryazarlık oranlarının arttığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca okullarda, topluma ait olan kadınlık örüntülerinin pekiştirildiği ve yeniden kurgulanabildiği üzerinde duran çalışmalar da bulunmaktadır. Bu doğrultuda çocuklardan her birinin henüz okula gelmeden oluşmuş olan kadın tanımı okuldaki etkileşimler sonucu karmaşıklaşır ve neredeyse tamamı kültürel altyapının ortak tanımı etrafında birleşir (Severge, 1998). Böylece her nesil kendi kadın temsilini oluşturur veya devam ettirir. Bu konuda Çer (2017) ise eğitimin ne tamamen geleneklerden vazgeçilerek ne de onları olduğu gibi kabul ederek ve çağdaş yaşama uygun nitelikte bir algı oluşturulmaya çalışılması gerektiğini savunur. Diğer yandan; Altıparmak (2018), gibi pek çok çalışma kadının ders programlarında ve ders kitaplarındaki yerinin incelenmesi ve hatta eğitim fakültelerinin konu hakkında programlarına ders eklemelerini önermektedir. Bu bağlamda yazılar, grafikler, haritalar ve görsellerle kadın hakkında somut temsillerde bulunabilen ve eğitimin önemli araçlarından olan kitap ve ders kitabı kavramları oldukça önemlidir.

1. 5. 6. Ders Kitabı

MEB ders kitapları ve eğitim araçları yönetmeliğine (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], MEB, 2018b, s. 1) göre ders kitabı: "...Kurulca, örgün ve yaygın eğitim ve öğretim kurumlarında okutulması uygun bulunan kitabı" işaret eder. Literatürde ders kitabı hakkında birçok tanım bulunmasına rağmen bu tanımlar kendi arasında belirgin anlamsal ayrımlara sahip değildirler. Örneğin İ. H. Demircioğlu'na (2011, s. 8) göre "ders kitabı ilgili olduğu alanın bilgilerini belirli bir sıraya göre sunan, bu bilgileri hitap ettiği kesime göre sınırlayan ve onların seviyesine göre uyarlayan, içerisinde yazılar ve resimler barındıran bir

materyaldir". Baştürk (2013) ise ders kitabını öğretmene nasıl öğreteceğini öğreten kaynak olarak tanımlar.

Ülkelerin kalkınma planları doğrultusunda hazırlanan ve eğitim programlarını hedefine ulaştırmak için kullanılan ders kitapları, eğitimde kullanılan en önemli materyallerdendir. Bu materyaller, sadece bireysel eğitim ve öğretime değil aynı zamanda kalkınma planlarının gereksinim duyduğu insan profilini oluşturmada da diğer eğitim girdileriyle beraber önemli bir paya sahiptir. Yurdumuzda ders kitapları Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB] ve MEB karar ve çalışmalarıyla hazırlanır ve basıma gönderilir. Bu doğrultuda ders kitapları hakkında alınan kararlar üzerinde düzenlenen Milli Eğitim Şuraları da büyük önem taşımaktadır (Güzel ve Şimşek, 2012).

2003 yılından bu yana okullarımızda ücretsiz dağıtılan ders kitaplarının içeriği; hazırlanan programlar, eğitsel planlar, istedik toplumsal nitelikler ve sistemli bir toplumsal düzen gözetilerek düzenlenir. Ders kitaplarının okutulması ise onlara ilişkin branşa sahip öğretmenler aracılığıyla gerçekleştirilir. Küresel perspektiften bakıldığında ise, -yerelde olduğu gibi- ders kitaplarının insancıl özelliklere uygun bireyler yetiştirmesi beklenmektedir (Pingel, 2010). Bu sebeple ülkemizde ve yurtdışında kitapların amacına ulaşip ulaşmadığı hakkında çeşitli araştırmalar yapılmakta ve kitapların farklı boyutları incelenmektedir. Bu incelemelerden elde edilen bulgular, farklı değişkenler esas alınarak analiz edilmekte, karşılaştırılmakta ve ölçülmektedir. Ders kitabı araştırmaları genellikle bir branşta, bağlantılı iki branşta veya bir eğitim kademesinin tamamında okutulan ders kitaplarını kapsamaktadır. Elinizde bulunan bu bilimsel araştırma da tek bir branşta okutulan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nı kadın temsili yönüyle incelemiştir.

1. 5. 6. 1. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi

Tarih, milli bilinç geliştirme ve geleceğe yönelik geçmişten deneyim kazandırmaya yarayan bilimlerden biridir. Tarih öğretimi ise birçok pedagojik bilgi gerektiren ve tarihi deneyimleri hayatta referans almayı öğreten bir alandır. Eğitim bilimciler tarih öğretimine dair birçok kıstas belirlemiş ve tarihe yönelik eğitimin ve kullanılan materyallerin nasıl olması gerektiği hakkında çeşitli araştırmalar yapmıştır. Bu araştırmalar doğrultusunda ilk başta genel tarih bakış açısıyla uygulanan dersler daha özele indirgenerek demokrat ve iyi bir vatandaş yetiştirmeye yönelik uygulanmıştır (Çapa, 2002). 8.S.T.C.İ.T.A. dersi de daha spesifik konularla donatılmış, demokrasiye güvenen nitelikli vatandaş yetiştirmeye dönük olarak hazırlanmıştır. 8.S.T.C.İ.T.A. dersi 1925'ten beri ülkemizde okutulmasına karşın bugünkü ismini Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsüne göre (Dokuz Eylül Üniversitesi [DEU], DEU, 2019) 1980, Alaca'ya (2017) göreyse 1982'de almıştır. Tarih öğretimi anlayışının değişmesiyle ülke politikasını yansıtmaları için ihtiyaç

duyulan 8.S.T.C.İ.T.A. (Boykoy, 2011) dersinin ortaya çıkış amacı ve tarihi ise şu şekilde özetlenebilir:

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ülkemize bağlı ilkokul, ortaöğretim ve üniversitelerde sarmal bir yaklaşımla okutulmaktadır (DEU, 2019). Ders konularının bir kitap halinde öğrencilere okutulması ise 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı'na kadar dayanır (Aslan, 2011). Dönem içerisinde "Türk Kurtuluş Savaşı Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin Kuruluşu, Sevr ve Lozan anlaşmaları, Cumhuriyetin ilanı, Hilafetin kaldırılması" konularını içeren tarih kitapları 3, 4 ve 5. sınıflarda okutulmaktaydı (Aslan, 2011, s. 727). Demokrasi ve yetiştirilmek istenen nitelikli insan tipini yansıtan konular ise musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniyye dersleri kapsamında verilmekteydi (Aslan, 2011). Elde edilen bilgilere göre dersin benzer bir öğretimi Osmanlı Devleti'nde "Saltanat, Osmanlı Hanedanı ve Hilâfet" konularıyla tarih dersleri aracılığıyla yapılmıştır (Aslan, 2011, s. 727). Aslan'a (2011) göre 1931 yılında *Türk Tarih Tezini* yansıtan kitapların işe koşulmasına kadar 8. sınıfları da kapsayan ortaokullarda İnkılap Tarihi'ni yansıtan malumat-ı vataniyye dersleri verilmekteydi. Bu derslere ilişkin ders kitaplarının Köprülüzade Fuad Bey tarafından yazılan *Türkiye Tarihi*, Hamid ve Muhsin Beyler tarafından yazılan *Türkiye Tarihi* ve Mehmed Emin Bey tarafından yazılan *malumat-ı vataniyye* ders kitapları oldukları bilinmektedir (Aslan, 2010). Ders kitabının isimsel dönüşümü ise şu şekildedir:

Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi koşullarda kurulduğunu anlatan, Atatürkçü düşünceyi ve onun dayandığı felsefeyi benimsetmeyi amaç edinen Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi, 1925'te *İhtilaller Tarihi*, 1934'te *İnkılâp Tarihi*, 1942'de *İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti*, 1968'de *Türk Devrim Tarihi* ve 1980'de *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi* isimleriyle okutulmuştur (Tangülü ve Süvari, 2019). 1981 yılından sonra ise 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu uyarınca *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi* 1982 de ise *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük* adını almıştır (Özüçetin ve Nadar, 2010). Dersin ismi gibi içeriği de yıllara göre değişime uğramıştır. Bu değişimler dersin öğretiminden sorumlu olan ders kitapları ve öğretmenler tarafından aktarılmaya çalışılmıştır. Dersin ortaya çıkış amacı ise mevcut siyasal rejimin korunması olarak gösterilmektedir. Diğer bir ifadeyle "ulusal bağımsızlık savaşının kazanılması ulusal bağımsızlık ve ulusal egemenliğin tam olarak gerçekleştirilmesi ve yapılan devrimin toplumda kabul görmesi için siyasal rejime uygun bir insan modelinin inşası" (Savaş ve Arslan, 2014, s. 131) amacıyla Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi tasarlanmıştır. Bu ders Cumhuriyet'in ilk yıllarında milli tarih anlayışıyla yazılan ders kitapları üzerine bina edilerek oluşturulan ders kitapları ile takip edilmiştir. Türk Tarihi öğretiminin takip ettiği ders kitaplarının milli tarih çerçevesinde yeniden yazılıp medeniyetler tarihini merkeze almaya başladığı çalışmalar ise

Atatürk öncülüğünde kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından 1930'da yapılmıştır (Çapa, 2002). Bu çalışmalar doğrultusunda, daha sonra yeniden hazırlanan tarih ders kitapları, çeşitli zamanlarda doğan ihtiyaçlara göre düzenlenerek günümüzdeki halini almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi ülkemizde 8. sınıftan itibaren lise ve üniversitelerin değişik sınıflarında okutulmaktadır. 8. sınıf, ergenlik dönemi olarak nitelendirilen 13-14 yaşlarına denk gelmektedir (Yavuz, 2007). Bu dönem, çocukların sistemleri sorgulama ve aidiyet arayışlarının başladığı bulanık bir dönem sayılır. Bu bağlamda okutulan, "8.S.T.C.İ.T.A. dersi ile öğrencilere devletin kurulmasına zemin hazırlayan olaylar, kuruluş sürecinde yaşananlar ve Cumhuriyetimizin temelini oluşturan Atatürk ilke ve inkılapları hakkındaki bilgiler ile bu bağlamda çeşitli beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenir" (MEB, 2018c, s. 9). Böylece çocuğun içinde bulunduğu bulanık dönem için ihtiyaç duyabileceği bilgilerin aktarılması amaçlanır. 8.S.T.C.İ.T.A. programında ise dersin amaçları, özel amaçlar başlığıyla detaylı olarak sıralanmıştır. Bu özel amaçlarından bazıları şöyledir:

- İnsan hakları, ulusal egemenlik, tam bağımsızlık, milliyetçilik, demokrasi, çağdaşlık, laiklik ve cumhuriyet kavramlarının Türk milleti için ifade ettiği anlam ve önemi öğrencilere kavratmak.
- Öğrencileri Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip, millî, manevi ve evrensel değerleri benimseyen birer vatandaş olarak yetiştirmek.
- Öğrencilerin, günümüzün sorunlarına mantıklı bir yaklaşımla çözümler üretmesini sağlayacak ve kendilerini geleceğe hazırlayacak bilgi, beceri, değer ve tutumlar kazandırmak (MEB, 2018c).

Yukarıdaki özel amaçların üçünde de birlikte yaşamayı öğretme ve etkili vatandaş yetiştirme arzusu bulunmaktadır. Bu amaçların sağlanabilmesi için İnkılap Tarihi alanı her açıdan incelenmelidir. Fakat inkılâp tarihi öğretimi üzerine yapılan tezler incelendiğinde tezlerin büyük çoğunluğunun yüksek lisans düzeyinde olduğu ve genellikle siyasi tarih içerikli konuların işlendiği görülmektedir (Kaymakçı ve Er, 2009). Özellikle bölgesel savunmalarda öne çıkan yerel direnişlere yönelik çalışmaların yoğunluk gösterdiği dikkat çekmektedir (Çiçek, 1991). Gölgesiz-Gedikler ve Tekin (2018) ise çalışmasında, tarih kitaplarına ait ana metinlerin tamamıyla siyasi tarih perspektifiyle yazıldığını vurgulamaktadır. Fakat günümüzde toplum için hedeflenen özel eğitim amaçları siyasi tarihin yanı sıra toplumsal açıdan nitelikli kültürel öğeler ve sosyal ilişkileri geliştirici özellikleri gerektirmektedir (İ. H. Demircioğlu, 2013). Bu bağlamda ele alınması gereken konulardan biri kadın temsilidir.

8.S.T.C.İ.T.A. dersi yukarıda sunulan özel amaçları gereği, kadına dair temsile biçim kazandırılacak en önemli derslerdendir. Fakat özellikle Kurtuluş Savaşı gibi konularda

kadın rolünün anlatıldığı kısımlar oldukça yetersizdir (Köse, 2011). Kadın temsilinin dengeli bir hale getirilmesi ve gerekeni yansıtması için Türk kadınının sadece askeri değil aynı zamanda siyasi ve sosyal katkılarının da yansıtılması gereklidir (Özelmacı ve Çakır, 2019). Aktaş ve Özmen'e (2014) göre günümüz kadınının yeterli düzeyde temsil edilmesi için tarihten faydalanılması bir ihtiyaçtır. Bornat'a (Bornat, 1989'dan akt., Dere, 2018, s. 35) göre ise, sadece İnkılap Tarihi alanında değil diğer tarih alanlarında da kadınların ihmal edilişi sözlü tarih uygulamalarının arttırılmasıyla düzeltilebilir. Çallıoğlu (2019) ise öğretmenlerin toplumsal cinsiyet ile ilgili eğitim sahibi olmadıklarını ve toplumsal cinsiyet rollerini kabul ettiklerini belirtmekte olup konuya ilişkin öğretmen eğitiminin altını çizmektedir. Ona göre okullarda kullanılan ders kitapları, ders programları ve diğer sınıf içi uygulamalar öğretmen bilgisinin de olmadığı zamanlarda cinsiyet ayrımcılığına varan kullanımlara neden olmaktadır. (Çallıoğlu, 2019).

2. LİTERATÜR TARAMASI

2. 1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

Araştırmanın bu bölümünde politikada kadın temsili, medyada kadın temsili, toplumda kadın temsili, bilimde kadın temsili, geçmişten günümüze dünyada ve resmi sözleşmelerde kadın temsili, Türklere kadın temsili, ülkemizde kadın, kadın temsili ve eğitim başlıkları altında konuya ilişkin bilgiler verilecektir.

2. 1. 1. Politikada Kadın Temsili

Literatürde kadın temsili araştırmaları daha çok politika çemberinde incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar ise genellikle ev ve çocuk bakımı gibi büyük sorumluluk, zaman ve sabır gerektiren işlerin yoğunluğu sebebiyle kadının politikada yeterince yer alamadığını vurgulamaktadır. Örneğin, yerel yönetimde kadın temsiline durumunu ortaya koymak için yaptıkları çalışmada Türel ve Çağlar (2010); kadınların, siyasette yer almaları ve politik liderler arasında temsillerinin çok az olduğunu ve kişisel yaşamlarındaki sorumluluklarıyla toplum tarafından belirlenen rolleri sebebiyle çoğunun siyasetten uzak kaldığını belirtmektedir. Aynı çalışmada yasalarla korunan ve herkese eşit ölçüde tanınan siyasal hakların; nüfusun neredeyse yarısını oluşturan kadınlara dinsel, geleneksel ve diğer faktörler sebebiyle çoğu zaman kapalı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı şekilde, Özgün-Çelik (2019) belediye müdürlüklerinde yürüttüğü çalışmasında kadınların benzer sebeplerle hem nitelik hem de nicelik olarak azınlık durumunda olduğunu, dolayısıyla eksik temsil söz konusu olduğunu belirtmektedir. Diğer yandan Kamalak (2019), araştırmasında politikada kadın temsiline arttığı fakat istenilen seviyeye ulaşamadığı sonucuna varmıştır. Anbarlı-Bozatay ve Kutlu (2014) ise siyasette kadın temsili konulu çalışmada kadınların ekonomik güçleri olmadan siyaset alanında başarılı olamayacaklarını ve desteksiz, kendi kendine politikada yer alacak olan kadın temsiline kadınların sorunlarına eğilerek elde edilebileceğine değinmektedirler. Ayrıca bu konuda politik görevler için izlenen kadın aday sayılarındaki artışın tek başına yeterli bir karine olmadığı üzerinde durulmaktadır. Aynı konu üzerinde yapılmış bir başka çalışmada ise Yaylı ve Eroğlu (2015) kadının siyasal yaşamda eksik temsil edildiğini belirtmekte ve bu problemin toplumsal ve kültürel altyapı, eğitim sorunu, ekonomik bağımsızlık, siyasi partilerden kaynaklanan sorunlar ve kadınların siyasete olan ilgisizliğinden kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Teceren (2019) ise yaptığı araştırma neticesinde kadınların yönetimde yer almasının hala zor olduğunu belirtmektedir.

2. 1. 2. Medyada Kadın Temsili

Kadın temsili medya olgusu ışığında inceleyen çalışmalar incelendiğinde ise ortaya çıkan sonuçlardan bazıları şöyledir: Demez (2012) incelediği gazetelerde sağlık alanında kadın temsili gözetmiş olup bu bağlamda kadın bedenini değiştirmeye çalışan, onu eğitmeyi, disiplin altına almayı amaçlayan metinlerin çoğunlukta olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca Çelenk'in (2010) medyada kadın temsili ele aldığı çalışmasında özellikle dramatik konular haricinde kadın, güzel ve çekici değilse ekranlarda neredeyse hiç yer almadığını vurgulamaktadır. Mutlu'nun (2009) '*Cosmopolitan Dergisi*' üzerinden yaptığı kadın temsili araştırmasında ortaya çıkan kadının reklam ve pazarlama metası olarak kullanıldığı gerçeği oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca ilgili dergide kadının özgür ve bağımsız vurgusu ile yeni moda ürünlerin tanıtıldığı bulgusu ise literatürde yer alan kadın temsili durumuna yönelik bir başka sonuçtur. Kadın temsili Arap dergilerinde ele alan Al-Sheshani'nin (2016) kadın Arap dergilerinde vücudu ile ön plana çıktığı ve hemen hemen hepsinde bir erkekle ilişkilendirildiği vurgusu yapılmaktadır. Ayrıca basında kadın temsili inceleyen Eyyüboğlu (2010), kadının pek az temsil edildiği hususunda diğer kadın temsili araştırmalarıyla paralel bir sonuca varmış ve kadının basında, tüketici, malzeme ve çalışan olarak temsil edildiğini ortaya koymuştur. Ercan-Gök (2019) ise medyanın bir ürünü olan filmlerde kadın karakterlerin; yaşadıkları toplumun değer yargılarının dışına çıkarak fakat bazı konularda bağlı kalarak kadını temsil ettiklerine dair bulgulara ulaşmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, dijital medyanın bir oluşumu olan bloglarda kadın temsili araştıran Özer (2019) kadının bloglarda özgürce kendisini temsil etmiş olduğu sonucuna ulaşmıştır. Aynı çalışmanın devamında ise blog gibi alanlarda annelik olgusunun, fren mekanizması işlevi gördüğünü belirtmiştir.

Medya aracılığıyla yansıtılan kadın özelliklerine bakıldığında ise kadın genellikle gazetelerin ve dergilerin moda sayfalarında yer almaktadır ve kendisi ideal görünüm ölçülerine sahip bir manken veya makyaj, dedikodu meraklısı biri şeklinde yansıtılmaktadır (Papatya ve Karaca, 2011). Bunların dışında daha çok ev, mutfak ikilisi -yemek tarifleri, temizlik işleri, çocuk bakımı- üzerine püf noktalar konusunda temsil edilmektedir. Gazete ve dergilerde bilim ve sanatla ilgilenen kadınların çok azı yer almaktadır. Örneğin Avrupa'da kadına dair çıkan ilk dergiler: Ladies Mercury (Olsen, 1994'ten akt., Şahin, 2018, s. 89), The Gentleman and Lady's Town and Country Magazine (Branson, 2001'den akt., Şahin, 2018, s. 89), The Lady's Magazine (Mott, 1966'dan akt., Şahin, 2018, s. 89) ağırlıklı olarak moda üzerinedir. Aynı şekilde tarihimizde de ilk kadın dergileri olan Kypseli (Petek, 1845'ten akt., Şahin, 2018, s. 89), Gitar ve Terakki de moda ağırlıklıydı (Şahin, 2018).

2. 1. 3. Sanatta Kadın Temsili

Sanatta kadın temsili konulu araştırmalar incelendiğinde ise medya ve politikada seyreden kadın temsiline benzer sonuçlar elde edilmiş olup bazıları şöyledir: Alp (Alp, 1999'dan akt., Özdemir, 2012, s. 88) resim alanında kadının 20. yüzyılda kadın bedeninin temsili yönünde bir biçim değişikliğinin yaşandığını belirtmektedir. Bu değişim sosyal ve kültürel olgularla bağdaştırılmıştır. Işıkören (2015) ise görsel sanatlarda her işaretin, sembolün ve imgenin anlamı ortaya konulduğu zamana ve toplumsal imge ve ritüellere bağlı olarak anlam kazandığı gerekçesiyle her döneme ait kadın temsiline değişiklik gösterdiğini ortaya koymuştur. Resim alanında yapılmış bir diğer çalışma olan Okkalı'ya (2019) göre Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nde yer alan önemli isimlerden Mihri Müşfik ve Müfide Kadri ile beraber kadının sanattaki varlığı nesne konumundan özne konumunda temsil edilmeye başlanmıştır. Böylece kadın tuvallerdeki bir obje değil objelere dokunan bir özne konumuna gelmiştir. Buna karşın, Erişti (2015) ise 19. yy. Osmanlı resimlerinde kadının melankolik ve yavaş bir yaşamı temsil ettiğini ortaya koymaktadır. Diğer bir sanat dalı olan Heykel'de de Alyılmaz ve Alyılmaz (2014), Öney (2008), Osma (2006) ve Akalın-Kurucu (2019), farklı konular üzerinden benzer bulgularla; kadının, doğum yapmak ve üretim olgusu ile ilişkilendirilerek temsil edildiği sonucuna ulaşmışlardır. Roman ve şiirlerde ise kadın genellikle hırs, ihtiras, aldatma gibi özelliklerle temsil edilmekte bazıları ise ulaşılamayan veya terk eden sevgili olarak karşımıza çıkmaktadır. Tiyatroda ise Şener (1990) çalışmasında, kadının birçok oyunda kurnaz, dişiliğini kullanan, fettan şeklinde temsil edildiğini ortaya koymuştur.

2. 1. 4. Toplumda Kadın Temsili

Toplumda kadın temsili araştırmaları incelendiğinde ise kadın temsiline giderek daha iyi duruma geldiğini belirten çalışmaların yanında kadın temsiline oldukça eksik olduğunu belirten çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Michel (1986), kitabında Orta Neolitik Çağ'ın büyük mağlupları olarak nitelendirdiği kadınların her zaman baskı altında tutulduğunu ve bunun gizlendiğini belirtmekte ve kitabın genelinde politik ve ekonomik nedenlerden dolayı kadına çok az temsil alanı tanındığını belirtmektedir. Buna sebep olarak ise, geleneksel rollerin ve maddi setlerin çok yönlü çalışma fırsatını zorlaştırması, gösterilmiştir. Burada söz edilen çok yönlü çalışma fırsatı ev işleri ve toplum tarafından belirlenen kadın olma sorumluluklarının yanı sıra kamu alanlarına dahil olma veya zihinsel enerjisini işe koşmadır. Bu konuda Başöz (2017, s. 87) ise, "Kadının çok yönlü çalışma durumu, bir yandan fazlaca gelişmesini sağlarken bir yandan da keçilerini kaçırmaya sebebiyet verebilmektedir" ifadesiyle kadının çok yönlü çalışarak kendi temsiline sağlamanın çok sağlıklı olmadığını

işaret etmektedir. Bazı araştırmalar ise kadın temsiline toplumsal boyutunu medya ve devlet eliyle sağlanan çeşitli uygulamalar ile ilişkilendirmiştir. Örneğin Özgökbel-Bilis ve Bilis'e göre kadının dizilerdeki fiziksel ve davranışsal temsiline toplum tarafından benimsenmesi kadın temsiline üzerinde ciddi bir algı oluşturmaktadır (Özgökbel-Bilis ve Bilis, 2013). Kadın cinayetleri, şiddet, hoşgörüsüz muamele ve bu konuların yanında hafif sayılabilecek olan moda adı altında savurganlık; genellikle medya tarafından yansıtılan kadın temsiline ilişkilidir (Ağaoğlu-Ercan ve Çakar-Bikiç, 2019). Diğer yandan toplumdaki kadın temsiline durumunu hükümetlerce sağlanan çeşitli uygulamalar ile ilişkilendiren araştırmacılar bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı çeşitli alanlardaki kota uygulamalarını ve pozitif ayrımcılığa işaret ederler. Fakat ilgili konuyu çalışmış araştırmacılar arasında bir uzlaşma bulunmamaktadır. Örneğin Dinçkol'a (2005) göre pozitif ayrımcılık hem erkeğe hem kadına uygulanmalıdır, çünkü bu uygulama demokratik eşitliğe aykırı değil bilakis bir önlemdir. Benzer şekilde Ulucan (2013) pozitif ayrımcılığın kadın görünürlüğüne katkısı olduğunu fakat uygulanırken eşitsiz sonuçlara sebep olunmaması konusuna dikkat çekmiştir. Moon (2009) ise pozitif ayrımcılığa karşı çıkararak onu en bölücü konu şeklinde nitelendirir ve kadına balık tutmayı öğretmediğini, kadını tüketici olarak yetiştirmeye katkı sağladığını belirtir.

2. 1. 5. Bilimde Kadın Temsili

Bilimde kadın temsiline ilişkin çalışmalar daha çok eğitim alanında yapılmış olup oldukça sınırlıdır. Bu çalışmalardan bazıları şöyledir; Camcı-Erdoğan (2013), üstün zekalı kız çocukları üzerinden yaptığı araştırmasında, kadının bilim yapmada daha az temsil edilmesini kendi istek ve ilgilerinden kaynaklı değil, toplumun belirlediği sorumlulardan kaynaklandığını ortaya koymuştur. Bayram (2018) ise bilim insanı imajının kaynağını araştırmış ve en önemli kaynaklardan ikisinin ders kitabı ve öğretmenler olduğu sonucuna vardığı çalışmasında örneklem grubunu oluşturan 4. sınıf öğrencilerinin sadece %15'i bilim insanını kadın olarak açıklamıştır. Küçük ve Bağ (2016) ise 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin bilim insanı imajını çizimler yoluyla elde ettikleri çalışmada kadının %10 oranında bilim insanını temsil ettiği görülmektedir. Aynı çalışmada; kadınların, işveren ve yakın çevreleri tarafından, üst seviye bilimsel çalışma gerektiren alanlar için cesaretlendirilmediği belirtilmiştir. Bu bağlamda kadınların sosyal bilimler ile erkeklerinse doğa bilimleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Dinçer, 2016).

Kadın temsiline açıklaması ve çeşitli alanlardaki betimlemesi yukarıda yapılmış olup eski ve yeni, birçok çalışma sonucuna göre kadın temsiline ihmal edildiği görülmektedir. Buna ek olarak, birçok çalışma yeterli kadın temsiline eğitim yoluyla sağlanabileceğini savunmaktadır. Bunlardan birkaçı şöyle sıralanabilir; Aktaş ve Özmen (2014), Göztaş

(2017), Sümer (2009), Ö. Çelik (2008), Aydemir-Uslu (2015), Komut (2011), Altıparmak (2018).

2. 1. 6. Geçmişten Günümüze Dünyada ve Resmi Sözleşmelerde Kadın Temsili

Yaşamın ilk çağlarından bu yana insan kadın ve erkek formunda yaşamış ve insan toplumlari oluşmuştur. Her toplumun var olduğu coğrafya, zaman ve diğer koşullar sosyal hayatı ve normları etkilemiştir. Böylece kadın ve erkeğin toplumdaki yeri dönüşümlere uğramıştır. Örneğin ilk çağlarda kadın bereketin ve üretimin sembolü olarak tanrıçalaştırılırken Orta Çağ'da ise farklı coğrafyalarda kadına cadı etiketi konmuş ve erkek olarak doğmadığında ise kendisinden utanılmış bazen de canlı canlı gömülmüştür. Kadına karşı olan bu tür muameleler hafiflemiş fakat insan yaşamından çıkmamıştır.

Sezer (2018, s. 12) "Kadın, İlk Çağ'ın ana tanrıçası, ilahı, Kibele'si, Orta Çağ'ın suçsuz yere yakılarak öldürülen cadısı, yeniçağ erkeğinin zevk kölesi ve yakınçağın düştüğü yerden ayağa kalkmaya çalışarak hakkını aramak için savaşıyan Zeyna'sıdır" ifadeleriyle kadının durumunu ortaya koymaktadır. Sanayi devrimi ve ardından yaşanan Fransız İhtilali sonrasında ise kadının Orta Çağ karanlığından kurtuluşu yönünde çeşitli çalışmalar ve içinde bulunulan durumdan dolayı otoriteye karşı etkin ve bazen de kanlı biten olaylar ortaya çıkmıştır. Günümüzde ise kadına daha yaşanabilir ve onurlu yaşam sağlanabilmesi çabaları sürmektedir.

Tarımsal hayatın başlamadığı eski çağlarda kadının doğurganlığı gizemli bir güç olarak görülmüş olup kadının doğum kabiliyeti onlara göre cinsellikle bağlantılı değil bir mucize olarak algılanmıştır (Muhammethacı, 2001). Bu sebeple dönem insanları üzerinde, kadının olağanüstü güçlere sahip olduğuna dair yaygın bir inanç hâkimdi. Bu çerçevede olağanüstü güçleri olduğuna inanılan kadın bir ilah sayılmış ve tanrıçalaştırılmıştır. Yüceltilen kadına bağlanan birçok yetenek sayesinde soyun anne dolayısıyla devam ettiği kanısı anaerkil bir toplumsal düzene sebep olmuştur. Bu doğrultuda Ana İlahe Umay ve Tanrıçalar incelenmelidir. Ana ilahe Umay Çin kaynaklarında da bahsedilen Eski Türkler içerisinde yaygın bir kadın figürdür ve bu figürün en önemli özelliği evlatları üzerindeki koruyucu etkileridir (Muhammethacı, 2001). Ana İlahe Umay toprak ve su ile evlatlarına bakan baht ilahesi olup hamile kadınları, çocukları koruyan sevgi ilahesi olarak da görülmüştür (Muhammethacı, 2001). Tanrıçalar incelendiğinde ise, daha çok Grek kültüründe yer almış oldukları görülmekle beraber Grekler tarafından Tanrıçaların Dünya üzerindeki her şeyi yarattığı ve yönettiğine inanılırdı (Muhammethacı, 2001).

Tarım devriminin gerçekleşmesinden sonraki zamanlarda ise toprağa atılan tohumun üremeyi gerçekleştirdiğine kanaat getirilerek tohumun üremesi ile insan üremesi

arasında metaforik bir bağlam oluşturulmuştur. Bu bağlam sonucu üremenin erkek ve kadın cinsi için de benzer bir şekilde gerçekleştiği hakkında topluluklara fikir sunmuştur. Böylece ataerkil toplumsal düzenin temelleri inşa edilmiştir. Tarım devrimi sonucu geliştirilen ve tarım yapmak için kullanılan malzemelerin ciddi bir kas gücü gerektirmesi kadının ezilmesine ve ikinci plana atılmasına sebep olmuştur. Böylece konusu geçen zamanın ilerisinde yaşanan Aydınlanma Çağı'nda kadın, Tarım Devrimi ile birlikte kaybetmiş olduğu hakları elde etme mücadelesine girişmiştir. Bahsedilen mücadelenin Aydınlanma Çağı dolayısıyla başladığına dair yaygın kanı popülerliğini korusa da kadının hak mücadelesi Rönesans Dönemi'nde başlamıştır (Sezer, 2018).

Kadın Orta Çağ içerisinde kaybettiği hakları neticesinde ezilen sınıf içerisinde yerini almıştır. Orta Çağ'ın genel durumu göz önüne alındığında dönemin başlarında kadının çok fazla hakkının bulunduğu gözlenmektedir. Örneğin; kocalarının karşısındaki durumları irdelendiğinde, evliliklerinden sonra ailesi kadını tamamen kocasının boyunduruğuna bırakmaz onun kendisini herhangi bir sebepten mahkemede savunabilmesini sağlarlar, vasiyet bırakmasını ve varis olmasını desteklerlerdi. Ayrıca ekonomik etkinlikte bulunma haklarına da sahipti. Kadın toplumsal yaşama erkek kadar olmasa da katılabiliyordu (Kadıoğlu, 2001). Hristiyanlık dininin yayılması ve kilisenin yöneticilere taç verme yetkisini eline almasına kadar uzanan güç kazanma serüveni içerisinde kadının konumu; güç yitiren ve ezilen bir konum haline gelmiştir. Özellikle Aristo'nun kadınların zekâ bakımından erkeklerden geride olduğu savından etkilenen dönem felsefecilerinden Aquinolu Thomas, kadının kilisede görev almaması gerektiğini söylemiştir (Ö. Çelik, 2008). "Atina'da yaşamış olan ünlü filozof Aristoteles, o günün Yunan toplumunda kadınlar için bir erdem kabul edilen sessizlik ve yumuşak huyluluk davranışları için *Sessizlik, kadının izzetidir, ama aynı şey erkek için geçerli değildir* diyerek toplumun kadın algısını vurgulamıştır" (Soyer, 2017, s. 34). Sparta'daki kadınların durumu incelendiğinde ise durum farklıdır (Soyer, 2017, s. 34). Onlar Atina'daki hatta diğer toplumlardaki kadınlardan daha iyi durumdaydı. Bu durumun sebebi ise Sparta toplumunda geçerli olan Lykurgos Yasaları ve dayanışma üzerine kurulan toplumsal kurallar olarak gösterilir. Lykurgos yasalarında kadın işkenceler ile karşılaşmamış ve eşit bir biçimde olmasa da Lykurgos'un pay ettiği topraklardan pay alabilmiştir. Kadına çeşitli spor dallarıyla uğraşması fırsatı da tanınan Sparta'da önemli olan kadının güçlü yetişip doğum sancılarına daha fazla katlanabilmesi böylece kabiliyetli ve güçlü evlatlar doğurmasıdır (URL-4, 2019).

Orta Çağ'daki birçok kültür içerisinde cadılık ve büyücülük uygulamaları bulunmaktaydı. Özellikle Avrupa içerisinde yaşanan Cadı Avı Dönemi çeşitli kaynaklarda bir histeri olarak kabul edilmektedir. Cadılar ve büyücüler dönemin yaygın inancına göre şeytanidir. Cadı Avı uygulamalarının varlığına ilişkin iki keşiş tarafından yazıldığı söylenen

Malleus Maleficarum (Şeytan Çekici) isimli üç bölümden oluşan eserde cadı ve büyücüler hakkında bilgilere yer verilmektedir. Kitabın ilk bölümünde şeytan olarak addedilen kişiler hakkında yazılar bulunmakta ve yazılanlara inanmayanların çekecekleri cezalar betimlenmektedir. İkinci bölümde ise şeytana uyan kişilerin özellikleri tanıtılmaktadır. Üçüncü bölümde ise bu kişilerin çarptırılacağı cezalardan bahsedilmektedir. Ayrıca eser içerisinde ilk cadının Âdem'i yoldan çıkararak Havva olduğuna ilişkin bilgilere yer verilmektedir. Bu çerçevede "...büyücü, cinci, falcı veya cadı olarak damgalanmış çoğu kadın çok sayıda insan, acımasızca öldürülmüştür" (Akın, 2014, s. 393). Cadı Avı için kurulan mahkemeler cadıları belli başlı özelliklere göre teşhis etmekteydi. Genellikle çirkin, yaşlı, evlenmemiş ve tek yaşayan herkes onların gözünde cadıydı (Akın, 2014). Kadın hastalıklarına bitkisel çözümler bulmaya çalışan kadınlar cadı niteliğiyle yakılmış, benzer durumlar için kilisenin direktifleri ile yasalar ortaya konulmuştur. Araştıran, sorgulayan, karşı çıkan, toplumsal düzene boyun eğmeyen kadınlar çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Kadınlar kiliselerdeki sapkınlıkların birer objesi olarak kullanılmaya başlandığından ve bu durumun kilisenin otoritesi üzerinde olumsuz etkiye sebep olduğu gerekçesiyle kadınlar kiliseler tarafından düşmanca uygulamalar ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bu çerçevede cadı avı adı altında kadınlar gözlemlenmiş ve takip edilmiştir. Kurallar dışına çıkan kadınların birçoğu yerlerde süründürülüp türlü işkencelere maruz bırakılarak yakılmıştır (Kadıoğlu, 2001).

Orta Çağ içerisinde Doğu toplumlarının durumuna bakıldığında ise Arap yarımadasında kadınların Batıdaki toplumlar ile benzer uygulamalara tabi olduğu görülmektedir. Bu dönem içerisinde kadınlara karşı insancıl davranılmamaktaydı. Kadınlar evlere yük olan nesnelere olarak görülmekteydiler. Onlara boşanma, evlenmeye karar verme, varis olma, vasiyet bırakma hakları tanınmamış; itaatkâr olmamaları durumunda türlü işkenceler ile öldürülmüşlerdir. Ayrıca, kız çocuğu doğurmaya veya kız doğmaya utanç verici bir durum olarak bakılmaktaydı. Çocuk cinsiyetinin belirleyicisi sayılan kadın; erkek çocuğu doğurmadığında terk edilmiş ve eziyete uğramıştır. Diğer yandan iyi bir erkek evlat sahibi olabilmek için eşlerini başka erkeklere gönderen insanlar mevcuttu (Sezer, 2018). Kız çocuklarının aileleri tarafından sevilmesinin ve onlarla ilgilenilmesinin ayıp sayıldığı bu toplumlarda doğan kız çocuklar genellikle babaları tarafından canlı canlı gömülmekteydi. Cahiliye Dönemi olarak adlandırılan bu dönem içerisinde yazılı edebiyat eserleri incelendiğinde şairler yaptıkları zina ve bu türden suçları anlatmakta bir beis görmüyordu (Sezer, 2018).

15. ve 16. yüzyılları kapsayan Rönesans Dönemi'nde kilise ve aristokrat sınıfın, kadını eve hapsedme ve onu kamusal alandan mahrum bırakma girişimleri oldukça artmış olup, kadın hukuken kısıtlı bir kişi durumuna düşmüştür (Sezer, 2018). 18. yüzyılda ise kadınlar

çeşitli devrim hareketlerine katılmış ve gerek aileleri gerekse devlet otoriteleri tarafından çeşitli yaptırımlarla karşılaşmışlardır. Buna rağmen destekledikleri Fransız İhtilali onlara yeni bir düzenin kapısını aralamıştır. Kadınların, Fransız Devrimi'ne katılım sağlamaları kadın tarihinde bir dönüm noktası sayılır. Çünkü devrime yoğun bir kadın katılımı olduğundan ve devrimin gerçekleşmesi sonucu onların formel olarak bazı hakları elde etmelerini sağlayacağından kadınlar, devrimin başarılı olabilmesi için destek vermiştir (Kadioğlu, 2001).

Fransız İhtilali'nin de etkileriyle kadınları yok sayan ve varsaydığına ise genellikle işkence edip onu eşya gibi kullanan düzene karşı kadınlar öz yaşam hakları başta olmak üzere taleplerde bulunmak için harekete geçmişlerdir. Böylece toplum içerisinde insan muamelesi görmek için kendilerini savunmaya çalışmışlardır. Örneğin, burjuva sınıfına mensup kadınlar moda ve eğlence dışında bir edebiyat kulübü kurmuşlardır. Kendilerine Mavi Çoraplılar ismini veren bu kulüp üyeleri kadın haklarını savunmuşlardır. Özellikle eğitim konusu üzerinde duran bu kulüp daha sonra amacı dışına çıkmıştır (Firestone, 1993). Kulübün amacı kadına eğitim haklarını elde etme yoluyla gerçek haklarını kazandırmaktır. 19.yüzyılda kadınların kamusal alandaki siyasi platformlar ve kürsülerden konuşması yasaktı fakat ironiktir ki kadın konuşmasa da yazdı (Davidoff, 2016). Böylece, Olympe de Gouges yazdığı metinler ve sunduğu bildirimler aracılığıyla kadınların hak ettiği insanca muameleleri kazanmaları adına mücadele etmiştir. Mary Wollstonecraft kadın eğitimi ve hakları üzerinde yoğun bir şekilde durduğu eseriyle kadınlar hakkında görüş belirten eserleri sorgulamış ve gerçeği yansıtmayan yanlarını ortaya koymuştur. Eserleriyle birçok kadına ulaşan bu yazarlar günümüz dünya kadınının daha özgür bir hayata kavuşmasına büyük katkılar sağlamışlardır. Bu dönem içerisinde ise kadınlar yazdıkları ile eşit oy hakkı talebinde bulunmaktaydılar. Bu sebeple “Amerikan devrimi sırasında ilk olarak Abigail Adams, kocası John’a ulusu oluşturacak yeni kanunlar yapılırken kadınların da bir sesi bir temsilcisi olması gerektiğini söylemişti” (Soyer, 2017, s. 37). Ayrıca, Parisli kadınlar kendilerine etki eden konular hakkında kampanya yürütmek amacıyla siyasi kulüpler ve dernekler kurdu (Gaag, 2018). “Ne var ki, Devrim’in erkek liderleri esasen buna karşıydılar ve 1793’te Fransa’daki tüm kadın kulüplerini yasakladılar” (Gaag, 2018, s. 32). Kadının tek gerçek yerinin ve değerinin aile içerisinde olduğu düşüncesi vardı ve bu düşünce bir sonraki yüzyılda değişecek olan kadının rolü ve statüsü sebebiyle kadın ile erkek arasında çatışma yaşanmasına neden olmuştur (Kaval, 2016).

1848 yılında; kadınların zayıf, beceriksiz ve erkekler tarafından korunmaya muhtaç oldukları görüşüne karşı çıkan Elizabeth Cady Stanton Temel Haklar Doktrini’ni kadınlara uyarlamış ve Seneca Falls Bildirgesi’ni New York’ta sunmuştur (Soyer, 2017). Ayrıca Susan Brownell Anthony, siyasi örgütleyici özelliğiyle doğal haklar doktrinine vurgu yaparak 1872

kongre seçimlerinde kurallara aldırılmadan bir kadın olarak oy kullanmış ve tutuklanmıştır (Soyer, 2017). Diğer yandan Harriet Taylor ve John Stuart Mill siyasi ve sivil eşitlik üzerine ısrar etmiş ve evlilik ile ilgili tüm yasaların kaldırılması çağrısında bulunmuştur (Donovan, 2010'dan akt., Soyer, 2017, s. 38). Dönemin bir diğer feministlerinden Katherine Murray Millett ise kamusal ve özel kimliğin birbirinden ayrılamayacağından bahsetmiştir (Firestone, 1993).

Sanayi İnkılabı öncesindeki toplumsallaşma düzeni genellikle kadını eve kapatarak kamu alanını erkeklere açıyordu. Fakat bu keskin ayırım özellikle Sanayi İnkılabı ile birlikte yaşanan yenilikler ve elde edilen teknolojik gelişmeler bir evin tüm ihtiyaçlarını tek bir kişinin karşılayabilmesini güçleştirmiştir. Bu bağlamda "19.yüzyıl başlarında yaşanan toplumsal dönüşümlerin kadın açısından en önemli kazanımı, fabrikalarla birlikte ev ekonomisinin çökmesiyle işin kamusal dünyası evin özel dünyasından daha önce hiç olmadığı kadar ayrılmıştır" (Donovan, 1997'den akt., Ö. Çelik, 2008, s. 61-62). 19.yüzyılın ikinci yarısında ev içindeki geleneksel iş bölümü; ev idaresi sorumluluğunu ve el becerisi gerektiren çoğu işi kadına yüklemekte olup kadın dışarıda çalışacaksa bile hizmetçi, temizlikçi, şapkacı, fabrika kızı, terzi gibi işlerde çalışabiliyordu (Davidoff, 2016). Bu dönem için evlenen kadınların durumu hakkında ise Davidoff (2016, s. 135), "iyi bir kocaya sahip olmakla gerçekten pislik birine çatmak, kadınlarca talih ya da kaderin bir cilvesi olarak kabul edilirdi" ifadesini kullanır. "Sanayi Devrimi sırasında, bekâr kadınlar, çoğunlukla korkunç fabrika koşullarında düşük ücretler karşılığında şehirlerde çalışmak üzere evlerinden ayrılıyordu" (Gaag, 2018, s. 33). Kadına ucuz iş gücü olarak bakıldığından fabrikalar özellikle kadın işçi alımı yapmaya başlamış ve böylelikle erkek işçiler, kadın işçilere göre daha az tercih edilir olmuştur. Kadınların çalışma koşulları, izinleri, molaları ve işlerine yönelik diğer hakları erkeklerinkinden kötüydü (Davidoff, 2016). Sanayi Devrimi sonucu tarım emeğinin niteliği de değişmiştir. Çünkü tarlalarda çalışan işçiler, işverenlerin evinde kalmamaya başlamış ve Efendi-Hizmetçi Yasası kaldırılmış yerine sınırlı sözleşmelerin yapılabilmesini sağlayan 1875 tarihli İşveren-İşçi Yasası kabul edilmiştir (Simon, 1954'ten akt., Davidoff, 2016, s. 111). Diğer yandan; "toplumsallaşma, kadınlar için en doğal mekânın ev olduğunu söyleyen ideoloji ve kısıtlı iş bulma olanakları kız ve kadınların çoğunlukla hizmetçilik yapmaya devam etmelerini sağlıyordu" (Davidoff, 2016, s. 131).

19. yüzyıl içerisindeki yeni toplumsal düzen, yaşanan gelişmeler sebebiyle, kadına da kamusal alanda yer açmıştır. Dolayısıyla kadın yeni düzenlemeler ile özgürlüğüne az da olsa kavuşmuştur. Fakat dönemin burjuva sınıfı içerisindeki eğitimli kadınlar dışında elde edilen haklar ile ilgilenen kadınlar pek az bir sayıdaydı. Hatta bu durum hakkında Firestone (1993), 1970'ler döneminden yitik kuşak olarak bahseder ve bu dönemin başkaldıran kızlarının elde ettikleri hakların uygulamada olmayışına değinir.

Kadın ya haklarından haberdar değildi ya da haberdar olan kadınların genel kesiminde haklarını uygulamasına izin verilmiyordu. Bu dönem içerisinde kadın rollerinin çirkinliği etkili birer propaganda aracı olarak kullanılabilen iletişim araçları vasıtasıyla daha da vurgulanmaya başlanmıştır. Önceden sinsi sinsi sürdürülen rol gelenekleri artık her yerde ve apaçık sergilenmekteydi ve kadın karşılaşmış şaşakaldığı erotik ve nesneleşmiş kadın temsiline karşısında öfkeleniyordu. Kadın özgürlüğü hareketi hala yasak olduğundan kadınlar bir geri çekilme yaşamışlardır. Fakat sonunda öfke taşarak kadın özgürlüğü hareketine zemin oluşturmuştur (Firestone, 1993). Bu bağlamda oluşan Feminist hareket Dünya'nın her yerinde aynı hız ve etkiye ilerlememiştir. Fakat farklılık gösteren birçok hareketle iç içe gelişmiştir; feminist hareket, esirlik ve kölelik üzerine yapılan hareketler başta olmak üzere ırkçılık üzerine yapılan hareketlere kadar sürekli bir atılım yaşamıştır. Soyer (2017, s. 67)'in de belirttiği gibi kadın temsili "Amerika'da kölelik karşıtlığıyla İngiltere'de oy hakkı istekleriyle, Fransa'da ve Almanya'da ise işçi kadınlar ekseninde yol almıştır".

Günümüze doğru gelindiğinde ise 21 Haziran 1946 tarihinde Birleşmiş Milletler [BM] bünyesinde kurulan Kadının Statüsü Komisyonunun [CSW] 1948 yılında faaliyete geçerek, yayında bulunan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde kadının temsili için büyük çaba harcamıştır. Bu bağlamda bildirme, kadın ve erkek eşitliğini gözeten, kadın haklarına eğilen ve onları resmileştiren bir şekilde düzenlenmiştir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM], KSGM, 2019a). CSW yaptığı çalışmalarla güncel kadın sorunlarına eğilmekte ve kadın cinsiyetine ait temsilin toplumsal cinsiyet kalıp yargılarından kurtulması adına çalışmalar yürütmektedir (KSGM, 2019c). Nitekim 2018 yılının mart ayında gerçekleştirdiği 62. oturumunda "...kırsalda yaşayan kadınların-kız çocuklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında fırsatlar ve zorluklar..." (URL-5, 2019) öncelikli tema olarak belirlenirken; kadının iletişim teknolojilerini kullanımı ile etkileri gözden geçirilecek konular olarak belirlenmiştir (URL-5, 2019). CSW ayrıca, 1995 tarihli Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'nun ve 2000'deki Genel Kurul'un 23. özel oturum sonuçlarının hayata geçirilmesi hakkında olan birçok konuya yönelik sorumludur (KSGM, 2019b).

Diğer yandan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu'ndan çok önce ortaya konulan CEDAW, 1979 yılında imzalanan ve kadın haklarını gözeten en kapsamlı sözleşmedir (KSGM, 2019a). Hatta bu sözleşme Birleşmiş Milletler bünyesinde imzalanan Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden sonra en geniş katılımı sözleşmedir (Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası [EGİTİMSEN], EGİTİMSEN, 2019). Kadınların toplumsal hayat içerisinde karşılaşabilecekleri birçok soruna çözümler üreten ve uygun bulunan çözümlerin sözleşmeye taraf olan devletler üzerinde bağlayıcılığının bulunması sözleşmenin ana

özelliklerindedir. CEDAW'a göre; sözleşmeye "taraf devletler kadınlara karşı ayrımcılığın her biçimini yasaklayıp, her türlü vasıta ile ve hiç vakit kaybetmeden kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etme politikası izlemeyi kabul ederler" (CEİD, 2019a). Ayrıca CEDAW'ın imzalandığı yılları da kapsayan 1975-1985 yılları Birleşmiş Milletler tarafından 'Kadının On Yılı' ilan edilmiştir. Bu çerçevede Dünya Kadın Konferansları düzenlenmiştir. Bu konferansların ilki Mexico City'de yapılmıştır. Orada kadınlara eşit seçme seçilme hakkı, ulusal ve uluslararası alanlardaki karar organlarına katılım gibi konular işlenerek kadına siyasi alanda yer açma girişimleri başlatılmıştır. Özellikle kadına yönelik sağlık, istihdam ve eğitim konuları üzerinde durulan bu konferansta alınan kararların uygulanmasına yönelik değerlendirmeler 1980 yılında toplanan II. Dünya Kadın Konferansı aracılığıyla yapılmıştır. Böylece kadın artık destek ve yardımın nesnesi değil, kalkınmanın temel ve eşit öznesi olarak algılanmaya başlamıştır (EGİTİMSEN, 2019).

II. Dünya Kadın Konferansı Kopenhag'da toplanmıştır. 1980 yılında ise Nairobi'de bu konferansların üçüncüsü toplanmıştır. "Burada kadınların durumunun iyileştirilmesi için alınacak önlemleri belirleyen *Hareket Planı* kabul edilmiştir" (EGİTİMSEN, 2019). CEDAW bu konferansın ardından üye ülkelerin imzasına açılmış olup 165 ülke tarafından imzalanmıştır (CEİD, 2019b). Ardından Kadın ve erkeklerin siyasi alanda eşit bir şekilde yer almasına yönelik çözümler aranmış olup genel olarak konuya yönelik istek ve öneriler değerlendirilmiştir. Daha sonra 1985 yılında eşitlik, kalkınma ve barış temalı III. Dünya Kadın Konferansı Kenya'nın başkenti Nairobi'de toplanmıştır. Konferansa göre kadının siyasi alanda kendisini temsili kalıcı barışı sağlayacaktır. Ayrıca bu "konferansta *Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri* kabul edilmiş olup kadın haklarının evrensel insan haklarının ayrılmaz, bölünmez, devredilemez bir parçası olduğunun resmi kabulü Nairobi sonrasındaki dönemin en önemli gelişmelerinden biri olmuştur" (EGİTİMSEN, 2019).

Nairobi Konferansından on yıl sonra toplanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, IV. Dünya Kadın Konferansı'nın 1995 tarihinde Pekin'de toplanması sonucu katılan hükümetlerce onaylanmıştır. Pekin Deklarasyonu'na göre; katılım sağlayan hükümetler bütün insanlığın yararı için her yerdeki kadınlar adına eşitlik, kalkınma ve barış hedeflerini ileri götürmeye kararlı olmayı kabul etmişlerdir. Ayrıca bütün kadınların sesine kulak vermeyi ve kadınların, rollerinin ve koşullarının farklılığını dikkate almayı, kadınlar ve erkekler arasındaki sınırlama ve engelleri kaldırmayı onaylamışlardır. Böylece bütün dünyadaki kadınların ilerlemesini ve güçlendirilmesini artırmayı aynı zamanda var olan kadın problemlerini kabul etmeyi taahhüt etmiş ve bu sorunların çözümü için çalışacaklarına ilişkin yönergeyi benimsediklerini ilan etmişlerdir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], TBMM, 2019b). Eylem Platformu'nda ise; tarafların Pekin Bildirgesiyle taahhüt ettiği konular

içerisinde bulunan problemlerin nasıl çözüleceği hakkında bilgilere yer verilmiştir. Böylece hükümetler cinsiyete dayalı bir bakış açısını bütün politika ve programlarından engelleyeceklerini garanti etmişlerdir. İki belge içerisinde de ortak olan kadının güçlendirilmesi ve eğitim olanaklarından faydalanmasına yönelik fırsatların tanınmasıdır. Eylem Platformu sayesinde ekonomisi geçiş seviyesinde olan ülkelere uluslararası yardım sağlanacağı yönünde bilgilere yer verilen bu belgelerin uygulanması ve gözlemlenmesine yönelik bazı sorumluluklar Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey'in alt kuruluşu olan Kadının Statüsü Komisyonu'na verilmiştir (TBMM, 2019b).

Dünyada kadının genel durumuna bakıldığında geçmişte kadının annelik görevi ve ev hayatının getirdiği işlere bağımlı yaşadığı yapılan araştırmalar neticesinde anlaşılmaktadır. Bunun yanında kadının, üreme özelliği dışında bir önem taşımadığı düşüncesi onun cinsel bir obje olarak görülmesine sebep olmuştur. "Sadece geçmişteki değil, kadın cinsinin günümüz dünyasındaki durumuna bakıldığında da kadınların hâlâ cinsel obje olarak görüldüğü, yatak odası, mutfak ve çocuk bakımı üçlemi içerisinde özel yaşam içine itildiği görülmektedir" (Şahin, 2018 s. 88). "Bedenen erkekten daha zayıf olan kadının aklen de zayıf olduğu, erkeğe göre daha noksan olduğu düşünülür" (Şahin, 2018, s. 95). Günümüzde bu görüş teorikte söz konusu olmasa da uygulamada hala geçerlidir.

Toplumların hâkim ideoloji ve inançları tarihten günümüze kadar kadın ve erkeğin konumu üzerinde etkin rol oynamıştır. "Kadınlar sosyal, hukuki ve ekonomik konum bakımından her dönemde belirli ortak noktalarda birleşmişlerdir" (Akbel, 2015, s. 7). İdeolojilerin, kadının ve erkeğin konumu üzerindeki dönüşümleri, yapılan araştırmaların genelinde gözlenmektedir. İdeolojilerin tam anlamıyla kendilerini gerçekleştirebilmesi konusunda ise "toplumlarda kadına bakış açısının olumlu hale getirilmeden ideolojilerin üst anlatı olarak kadın konusunda bir değişikliği sağlayamayacağı ortadadır." (Üste, 2017, s. 340).

2. 1. 7. Türklerde Kadın

Ülkemiz köklü bir geçmişe sahip olması nedeniyle çeşitli coğrafya ve bölgelerde kültür izlerine rastlanan bir ülkedir. Hükmedilen ve hüküm altında olunan bölgeler ile yaşanan kültür alışverişleri, insan hayatı üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu doğrultuda öğrenilen birçok ritüel ve argümanların tesiri, kadın temsili ve diğer yaşayış alanları üzerinde sürmektedir. Bu çerçevede ülkemizin etkilediği ve etkilendiği kültürler, kadın temsiline yapısal gelişimine olumlu ve olumsuz katkılar sağlamıştır. İlgili katkılar irdelendiğinde kadın temsili vuku bulan büyük olay ve değişimler karşısında doğal olarak dönüşümlere uğradığı görülmektedir. Nitekim geçmişimize ait göçebe yaşam tarzının hâkim olduğu dönem incelendiğinde kadın savaşçı, koruyucu ve yönetici rolüyle Orta Asya kırsallarında büyük

hükümdarların destekçisi olmuş yeri geldiğinde de büyük hükümdar kendisi olmuştur (Piyale, 2013). Diğer yandan Avrupa ile tanış olunan en büyük hadise olan Kavimler Göçü ile Orta Doğu kültürünün başat parçası olan İslam'ın kabulü sonucu Türk kadınının konumu değişmiştir (Piyale, 2013). Bu doğrultuda kadının eski kültürel rollerin aksine içe kapanık ve toplumsal görevlendirmede arka planda kaldığı birçok eser içerisinde açıklanmaktadır. Bu sebeplerle ülkemiz perspektifinde günümüz kadınının vardığı temsil noktasını açıklamak amacıyla ülkemiz geçmişinin bazı dönemlerini ele almak kadın temsiline bileşenlerini kabaca ortaya koyacaktır.

Ülkemiz açısından kadın temsiline başlangıç esası sayılabilecek olan Eski Türk devletlerinde kadın; annelik rolünün yanında üst düzey yönetici, asker ve daha birçok alanda yer almaktaydı (Gökalp, 1970). Genel olarak günümüzde erkeklerle özdeşleşmiş ata binmek, avlanmak, dövüşmek ve şaman ayinleri düzenlemek gibi görevler üstlenirdi (Açıl, 2016). Devlet işlerine Katun sıfatıyla katılan kadın; elçi kabulünde bulunur, harp meclislerine iştirak eder, ev ve aile işleriyle de yakından ilgilenirdi (Çandarlıoğlu, 1966). “Eski Türk devlet teşkilatına göre, nasıl ki erkekler kaganlığa atanırken bir merasimle bu sanı alıyorsa, kadınlar da katunluk makamına yükselirken, bir teşrifat uygulanıyor ve İl Bilge Katun unvanına sahip oluyorlardı” (Gömeç, 2010, s. 108). Döğüş'e (2015) göre Orta Asya'dan Osmanlı saraylarına kadar hükümdar eşi hatun unvanıyla protokolde ikinci sırada yer aldı. Bu bilgilerin aksine Kuyaksil (2009), Orta Asya'da kadının siyaset üzerine müessir olmalarını önleme isteği olduğundan Nizamülmülk'ün Selçuklu Devleti'nde bu adeti sürdürmek istediğini açıklar. Diğer yandan, neredeyse tüm Türk devletlerinde benimsenmiş olan sosyal devlet anlayışının merkezinde kadın bulunmaktaydı. İhtiyaç sahiplerine kapısını açar, aç ve açıkta olanları giydirir ve doyururdu (Gökalp, 1970). Eski Türk toplumlarında kadınlar hakları olmayan pasif bir grup olmaktan çok uzaktır (Açıl, 2016, s. 64). Bu doğrultuda kadın evlenme, boşanma, mülk edinme, mirasçı olma ve miras bırakma gibi haklara sahipti (Kafesoğlu, 2007).

Selçuklu devletlerinde kadın, “anneliğin yanı sıra sosyal hayatın bütün aktivitelerinde yer almıştır” (Kuşçu, 2016, s. 175). Eski Türk devletlerinde yerine getirdiği görevlerin birçoğunu Selçuklular Dönemi'nde de yerine getirmiştir. Hükümdar eşi olan kadın bütün halkın annesi konumuna gelirdi (Kuşçu, 2016). Ayrıca, bir kısmı Eski Türklerde de kullanılan, “terken, sultan, bige, begüm vb. şeklindeki sanlar” (Gömeç, 2010, s. 109) kullanılırdı. Bu unvanlar genellikle yönetimde olan söz hakları ve özelliklerine ilişkin kullanılırdı. Tüm bu bilgilerin aksine Biçak (2007) çalışmasında Selçuklularda kadının çoğunlukla evde zaman geçirerek ev işleriyle ilgilendiğini vurgular. Diğer yandan Yeğın, (2017, s. 62) Selçuklularda görev yapmış önemli isimlerden olan Nizamülmülk'ün yazdığı Siyasetnameye göre kadınlar ‘tesettür ehli olup akılları kâmil değildir’ ifadesiyle

Selçuklulardaki kadının konumu hakkında Biçak'ı (2007) doğrulamaktadır. Ayrıca Yeğün (2017) Nizamülmülk'ün bu iddiasını Havva ile Âdem'in hikayesine dayandırdığını açıklamaktadır:

Buna göre ilk olarak karısının emrini yerine getirerek zarar görüp sıkıntı ve güçlükler çeken insan Âdem'dir. Bu görüşü desteklemek üzere büyük vezir, başka hikâyeler yanında bir ayet ve bir de hadis aktarmayı ihmal etmemektedir. İlgili ayet Nisa suresinin 34. ayetidir: *Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler. ...Hadis ise: İşlerinizde kadınlarla meşveret ediniz. Onlar bir şey böyle olmalı dediği zaman, doğru olması için aksini yapınız* (Bayburtlugil, 2014'ten akt., Yeğün, 2017, s. 62)

Selçuklu vezirinin aktardığı bu bilgiler dönemin Türk Kadını toplumsal hayatı hakkında ipuçları vermektedir. İlgili ipuçlarına istinaden, Selçuklu Dönemi'nde, kadının Eski Türk devletlerindeki ihtişamını daha açık ve keskin bir biçimde kaybetmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Büyük Selçuklu Devleti adına en parlak dönemler olarak anılan Alparslan ve Melikşah dönemlerinde vezirlik yapmış olan Nizamülmülk'ün siyasetnamesinde geçen ifadeler de buna işaret etmektedir. Bu konuda Küçükkerdebil (2018, s. 69)'in dönem içerisinde "İslam dini oldukça etkiliydi ve dolayısıyla toplumda şeriat kuralları hakimdi. Erkekler birden fazla evlilik yapabiliyordu" ifadeleri ile S. Kaya'nın (2013, s. 31) "Selçuklularda kadının rolü ve değeri erkeğinkinden çok farklı değildi" ifadeleri dönem kadını hakkında literatürde çelişkilerin vuku bulunduğunu açıklamaktadır.

Osmanlı Dönemi Türk kadınının konumu incelendiğinde "kadın hak ve hürriyetine dair yazılı hükümler, Tanzimat'ın ilânından sonra yapılan hukuki düzenlemelerde yer aldığı görülmektedir" (Taş, 2016, s. 12). Örneğin Tanzimat'tan önce "Kadın hısımlık durumuna göre erkeğe oranla yarım, dördte bir, yedide bir veya sekizde bir miras payı alırdı" (Tekin, 2010, s. 86). Osmanlı'da kadın bu dönemden sonra erkeklerle ailesinden eşit ölçüde miras alabilmiş ve miras bırakabilmiştir. Ayrıca mahkeme şahitliğinde de erkeklerle denk sayılmıştır (Taş, 2016). Aynı zamanda kadın belirli kıstaslara göre boşanma ve evlenebilme hakkına sahipti. Ama gerek kadın gerek erkek açısından bekar kalmaya hoş bakılmazdı (Maydaer, 2006). Buna ek olarak Osmanlı Dönemi'nde kadınlar, toplumsal hayatta çok fazla rol almamaktaydı. Buna karşın sarayda yaşayan kadınlar sarayın harem dairesinde çeşitli eğitimler almakta ve saraydan ayrıldıklarında kendilerine verilen bir tür belgeyle saray tarafından koruma altına alınmaktaydılar (E. Demircioğlu, 2014). Özcan-Demir (2003, s. 82), ise dönem kadını hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir.

Hareme giren yeni kızlara acemi denilirdi. Bunların carie, kalfa ve ustalardan belirli bir eğitim almaları gerekirdi. Çünkü çoğunluğu İstanbul'un dışında köylerden gelmekteydiler. Özellikle savaş yapılan milletlerden alınan esir kadın ve kızlar arasından seçilerek Hareme alınanlar vardı.

Aldıkları eğitimler ise dikim, nakış, mutfak, edebiyat, müzik ve benzeri alanlar üzerineydi. Bu doğrultuda ünlü şair, hattat ve musikişinas kadınlar yetişmiştir (Kavuncu,

1999). Kız çocukları sadece sıbyan mekteplerine gitmekteydiler. Ancak elit tabakadan kadınlar, babalarının ücret karşılığı anlaştığı özel öğretmenlerle eğitimlerine devam edebiliyorlardı (E. Demircioğlu, 2018). 1869 yılına gelindiğinde ise Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, kız ve erkeklerin eğitimini belli bir düzene sokmuş olup eğitim güvence altına alınmıştır (Koçak, 2016). Bu doğrultuda “Osmanlı’da kadınlar toplum içerisinde pasif varlıklar olarak hayatlarını sürdürmemişler, kendi haklarını rahatlıkla savunabilmişlerdir” (Uysal, 2014, s. 110).

Osmanlı Dönemi’nde kadınlar, Tanzimat Dönemi’ne kadar memur olamamıştır. Buna karşın kadının köylerde bulunan tarla ve bahçelerde çalışıp para kazanması normal karşılanmaktaydı (Özger, 2012). Ayrıca “kadınların memuriyette görev almaları ancak son dönemde mümkün olabilmişse de Osmanlı kadınının asırlardan beri vakıf kurucusu ve mütevellisi olması, herhangi bir itiraza uğramamıştır” (Özger, 2012, s. 420). Osmanlı Devleti’nde genel olarak kadın, araştırmalara bu şekilde yansımış olmakla beraber Osmanlı Dönemi içerisinde yetişmiş bazı kadınlar tüm ülke kadınları adına çeşitli uğraşlar vermişlerdir. Bu doğrultuda Özçelik (2018, s. 161), araştırmasında şu yorumu ortaya koymaktadır:

I.Dünya Savaşı’ndan sonra iktidarını koruyamayan Osmanlı Devleti’nden geriye Kurtuluş Savaşı’na girmiş bir toplum kalmıştır. Savaş yıllarında tarihi kayıtlara kadın, cephede savaşan, savaşmadığı yerde çorap, yelek, hırka dokuyan, tarla süren ve miting alanlarında vatanperverlik duygularını kamçılayan bir figür olarak yansımıştır. Fatma Aliye, Ulviye Mevlan, Halide Edip, Nezihe Muhittin, Sabiha Sertel gibi lider kadınlar, kadınlığı şahsi düşünceleri çerçevesinde değerlendirmişler, ortak bir kuram ya da uygulamada uzlaşma sağlayamamışlardır. Bu bağlamda kadınlar cinsiyet ayrımı yapmamışlarsa da kendi aralarında siyasi, etnik ve dini ayrımlar yaparak ‘Özgür Osmanlı Kadını’ yaratmak için birlikte hareket edememiş ve dolayısıyla ortak bir model ortaya koyamamışlardır.

Osmanlı Devleti’nden sonra kurulan ülkemizde kadın ve kadın hakları Cumhuriyet rejimi üzerine bina olmuş bir şekilde yeni halini almıştır. Böylece Türk kadınına Osmanlı Devleti ve diğer Türk devletlerinden kalan haklarının yanında daha modern ve çağdaş bir temsil sağlayan haklar kanunlarda yer bulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün Fransa ve Bulgaristan’daki görevleri sırasında edindiği deneyim ve gözlemler ve dönem idarecilerinin çalışmaları bu hakların kökenine dair tefsirin net bir ifadesi sayılabilir.

2. 1. 8. Türkiye’de Kadın

Tarihimizde yaşamış kadın izlerine bakıldığında kadın; kahramanlığı, cesareti, özgüveni ve zekasıyla övgü payesi olmuştur. Kadın, ülkemiz ve geçmişimiz için kutsal kabul edilmekte olup sosyal hayatına dair genel bir değerlendirme yapıldığında ise özellikle

annelik rolü ile öne çıkmaktadır. Çağdaş ve yenilikçi benimseyişlerin ardından ise ülkemizde kadın kendisini her alanda temsil etmeye başlamıştır. Özellikle Cumhuriyetten sonra kamu alanları yaygın bir biçimde kadına açılarak kendisine hayat hakkında yeni fırsatlar tanınmıştır. Ülkemizdeki kadın hakları ve feminizm konuları incelendiğinde, geçmişte kadın hakları adına yapılan önemli yeniliklere ilişkin bulgulara rastlanmaktadır. Bu doğrultuda, ülkemizin kadın hakları geçmişi Orta Asya Türk devletlerine kadar uzanmaktadır (Gökalp, 1970).

Cumhuriyet Dönemi'ne ilişkin kadının toplumsal konumu Tezer-Asan (2006, s.16) tarafından "Ülkemizde kadın cinsine bakış Cumhuriyet'le birlikte köklü değişimler göstermeye başlamıştır. Osmanlı Dönemi'nde kadınların durumu ve eğitimleri Tanzimat'a kadar oldukça sıkıntılıydı" (Tezer-Asan, 2006, s. 16) ifadesiyle ortaya konulmaktadır. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nde kadının konumuna yönelik; "Avanzade Mehmet Süleyman'ın *Kadın* başlıklı yazısındaki gibi: Bir kadın ne kadar tahsil ve tettebbu'da bulunsa yine bir erkeğe muadil ve musavi olamaz. Nisvanın kabiliyet-i dimağları buna müsait değildir" (Hanımlara Mahsus Gazete, 1896'dan akt., Şahin, 2018, s. 96) ifadeleri Cumhuriyetten önceki kadına bakışı ispatlar niteliktedir.

Ülkemizde kadınların Cumhuriyetten sonra kazandığı bazı hakları Kuzgun ve Sevim şöyle ifade etmektedirler: "seçme seçilme hakkı, yasa önünde erkekle eşit konumda olma gibi temel haklar yanında 1936 İş Kanunu ile çalışma hayatında da bazı düzenlemeler yapılmıştır" (Kuzgun ve Sevim, 2004, s. 15). Kadının bu dönem içerisinde genişletilen eğitim hakkı ise toplumsal konumunu daha iyi bir duruma taşımış onu özgürleştirmiştir. Buna karşın zorunlu eğitimin henüz yasalarla desteklenmiyor olması ve hâkim kültürel normlar sebebiyle tanınan eğitim hakkından çok az kadın faydalanabilmiştir. Eğitim alamayan kadınlar kendilerine kazandırılan haklardan bihaber yaşamış, eğitim alanların çoğu ise gördükleri eş ve aile baskıları sebebiyle; elde ettikleri bilgileri kullanamamışlardır. Günümüze doğru benimsenen çağdaş bakış açısı ile kadınların birçoğu kendi hayatları hakkında radikal kararlar alabilmekte ve eğitimlerini tamamlayabilmektedir. Kadının toplumdaki yerini; aile ve toplumun kültürel unsurları, kadını çoğu alanda farklı ölçülerde baskılamaktadır. Ülkemize özgü olmayan bu problem, daha önce de belirtildiği gibi dünyanın birçok yerinde çözüme kavuşmayı beklemektedir.

2. 1. 9. Eğitimde Kadın Temsili

Eğitim, Dünya üzerindeki insan ve bazı hayvanları yaşanılan döneme hazırlama işidir. TDK'ya göre eğitim: "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye" (TDK, 2019d) anlamına

gelmektedir. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim, düzen kurma veya kurulu düzeni geliştirme, koruma ve aktarma olarak görülebilir.

Küresel bir öneme sahip olmasına rağmen eğitim, herkes için eşit düzeyde değildir. Teknolojik, ekonomik, demografik, kültürel ve benzeri faktörlerin yanında özellikle politik ve ulusal hedefler bir vatandaşın eğitim olanaklarından yararlanabilme düzeyini etkileyebilmektedir. Bu sebeple Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü [UNESCO], Avrupa Birliği Hibe Fonları gibi kurum ve kuruluşlar eğitimi desteklemekte ve iyileştirmek için çaba harcamaktadır. Ayrıca her alanda disipline edilmiş bir eğitim daha huzurlu bir düzen sağlayacağı için dünya çapında tartışılan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden dördüncüsü, herkes için kaliteli eğitim hedefidir (Toplum Gönüllüleri Vakfı [TOG], TOG, 2016).

Eğitim olanaklarına ulaşmada kadın aleyhine olan cinsiyet farkı da iyileştirilmeye çalışılan eğitim hedeflerindedir. Ülkemizde Baba Beni Okula Gönder, Kardelenler Projesi, Her Kızımız Bir Yıldız, Haydi Kızlar Okula, KızCode, Bir Yol Var Umuda, reflect- Digital Good For Girls, Görün Bizi Projesi, Monolab Yaratıcı Teknolojiler- Ada Kızları gibi projeler bu hedefe hizmet etmektedir. Ayrıca kadın ve kız çocuklarının eğitimi ülkemizde köklü bir geçmişe sahiptir. Nitekim bu İlk Türk devletlerinden bu yana ortaya konulan uygulamalardan anlaşılmaktadır (Akyüz, 2010).

İlk Türk devletlerinde kadın ve kız çocuklarının eğitimi kültürel hayattaki iş bölümüne dayalı olup çoğunlukla annelerin sorumluluğundaydı. Akyüz, bu durumu “Baba gören ok yontar, ana gören elbise biçer” (Akyüz, 2010, s. 15) atasözü ile özetlemektedir. Eski Türk devletlerinde terzilik, dokuma, çocuk ve ev bakımı gibi eğitimlerin yanı sıra savaş eğitimi alan kadınların varlığı bilinmekte olup Tomris Hatun gibi yönetici olarak kahramanlığından bahsedilen kadınların varlığından da sıkça söz edilmektedir (Piyale, 2013). Diğer yandan Proto Türkler olarak kabul edilen Amazon Kadınları gibi savaş ve at binme eğitimleri almış olan Kadın Alplar da İlk Türk devletlerindeki eğitimin birer parçası olmuştur (Döğüş, 2015). Kadın Alplar’ın, Amazon Kadınları gibi at binme, ok atma, savaş becerileri ve avlanma gibi meziyetler hakkında eğitim aldıkları Dede Korkut tarafından aktarılan hikâyelere yansımıştır (Döğüş, 2015).

Selçuklu devletlerinde ise Ahilik teşkilatının kadın kolu olarak bilinen dünyanın ilk sivil kadın örgütü Bacıyan-ı Rum, kadın eğitimi hakkında çalışmalar yürütmüştür (Mazak, 2018). Bu çalışmaların başlıcası şu şekilde sıralanabilir: Dokuma, örgüçülük, misafir ağırlama ve askeri faaliyetler (Bayram, 1991’den akt., Çubukçu, 2015, s. 223). Kadınlar bu alanlarda usta çırak ilişkisiyle eğitim alarak başta ailelerine ve toplumsal hayata katkıda bulunmaktaydılar (Ecer, 2001). Ayrıca Bacıyan-ı Rum, diğer bir deyişle Anadolu Kadınlar Teşkilatı, sadece ekonomik kazanç sağlayabilme açısından değil, özellikle aile içi

davranışları içeren manevi konularda da kadınlara eğitim vermiş, ülke savunmasında rol alan milli duyguları yüksek vatandaşlar ve nitelikli ebeveynler yetiştirmiştir (Ecer, 2001).

Osmanlı Devleti'nde ise 6-10 yaşları arasındaki kız çocuklarının örtünme yaşları gelene kadar sıbyan mekteplerine devamı zorunlu tutulmuştur (Akyüz, 2015'ten akt., E. Demircioğlu, 2018, s. 39). Örtünme yaşından sonraki sürecin ise bazı kaynaklarda süresiz olduğu belirtilmektedir (Doğan, 2012'den akt., Akbaş, 2018, s. 5). Örtünme yaşına kadar karma eğitim veren bu okullar okuma, yazma, din ve ahlak eğitimi; Maarif Nizamnamesi'nin getirdiği bazı değişikliklerle de matematik ve tarih eğitimi vermiştir (Öztoprak, 1999). Bu doğrultuda yetiştirilen kadınlar için sıbyan mektepleri, inas rüştiye mektepleri açılana dek tek resmi eğitim kurumu olarak tarihe geçmiştir (Tümer-Erdem, 2007). İnas rüştiye mektepleri açıldığında ise Osmanlı toplumunun kadından olan beklentileri doğrultusunda eğitim verilmiş olup inas rüştiyelerine özel tedbir ve kurallar konulmuştur (Gelişli, 2002'den akt., Yılmaz, 2009, s. 7). Literatürde yer alan bilgilere göre bahsedilen tedbir ve kuralların bir kısmı, sadece kızlara eğitim veren mekteplerde geçerlidir. Örneğin inas rüştiyeleri ve sıbyan okullarında eğitim gören kadınlara ders veren erkek öğretmenlerin yaşlı ve ahlaklı olmalarına dikkat edilirdi. Kadın öğretmen yetiştiren liseler olan darülmualimatlarda ise derse giren öğretmeni gözlemlemesi için genellikle yaşlı seçilen erkek öğretmenin yanında bir kadın refakatçi bulundurulmaktaydı (E. Demircioğlu, 2018). Ayrıca inas rüştiyelerindeki dersler özellikle dar ve pencereleri kafesli binalarda verilmiştir (Öztoprak, 1999). Kadına yönelik eğitimde atılan bir başka adım ise inas idadilerinin açılması olmuştur. İnas idadileri, kadınlar için liselere hazırlık düzeyinde eğitim veren ilk kurumlardır (E. Demircioğlu, 2018). İnas idadileri, Türkçe, genel kültür, el işi, musiki, Fransızca, İngilizce ve Almanca gibi dersler ile dönemin Avrupa okul düzenine uygun eğitim vermişlerdir (Cevad, 1338'den akt., Salman, 2005, s. 8). Kadınlar için açılan sultanilerde ise okutulan dersler "kız öğrencileri ev hanımlığına hazırlamayı amaçlıyordu" (Ceylan, 2012, s. 114). Ortaöğretim kurumlarının artması ile çoğalan mezun sayısı İnas Darulfunun kurumunun açılmasına taban oluşturmuştur (Özteke, 2006). Matematik, fizik, coğrafya, kadın hukuku gibi derslerin verildiği bu kurumda kadın erkek ayrı binalarda eğitim verildiğinden kadınların kendi dershanelerini boykot etmesi sonucu 1914'te açılan İnas Darulfunun'u 1921'de kapatılmıştır (Özteke, 2006).

Osmanlı Devleti'ndeki kadın eğitimi tüm dönemlerde çeşitli uygulamalarla kendini göstermesine karşın kadın eğitimi açısından Tanzimat Dönemi ve Maarif Nizamnamesi birer dönüm noktasıdır (Dalkesen, 2008). Nitekim yukarıda bilgilerine değinilen okulların birçoğu Tanzimat Dönemi'nde Maarif Nizamnamesi'nin getirdiği düzenlemeler ile açılmış ve düzenlenmiştir. Diğer yandan kadının toplumdaki temsiline timsal sayılabilecek Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi ve Kız Öğretmen Okulu gibi mesleki eğitim okulları da büyük

bir öneme sahiptir. Bunlardan Osmanlı'da kadın özgürleşmesinin ilk adımı olarak görülen Darülmüallimat mektepleri ise eğitim ve öğretim açısından ayrı bir öneme sahiptir (Altın, 2008). Darümuallimat mektepleri daha önce açılan inas rüştiyelerinde istihdam edilecek kadın öğretmenlerin yetiştirilmesi adına 1870'de açılmıştır (Bilir, 2011). Böylece dönemin eğitim kurumlarının birçoğunda zorunlu olan kadın öğretmen ihtiyacının sağlanması kadın mezun sayısını arttırarak Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yeniliklerle birlikte nitelikli kadın gücünün topluma entegre olmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda gerçekleşen; yurt dışına eğitim için gönderilen kadınların döndükten sonra yaptıkları çalışmalar, dönem meclisindeki kadın vekiller ve diğer meslek dallarındaki kadın çalışmaları kadın temsiline daha iyi bir duruma gelmesini sağlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde ise kız öğrenciler ilk defa Tevhid-i Tedrisat kanunuyla eğitimde erkek öğrencilerle eşit haklara sahip olmuştur (Aydın, 2015). Kadınlar için ayrı olan okul binalarının birleştirilerek karma eğitime geçilmesi ise 1921'de Darülfunun, 1924'te ilkokul, 1926'da ortaöğretim, 1934'te lise, 1937'de köy öğretmen okulları ve 1940'ta köy enstitüleri olarak sıralanabilir (Güven, 2014). Bu doğrultuda daha fazla kadın iş gücüne katılmış ve olduğundan daha nitelikli konumlarda kendini temsil etmeye başlamıştır. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nde kadın eğitime verilen özel önem kadının 3 Nisan 1930'da belediye başkanlığı, 26 Ekim 1933'te muhtarlık ve 5 Aralık 1934'te milletvekilliği yapmasına ve oy kullanmasına zemin hazırlamıştır (Aydın, 2015). Günümüze doğru geldiğinde ise kadın ülkemizde faaliyet gösteren tüm eğitim kademelerine erişimde belirtilen kanunlarımızca ülkemiz nezdinde özgürdür. Fakat bazı gelenek temelli engeller sebebiyle kadına dair eğitim sorunu devam etmektedir. Özyaydınlık'ın bu konudaki "Tarih boyunca, kadının eğitimi ile ilgili sorunlar hemen hemen bütün ülkelerde ilk sıralarda yer almıştır. 21. yüzyıl Türkiye'sinde de durumun kadınlar için çok farklılaşmadığı söylenebilir" (Özyaydınlık, 2014, s. 96) ifadeleri ülkemizin kadın eğitiminde geldiği noktayı özetlemektedir. Diğer yandan ülkemiz kadına, konumu itibarıyla komşusu olan diğer birçok ülkeden, çok daha iyi eğitim olanakları sunmaktadır. Ayrıca kadına dair eğitim sorunu sebebiyle ortaya konulan birçok ulusal ve uluslararası çalışmaya taraf olmakta ve eğitim hakkını olabildiğince gözetmektedir.

2. 1. 10. Kadın Temsilinin Ulusal ve Uluslararası Belgelerde Yeri

Ülkemizde eğitim alanına yönelik ulusal ve uluslararası birçok önlem alınmaktadır. Bu doğrultuda anayasamızın 42. maddesine göre "eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. ...İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur" (TBMM, 2019a) ifadesi yer almaktadır. Bu madde ile eğitim güvence altına alınmaktadır. Buna ek

olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre hiç kimsenin eğitim hakkı engellenemez ve devletler eğitime erişimi sağlamak zorundadır. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve ülkemizin de onayladığı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine göre “herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır” (Birleşmiş Milletler [BM], BM, 2019a). Ülkemizin konuya yönelik taraf olduğu bir başka sözleşme ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi'dir. Sözleşmenin 2. bölümünde yer alan 13. maddeye göre sözleşmeye taraf devletler herkese eğitim hakkı tanır. Aynı bölümde, hiçbir alanda ayırım yapılmaması ve cinsiyet eşitliği hakkında hükümler bulunmaktadır (BM, 2019b). Diğer yandan 1979'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler Genel Kurul'u toplantısında, CEDAW hazırlanmış olup 1981 yılında yürürlüğe konuldu. Ülkemiz bu sözleşmeye 1985 yılında onay vererek eğitimde cinsiyet eşitliğini, zorunlu ilköğretimini sunma gerekliliklerini güvence altına almıştır. 1985 yılında yayımlanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı çerçevesinde sözleşmenin sorumluluk yüklediği devletlerle olan hedefleri gözden geçirilmiştir. Bu doğrultuda ülkemizin CEDAW'ı onaylarken koymuş olduğu çekincelerin ortadan kaldırılması istenmiş ülkemiz meclisinde bunun konuşulmasında karar kılınmıştır. Fakat bu çekinceler henüz meclisimiz gündemine alınamamıştır. Ayrıca “Birleşmiş Milletler tarafından ilk olarak 1975 yılında Mexico City'de, daha sonra 1980'de Kopenhag'da, 1985'te Nairobi'de ve 1995'te Pekin'de Dünya Kadın Konferansları gerçekleştirilmiştir” (CEİD, 2019a). İlgili tüm konferanslarda kadının eğitime ve cinsiyet eşitliğine vurgu yapılmış ve konulan eğitim hedefleri izlemeye tabi tutulmuştur. Bu izlemeler özellikle devletlerin bünyesindeki sivil toplum kuruluşlarının bildirdiği gölge raporlarla sağlanmaktadır. Kadın eğitime bu denli önem verilerek üzerine düşülmesi, dünya üzerindeki birçok ülkede okuma yazma oranlarının artmasına ve daha nitelikli yaşamın elde edilmesine olanak tanımıştır. Tüm bunlara ek olarak kadın eğitime ve eşitliğine destek ve var olan problemleri kaldırmak adına Amsterdam Antlaşması, Beijing Deklarasyonu, OECD kararları gibi pek çok çalışma bulunmaktadır.

Ülkemizde tüm bu belge ve antlaşmalara ilaveten eğitim hakkı; Anayasa, Milli Eğitim Temel Kanunu, İlköğretim ve Eğitim Kanunu dolayısıyla 1876 yılında yayımlanan Kanun-i Esasi'den beri desteklenmekte ve takip edilmektedir. Yapılan araştırmalar ışığında ülkemizde eğitim, eski dönemlere oranla daha iyi durumdadır. Fakat tüm bu tedbir, tebdil ve hedeflere rağmen toplumun güdümünde olan ve ülkemize hâkim eğitim anlayışı; hala kadının erkeklere oranla daha az eğitim almasına sebebiyet vermektedir. Bu bağlamda 2000'li yılları gösteren dönemde MEB, ulusal ve uluslararası birçok sivil toplum kuruluşu

[STK] ile projeler gerçekleştirmiş, kız çocuklarının okullaşması ve erkek çocuklarla eşit görülmesi için büyük adımlar atmıştır.

Kültürümüzde var olan bazı toplumsal normlar halen kız çocuklarının erkek çocuklarıyla aynı ölçüde eğitim fırsatlarından yararlanamamasına sebep olması ders kitaplarına yansıyan önemli bir sorundur. Nitekim bu sorun Birleşmiş Milletler nezdinde gerçekleşen Pekin Eylem Platformu'nun 71. Maddesinde şöyle ele alınmaktadır: "cinsiyet konusunda önyargılı eğitim ve öğretim malzemeleri, kız çocuklarının eğitime ulaşılabilirliğinde ayrımcılığın devam etmesine yol açan nedenlerden biridir (Güneş, 2008, s. 87). Bu neden ise birlik içinde yükseltilebilecek çağdaşlık kalitesini yakinen etkileyen ve ilgili eğitim ilkesinin esasına hizmet etmesini engelleyen bir unsurdur.

2. 2. Literatür Taramasının Sonucu

Bu bölümde yapılan literatür araştırmaları sonucu elde edilen tez ve makale çalışmaları hakkında bilgiler verilmiştir. Araştırmaya dair literatürde, ders kitapları hakkında, yer alan ve elde edilebilmiş tüm çalışmalar değerlendirilmeye çalışılmıştır. Değerlendirmeler ders kitaplarının ait olduğu branş baz alınarak kümelenmiş ve bu yol ile bilgiye ulaşmanın kolaylaşması amaçlanmıştır.

2. 2. 1. Kadın Temsili ile İlgili Ders Kitabı Araştırmalarının Değerlendirilmesi

Ders kitabı incelemeleri ilk olarak I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır (Pingel, 2004). Ulusçuluk fikri ile Fransız İhtilali sonrası yaşanan I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı etkiler; saldırgan ve ayrıştırıcı fikirlerin gölgesinde yeni ders kitaplarının hazırlanmasına sebep olmuştur. Ayrıca çeşitli ülkelerde okutulan ders kitaplarının yaydığı şovenizm, yeni savaşlara ve huzursuz bir dünya düzenine de taban oluşturmuştur. Bu savaş; insanlığın önemli bir kısmını açlık ve sefaletle sürükleyip silah sanayisine acımasız ve yepyeni bir soluk getiren II. Dünya Savaşı'dır. Savaştan doğan ihtiyaçlar doğrultusunda birçok bilim dalı çeşitli yenilikler ile yeni düzene ayak uydurmuştur. Bu alanlardan biri de eğitimidir. Eğitimin birçok açıdan incelenip geliştirildiği bu dönem içerisinde, özellikle derslere yön veren materyallerden olan ders kitapları ele alınmıştır. Bu sebeple savaştan 30 yıl sonra yani 1975 yılında George Eckert Ders Kitabı İnceleme Enstitüsü Almanya'da kurulmuştur (Pingel, 2004). Bu enstitünün yaptığı çalışmalar doğrultusunda; kullanılan ders kitaplarına yönelik standartlar oluşturulmuş ve ders kitaplarının toplumu ayrıştırmaması için çalışmalar ortaya konulmuştur. 2012 yılından bu yana dünya çapında en iyi ders kitaplarını seçerek örnek gösteren bu kurum ders kitabı araştırmalarını özendirilmektedir (URL-6, 2019).

Ders kitabı araştırmaları yaşanılan zamanın ihtiyaçlarına göre Şekil almaktadır. Yukarıda açıklandığı üzere; ilk başta Őovenist duygular uyandıran kitaplara karşı başlatılan incelemeler, zamanla ihtiyaçlara bağlı olarak çeşitlenmiştir. Bu bağlamda Sanayi Devrimi ile beraber değişen toplumsal rol ve sorumluluklar kadına yeni bir vizyon klemiştir. Ayrıca gerçekleşen toplumsal dönüşüme rağmen pozitif yönde ilerleme sağlayamayan kadın statüsü bir problem olarak ortaya çıkmıştır. Böylece kadın hareketlerinden bu yana kadının eğitimi hakkında başlayan sorgulama ve düzenlemeler günümüze doğru ders kitaplarına yansımıştır. Ders kitabı incelemelerine dair ortaya konulmuş olan verilerin neredeyse tamamı kadın figürünün ders kitaplarında çağımızın gerekleri doğrultusunda temsil edilmediği yönünde birer dayanak sunmaktadır. Branşlara göre bu dayanaklar öğretilen konular bakımından farklı gerekçeler ile yn değiştirmesine rağmen genellikle sonuçlar kadın temsiline yeterli yapılamadığı yönünde birleşmektedir. Örneğin İngilizce ders kitaplarında yer alan yetersiz temsiline, dildeki zamir ayrımı (he, she, it) ile kendiliğinden vardır. Türkçe ders kitaplarında ise yer alan eski hikye ve masallardan alınma parçaların varlığı dolaysıyla eril dilin sunumu, yapılabilmektedir. Tarih ders kitaplarında da gerçekliğin kurgulanıp kadının dahil edilemeyeceği gibi argümanların tamamı kadın temsiline yetersiz olmasına birer neden olarak gösterilmektedir. Oysaki ortaya konulan veriler ders kitaplarının var olanı da tam anlamıyla yansıtmadığı ispatlamaktadır. Nitekim kitaplarda verilen konu örneklerinin birçoğunda kadının tamamen olmayışı dikkat çekicidir. Özellikle kitap incelemelerinin yapıldığı ilk zaman çalışmalarında tarih kitaplarındaki kadın temsiline çok yetersiz olması tarihi erkekler tek başına mı yaşadı? sorusunu akıllara getirmiştir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalar tarih konularını kapsayan kitaplarda eskiye göre olumlu ve daha dengeli bir kadın temsiline yapılmasına yardımcı olmuştur. Diğer yandan tarih konularını işleyen kitaplardan olan 8.S.İ.T.A.D.K hakkında ise doğrudan bir kadın temsili incelemesinin bulunmadığı ortaya çıkmıştır.

2. 2. 2. Ülkemizde Kadın Temsiliyle İlgili Ders Kitabı Araştırmaları

Ülkemizde gerçekleştirilen ders kitabı incelemeleri Türkiye Cumhuriyeti MEB başta olmak üzere çeşitli STK'lar, akademisyenler ve farklılaşan kişilerce yapılmaktadır. MEB aracılığıyla ders kitabı inceleme süreçleri önceden hazırlanmış olan kurallar ve onların alt kriterleri dahilinde gerçekleşmektedir. Örneğin yapılan ders kitabı araştırmalarında anayasa, kanunlar ve ilgili diğer mevzuata aykırılık bulunmamalıdır (MEB, 2018a). Bu ereve ile oluşturulan ders kitapları yayımlandıktan sonraki süreçlerde de çeşitli kişiler tarafından incelenmektedir. Bu incelemelerden bir kısmı, kitaplarda kullanılan dil ve karakter modellemelerini toplumsal cinsiyet algısının aktarımı açısından da ele almaktadır

(Gümüšođlu, 2016). Bakanlıkça yayınlanmış toplumsal cinsiyet konusunu ilgilendiren kriterler ise şöyledir:

- Konuların işlenişinde veya örneklerde, insanların betimlenmesi ve olayların sunulmasında, toplumsal eşitlik ilkesi gözetilmelidir.
- Verilen örneklerde ve kullanılan karakterlerde kadın ve erkek dağılımı açısından makul bir denge gözetilmelidir.
- Kadın erkek temsilinde isnat, ön yargı, kalıp yargı vb. bulunmamalıdır. (MEB, 2018a).

Ders kitaplarında kültürel düzen tabanına oturtulmuş cinsiyet modellemeleri aktarılırken bu modellemeler aynı düzen ile pekiştirilmektedir. Bu sebep doğrultusunda yapılan araştırmalar incelendiğinde, kadının tarih konularını kapsayan ders kitaplarındaki temsiline yönelik, ülkemizde yapılan ilk araştırmanın 1928'den 1994'e *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik* isimli yüksek lisans tezi olduğu kabul görmektedir. Bu Helvacıoğlu'na (1994) ait bir yüksek lisans tezidir. Tezde ilköğretim ders kitapları incelenmiş olup bu kitaplarda kadın aleyhine bir eşitsizliğin varlığı ortaya konulmuştur. İncelenen kitaplar hayat bilgisi, sosyal bilgiler, aile bilgisi, ev ekonomisi ve uygulaması, yurt bilgisi, yurttaşlık bilgisi, vatandaşlık bilgisi, alfabe, okuma kitabı, Türkçe, tarım bilgisi ve fen bilgisi kitapları olarak sıralanabilir Helvacıoğlu'na (1994) göre incelemiş olduğu kitaplarda 1945'ten sonra küçük ama ciddi dönüşümler adım adım başlamış, 1950'den sonrası kadını ev içi sorumluluklarla sınırlandıran katı iş bölümü çizgileri belirginleşmiştir. İlgili kitaplardan 1950 öncesi hayat bilgisi ders kitaplarında anne ne tümüyle mutfağa ait ne de tamamen mutfak dışında temsil edilir. 1950 sonrasında kullanılan kitaplarda annenin yapacağı işler tek tek sıralanmakta ve bu işlerin genellikle ev işlerini kapsadığı görülmektedir. Ayrıca incelenen kitaplardaki anne ev temizliği, çamaşır yıkama, yemek pişirme gibi işlerle ilişkilendirilmekte, uysal ve iyi kalpli olması gerektiği yönünde telkin edilerek üzerine düşen görevleri yapmadığında çocukları tarafından sevilmeceği mesajı vermektedir. Fakat ev hanımlığına dair sorumlulukların güzelleme eşliğinde açıklanmasına rağmen 1945 ve sonrası sosyal bilgiler ders kitapları, meslekler tanıtılırken ev hanımlığını bir meslek olarak bile sunmamaktadır. Çalışmaya göre 1945 ve sonrası dönemde toplumsal cinsiyet rollerinin metin, görsel ve şiirlerde sıklıkla hatırlatıldığı kitaplardan bir diğeri olan sosyal bilgiler ders kitaplarında Osmanlı'da kadının yerinden hiç bahsedilmezken Eski Türk topluluklarında kadının hatun olarak siyasal yaşamda söz sahibi olduğundan bahsedilerek Cumhuriyet Dönemi'nde kazandığı haklar açıklanmaktadır. Bunun yanında çalışmada ortaya konulan okumuş fakat sadece ev işleriyle sorumlu kadın ve para kazanma sorumluluğunu tek başına yüklenmiş baba figürü özellikle 1950 tarihli ders kitaplarında yer bulmaktadır. Gümüšođlu (2016) ise 1994'ten bu yana gerçekleştirdiği çalışmalar sonucu ilgili ders kitaplarının kadını yeterince temsil

etmediğini ortaya koymuş olup günümüze doğru, yapılan çalışmalar dolayısıyla kitaplardaki kadın temsiline daha iyi bir konuma getirildiğini vurgulamaktadır.

Konuya ilişkin yapılan çalışmalardan bir diğeri ise Severge'nin (1998) *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik: İlköğretim Ders Kitapları Üzerinde Yapılmış Bir İçerik Çözümlemesi* isimli yüksek lisans tezidir. Severge (1998) çalışmasında ilköğretim Türkçe ders kitaplarını görsel ve metinler açısından incelemiştir. Elde ettiği sonuçlar ise ilgili ders kitaplarında kadına kamusal alanda neredeyse hiç yer verilmeyerek kitaplardaki tek görevinin annelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu ders kitaplarında tamamen toplumsal cinsiyet iş bölümünü yansıtan ve kişileri cinsiyetlerine göre kutuplaştıran görsel ve söylemlerin varlığını ortaya koymaktadır. Nitekim çalışmasında sunduğu tablolardan da anlaşıldığı üzere görünürlük ve kullanılan söylemler açısından kadın önemli ölçüde geride temsil edilmiş olup kendisine yeterince yer verilmemiştir. Buna karşın toplumsal hayata ilişkin gerçeklik kadın için ilgili ders kitaplarında yansıtıldığından daha çeşitlidir. Diğer yandan eylemsel açıdan incelediği kitaplardaki metinlerin neredeyse tamamında kadının pasif olarak yansıtıldığı ortaya çıkmaktadır (Severge, 1998).

Esen ve Bağlı (2002) ise *İlköğretim Ders Kitaplarındaki Kadın ve Erkek Resimlerine İlişkin Bir İnceleme* başlıklı bildiri kapsamında analiz ettikleri ders kitaplarının kadını yeterince temsil etmediği yönünde bulgular elde etmişlerdir. Ayrıca kadın figürlerin özel, erkek figürlerin ise kamusal nesnelere görselleştirildiği bu kitaplarda geleneksel kalıp yargılara büyük ölçüde uyulduğu göze çarpmaktadır. Diğer yandan ilköğretim ders kitapları yoluyla aktarılan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin mitler ve kalıp yargılar, toplumdaki güç ilişkilerinin erkeğe yana olduğu bir toplumsal düzeni pekiştirdikleri sonucuna varmışlardır (Esen ve Bağlı, 2002).

İlköğretim ders kitaplarının kadın açısından da incelendiği çalışmalardan bir başkası ise Tezer-Asan'ın (2006) *Ders Kitaplarında Cinsiyetçilik ve Öğretmenlerin Cinsiyetçilik Algılarının Saptanması* başlıklı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışmada 1, 2, 3, 4 ve 5. sınıflarda okutulan ders kitaplarını araştırmış ve ilgili ders kitaplarında kadın ve erkeğin temsiline derinlemesine incelemiştir. Bu çalışmaya göre cinsiyetçilik içeren ifadeler, MEB'in denetiminde yayınlanan kitaplarda bulunmamakla beraber diğer yayın evlerine ait ders kitaplarında yer almaktadır. Çalışmanın bulgularına bakıldığında kitaplarda kadın ve erkek karakterlerinin ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet aktarımı oldukça geleneksel olmasına rağmen aynı çalışmada yürütülen 241 kişilik anket sonucuna göre öğretmenler eğitim program ve uygulamalarında orta düzeyde cinsiyetçilik olduğu görüşündedirler. Diğer yandan aynı çalışmada sunulan bulgulardan 1945'ten sonra özellikle hayat bilgisi ders kitaplarında kadın üniforması haline gelen mutfak önlüğünün, 1950'den sonra kadının ayrılmaz bir parçası haline geldiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak Tezer-Asan'ın (2006)

incelediği 1., 2., ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarının tamamında kadın en çok ev hanımı ve öğretmen olarak temsil edilmiştir. İncelediği 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarında ise benzer bir sonuçla karşılaşmış olup kadınların ilgili kitaplarda daha az temsil edildiğini ve genellikle ev hanımı, öğretmen ve kasiyer gibi görevlerde temsil edilmiştir. Araştırmacı analiz ettiği tüm ders kitapları hakkında yaptığı genel yorumda ise kitaplardaki resimler ve metinler aracılığıyla kız çocuklarına neredeyse hep anne olma sorumluluğu telkin edilmekte ve ev içi görevler ön plana çıkarılmaktadır.

Helvacıoğlu (1994) ve Tezer-Asan'ın (2006) yaptığı araştırmalarda 1945 öncesi ders kitaplarından farklı olarak 1945 sonrası ders kitaplarında toplumsal iş bölümünün katılaştırılarak ders kitaplarına yansıtılması ve cinsiyetlerin kutuplaştırıldığı sonucu birbiri ile örtüşmektedir. Bu çalışmalara ek olarak ilköğretim ders kitaplarını inceleyen Yorgancı (2008) ise *İlköğretim Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerinin İnşası* isimli yüksek lisans tezini ortaya koymuştur. Yorgancı (2008) araştırmasında 1., 2., 3., 4. ve 5. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında kadının sırasıyla en çok ev hanımı ve öğretmen olarak yansıtıldığı, kız çocuklarının ise anneye yardımcı olma rolüyle ön plana çıktığı sonuçlarını elde etmiştir. Bunların içinden 2. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarında, incelemiş olduğu diğer hayat bilgisi ders kitaplarından farklı olarak mutfak sorumluluğunun da kadın üzerinden tanıtıldığı bulgusu göze çarpmaktadır. Ayrıca analiz ettiği 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında da benzer bulgulara rastlanmış olup bu kitapta kadın ev hanımı ve öğretmen rolündedir. 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise meslekler söz konusu olduğunda kadın ve erkekler üzerinden kız çocuklarına bir kez hakimlik rolü önerilirken erkek çocuklarına daha çok kamusal alanla ilişki olan hakim, doktor, muhtar gibi 33 farklı meslek önerilmiştir. Ayrıca en çok ev hanımı, öğretmen, hemşire olarak kitapta yer alan kadınlar kamusal hayatta ve okulda daha az yer almışlardır. Tüm bunlara ek olarak Yorgancı'nın (2008) elde ettiği bulgulara göre incelediği kitaplarda kadın ve kız çocuklar neredeyse hiç yalnız gösterilmemekte ve cinsiyetçi telkinler içermektedir.

İlköğretim ders kitaplarını inceleyen Güneş (2008) ise *Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Ayrımı* isimli bir makale ortaya koymuş olup araştırmasında 1990 ile 2006 yılları arasında kullanılan ders kitaplarını incelemiştir. Elde ettiği bulgulara göre 1991 yılı hayat bilgisi ders kitaplarında kadının geleneksel rolleri ile ilişkili olarak kız çocuklara geleceğin annesi imajı yansıtılmaya çalışılmıştır. Nitekim bu kitaplarda kadınlar yoğun bir biçimde kız çocuklarının yardımı eşliğinde ev işleri ile ilişkilendirilmiştir. 90'lı yılların sonuna doğru ise hayat bilgisi ders kitaplarında, çay getiren anneden kitap okuyan anneye bir sıçrayış gerçekleştirilmiş olmasına karşın annenin ev ortamındaki konum ve sorumluluklarının korunduğu göze çarpmaktadır. Güneş'in (2008) elde ettiği diğer analizlere göre 1997

sonrası hayat bilgisi ders kitaplarında cinsiyet rollerine daha fazla dikkat edildiği anlaşılmaktadır.

Özkan (2013) ise konu hakkında *İlköğretim Ders Kitaplarında Kadın Figürü* başlıklı makalede ilköğretim ders kitaplarını kadın figürüne ilişkin derinlemesine incelenmiştir. Elde ettiği bulgulara göre ilköğretimde okutulan 1. sınıf hayat bilgisi, 2. sınıf matematik ve 5. sınıf fen ve teknoloji ders kitapları dışında kalan tüm kitaplarda kadın figürlerin oranı erkek figürlere göre daha az sayıdadır. Dışında kalan ifadesini karşılayan ders kitaplarının bir kısmını ise sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Bu bağlamda elde edilen sonuçlar incelendiğinde ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın figürü sayısının erkek figür sayısından daha az olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca kitaplardaki görsellerde genellikle cinsiyet ayrımcılığı gözlemlenmektedir. Diğer yandan, yansıtılan mesleklerin de kadınlarla ilişkisinde ayrımcılık olduğunu ifade eden Özkan (2013), çoğu zaman kitaplarda yer alan kadınların konu içerikleriyle ilişkili olmadığını belirtmektedir.

Diğer yandan *Değişen Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Başlıklı Ders Kitaplarında Sekülerizm ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması* sonuç raporunda 2016-2017 ve 2017-2018 ders kitaplarının toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda bir farka sahip olup olmadıkları ortaya konulmuştur (Artemur-Çimen ve Bayhan, 2018). Rapora göre incelenmiş olan ders kitaplarının çoğunda toplumsal cinsiyet kavramının işlenişi açısından büyük sorunlar bulunduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu sorunların 2017 müfredatı sonrası arttığı gözlemlenmiştir. Bu bağlamda yeni kitapların cinsiyetçi mesajlara ve temsillere açık ve örtük bir biçimde daha fazla yer verildiği anlaşılmaktadır (Artemur-Çimen ve Bayhan, 2018).

Sarıtaş ve Şahin (2018) ise ortaya koydukları *Hayat Bilgisi Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Rollerini Üzerine Bir İnceleme* isimli makale kapsamında analiz edilmiştir. Bu bağlamda ilgili kitaplara yansıtılmış olan aile biriminde kadınlara daha çok ev içi sorumluluklar verildiği ve çocuk bakımı ile ilişkili görevler atandığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu ders kitaplarında kadınlara ev dışında rol verildiğinde bunun genellikle ev veya çocuklar ile ilgili olduğuna yönelik bulgulara rastlanılmıştır. Çalışmayı ortaya koyan yazarlara göre bu durum ilköğretim çocukları için keskin bir toplumsal cinsiyet rol ayrımına sebep olabilir. Buna ek olarak anne çocuk bakan, temizlik yapan ve sürekli evle uğraşan, baba ise güçlü kararlı ve sürekli dışarıdaki işleri yapmakla sorumlu kişi olarak yansıtıldığında günümüz toplumsal hayatı için yanlış bir algıya sebep olunabileceğini vurgulamışlardır (Sarıtaş ve Şahin, 2018).

Konuya ilişkin yapılmış olan bir diğer çalışma ise Aykaç'ın (2012) *Sosyal Bilgiler ve Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi* başlıklı makalesidir. Bu makale kapsamında incelenen 1., 2. ve 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarıyla 4., 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders ve öğretmen kılavuz kitaplarının toplumsal cinsiyet duyarlılığı ile hazırlanmadığı anlaşılmıştır. Nitekim ilgili kitaplarda yer alan resim, fotoğraf

ve metinlerde ciddi ölçüde cinsiyet ayrımcılığını gösteren ifadelere yer verilmiş olup sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf ders kitapları haricinde analiz edilmiş olan tüm kitaplarda kadına daha az yer verilmiştir. Ayrıca elde edilen bulgulardan, kitaplardaki kız ve erkek figürler üzerinden çocuklara biçilen rollerin neredeyse tamamının cinsiyetçiliğe yönlendiren unsurlar taşıdığı anlaşılmaktadır. Diğer yandan, ders kitaplarında tüm bilim insanlarının erkek seçilmesi sosyal bilgiler ders kitaplarına ait dikkat çekici başka bir bulgudur. Ders kitaplarında kadın bilim insanlarına yer ayırmamak, yetersiz kadın temsiline önemli bir göstergesi olarak görülebilir. Ayrıca sosyal bilgiler ders kitaplarındaki resimlerde ve fotoğraflarda kullanılan renkler de geleneksel kalıplara göre seçilmiştir. Bu nedenle, erkekler genellikle mavi, siyah ve onların gölgeleriyle; kızlar kırmızı, sarı ve tonlarıyla tasvir edilmiştir. Aykaç'a (2012) göre elde ettiği tüm sonuçlar incelemiş olduğu ders kitaplarının hazırlık aşamasında dikkat edilmemiş olan toplumsal cinsiyet rol ve sorumluluk hassasiyetini işaret etmektedir.

Alanç'ın (2019) *İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin İçeriğine İlişkin Öğrenci Deneyimleri ve Öğretmen Görüşleri* başlıklı yüksek lisans tezinde Aykaç'ın (2012) makalesinde sunduğu bulgularla benzer bulgulara rastlanmaktadır. Elde edilmiş olan bulgular incelendiğinde özellikle 2. sınıf hayat bilgisi ders kitabında yer alan güvenli hayat ünitesindeki görselin yansıttığı aile iş bölümüne yönelik öğrenci deneyim ölçüm oranının %100 hayır olarak sonuçlanması dikkat çekicidir. Görsel incelendiğinde ise anne çamaşırları makinaya atarken, baba evi elektrikli süpürge ile temizlemektedir (Alanç, 2019). Aynı şekilde 4. sınıf ders kitabında yer alan bir görsele ithafen sorulmuş olan *fabrikada çalışan bir kadın gördün mü?* sorusuna öğrenciler %94 oranında hayır cevabını vermiştir (Alanç, 2019).

Sönmez'in (2020) *İlkokul Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Toplumsal Cinsiyet Açısından İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezine bakıldığında ise 1, 2, ve 3. sınıflar için hazırlanmış olan tüm hayat bilgisi ders kitapları ile 4. sınıf sosyal bilgiler ders kitabının analiz edildiği görülmektedir. Sönmez'in (2020) elde ettiği bulgulara göre incelediği ders kitaplarının tamamında kadınlar özellikle pembe ve diğer açık ton renklerle temsil edilmiştir. Ayrıca piyano, mikrofon, saç kurutma makinası, ev araç gereçleri, oyuncak bebek ve toka gibi nesnelere daha çok gösterilen kadınlar bilgisayar, televizyon, kampçılık malzemeleri, futbol, basketbol, bisiklet ve motosiklet gibi nesnelere daha az temsil edilmiştir. Diğer yandan aile içi rol ve davranışlar açısından kadınlar genellikle ev işleri ve alışveriş yapmak gibi sorumluluklarla temsil edilmiştir. Buna ek olarak çoğunlukla hemşirelik ve terziyle ilişkilendirilen kadının ip atlamak ve şarkı söylemek gibi eylemlerle daha fazla gösterilmiş olduğu ortaya çıkmaktadır. Sönmez'e (2020) göre incelediği ders kitaplarında kadın figürlere sayıca daha fazla yer verilmesine rağmen erkekler açısından bir pozitif cinsiyet yanlılığı yer almaktadır.

İlköğretim 5. Sınıf MEB Sosyal Bilgiler Ders Kitabında Yer Alan Görsel Materyallerin İncelenmesi adlı yüksek lisans tezini ortaya koyan Tonga (2007) ise incelediği görsellerin neredeyse tamamında kadın ve kız çocukların kitaptaki bilgilerden kayıtsız, süsleyici bir amaçla görselleştirildiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca ilgili görsellerde yer alan kadınlar genellikle birileriyle birlikte ve geleneksel rollerden olan anne, gelin, eş gibi rollerdedir. Buna karşın kitapta yer almış olan bir çekirdek aile görselinde anne baba ve çocuklar birtakım olarak yansıtılmış olup temizlik ile ilişkilendirilmiştir. Diğer yandan incelenmiş olan sosyal bilgiler ders kitabının *Gerçekleşen Düşler* ünitesinde Pasteur, Marconi, Gazi Yaşargil, gibi bilim insanlarına yer verildiği, fakat hiçbir kadının aralarında yer almadığı gözlenmektedir. Benzer şekilde *Toplum için Çalışanlar* ünitesinde de hayırsever vakıflardan bahsedilirken toplam 4 erkek bireyden bahsedilirken sadece 1 kadın birey örnek gösterilmiştir (Tonga, 2007).

Zor'un (2008) *Geçmişten Günümüze Türk Kadını ve Bunların İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarına Yansıması* başlıklı yüksek lisans tezinde ise incelenen ders kitapları siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan analiz edilmiş olup neredeyse hep sanatçı kadınlara yer verildiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu ders kitaplarında kadına ilişkin fotoğraf, resim, tarihi belge, eşya, gazete haberi, afiş, reklam, biyografi, okuma parçası, konuşma ve anılara yeterince yer verilmemiştir. Bu sebeple ders kitaplarında kadın siyasi sosyal ve ekonomik açıdan neredeyse hiç temsil edilmemiştir. Diğer yandan toplumda ön plana çıkmış kadınlara neredeyse yok denecek kadar az yer verilmesi ise dikkat çekici olan bir başka bulgudur (Zor, 2008).

Sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen Demirel (2010) ise *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Ayrımcılığı* isimli yüksek lisans tezini ortaya koymuştur. Teze göre kadınların daha az yer aldığı 6., 7., ve 8. sınıf sosyal bilgiler ve T.C.İ.T.A ders kitaplarında kadın ve erkeğin birlikte kullanılabileceği görsellerde tercih erkek bireylerden yana olmuştur. Metinlerde ise eril bir yansıma rastlanılmış olup erkekler güç ve iktidarın tek sahibiymiş gibi temsil edilerek kadın geride bırakılmıştır. Ayrıca ilgili ders kitaplarında kadınların teknoloji, matematik, fizik, tıp gibi konularda erkeklerin de edebiyat, çocuk gelişimi, beslenme gibi konuların dışında bırakıldığı göze çarpmaktadır. Buna ek olarak incelenmiş olan 1990 ortaokul T.C.İ.T.A ders kitabında toplam 42 görselde erkek figürler tek başına, 11 görselde kadın-erkek figürler birlikte fakat kadın figürüne tek başına sadece 1 kez yer verilmiştir. 2008 ortaokul T.C.İ.T.A ders kitabında ise 139 görselde erkek figürler tek başına, 43 görselde kadın-erkek figürler birlikte diğer yandan kadın figürüne tek başına yalnızca 9 kez yer verilmiştir. Ayrıca Demirel (2010) incelediği 6., 7., ve 8. sınıf sosyal bilgiler ve T.C.İ.T.A ders kitaplarına yansıtılan aile içi iş bölümü ve toplumsal iş bölümü açısından kadınların kısmen yer aldığını belirtmektedir. Tüm bu sonuçlara ek olarak Demirel (2010)

incelediği ders kitaplarında kadınların hem zihinsel hem de fiziksel açıdan zayıf oldukları gösterilerek erkeğin korumasına ihtiyaç duyan, akıllı ve bilgili olmasına gerek olmayan ancak yemek yapması ve ev işleriyle ilgilenmesi gereken, pasif bireyler olarak gösterildiğini vurgulamıştır (Demirel, 2010).

Gazan (2010) ise 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelediği *Türk Toplumunda Kadının Yeri ve Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretimi* başlıklı araştırması konuya ilişkin ortaya konulmuş bir başka yüksek lisans tezidir. Yapılan araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler dersine karşı tutumu olumlu olan öğrenciler ile Türk toplumunda kadının yerine ilişkin tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu doğrultuda Türk toplumunda kadının yeri açısından sosyal bilgiler dersinin önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kadın sorunları hakkında sosyal bilgiler dersinin konu hakkında oynadığı rolden faydalanılmalıdır (Gazan, 2010).

İlköğretim II. Kademe Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Tarihi Şahsiyetlere Yaklaşım Tarzı başlıklı yüksek lisans tezinde Deniz'in (2011) elde etmiş olduğu bulgular incelendiğinde 6. ve 7. sınıf ders kitaplarında yer alan birçok alanda kadınların hiç temsil edilmediği anlaşılmaktadır. Nitekim 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabına yansıtılan kadın şahsiyetler devlet yöneticisi olarak İl Bilge Hatun, psikolog olarak Çiğdem Kağıtçıbaşı, eğitimci olarak Ayşe Afet İnan, arkeolog olarak Halet Çambel ve Jale İnan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında coğrafyacı, tiyatrocu, filozof, bilim insanı, edebiyatçı, dil bilimci, mühendis, matematikçi ve pilot olarak gösterilen hiçbir birey kadın değildir. 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında ise devlet yöneticisi olarak Mama Hatun, edebiyatçı olarak Halide Edip Adıvar, yönetici eşi olarak Nilüfer Hatun'a yer verilmiş olup devlet görevlisi, bilim insanı, astronom, sanatçı, tasavvuf ehli, seyyah, tarihçi, matematikçi ve din görevlisi olarak gösterilen hiçbir tarihi şahsiyet kadın değildir (Deniz, 2011).

Sosyal bilgiler ders kitaplarını inceleyen ilk doktora tezi ise Dilek'in (2012) *Tarih Öğretiminde Toplumsal Cinsiyet 6. Sınıf Öğrencilerinin Perspektifinden Tarihsel Süreçte Kadın Hakları ve Kadın İmgesi* isimli çalışmasıdır. Dilek'e (2012) göre incelemiş olduğu ders kitabı kadınların özneleştiği bir söylemin eksikliğini taşımaktadır. Ayrıca bu ders kitabında kadın hakları anlatısında bile tarihe adını yazdırmış kadın aktör seslerinin duyulmadığını dile getirmektedir. Diğer yandan elde edilmiş olan bulgular incelendiğinde ilgili ders kitabında kadının Eski Türk devletlerini kapsayan konularda aktif İslam dininin kabulünden sonraki konularda ise pasif olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Eski Türk devletlerine ilişkin konularda kadının devlet yönetimindeki rolü, kamusal alanda aktif olması ve yönetimdeki eşitlik temaları göze çarpmaktayken, Osmanlı Devleti'ne ilişkin konularda ise kadının bir hayırsever olarak yaptırdığı mimari yapılarda vücut bulduğu göze çarpmaktadır (Dilek, 2012).

H. Çelik'in (2016) tarihi süreçte *Türk Kadını İmgesinin Sosyal Bilgiler Güncel Ders Kitaplarına Yansıması* isimli makalesi ise sosyal bilgiler ders kitapları hakkında yapılmış olan bir başka araştırmadır. Bu araştırma kapsamında 6. sınıf ders kitabı incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre ilgili kitapta İlk Türk devletleri anlatılırken kadın erkek eşitliği üzerinde durulmakta ve kadının rolü kraliçe olarak gösterilmektedir. İslam ile sosyal hayatı izolasyona uğramış olan kadının toplumsal rolü anne olmaya başlamıştır. Osmanlı Dönemi'nin sonuna doğru kadın hareketleri ve farklı toplumsal cinsiyet rolleri önem kazanmıştır. Tarihimizde ulusal terim olarak kadın savaşıdır. Buna ek olarak H. Çelik (2016) İslamiyet öncesi dönemden Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Türkler tarafından kurulan devletlerdeki kadınların saygın konumu olduğunu vurgulamaktadır.

Şakar'ın (2019) ortaya koyduğu *1938-2018 Yılları Arası İlkokul 4. Sınıf Tarih ve Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Orta Çağ Konularının Görsel Açısından İncelenmesi* isimli yüksek lisans tezinde ise Uygur Devleti haricinde hiçbir Türk devletine ilişkin kadın birey temsil edilmemiştir. Araştırmaya ilişkin bulgular incelendiğinde 1945 yılında kullanılan kitapta Uygur kraliçesi, 1954'te Uygur kadınının resmi, 1966'da ise Uygur duvar resimlerinde bir kadın ve Uygur kadın tanrıçalarından birinin heykeli ilgili ders kitabı görsellerinde yer almaktadır. Buna karşın 1938, 1978, 1983, 1996, 2005 ve 2018 ders kitaplarında yer alan Orta Çağ görsellerinin hiçbiri kadını temsil etmemektedir (Şakar, 2019).

Bilgin (2019) ise konu hakkında *Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet* isimli yüksek lisans tezini ortaya koymuştur. Tez kapsamında görsellerini incelediği 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında %4 farkla erkek çocuklar daha fazla görselleştirilmiştir ve yazara göre bu kayda değer bir fark değildir. Elde ettiği bulgular incelendiğinde ise kız çocukların erkek çocuklara oranla tek başına gösterilme durumu daha fazladır ve kız çocukları bir yetişkine ihtiyaç duymadan tek başına olabilmektedir. Ayrıca erkek çocukların yetişkinlerle birlikte gösterilme oranı kız çocuklara oranla daha fazladır. Bu doğrultuda Bilgin (2019), kız çocuklarının bir yetişkin gözetiminde olmasına yönelik geleneksel bakış açısının incelenmiş olan ders kitabı görsellerine yansımadağını ifade etmektedir. Diğer yandan ilgili görsellerde kız çocukları yetişkin erkeklerle ve yetişkin kadınlarla hemen hemen aynı oranda gösterilmekte olup cinsiyet ayrımının göze çarpmadığı vurgulanmaktadır. Fakat aynı kitaplarda kız çocuklarının eylemsiz gösterilme durumu erkek çocuklara göre iki katı bir oran ile karşılık bulmaktadır. Ayrıca araştırma kapsamında yetişkin bireylerin görsel analizine bakıldığında ise toplam 181 erkek ve 108 kadın olduğu sonucuna varılmaktadır. Kadınların çocuklardan birinci derece sorumlu kişiler olarak gösterildiği bu görsellerde, çocuklarla gösterilme durumları erkek yetişkinlerin iki katıdır. Buna ek olarak erkeklerin; metinlerdeki erkek ana karakter sayısı, eylemleri, yetişkinlerle gösterilme oranı, kamusal alandaki

görünürlükleri, birlikte gösterildikleri nesnelerin sayısı, herhangi bir kurum veya kuruluşta gösterilme sayıları, görüldükleri mekân sayısı kadınlarınkinin neredeyse iki katıdır. Buna karşılık kadınların sadece evde ve okul çevresinde görülme oranı erkeklerin iki katına yakındır (Bilgin, 2019).

Başaran (2019) ise ortaya koyduğu *Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimi* başlıklı yüksek lisans tezinde 4, 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını analiz etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre 4. sınıf ders kitabında birey ve toplum, insanlar yerler ve çevreler, bilim teknoloji ve toplum, üretim dağıtım ve tüketim ünitelerinde toplumsal cinsiyet algısı, kavramı veya eğitimine ilişkin kadın bulgusu bulunmamaktadır. Diğer yandan kültür ve miras ünitesinde Tayyar Rahime, Şerife Bacı ve onların kahramanlıklarına değinilmiştir. Ayrıca etkin vatandaşlık ünitesinde Türk kadınının savaşı ve fedakâr yönüne vurgu yapılmıştır. 5. sınıf ders kitabında kültür ve miras, insanlar yerler ve çevreler, küresel bağlantılar ünitelerinde kadına yönelik algı, kavram ve eğitim bulunmamasına karşın birey ve toplum ünitesinde okul çevresinde temsil edilen kız çocukları ve kadın eğitime vurgu yapılmış olup meslek açısından kuaför bir kadına yer verilmiştir. Ayrıca kadın üretim dağıtım ve tüketim ünitesinde mühendis ve girişimci rolündedir. 6. sınıf ders kitabına ilişkin bulgular incelendiğinde ise kadın birey ve toplum ünitesinde görme engelli bir kız öğrencinin üniversite sınavında birinci olması örnek verilerek çalışkanlık ve azim ile nitelendirilirken, kültür ve miras ünitesinde savaşı, eş, hatun olarak yansıtılmıştır. Bunlara ek olarak bilim teknoloji ve toplum ünitesinde bilim insanı olarak Nüzhet Gökdoğan'dan bahsedilirken, üretim dağıtım ve tüketim ünitesinde girişimci kadın imajı aktarılmış, etkin vatandaşlık ünitesinde ise kadına ilişkin ayrı bir başlık açılarak kadın ve toplum hakkında bilgi verilmiştir. Söz konusu başlık ise araştırma kapsamında incelenmiş olan ilgili ders kitapları arasında kadına ilişkin ayrıca açılmış bir başlık olup yaklaşık altı sayfadır. Bu altı sayfa içerisinde Eski Türk devletlerinden başlanarak Cumhuriyet Dönemi'ne değin kadının konumu hakkında bilgi verilmiştir. İnsanlar yerler ve çevreler ile küresel bağlantılar ünitelerinde ise herhangi bir bulguya rastlanılmadığını belirtmiştir. 7. sınıf ders kitabı hakkında ortaya koyduğu bulgular incelendiğinde ise küresel bağlantılar hariç tüm ünitelerde kadına değinildiği anlaşılmaktadır. İlgili kitap kapsamında Marie Curie, Fatma Bacı, Nilüfer Hatun gibi tarihi şahsiyetlere değinilmiş olup kadınlar el işi ve girişimcilik ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca aynı kitapta ülkemizde kadının özgürleşmesine yönelik, medeni hukuk temelinde yaşanan değişiklik ve siyasi haklarını kazanması hakkında bilgiler verilmiştir (Başaran, 2019).

Topcuoğlu (2019) ise ortaya koyduğu *Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Tarihi Şahsiyetlerin Araştırılması* isimli yüksek lisans tezinde 5, 6 ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarını incelemiştir. Bu doğrultuda ders kitaplarına yönelik oluşturduğu din, edebiyat,

tarih, sanat gibi kategoriler ile yansıtılmış olan tarihi şahsiyetleri analiz etmiştir. Elde ettiği sonuçlara göre 5. sınıf ders kitaplarından 2016 ve 2019 yıllarına ait olanlarda sunulan hiçbir tarihi şahsiyet kadın değildir. Bunun yanında 2017 ve 2018 yılında kullanılan kitaplarda ise bilim insanı temsiliyle Marie Curie'ye yer verilmiş olup diğer kategorilerde kadın temsil edilmemiştir. 6. sınıf ders kitaplarında ise 2016 yılına ait kitapta yönetici ve askeri kişilik olarak Börteçine, dini kişilik olarak Hz. Hatice'ye yer verilmiştir. 2017'de dini kategoride Kibele ve Hz. Hatice, tarihçi olarak Afet İnan'a yer verilmiştir. Buna ek olarak 2018 ders kitabında Afet İnan'a tarihçi, 2019'ders kitabında ise Hz. Muhammet'in annesi Hz. Amine'ye dini kişilik olarak yer verilmiştir.

Konuya ilişkin literatürde yer alan bir başka çalışma ise Can'ın (2007) *İlköğretim Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Cinsiyet Eşitliğinin Sağlanması* başlıklı makaledir. Makale kapsamında 4, 5 ve 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir. Elde edilen verilere göre 4. sınıf kitabında yer alan görsellerde kadına daha az yer verilmiş olup metinlerde diğer bireylere göre daha çok yer verilmiştir. 5. sınıf kitabında ise görsel ve metinlerde kadına daha az yer verilmiştir. 6. sınıf ders kitaplarına bakıldığında ise metin ve görsellerde kadına daha az yer verilmiştir. Can'ın (2007) incelemiş olduğu kitaplardan elde ettiği bulgular hakkındaki görüşü cinsiyet açısından dengeyi sağlamak adına bir ölçü takip edildiği ve konuya ilişkin önceden ortaya konulmuş olan araştırma önerilerinin uygulandığı yönündedir (Can, 2007).

Kadın temsili ile ilişkili ve ulaşılmış olan ilköğretim, hayat bilgisi ve sosyal bilgiler çalışmaları yukarıdaki gibidir. Bu bağlamda elde edilen çalışmaların sürekliliği ve ders kitabı hazırlayıcıları tarafından göz önünde bulundurulması hakkında çalışmaların genelinde öneride bulunulduğu göze çarpmaktadır. Literatürde konuya ilişkin yapılmış olan araştırmaların detaylı incelemesini yapan ve öneride bulunan sürekliliğin durumu hakkında bilgi veren çalışmalar incelendiğinde H. Çelik ve Altunbaş (2019) ile Koyuncu-Şahin ve Çoban (2019) makalelerine rastlanılmıştır. H. Çelik ve Altunbaş ortaya koydukları *Türkiye'de Eğitim Alanında Toplumsal Cinsiyet ile İlgili Çalışmaların İncelenmesi* başlıklı analizde 2006 yılından 2018 yılına kadar eğitime ilişkin toplumsal cinsiyet çalışmalarının kesintisiz sürdüğü ve diğer alanlara göre sosyal bilgiler ve tarih alanlarında konuya ilişkin ders kitaplarının daha çok araştırıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca incelenen çalışmaların daha çok kadın bireyler tarafından gerçekleştirildiği ve sırasıyla Ankara Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen çalışmaların daha fazla olduğu belirlenmiştir. Diğer yandan kadın çalışmaları ana bilim dalından sonra en çok çalışmanın yapıldığı alanın eğitim programları ve öğretimi olduğunu belirten araştırmacılar sosyal bilimler eğitimi bilim dalında %7,40, tarih eğitimi bilim dalında ise %7,40 olduğunu ortaya koymuşlardır (H. Çelik ve Altunbaş, 2019).

Koyuncu-Şahin ve Çoban (2019) ise Türkiye’de eğitim alanında toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalara toplu bir bakış başlıklı çalışmada 1991 yılından 2018 yılına kadar konuya ilişkin gerçekleştirilmiş olan tüm çalışmalar incelenmiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre en çok araştırma 2017 yılında yapılmış olup örnekleme ders kitabı olan çalışmaların hiçbiri sosyal bilgiler veya tarih bilim dalı ile ilgili değildir. Diğer yandan yazarlar tarafından en az çalışmanın aile ve okul öncesi çocuklara ilişkin yapıldığı vurgulanmaktadır (Koyuncu-Şahin ve Çoban, 2019).

Araştırma konusuna ilişkin tarih eğitimi bilim dalında yapılan çalışmalar incelendiğinde ise Köse'nin (2004) *Tarih Öğretiminde Kadın ve Türk Kadını İmaji* başlıklı yüksek lisans tezinde 2003-2004 lise tarih ders kitaplarının tamamında yer alan kadın şahsiyetleri ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında aynı dönemin öğretmen ve öğrencileri tarafından hâlihazırda hatırladıkları ve tarih ders kitaplarında yer almasını istedikleri kadın şahsiyetleri anket yoluyla belirlemiştir. Elde ettiği sonuçlara göre öğrenciler tarih ders kitaplarından sırasıyla en çok Hürrem Sultan, Nene Hatun ve Sabiha Gökçen’i kadın şahsiyet olarak hatırladıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın Köse'nin (2004) araştırma kapsamında incelediği tarih kitaplarında en çok yer alan Hz. Hatice’yi hatırlayan oldukça az öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca en fazla hatırlandığı iddia edilen Hürrem Sultana incelenen ders kitaplarında rastlanmamıştır. Öğrenciler tarafından ilgili ders kitaplarında yer aldıkları belirtilen 90 kadından yalnızca 34’ünün analiz edilen ders kitaplarında yer alıyor olması dikkat çekicidir. Öğretmenlerin ise hatırladıkları 56 kadından sadece 22’si incelenen ders kitaplarında yer almaktadır. Bu bağlamda Köse (2004) analiz ettiği ders kitaplarından elde ettiği sonucun kasıtlı cinsiyet ayrımı değil topluma hâkim olan kadın imajı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca ders kitaplarındaki görsellerden hareketle bir toplumdaki kadın konumunun belirlenemeyeceğini belirten Köse (2004) kitapların genellikle erkek gözüyle yazıldığını, kadının kendi cinsine bakışına ilişkin unsurların ders kitaplarına yansımadağını vurgulamaktadır. Ayrıca alanında ilki başarıları kadınları ders kitaplarında görmek isteyen öğretmen ve öğrenci oranının oldukça yüksek olduğunu belirtmektedir.

İşçimen (2007) ise *Türkiye Cumhuriyeti’nde İlkokullarda Okutulan Tarih Ders Kitapları (1923-1931)* başlıklı yüksek lisans tezinde 1925-1931 yılları arasında basılmış olan ve ilkokul 3., 4. ve 5. sınıflarda okutulan tarih ders kitapları incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlara göre Cumhuriyet Dönemi’ne ilişkin bir köylü kadın resmi ile Kurtuluş Savaşı’nda mermi taşıyan kadın dışında hiçbir kadın resmine yer verilmemiştir. Ayrıca Türk toplumunda kadının çağdaş dünyada olduğu gibi Eski Türk devletlerindeki toplum içinde erkeklerle beraber yer aldığı incelenen ders kitaplarında belirtilerek yapılan inkılaplar benimsetilmeye çalışılmıştır. Diğer yandan aynı ders kitaplarında Osmanlı Devleti Yükselme Dönemi bozulmalarından devlet işlerine kadın sözünün karışması sorumlu tutulmuştur. Bu söylemi

takip eden ifade ise ırkçılığa varan bir söylemle yabancı kadın evlilikleridir. Diğer bir deyişle farklı bir ırktan kadınla evlilik yapan padişahlar yüzünden Osmanlı soyunun bozulduğu ve duraklama ile yıkılışa geçildiği belirtilmiştir (İşçimen, 2007).

Tarih eğitimi bilim dalında gerçekleştirilmiş olan bir diğer çalışma ise Kirez'in (2008) *1960-1980 Yılları Arası Türkiye'de Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi* başlıklı yüksek lisans tezidir. Kirez'in (2008) elde ettiği bulgulara göre incelediği tarih kitapları genellikle savaş ve siyaset ağırlıklıdır. Kültür ve uygarlık konularına çok az değinilen bu ders kitaplarındaki kadın temsili de geleneksel tabandan beslenmektedir. Ayrıca ilgili kitaplardan elde edilen bulgulara göre kullanılan birçok erkek tarihi şahsiyete karşın neredeyse hiçbir kadın şahsiyete yer verilmediği ortaya çıkmaktadır. Benzer bir şekilde Can'ın (2009) ortaya koyduğu *Tarih Ders Kitaplarında Kadının Görünen Yüzü* başlıklı makalede de kadın figürlere çok az yer verilmiş olup temsil edilmiş olan kadınlarsa genellikle birinin eşi veya bir erkek devlet görevlisinin kızıdır. Ülkemiz tarih ders kitaplarında kadınların bir görünüş sonrasında ise erkek temsiline oranla kaybolduğunu belirten Can (2009), incelediği tarih ders kitaplarında kadının genellikle nesne konumunda olduğunu belirtmektedir.

Köse (2011) ise *Tarih Öğretiminde Kadın İmajının Yeniden İnşası* başlıklı doktora tezinde imaj çalışmaları sonucu kadına ilişkin imaj eksikliklerinin ortaya çıkarıldığı gibi tarih ders kitaplarında da eksik imajların ortaya çıkarılarak kitapların yeniden yapılandırılabileceğini açıklamaktadır. Lise öğrencileri aracılığıyla elde ettiği veriler ışığında kitaplarda eksik olan kadın imajlarını açığa çıkaran Köse (2011), bunun yanında öğrencilerden erkek olanların kadın tarihine oldukça ön yargılı olduğu sonucuna varmıştır. Kız öğrencilerin ise kadın tarihine yönelik daha ılımlı olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışma dâhilindeki anket sonuçlarına göre öğrenciler ders kitaplarında en çok başarılı kadın imajını görmek istediklerini belirtmişlerdir (Köse, 2011).

Alan yazın içerisinde yer alan Köse'nin (2011) doktora tezinden sonra konuya ilişkin ortaya konulan ikinci doktora tezi de E. Demircioğlu'nun (2014) *10 ve 11. Sınıf Tarih Ders Kitaplarında Yer Alan Görseller ve Metinlerde Toplumsal Cinsiyet Temsiliyle İlgili Tarih Öğretmenlerinin Görüşleri* başlıklı tezdur. E. Demircioğlu (2014) bu tez kapsamında analiz ettiği tarih ders kitapları aracılığıyla aktarılan görsel ve metinlerde kadına oldukça az yer verildiğini belirtmektedir. Oluşturduğu kategoriler aracılığıyla incelediği ders kitaplarında yer alan insan figürlerine yüklenen unvan ve diğer nitelermeleri tek tek analiz eden E. Demircioğlu (2014) tablolar aracılığıyla en fazla tekrar eden kategorileri beşer örnekle sunmuştur. Sunduğu tablolardan anlaşıldığı üzere kadınlar erkeklere göre hem görsel hem metinsel içerikte daha az temsil edilmiştir. Ayrıca kadına yüklenen niteleyici sözlerin neredeyse tamamının geleneksel cinsiyet rollerinin yansıması olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan kadın figürlerin genellikle birileriyle beraber gösterilmesi oldukça dikkat

çekicidir. Konu hakkında alınan öğretmen görüşlerinden ise ilgili kitapların toplumsal cinsiyet eğitimi gözetilmeden hazırlandıklarına dair görüşlerin ağırlıkta olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu öğretmenlerin büyük bir bölümü konu hakkında herhangi bir eğitim almadıklarını ve eğitim almak istediklerini belirtmişlerdir. Buna ek olarak E. Demircioğlu'nun (2014) elde ettiği bulgular, kadın ve erkeğe atfedilen roller, unvanlar ve niteliklerin ihmal edilmiş bir geleneksel cinsiyet yapısını aktarmaya ve üretmeye devam ettiği yönünde olup çalışmaya konu olan ders kitaplarındaki görsellerin genellikle erkek karakterlere yönelik modellemeler sunduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran en önemli özellik ise tarih alanında ders kitaplarındaki toplumsal cinsiyet temsilini öğretmen görüşleri üzerinden değerlendiren tek çalışma olmasıdır. Çalışma bulgularına göre öğretmenlerin tarih ders kitaplarında erkeklerin ön planda, kadın ve çocukların ise çok az temsil edildiğine ilişkin görüşleri ortaya çıkmıştır. Araştırmanın dikkat çekici bir diğer bulgusu ise öğretmen görüşlerinden hareketle ders anlatımı süresince toplumsal cinsiyet temsilinin öğretmenler tarafından dikkate alınmadığıdır (E. Demircioğlu, 2014).

Alpargu ve H. Çelik (2016), ise *Türkiye'de Güncel Tarih Ders Kitaplarında Kadın Tarihinin Yeri* başlıklı makalesinde lise tarih ders kitaplarına ek olarak Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ve çağdaş Türk ve dünya tarihi ders kitaplarını da incelemiştir. Bunlardan 9. sınıf tarih ders kitaplarında kadının eski Türk toplumundaki yerinden ve Bacıyan-ı Rum'dan bahsedilmektedir. Kitabın geri kalan kısmında ise kadın genellikle anne ve eş rolündedir. İncelenen bir diğer kitap olan 10. sınıf ders kitabında Nene Hatun, Florance Nightingale, Kraliçe I. Elizabeth, 19. yüzyıl kadın aydınlarımız ve Osmanlı'da eğitim veren haremden bahsedilirken ayrı metin kullanılarak kadın tarihine yer verildiği vurgulanmaktadır. Diğer yandan 11. sınıf ders kitabında Eski Türk devletlerindeki kadının konumuna ve aile içindeki yerinden bahsedilmiştir. Osmanlı Devleti hakkında bilgi verilen konularda ise kadın erkek eşitliğinden, Fatma Aliye ve Halide Edip Adivar gibi isimler vurgulanarak bahsedilmiştir. Buna ek olarak Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında kadın tarihinin önemli kadın karakterler üzerinden verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu karakterlerden bazıları ise şöyledir: Zübeyde Hanım, Makbule Hanım, Nakiye Hanım, Halide Edip Adivar, Kara Fatma, Onbaşı Halide, Tayyar Rahime, Binbaşı Ayşe, Sabiha Fırat, Gül Esin, Satı Kadın ve Afet İnan. Bu isimlerin her biri ilgili ders kitabında geçen konular ile ilişkili olarak kullanılmıştır. Ayrıca araştırmamızın konusu olan inkılap kitabının bir üst kademede okutulan biçimi sayılabilecek bu ders kitabında medeni kanun ile kadına tanınan hak ve özgürlükler tek tek ayrı bir başlık halinde sıralanmıştır. Çağdaş Türk ve dünya tarihi ders kitabında da Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabına benzer bir şekilde kadın tarihi metinsel bir açıklama şeklinde değil şahıslar üzerinden aktarılmıştır. Alpargu ve H. Çelik (2016) elde etmiş oldukları

bulgular sonucu kadın tarih ders kitaplarında çoğunlukla anne görevinde temsil edilmiştir. Ayrıca kadının erkeğe oranla sadece ekonomik hayatta hiç temsil edilmemiş olduğunu; siyasal, askeri, kültürel ve kamusal alanda temsil edildiğini belirtmişlerdir.

Tüm bu sonuçlar ders kitaplarımızın, bu bölümün daha en başında açıkladığımız MEB'in koymuş olduğu kriterlere, kadın temsili yönünden tam anlamıyla uyularak hazırlanmadığının kanıtı sayılabilir. Elinizde bulunan bu araştırmanın doğası gereği, kadın temsili ile bağlantılı olarak tarih konularını kapsayan ders kitabı araştırmaları seçilerek detaylı olarak incelenmiş ve en belirgin sonuçları yukarıda sunulmuştur. Bu bağlamda incelenmiş olan araştırmaların neredeyse tamamında cinsiyete bağlı kalıp yargı ve dağılım açısından dengesiz cinsiyet temsiline yönelik bulgular yer almaktadır. Nitekim sonuçlar kadın cinsi erkek cinsinin gerisinde veya yeterince temsil edilmediği şeklindedir. Ayrıca bu araştırmaların neredeyse tamamı, konu hakkındaki incelemelerin arttırılması ve ders kitaplarının gelenekçi ya da tutucu cinsiyet modelleri sunmasının engellenmesi gerektiği yargısını savunmaktadır. Diğer yandan araştırmaların büyük bir kısmı toplumsal cinsiyet temsili açısından değerlendirme ve analizlerde bulunmuş olup kadın tarihi açısından inceleme yapan çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır. Bunun yanında kadın temsiline doğrudan eğilen hiçbir çalışmaya rastlanmamıştır. Ayrıca yukarıda yer alan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere elde edilen çalışmaların birkaçı dışında Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersine yönelik detaylı analiz yapmış olan bir araştırmaya rastlanmamış olup bunlardan sadece Demirel'in (2010) ortaya koyduğu araştırmada 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. ele alınmıştır. Bu çalışmalarda İnkılap Tarihi'ni içeren ders kitapları, incelemiş oldukları ders kitaplarına ek olarak analiz edilmiştir.

2. 2. 3. Yurt Dışında Kadın Temsiliyle İlgili Ders Kitabı Çalışmaları

Dünyanın birçok yerinde ders kitapları, öğrencilerde kimliğin oluşturulması sürecinde imtiyazlı birer araç olarak kabul edilmektedir (Choppin, 2004'ten akt., Salami ve Ghajarieh, 2016, s. 70). Bu nedenle araştırmacılar ve eğitimciler ders kitapları yoluyla modellenen kimliklerin kontrollü gelişmesi üzerinde durmaktadırlar. Chick ve Altoona'ya (2006) göre cinsler arası dengesiz bir biçimde pekiştirilen toplumsal düzen insanlar arası ilişkilerin huzursuz ve güvensiz olduğu bir ortam meydana getirmektedir. Dolayısıyla birçok ülkede ders kitapları metinsel ve görsel iletişim boyutuyla ele alınmakta ve öğrencilere yönelik etkileri tartışılmaktadır. Buna rağmen aşağıda sunulmuş olan incelemelerden de anlaşılacağı üzere, konuya ilişkin çalışmaların genelinde yetersiz kadın temsili göze çarpmaktadır. Ayrıca ders kitaplarında yer alan yetersiz veya olumsuz kadın temsiline çocuklarda cinsiyetçiliği tetiklediği yönünde güçlü iddialar sunan araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalardan, T.C.İ.T.A.D.K.'nin tarih bilgisi aktarıyor olması

sebebiyle, tarih konularını kapsayan ders kitabı araştırmaları seçilerek aşağıda sunulmuştur.

Cinsiyet dengeli bir Sosyal Bilgiler ğretim programının 10. sınıf öğrencileri üzerindeki etkilerini araştıran *The Effects of Gender-Balanced Social Studies Curriculum on Grade Ten Students* başlıklı yüksek lisans tezi yapılan tüm düzenlemelere rağmen elde edilen sonuçların kadın temsiline yönelik yüzeysel değişimler olduğunu ortaya koymaktadır (Doyle, 1998). Kolombiya ve Kanada’da sosyal bilgiler ğretmenlerinin cinsiyet dengesi gözetmeleri açısından çok az teşvik edildiği ve ğretim yöntemlerini geliştirmelerinde yeterli yardıma ulaşamadıklarını ortaya koyan bu çalışma ilgili müfredatın kadın temsili açısından yeniden revize edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Kapsayıcı bir cinsiyet dengeli öğretimin kız öğrencilere ilham vereceği ve topluma daha fazla dahil olabilmeleri için bir fırsat yaratacağını vurgulayan Doyle (1998) insanlık tarihinde marjinal rollere sahip birkaç kadının temsili sonucu ilgili öğretimin istenilen sonuçları vermeyeceğini düşünmektedir. Nitekim alışması kapsamında oluşturduğu 29 kişilik bir deney grubu da bu sonucu vermiştir. Grubun bir kısmına geleneksel bir kısmına ise cinsiyet dengeli ğretim sağlayan bir program uygulamış olup sonuçta cinsiyet dengesinin gözetildiği ğretim programı sosyal açıdan, daha ağdaş davranışlar gösteren ğrenci ürününü vermiştir (Doyle, 1998).

Cooke (1999) ise 7. sınıf ders kitaplarını, kullanılan kalıp yargılar, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet yanlılığı yönüyle *Gender Bias and Sex Role Stereotyping in Grade Seven History Textbooks* başlıklı yüksek lisans tezinde incelemiştir. Cooke (1999) ortaya koyduğu çalışmada incelemiş olduğu 3 tarih ders kitabının görsel ve dil yönüyle cinsiyet yanlılığı ve toplumsal cinsiyet rolleri açısından belirgin kalıp yargılara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Elde ettiği bulgulara göre kadınlar genellikle erkeklerin gerisinde ve çok az atıfta bulunan kimseler olarak gösterilmiştir. Roller genellikle gelenekseldir. Cooke’ye (1999) göre ilgili ders kitaplarında zaman zaman modern rollerin paylaşıldığı görülse de Kanada tarihi açısından var olan ayrımın revize edilmesi gerekmektedir. Ayrıca böyle bir revizyonun Kanada tarihi’nin doğru gösterimini ve Kanada’nın gelişimini destekleyeceğini vurgulamaktadır. Ayrıca Cooke (1999) konu hakkında hızlı bir değişimin mümkün olamayacağını ifade ettiği bu araştırmada hızlı değişimin veli ve öğretmenler aracılığıyla sağlanarak ders kitapları ve eğitim ğretim programlarıyla desteklenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tarih eğitimine ilişkin bir çalışma olan Chick ve Altoona’nın (2006) *Gender Balance in K12 American History Textbooks* başlıklı makalesinde 2005 baskılı ilkokul, ortaokul ve lise tarih ders kitaplarında yer alan kadın ve erkek sayısı analiz edilmiştir. Analiz sonucu, kitaplardaki metin ve görsellerde kadın sayısının hep daha geride olduğu ortaya çıkmıştır. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri yüksek mahkemesi yüksek yargıcı Sandra Day

O'Connor'dan beş sayfada bahsedilirken, Abraham Lincoln'den bahsedilmiş olan sayfa sayısı toplam yirmi ikidir. Diğer yandan Chick ve Altoona (2006) elde edilen bulgulara göre güncel ders kitaplarının cinsiyet dengesi açısından önceden kullanılmış olan tarih kitaplarına göre ilerleme kaydettiğini belirtmektedirler. Chick ve Altoona'ya (2006) göre bu durum ulusal tarih standartlarının yayımlanmasından bu yana ders kitaplarında cinsiyet dengesinin tartışılması ve öğretmenlerin ders kitabı kabul komitelerine öneri sunumunun yapılmasından kaynaklanmaktadır.

Tarih ders kitaplarını benzer bir konu üzerinden araştıran Redmond, Valiulis, Raftery ve Harford (2006) ise *Imperfect Tools: The Role of Textbooks in Providing A Gender Balanced History Curriculum in Ireland* başlıklı makalede 1992 ve 2002 yılları arası kullanılmış olan 15 tarih ders kitabını analiz etmişlerdir. Cinsiyet dengeli tarih müfredatının sağlanmasına katkıda bulunmayı hedefleyen çalışma, bu ders kitaplarından bir kısmının kendilerinden önceki kitapların gözden geçirilmiş hali olmalarına rağmen cinsiyet dengesi konusunda büyük revizyonların bulunmadığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca cinsiyet önyargısının ve ayrımcılığının inceledikleri ders kitapları yoluyla aktarıldığını açıklayan Redmond ve diğerleri (2006), İrlanda okullarında halen kullanılmakta olan ders kitaplarında cinsiyete dayalı bir tarih yorumunun hâkim olduğunu ortaya koymaktadır. Redmond ve diğerlerine (2006) göre tarih erkekler ve kadınlar tarafından birlikte yapıldı ancak ikisinin bakış açısını dengeli sunmayan tarih kitapları bilişsel olmayan bir tarih anlatısı sunmaktadır. Bunun yanında resmi taahhütlere rağmen tarih ders kitaplarında süren kadın temsili yetersizliğini kadın tarihinin dışlanmış olmasıyla açıklamışlardır.

Diğer yandan Schoeman (2009), *The Representation of Women in A Sample of Post-1994 South African School History Textbooks* isimli makalesinde tarih ders kitaplarının tarihteki erkek rolünü cinsiyet dengesi gözetmeksizin vurguladığını ortaya koymuştur. Ayrıca klişe, seçici ve dengesiz bir cinsiyet temsili sergileyen 1994 öncesi tarih ders kitaplarının bir özelliği olan cinsiyet eşitsizliğinin, 2005 10. sınıf tarih ders kitaplarında iyileştirilmiş olarak sürdürüğü anlaşılmıştır. Bunun yanında Schoeman (2009), 1994 sonrası Güney Afrika tarih ders kitaplarında kültürel yapının cinsiyetleri dengeli bir biçimde ders kitaplarında aktarmaya engel olduğunu vurgulamaktadır.

Schocker ve Woysner (2013) ise *Representing African American Women in U.S. History Textbooks* başlıklı makalede lise tarih kitaplarını analiz etmişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre bu kitaplarda kalıp yargılara dayalı cinsiyet aktarımının yoğun olduğunu ve cinsiyetlere dair toplumlardaki strüktürün bu ders kitaplarıyla yenilediği ortaya çıkmaktadır. Nitekim tarih kitaplarında yetersiz olan kadın görünürlüğünün yanında Afro-Amerikan kadın temsiline neredeyse yapılmadığı anlaşılmıştır. Bu bağlamda kadın görünürlüğünün, izole

bir şekilde siyahi kadın ayrımıyla güçlendirilmiş olması tarih kitaplarındaki kadın temsili açısından önemli bir sorundur.

A Feminist Post-Structuralist Analysis of An Exemplar South African School History Text başlıklı makalede ise Fardon ve Schoeman (2010) 10. sınıf tarih ders kitaplarını incelemiştir. Elde ettiği sonuca göre Güney Afrika'da okutulan 10. sınıf tarih ders kitaplarında referans olarak gösterilen mesleklerin çoğu erkeklere hitap etmekteyken, metinlerdeki anlatım işlevinin de erkek merkezli olduğu ve ataerkil iktidar politikasının desteklendiği ortaya çıkmaktadır. Hatta aktarılan bir metinde evi terk eden bir erkekten bahsederken kendisine bir yaptırımın olmadığı ifade edilmektedir. Diğer metinlerde ise bir kadın bir şeye ihtiyaç duyduğunda veya bir şey hedeflediğinde erkek egemenliğini gözettiği belirtilmektedir. Ayrıca aynı kitaplarda erkeğin güç ilişkilerinde faaliyet gösterdiği ve iktidarının doğallaştırılmış bir şekilde sunulduğu açıklanmaktadır. Fardon ve Schoeman'a (2010) göre incelemiş oldukları tarih kitaplarındaki patriarşiye dayanan söylemlerin hâkimiyeti, ilgili ders kitaplarında dışıl anlamı dışlamaktadır. Diğer yandan bu durumun kitaplarda aktarılan 18. ve 19. yüzyıl dönemlerinde hâkim olan cinsiyet anlayışından ileri geldiğini düşünmektedirler. Buna ek olarak Fardon ve Schoeman (2010, s. 307-308), kadın temsiline önemini şu ifadeler ile açıklamaktadır: "Kadınlar kendilerini ders kitabı sayfalarında göremedikleri zaman ve öğretmenler kitaplardaki ihmellere dikkat etmediklerinde; kızlarımız kadın olmanın milletimizin gelişiminde eksik, yetersiz bir ortak olmak olduğunu öğreniyor".

Yukarıda sözü geçen araştırmaların tamamında kadın temsili yetersizdir. Aralıklı olarak yapılan çalışmalarda ise ders kitaplarına ilişkin olumlu gelişmelerin varlığı gözlemlenmiştir. Diğer bir deyişle, analizi süreklilik kazanmış olan araştırmaların ilişkili oldukları ders kitaplarında, yeni ve daha hassas bir kadın temsili dengesi oluşturulduğu gözlenmektedir. Bu durum ülkemizde yapılan araştırmaların ortaya koyduğu sonuçlar ile aynıdır. Ayrıca incelemeler, en fazla ayrımcılığın önce meslek temsiline; daha sonra, kullanılan ifadelerde olduğunu göstermektedir. Mesleklerde olan ayrımcılığa genellikle kültürel işleyiş ve sosyal dokunun, ifadelerdeki ayrımcılığa ise ataerkil dilin sebep olduğu ortaya konulmaktadır. Ayrıca kadın temsiline metinlere göre görsellerde daha az yapıldığı ise incelenen araştırmalarda göze çarpan bir diğer bulgudur.

Toplumsal cinsiyet temsili başlığı altında kadın temsiline ders kitaplarında inceleyen araştırmacılar gün geçtikçe artmaktadır. Bu araştırmacılar erkek-kadın eşitliğinin, ilerlediğimiz çağda toplumlardaki niteliksel değişimi olumlu yönde etkileyeceği yönünde açıklamalara yer vermektedir. Ayrıca ulaşılmış olan araştırmalar farklı ülkelerde benzer veriler ile sonuç bulsa da ilgili verilere yönelik yorumlar ülkelere göre farklılaşmaktadır. Örneğin çoğu zaman erkek egemen olarak nitelendirilen üçüncü dünya ülkelerinde

yürütülmüş olan bazı çalışmalar, kitaplardaki temsil farklılıklarını ortaya koyarken önemli sayılabilecek farkları normal karşılamaktadırlar. Teknolojik açıdan biraz daha ileride olarak bilinen ülkelerde ise %5'i geçmeyen farklar dahi, hoşgörüsüzlük ve görgüsüzlükle nitelendirilmektedir. Çalışmalarda yer alan bulgulardan açıkça seçilen kültürel alt yapı farklılıkları ile beraber, ilgili toplumda ihtiyaç duyulan beceriler ve kişilerden beklenen vatandaşlık görevleri bu çıkarım üzerinde etkilidir. Diğer yandan ders kitapları içerisinde, erkekler kadar kadınların da geçmişte ve günümüzde ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamdaki başarıları ve katkısı hakkındaki konuların daha fazla vurgulanması gerekmektedir (The Green Paper, Education for a Changing World, 1992'den akt., Redmond vd., 2006, s. 180). Çünkü araştırmalar ders kitaplarında kendisine yeterince yer verilmeyen kadının kendisini başarıya ve girişkenliğe yönelik eksik hissedeceğini ortaya koymaktadır. Ulaşılan çalışmaların genel çerçevesi bu şekilde olmakla beraber ilgili araştırmacıların bir kısmına göre getirilen tavsiye; ders kitaplarının sürekli analizi, takibi ve çağın gereklerine uygun olarak güncellenmesidir.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada temel araştırma yöntemlerinden birisi olan survey (tarama) yöntemi kullanılmıştır. Karasar'a (2012) göre Survey; birey, olay veya nesnelere tasvirinin ortaya konulmasıdır. Araştırma yapıldığında bilinmek istenen şey vardır ve oradadır. Tarama modelinin kullanıldığı çalışmalar yeni bir şey geliştirmez. Olanı ortaya koyar, var olan bir problemin betimlenmesini sağlar ve topladığı veriler ile konu hakkında çalışmalar yapan uzmanların çözüm üretmesi veya yeni yollar geliştirmesine yardımcı olur.

3. 1. Araştırmanın Modeli

Araştırma probleminin aydınlatılması için survey yöntemi altında nitel ve nicel yaklaşımlar birlikte kullanılmıştır. Çalışmanın nitel boyutunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmek amacıyla açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat kullanılmıştır.

Nitel araştırma, sorulara bütüncül bir şekilde yaklaşılacak, başka bir ifadeyle insani gerçekliklerin karmaşık olduğu kabul edilerek yapılan araştırmadır (Araştıman, Öztürk-Fidan ve Fidan, 2018). Yıldırım ve Şimşek (2016) ise nitel araştırmanın çeşitli disiplinler ile ilişkili güçlü kuramsal temellere dayandığını belirtirler. Bir kısmını sosyal bilimlerin oluşturduğu bu disiplinlerde; insan davranışlarının açıklanabilmesi veya ortaya çıkmış, çıkabilecek problemlerin çözümü için Fen bilimlerinde kullanılan yöntemlerden farklı olarak esnek ve bütüncül yapıya sahip olan nitel yaklaşım kullanılmaktadır.

Çalışmanın nicel boyutu ise doküman analizi sürecinde elde edilen verilerin değerlendirilmesini kapsamaktadır. Nicel yaklaşım ise "sosyal gerçeğin gözlenebilir, ölçülebilir ve sayılarla ifade edilebilir olgulardan oluştuğunu iddia eder" (Glesne ve Peshkin, 1992'den akt., Türnüklü, 2001, s. 8). Diğer yandan; Türnüklü (2001) nicel yaklaşımın pozitivist düşünceden ortaya çıktığını ifade ederken, Ekiz (2013) ise nicel yaklaşımın temelinde pozitivist düşüncenin yanında realizm bakış açısının da bulunduğunu, ayrıca; doğa ve biyoloji bilimlerinin kullandığı metotlardan esinlenilerek ortaya çıkarıldığını söyler. Ayrıca nicel araştırmaların "temel çalışma ilkesi, elde edilen bulguların bir şekilde sayısal değerlerle ifade edilmesi ve ölçülebilmesidir" der (Ekiz, 2013, s. 99). Bu çalışmada incelenen ders kitabındaki metin ve görsellerde kadın temsili nicel bir yaklaşımla betimsel istatistik aracılığıyla ortaya konulmuştur.

3. 2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerde kadının temsil düzeyi ve bu temsil düzeyi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini ortaya koymaktır.

3. 3. Evren / Örneklem

Araştırmanın evrenini Trabzon ilinin Ortahisar ve Akçaabat ilçelerindeki 8.S.T.C.İ.T.A. dersinin öğretiminden sorumlu toplam 127 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Bu iki ilçede çalışan sosyal bilgiler öğretmenleri, Trabzon ilinin en deneyimli ve tecrübeli öğretmenleridir. Bu çerçevede araştırma da kullanılan açık uçlu anketin bu 127 öğretmenin hepsine uygulanması planlandığı için anket çalışması örneklem gerektirmemektedir. Araştırmanın diğer bir veri toplama aracı olan yarı yapılandırılmış mülakat için bu 127 öğretmenden amaçlı örneklem yoluyla 10 kadın ve 10 erkek öğretmen seçilmiştir. Bu seçim sürecinde amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan ölçüt örneklem kullanılmıştır. Bu öğretmenlerin tamamı eğitim fakültesi mezunudur ve en az 20 yıl mesleki deneyime sahiptir.

Araştırmada kullanılan ders kitabı da amaçlı örneklem yoluyla seçilmiştir. Kitap MEB'na ait ilköğretim 8.S.T.C.İ.T.A. adlı ders kitabı, devlet okullarında okutulan ders kitabıdır. 222 sayfa, 297 görsel ve 7 üniteden oluşan bu ders kitabı MEB'nın 28. 05. 2018 gün ve 78 sayılı kararıyla ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Akabinde 2018 yılında devlet kitapları sınıfında Tuna Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketleri tarafından Ankara'da basılmıştır. Yazarları ise Sinan Baydar ve Ferhat Öztürk'tür.

3. 4. Verilerin Toplanması

Bu bölümde araştırma kapsamında uygulanan veri toplama aşaması hakkında bilgiler yer almaktadır.

3. 4. 1. Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Nitel ve nicel yaklaşımlar doğrultusunda ortaya konulan bu araştırmada veri toplama aracı olarak doküman analizi kontrol listesi, açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır.

3. 4. 1. 1. Doküman Analizi Kontrol Listesi

Çalışmanın nicel boyutunda doküman analizi kullanılmıştır. Diğer bir ifadeyle; "doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı

materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189). Doküman analizi daha önce de belirtilmiş olduğu üzere iki şekilde yapılmaktadır. Bunlar içerik analizi ve betimsel analizdir. İçerik analizi derinlemesine bilgi toplanmak istenildiğinde kullanılır. Oldukça zaman alıcı olmasına rağmen ilgili doküman içerisinden, mümkün olunan en fazla veri bu yolla toplanabilmektedir. Betimsel analiz ise içerik analizine göre yüzeysel bir incelemeyi gerektirmektedir ve genellikle dokümanların çok fazla fakat zamanın oldukça kısıtlı olduğu zamanlarda kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmada içerik analizi kullanılmıştır. Böylece araştırmaya konu olan kitabın görsel ve metinlerinde hangi değişkenin ne sıklıkla kullanıldığı ortaya konularak incelenen 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’ndaki kadın temsilinin sayısal olarak elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu aşamada doküman analizi kontrol listesine ihtiyaç duyulmuştur.

Doküman analizinin gerçekleştirilmesi aşamasında ihtiyaç duyulan doküman analizi kontrol listesi ilgili literatür taramasının ardından E. Demircioğlu (2014) tarafından tasarlanmış olan kontrol listesinden esinlenilerek 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’na uygun bir şekilde oluşturulmuştur. Oluşturulan liste, incelenen ders kitabındaki her bir ünitenin ana başlıkları, bahsedilen ilk birey ve yansıtılan ilk görsel gibi genel bilgilerin ardından metinleri iki, görselleri ise üç aşamada analiz etmektedir.

3. 4. 1. 2. Açık Uçlu Anket

Araştırmanın nitel boyutunda, sosyal bilgiler öğretmenlerinden konuyla ilgili derinlemesine bilgi almak için açık-uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Bunlardan açık uçlu anket; anket aracının iki türünden biridir. Bir diğer anket türü olan kapalı uçlu anket genellikle sayısal olarak ölçüm yapılabilecek durumlarda kullanılırken, açık uçlu anket verilerin sayısal manada ortaya konulmasının daha güç olduğu durumlarda kullanılmaktadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008). Bu sebeple açık uçlu anket formu evet, hayır ifadelerinden oluşan cevapların gelebileceği sorulardan genellikle soyutlanmaktadır. ‘Evet’ ve ‘hayır’ ifadeleri örneklemin asıl anlatmak istediğine erişilmesini önleyebileceği için araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini olumsuz etkileyebilir. Açık uçlu anket soruları yorumlanmaya açık ve anlaşılabilir bir şekilde olmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Sorular, konuya yönelik fikir aktarımının sağlanmasına odaklı olmalı ve anket uygulanan kişiyi sıkmayacak bir biçimde hazırlanmalıdır. Bu doğrultuda hazırlanan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’da kadın temsili açık uçlu anket formu ise dört bölüm yirmi üç maddeden oluşmaktadır. İlk bölüm anketi dolduran öğretmenlere yönelik bilgileri kapsamaktadır. İkinci bölüm öğretmenlerin kadın temsiline ilişkin eğitim alıp almadığı ve konuya ilişkin genel görüşleri hakkında bilgi toplamayı amaçlamaktadır. Üçüncü bölümde ise 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’da yer alan metinlerde kadın temsiline ilişkin bilgilere

ulaşılmaya çalışılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise ilgili kitapta yer alan görsellere ilişkin sorular yer almaktadır.

3. 4. 1. 3. Yarı Yapılandırılmış Mülakat

Yarı yapılandırılmış mülakat formu nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan veri toplama araçlarından biridir. Yarı yapılandırılmış mülakat; mülakat veri toplama aracının üç çeşidinden biridir. Diğer iki türden başlıca farkları şöyledir; mülakat için hazırlanmış olan soruların mülakatın seyrine göre bir kısmının sorulması veya cevabı önceki sorularda verilen soruların sorulmayıp görüşme sırasında beliren yeni bir sorunun da cevabının aranabilmesidir. Ayrıca yarı yapılandırılmış görüşme, yapılandırılmış görüşmeden biraz daha esnek olup araştırmacı sorduğu sorularla görüşmenin akışını etkileyebilir (Çetin, 2012). Yarı yapılandırılmış görüşme ön hazırlığı dolayısıyla sahip olduğu standartlık ve görüşme akışına bağlı sağladığı esneklik nedeni ile eğitim bilim araştırmalarında sıklıkla tercih edilmektedir (Çetin, 2012). Tüm bu bilgiler doğrultusunda yapılan alan yazın araştırmasının ardından on bir sorudan oluşan yarı yapılandırılmış mülakat formu oluşturulmuştur. Bu sorular, ilgili ders kitabının, kadın temsili yönüyle öğretmenler tarafından değerlendirilmesini hedeflemektedir. Bunun yanında öğretmenlerin eğitim materyallerindeki kadın temsili ve sosyal bilgiler eğitiminin kadın temsiline uygun olup olmadığı hakkındaki görüşleri ortaya çıkarılmıştır.

3. 4. 2. Veri Toplama Süreci

Aşağıda araştırmaya yönelik uygulanan veri toplama süreci sırasıyla açıklanmıştır.

3. 4. 2. 1. Pilot Çalışma

İçerik analizi ve kadın temsiline yönelik elde edilen literatür sonuçlarıyla araştırmanın ikinci ayağı kabul edilebilecek olan anket ve görüşme formları araştırmanın problem ve alt problemleri gözetilerek oluşturulmuştur. Oluşturulan formlar Sosyal Bilgiler Eğitimi alanından 2 profesör, 1 doçent ve 2 doktor öğretim üyesine uzman görüşü almak amacıyla sunulmuştur. İlgili uzmanların görüşleri ışığında formlarda küçük düzeltmeler yapılmıştır. Akabinde açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat formlarına son şeklinin verilmesiyle danışman onayı alınmıştır. Daha sonra araştırmanın uygulanabilmesine yönelik 2019 Şubat ayında etik kurulu başvurusu yapılmış olup gerekli onay, Trabzon İl Araştırma Geliştirme Kurumu'ndan 2019 Nisan ayında alınmıştır. Gerekli izinler alındıktan hemen sonra veri toplama araçlarının işlerliğini ölçmek adına Trabzon ili; Yomra ve Sürmene ilçelerinde pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Pilot uygulamaya ulaşılabilen

toplam 9 öğretmeninden 5'i katılmış olup akabinde elde edilen bulgular tekrar uzman görüşüne sunulmuş ve formların uygulanabileceğine dair danışman onayı alınmıştır. Ardından veri toplama araçları aşağıda açıklandığı şekilde uygulanmıştır.

3. 4. 2. 2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Bu araştırmada kullanılan veri toplama araçları, daha önce belirtildiği gibi Trabzon ilinin sosyo-ekonomik açıdan en gelişmiş ve en deneyimli öğretmenlerin bulunduğu varsayılan Akçaabat ve Ortahisar ilçelerinde uygulanmıştır. Sayıları bağlı oldukları müdürlüklerden özel olarak alınıp tespit edilen 8.S.T.C.İ.T.A. dersini okutan 127 öğretmeninden 90'ı anket formu doldurmayı kabul etmiştir. Araştırmaya katılmayı reddeden öğretmenlerin birçoğu zamanları olmadığını belirtmiştir. İlgili ilçelerin köylerinde görev yapan ve ulaşımın sıkıntılı olduğu okullara e-mail yoluyla formlar ulaştırılmıştır. Diğer okullara ise bizzat gidilerek veya telefon aracılığıyla randevu alınarak formlar ulaştırılmıştır. Açık uçlu anket formunun uygulanması sonucu, elde edilen mesleki deneyim ve akademik dereceler göz önünde bulundurularak 20 öğretmen ile mülakat gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları öğretmenlere tek tek okunmuş ve ses kaydı alınmıştır. Mülakatların tamamı elektronik ortamda dosyalar halinde yazıya geçirilmiştir. Ardından analizleri yapılarak tablolar halinde bulgular kısmına eklenmişlerdir. Doküman analizi kontrol listesi ise Trabzon Milli Eğitim Müdürlüğü'nden temin edilen 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan tüm ünitelere dikkatle uygulanmıştır. Elde edilen tüm veriler tek tek not edilerek doğru bilgiye ulaşmak adına sağlamaları yapılmıştır. Not edilen tüm bilgilerin yüzde ve frekans hesaplamaları gerçekleştirilerek en sık tekrar edilen verilerin tabloları oluşturulmuştur.

3. 4. 2. 3. Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği

Elde edilen bilgi ve bulguların geçerlilik ve güvenirliliğini sağlamak adına kadın, kadın temsili ve kadın temsiline ilişkin yapılmış çalışmalara ulaşılmıştır. Ardından elde edilen verilerin sonuçları karşılaştırılmıştır. Gerekli incelemeler araştırmaların detaylı okunması ve önem derecesine göre not alınarak föy haline getirilmesi ile sağlanmıştır. Bu çalışmalar öz bilgiye ulaşılabilmesi için; ERİC, SOBİAD, YökTez, UlakBim, Dergi Park, Google Scholar gibi çeşitli veri tabanlarının taranması sonucu elde edilmiştir. Buna ek olarak farklı görüşlere sahip olabilecek kitapların yanı sıra konu hakkında başvuru kitabı niteliği taşıyan her kitaba ulaşılmaya gayret edilmiştir.

Doküman analizinde kullanılan kontrol listesinin problem çözümüne hizmet etmesi açısından literatürde yer alan örnekleri incelenmiş ve daha önce belirtildiği üzere E.

Demircioğlu (2014) tarafından tasarlanan listenin bir örneği şeklinde hazırlanmıştır. Ayrıca araştırmada kullanılan açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat formları da incelenen çalışmalara dayanarak oluşturulmuştur. Uygulanan anketin güvenilir bilgiler elde edebilmesi için giriş kısmına öğretmenlere konu hakkında fikir vermesi için yönerge eklenmiştir. Bu yönergede çalışmanın amacı yanında söz konusu ankette telaffuz edilen ve spesifik sayılan kavramlar açıklanmıştır. Mülakat bulgularının en doğru biçimde elde edilmesi için öğretmenler tek tek akademik dereceleri ve mesleki deneyimleri göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Mülakata katılmayı kabul eden her bir öğretmene ses kaydı alınmadan önce mülakatı neden gerçekleştirdiğimiz hakkında bilgi verilerek kişisel bilgileri dahil ses kayıtlarının üçüncü şahışlarla paylaşılmayacağı bildirilmiştir. Bu yol ile öğretmenlerin kaygısının azaltılması, araştırmacıya güvenmesi ve doğru bilgileri aktarması hedeflenmiştir. Sunulan anket ve mülakat maddeleri olabildiğince akıcı ve net bir biçimde hazırlanmış ve yabancı sayılabilecek kelimelerden, dilimize oturmuş olan ikameleriyle, kaçınılmıştır. Ayrıca anket ve mülakat sorularının geçerlilik ve güvenilirliğinin ortaya çıkarılması için 5 öğretmeni kapsayan bir pilot uygulaması gerçekleştirilmiş ve uygulamanın sonuçları uzman görüşüne sunulmuştur. Tüm bunlara ek olarak, sosyal bilgiler öğretmenlerinden sadece 2019 yılı 8.S.T.C.İ.T.A. dersinin öğretiminden sorumlu olan öğretmenler araştırmaya dahil edilerek alınan bilgilerin araştırma doğasıyla uyumlu, güncel, geçerli ve güvenilir olması hedeflenmiştir.

3. 5. Verilerin Analizi

Araştırmanın ilk aşaması sayılan içerik analizi yoluyla elde edilen 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. verileri, kadın temsiline dair oranları yansıtması açısından frekans ve yüzde hesaplamaları yapılarak tablolar haline getirilmiştir. Aynı şekilde açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat formu ile elde edilen veriler kategori ve temalara ayrılarak yüzde ve frekans hesaplamaları yapılmış ve oran açıklamaları ortaya konulmuştur.

4. BULGULAR

Bu bölümde, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerde kadının nasıl temsil edildiği ve bu konuda sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinden elde edilen verilerin sunumu yapılacaktır. Bu çerçevede ilk aşamada doküman incelemesine dayalı bulgulara yer verilecektir. Daha sonra ise açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat form sonuçlarının sunumu yapılacaktır.

4. 1. Doküman Analizinden Elde Edilen Bulgular

İncelemesi yapılan 8.T.C.İ.T.A.D.K.'nda toplam yedi ünite bulunmaktadır. Bu bölümde doküman incelemesi sonuçları sırayla ünite ünite sunulacaktır.

4. 1. 1. I. Üniteyle İlgili Sonuçlar

İncelemesi yapılan ders kitabının ilk ünitesi *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesidir. Ünite içerisinde; Uyanan Avrupa, Mavi Gözlü Çocuk Mustafa, Buhranlar Büyük Kahramanlar Doğurur ve Adım Adım Liderliğe olmak üzere 4 alt konu bulunmaktadır. Konuların içeriği kısaca şöyledir: Osmanlı Devleti'nin 20. yüzyıldaki durumu Mustafa Kemal Atatürk'ün çocukluk ve eğitim hayatı, Mustafa Kemal Atatürk'ün fikir hayatını etkileyen önemli kişiler ve olaylar, Mustafa Kemal Atatürk'ün askerlik hayatı ile ilgili olay ve olgular. Ayrıca bu ünite; toplam 22 sayfa olup bu sayfalarda 43 görsel yer almaktadır. Ünitenin detaylı metin ve görsel analizi ise aşağıdaki gibidir. Mustafa Kemal Atatürk, sayfa 13'te bahsedilen ilk kişidir. Temsil edilen ilk kadın ise sayfa 21'de Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım'dır. Burada Zübeyde Hanım'ın annelik rolü öne çıkarılarak; oğlu Mustafa'nın ilkokul seçimi hakkındaki görüşleri paylaşılmıştır. İlk görsel ise sayfa 13'te Mustafa Kemal'in Mekteb-i Harbiye'de 2. sınıf öğrencisiyken 6 erkekle çekilmiş olduğu bir fotoğraftır. İlk kadın görseli ise sayfa 21'deki Zübeyde Hanım görselidir. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 1. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 1. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8. S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. ünitesinde toplam 94 isim vardır. Bunların 91 tanesi erkeklere ait olup 3 tanesi kadınlara aittir. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %96,81'dir. Kadın isimlerinin erkek isimlerine oranı ise sadece %3,19'dur.

Ayrıca metinlerde erkek çocuk ve kız çocuk ismi bulunmamaktadır. Tablo 1’de görüleceği üzere en sık kullanılan isim 49 tekrarla *Mustafa Kemal* ismidir. Bu ismi 14 tekrarla *Mustafa*, 7 tekrarla *II. Abdülhamit* ismi izlemektedir. Kadın ismi olarak ise 3 tekrarla *Zübeyde Hanım* ismidir. Ayrıca *Zübeyde Hanım* ismine Atatürk ile olan bağlantısı dışında yer verilmemektedir. Atatürk’ün hayatı ile yakından ilgili olan Makbule Hanım ve diğer kadınların isimlerine rastlanılmamaktadır. Bu doğrultuda elde edilen veriler bu üniteye kadınlara neredeyse yok denecek kadar az yer verildiğini göstermekte ve üniteye kadın temsiline yetersizliğini ortaya koymaktadır.

Tablo 1. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 1. Ünitesi’nde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK				
Mustafa Kemal (49)	Mustafa (14)	II. Abdülhamit (7)	Tevfik Fikret (3)	Enver Paşa (3)
KADIN				
Zübeyde Hanım (3)				

Tablo 1’de görüldüğü üzere; 8. S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 1. ünitesinde yer alan metinlerde erkek isimleri sıklıkla tekrar edilirken kadın isimlerinin sadece 3 defa tekrar etmesi kadın temsiline yetersiz olduğunu göstermektedir. Kadın sayısının bu kadar az oluşu ünite konularına ilişkin kadın temsiline yetersizliğini göstermektedir. Nitekim daha önce de belirtildiği üzere konuya ilişkin olup bu ders kitabı içerisinde temsiline yapılabilecek kadınlar mevcuttur. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 1. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

Yapılan içerik analizi doğrultusunda metinlerde incelenen bir diğer konu ise kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleridir. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 1. ünitesindeki metinlerde toplam 74 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların 62 tanesi erkeklere ait olup, sadece 12’si kadın temsiline hitap etmektedir. Burada erkek temsiline kadın temsiline oranı %83,67 kadın temsiline erkek temsiline oranı ise %16,33’tür. Dolayısıyla kullanılan sıfat, unvan ve mesleklere göre kadın temsiline yetersizdir.

Tablo 2’den anlaşıldığı üzere kullanılan niteleyici kelimelerin en ön plana çıkanları erkekler için kullanılmıştır. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 8 tekrarla *öğretmen*dir. İlgili sıklığı 7 tekrarla *padışah* ve 6 tekrarla *baba* kelimeleri takip etmektedir. Yine Tablo 2’de yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde; kullanılan kelimelerin neredeyse tamamı akrabalık ilişkileri ile bağlantılıdır. Buna ek olarak en sık tekrarlanan kelime 6 sıklıkla *anne* olmakta olup onu 3 tekrarla *hanım*, birer tekrarla *hala* ve *ana* kelimeleri takip etmektedir.

Tablo 2. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Öğretmen (8)	Padişah (7)	Baba (6)	Lider (4)	Subay (4)
KADIN				
Anne (6)	Hanım (3)	Hala (1)	Ana (1)	

Tablo 2'de görüldüğü üzere kadınlar daha çok pasif rollerde temsil edilirken erkekler ise genellikle ev dışında ve akademik bilgi gerektiren rollerde temsil edilmiştir. Bu bağlamda ünite içerisindeki kadın temsili, metinlerde kullanılan sıfat, unvan ve meslekler açısından yetersiz bir betimleme oluşturmaktadır. 1. üniteye yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 1. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Bir Kahraman Doğuyor ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere;16'sı fotoğraf, 3'ü resim, 8'i harita 5'i zaman şeridi ve 11'i portre olmak üzere toplam 43 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 14'ünde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılabileceği 6 görselde; mitingler, küçük grup toplantıları ve toplu asker görselleri yer almaktadır. Bu tür görsellere kitabın; 19, 20, 27, 29 ve 31. sayfalarında rastlanmakta olup içlerinde silik ve cinsiyetleri belirgin olmayan silüetler bulunmaktadır.

Tablo 3. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (16)	Harita (8)	Zaman Şeridi (3)	Resim (3)	Portre (11)
---------------	------------	------------------	-----------	-------------

4. 1. 1. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görsellerde 98 erkek ve 7 kadın çeşitli roller ile 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 1. ünitesinde yer almaktadır. Toplam 105 insanın sadece %6,67'si kadın temsili sağlamaktadır. Erkek temsili ise %93,33 oranındadır. Temsil edilen kadınların 6'sı öğrencidir ve bir sınıf etkinliğinde gösterilmektedirler. Ünite içerisinde Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım dışında, akademik bilgilere ilişik hiçbir kadın bulunmamaktadır. Temsil edilen erkekler ise; komutan, er, delege, yönetici ve sivillerden oluşmaktadır. Sivillerden oluşan erkeklerin 2'si öğretmen; 4'ü öğrencidir. Diğer yandan tüm üniteye kız ve erkek çocuk görseli bulunmamaktadır. Cinsiyet ve sayı tespitinin belirgin olmadığı karmaşık görseller bu genellemelere dahil değildir. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 1. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Toplam 7 kadının temsil edildiği bu ünite de yer alan 1 kadın anne, 6 kadın ise öğrenci rolündedir. Anne rolünde temsili yapılan ilk kadın; sayfa 21’de görseline yer verilmiş olan *Zübeyde Hanım*’dır. Zübeyde Hanım bu resimde başı bağlı, iki eli önünde kavuşmuş ve oturur vaziyettedir. Hemen başının üst sağ kısmında ise duvarda asılı bir erkek portresi yer almaktadır. Öğrenci rolünde olan 6 kadın ise ders esnasında gerçekleştirilen bir etkinlikte Mustafa Kemal Atatürk’ün düşünce dünyasının oluşumunda etkili olan düşünürleri sınıf arkadaşları ve öğretmenleri eşliğinde konuşur ve dinler durumdadırlar. Diğer yandan temsil edilen 98 erkekte 77’si komutan ve erlerden oluşmaktadır. Geri kalan 21 erkeğin ise; 1’i baba, 14’ü yönetici ve lider, 2’si öğretmen, 4’ü öğrencilerden oluşmaktadır. Tablo 4’te görüldüğü gibi dersin doğası gereği görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*’tür.

Tablo 4. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 1. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK				
Mustafa Kemal (12)	Necmettin Öğretmen (2)	Onur (2)	Batuhan (2)	Ali Saib Bey (1)
Nazım Efendi (1)	Mehmet Ali Paşa (1)	Sezayi Bey (1)	Ali Rıza Efendi (1)	Ali Rıza Bey (1)
KADIN				
Edanur (2)	Beyza (2)	Buket (2)	Zübeyde Hanım (1)	

Toplam 9 görselde Atatürk ile birlikte temsil edilen ve asker rolünde olan kişiler mevcuttur. Fakat bunların kim oldukları kitap içerisinde yer almamaktadır.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 5. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 1. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	8
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	7
Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	6
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	4
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	1
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Tablo 5’te de görüldüğü gibi görsellerin çoğunda erkekler grup halinde yansıtılmıştır. Tek başına temsil edilen kadınların 3’ü aynı sayfa içerisinde ve aynı konuya ilişkinen 1’i farklı bir konu içerisinde yer almaktadır. Ayrıca grup halinde hiç kadın görseli bulunmamakla

beraber, tek başına temsil edilen sayfa 26'daki 3 erkek öğrenci görseli dışında kalan 1 görsel *Ali Rıza Efendi*'ye, 4 görsel ise *Atatürk*'e aittir. Grup halinde temsil edilen erkekler genellikle asker üniformalı olup toplantı veya savaş alanlarını aktarmaktadır. Bu görsellerin 6'sı Atatürk'ün askeri hayatını temsil eden hatıra fotoğrafları olarak nitelendirilebilir. Erkek ve kadınların karışık olduğu görseller incelendiğinde ise; iki cinsiyetin aynı mekânda temsil edildiği sadece 1 görsele rastlanılmaktadır. Sayfa 26'daki bu görsel; günümüz sınıf ortamlarını temsil etmektedir. Bu durumda 1. ünite kitap akademik içeriğine ilişkin iki cinsiyetin de temsil edildiği ortak görsel bulunmamaktadır. Diğer yandan, görsellerin 1. ünite içeriğine ilişkin incelemesi yapıldığında; Mustafa Kemal Atatürk'ün annesi dışında hayatında yer alan hiçbir kadının temsiline yer verilmediği gözlemlenmektedir.

Yukarıda açıklanan veriler ve tablolar ışığında; 1. ünite yapılan kadın temsiline yetersiz olduğu söylenebilir. Ünite içerisinde sadece 3 kadın ismi geçmektedir. Kullanılan sıfat, unvan ve meslek kelimelerinin sayısı ise 13'tür. Buna karşın 91 erkek ismi ve 62 adet erkeklere ilişik niteleyici kelime bulunmaktadır. Dolayısıyla, ünite içerisindeki metinlerde kullanılan unvan ve isimlerin büyük bir bölümü erkek bireyleri işaret etmektedir. Diğer yandan, kullanılan pek az sayıdaki nitelendirme ve isimlerin tamamı, akrabalık ilişkisinden doğan unvanlar ile aile rollerindeki sorumluluklar dolayısıyla kadınları temsil etmektedir. Ayrıca ünite içerisindeki görsellerin çoğu erkekleri göstermekte olup; sadece %6,67'si kadın temsiline yansıtılmaktadır.

4. 1. 2. II. Ünite ile İlgili Sonuçlar

İncelenen 2. ünite ise *Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar* ünitesidir. Ünite içerisinde; Dünya Savaşına Yol Açan Gelişmeler, Osmanlı Devleti'nin Son Savaşı, İşgal Yıllarında Anadolu, Cemiyetler ve Kuvayı Milliye, İstiklal Yolculuğu, Bir Millet Yemini: Misakımilli, Büyük Millet Meclisine Karşı Çıkarılan Ayaklanmalar, Geçersiz Bir Antlaşma: Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1929) olmak üzere 8 alt konu bulunmaktadır. Konuların içeriği kısaca şöyledir: Birinci Dünya Savaşı öncesindeki uluslararası durum ve savaşa temel olan nedenler ve gelişmelere birinci konu başlığı altında yer verilirken Osmanlı'nın savaştaki durumu, cepheleri ve milli mücadele sonucu elde edilen zaferlerin yanında tehcir meseleleri ve I. Dünya Savaşı'nın sonuçlarına ise ikinci konu başlığı altında yer verilmiştir. Diğer konu başlıkları altında ise; Mondros Ateşkesi, Kuvayı Milliye, Atatürk'ün Samsun'a çıkışı, Havza ve Amasya Genelgeleri, Erzurum ve Sivas Kongreleri, Amasya Görüşmeleri, Misakımilli, Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM]'nin açılışı, açılan meclise karşı olan ayaklanmalar, Hıyanet-i Vataniye Kanunu ve Sevr Antlaşması gibi konular işlenmiştir. Ayrıca bu ünite; toplam 38 sayfa olup, bu sayfalarda 57 görsel yer almaktadır. *Mustafa Kemal Atatürk*, sayfa 35'te bahsedilen ilk kişidir. Temsil edilen ilk kadın ise sayfa 51'de *Halide Edip Adivar*'dır.

Burada Halide Edip, İzmir'in işgali sebebiyle gerçekleştirilen Sultan Ahmet Mitingi 'nde konuşmacı rolüyle temsil edilmiştir. İlk görsel ise sayfa 35'te Mustafa Kemal'in Sivas Kongresi üyelerinden oluşan 26 erkekle çekinilmiş bir fotoğraftır. Fakat belirgin hiçbir kadın fotoğrafı bulunmamaktadır. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 2. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 2. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. ünitesinde toplam 153 isim vardır. Bunların 150 tanesi erkeklere ait olup 3 tanesi kadınlara aittir. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %98,04'tür. Kadın isimlerinin erkek isimlerine oranı ise sadece %1,96'dır. Ayrıca metinlerde erkek çocuk ve kız çocuk ismi bulunmamaktadır.

Tablo 6'da görüleceği üzere en sık kullanılan isim 96 tekrarla *Mustafa Kemal* ismidir. Bu ismi altışar tekrarla *Enver Paşa* ve *II. Abdülhamit* isimleri izlemektedir. Kadınların isimleri ise yine Tablo 6'da olduğu gibi 2 tekrarla *Halide Edip* ve 1 tekrarla *Melek Reşit Hanım* ismidir. Bunlar dışında metinlerde kadın ismi geçmemektedir. Bu doğrultuda elde edilen veriler, kadınlara neredeyse yok denecek kadar az yer verildiğini ve üniteadaki kadın temsilinin yetersizliğini göstermektedir.

Tablo 6. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK				
Mustafa Kemal (96)	Enver Paşa (6)	Fahrettin Paşa (6)	Kazım Karabekir (5)	Damat Ferit (4)
KADIN				
Halide Edip (2)		Melek Reşit Hanım (1)		

Tablo 6'da görüldüğü üzere 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. ünitesinde yer alan metinlerde en sık tekrarlanan 5 erkek ismi verilmiştir. Ünite sadece 3 kadın ismi yer almaktadır. Bu verilere istinaden, kadın ve erkek temsilinin bu üniteye dengesiz bir dağılım gösterdiği söylenebilir. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 2. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

Elde edilen veriler doğrultusunda, metinlerde incelenen bir diğer konu ise kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleridir. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. ünitesindeki metinlerde toplam

55 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların 52 tanesi erkeklere ait olup, sadece 3'ü kadın temsiline hitap etmektedir. Burada erkek temsilinin kadın temsiline oranı %94,55 kadın temsilinin erkek temsiline oranı ise yaklaşık %5,45'tir. Bu sebeple kullanılan sıfat, unvan ve mesleklere göre kadın temsili yetersizdir. Aşağıda yer alan Tablo 7'den de anlaşıldığı üzere, bir önceki üniteye olduğu gibi, kullanılan niteleyici kelimelerin en ön plana çıkanları erkekler için kullanılmıştır. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 72 tekrarla *paşa* kelimesidir. Bu sıklığı 8 tekrarla *başkan* ve 6 tekrarla *padişah* kelimeleri takip etmektedir. Tablo 7'de yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde; kullanılan kelimelerin tamamı kişilerin cinsiyeti ile bağlantılıdır. Bunun yanında, ilgili kelimeler birer defa kullanılan *Sivaslı Hanımefendiler*, *kadın* ve *hanım* sözcükleri olup onlar dışında kadını temsil eden hiçbir sıfat, unvan veya mesleğe yer verilmemiştir.

Tablo 7. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Paşa (72)	Başkan (8)	Padişah (6)	Komutan (6)	Sadrazam (5)
KADIN				
	Kadın (1)	Hanım (1)	Sivaslı Hanımefendiler (1)	

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere kadın temsilinin neredeyse olmadığı anlaşılırken, erkekler ise dışa dönük roller olan kelimeler ile temsil edilmiştir. Bu bağlamda ünite içerisindeki kadın temsilinin, metinlerde kullanılan sıfat, unvan ve meslekler açısından yetersiz bir durumda olduğu ortaya çıkmaktadır. 2. üniteye yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 2. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılabilir üzere; 34'ü fotoğraf, 6'sı harita, 12'si zaman şeridi, 2'si gazete kupürü ve 3'ü portre olmak üzere toplam 57 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 24'ünde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılabileceği 18 görselde; cephe, ordugâh, savaş alanı, miting gibi alanların yanında toplu asker ve delege görsellerine yer verilmiştir. Bu tür görsellere kitabın; 41, 42, 43, 44, 46, 51, 55, 57, 60, 62, 64, 65 ve 69. sayfalarında rastlanmaktadır.

Tablo 8. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (34)	Harita (6)	Zaman Şeridi (12)	Gazete kupürü (2)	Portre (3)
---------------	------------	-------------------	-------------------	------------

4. 1. 2. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görsellerde, 142 erkek ve 0 kadın çeşitli roller ile 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın ikinci ünitesinde yer almaktadır. Toplam 142 insanın %100'ü erkek temsilini sağlamaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek hiçbir insana yer verilmemiştir. Temsil edilen erkeklerin ise; %48,59'u komutan ve erlerden, %51, 41'i delege ve diğer insanlardan oluşmaktadır. Diğer yandan tüm ünite kız ve erkek çocuk görseli bulunmamaktadır. Cinsiyet ve sayı tespitinin belirgin olmadığı karmaşık görseller bu genellemelere dahil değildir. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 2. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Hiçbir kadının temsil edilmediği bu ünite, temsil edilen 142 erkekte 69'u komutan ve erlerden oluşmaktadır. Geri kalan 73 erkeğin ise; büyük bir kısmı delegelerden ve sivil halktan oluşmaktadır. Tablo 9'da görüldüğü gibi dersin doğası gereği görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*'tür.

Tablo 9. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK			
Mustafa Kemal (14)	Fahrettin Paşa (3)	Rauf Orbay (3)	Amiral Caltrop (1)
Yörük Ali Efe (1)	Reşat Halis Bey (1)	Hâdi Paşa (1)	Rıza Tevfik (1)
Ali Fuat Cebesoy (1)	Bekir Sami Bey (1)	Mareşal Liman Von Sanders (1)	
KADIN			
-			

Toplam 10 görselde Atatürk ile birlikte temsil edilen, sivil halk, delege ve asker rolünde olan kişiler mevcuttur. Aynı şekilde *Fahrettin Paşa*'nın bulunduğu iki ve *Yörük Ali Efe*'nin bulunduğu 1 fotoğrafta da rolleri değişen kişilere rastlanılmaktadır. Fakat bu bireylerin kim oldukları hakkında, kitap içerisindeki metinlerde ve görsel alt yazısında, bilgi verilmemiştir.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 10. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 2. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	18
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	11
Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	4
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	0
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	0
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Tablo 10'da da görüldüğü gibi görsellerin çoğunda erkekler grup halinde yansıtılmıştır. Tek başına veya grup halinde temsil edilen kadın ve kız çocuk resmi bulunmamaktadır. Tek başına temsil edilen sayfa 45'teki *Fahrettin Paşa*, sayfa 49'daki *Rauf Orbay* ve *Amiral Caltrop*, ve sayfa 61'de *Atatürk* görselleri dışında tek başına temsil edilen erkek ve erkek çocuk resmi ünite içerisinde bulunmazken kişilerin net olduğu 11 görselde erkekler toplu bir şekilde temsil edilmiştir. Erkek ve kadınların karışık olduğu görsellere rastlanılmamıştır.

Yukarıda açıklanan veriler ve tablolar dolayısıyla; 2. ünite'deki metinlerde çok az, görsellerde ise kadın temsili hiç yapılmamıştır. Bunun yanında, ünite içerisindeki metinlerde kullanılan unvan ve isimlerin büyük bir bölümü erkek bireyleri işaret etmekte olup içerisinde insan olan tüm görseller erkeklere aittir. Kadınlar için kullanılan 3 unvan, cinsiyet rollerine işaret eden birer tekrarlı kadın, Sivaslı hanımefendiler ve hanım unvanlarıdır. Burada konusu geçen kadın kelimesi, sayfa 53'te yer alan Kuvay-ı Milliye konusu içerisindeki *...kadın-erkek bütün vatanseverler katılabiliyordu* ifadesinde geçmektedir. Ünite içerisindeki görsellerin ise tamamı erkekleri temsil etmekte olup hiçbir kadın atamızın resmine yer verilmemiştir. Fakat sayfa 53'te geçen ve daha önce değinilen söylem, milli uyanışın; kadın, erkek ve eli silah tutan herkesle gerçekleştiğine işaret etmektedir.

4. 1. 3. III. Ünite ile İlgili Sonuçlar

Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm başlıklı 3. ünite içerisinde; Doğu ve Güney Cepheleri, Batı Cephesi, Maarif Kongresi, Millî Mücadele Milli Seferberlik: Tekalif-i Milliye, Direnişten Dirilişe Sakarya'dan Büyük Taarruza, Türkiye'nin Tapu Senedi: Lozan Antlaşması, Sanat ve Edebiyat Eserlerinde Millî Mücadele olmak üzere 7 alt konu bulunmaktadır.

Konuların içeriği kısaca şöyledir: Cephelerde kazanılan başarılar, Türk milletinin örgütlenişi, antlaşmalar, muharebeler, Kuvay-ı Milliye'nin çalışmaları, düzenli orduya geçiş, milli birlik ve beraberlik, milli mücadelenin sanat ürünlerine etkisi. Ayrıca bu ünite; toplam 32 sayfa olup, bu sayfalarda 67 görsel yer almaktadır. Mustafa Kemal Atatürk, sayfa 73'te

bahsedilen ilk kişidir. Temsil edilen ilk kadın ise sayfa 101’de yer alan *Halide Edip Adıvar*’dır. Burada Halide Edip’in Ateşten Gömlek eserinden bahsedilmektedir. İlk görsel ise sayfa 73’te *Mustafa Kemal* askeri birlikleri denetlerken çekilmiş bir fotoğrafıdır. Fotoğraf kişilerin belirgin olmadığı karmaşık bir görseldir. Temsil edilen ilk kadın ise sayfa 78’de Sütçü İmam olayını temsilen çizilmiş temsili bir resimde yer almıştır. Resmin hemen üzerindeki metinden anlaşıldığı üzere kişiler: *Sütçü İmam*, ismi belirtilmeyen *Müslüman bir kadın* ve yine ismi belirtilmeyen *Ermeni bir eşkiyadır*. Burada kadının Sütçü İmam tarafından nasıl korunduğu betimlenmiştir. Görsel ve Metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 3. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 3. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 3. ünitesinde toplam 120 isim vardır. Bunların 116 tanesi erkeklere ait olup 4 tanesi kadınlara aittir. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %96,67’dir. Kadın isimlerinin erkek isimlerine oranı ise sadece %3,33’tür. Ayrıca metinlerde erkek çocuk ve kız çocuk ismi bulunmamaktadır.

Tablo 11’e göre en sık kullanılan isim 48 tekrarla *Mustafa Kemal* ismidir. Bu ismi 11 tekrarla *Kazım Karabekir* ve 9 tekrarla *İsmet İnönü* isimleri izlemektedir. Kadınların isimleri ise yine Tablo 11’de olduğu gibi 3 tekrarla *Ayşe Hemşire* ve 1 tekrarla *Halide Edip* ismidir. Bunlar dışında metinlerde kadın ismi geçmemektedir. Bu doğrultuda elde edilen veriler, kadınlara neredeyse yok denecek kadar az yer verildiğini ve üniteye kadın temsiline yetersizliğini göstermektedir.

Tablo 11. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 3. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK				
Mustafa Kemal (48)	Kazım Karabekir (11)	İsmet İnönü (9)	Mehmet Akif (9)	Şahin Bey (4)
KADIN				
Ayşe Hemşire (3)		Halide Edip (1)		

Tablo 11’de 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 3. Ünitesinde yer alan metinlerde en sık tekrarlanan 5 erkek ismi yer almaktadır. Bunun yanında ilgili metinlerde sadece 2 kadın ismi yer aldığından 3 tekrarlı *Ayşe Hemşire* ve metinlerdeki bilgilerle 1 defa ilişkilendirilen *Halide Edip Adıvar* ismi tabloya yansıtılmıştır. Ortaya çıkan verilere göre, *Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm* ünitesinde kadın temsili yeterli değildir. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 3. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

Metinlerde kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleri incelendiğinde ise bulgular şöyledir: 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. ünitesindeki metinlerde toplam 46 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların 34 tanesi erkeklere ait olup 12'si kadın temsilini oluşturmaktadır. Burada erkek temsilinin kadın temsiline oranı %73,91 kadın temsilinin erkek temsiline oranı ise %26,09'dur. Bu sebeple kullanılan sıfat, unvan ve mesleklere göre kadın temsili bir ve ikinci ünitelere göre daha iyi durumdadır. Fakat niteliksel açıdan kadınlar için kullanılan unvanların üçü din, ırk ve yer ismi belirtirken, metinlerde geçen 6 kadın kelimesi ise *...kadın ve çocuklar...*, *kadınından erkeğine*, *yaşlısından...* *mermi taşıyan kadınlar* vb. şekilde temsilde bulunmaktadır. Geri kalan 3 hitap ise toplumsal cinsiyet kalıp rollerinden olan hemşire mesleği ile ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme Halide Edip Adivar'ın Ateşten Gömlek eserindeki bir figürden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. ise Ayşe Hemşire'den *Acılı yürek* olarak bahsetmektedir.

Tablo 12'de yer alan verilere istinaden, erkekler için kullanılan niteleyici kelimelerin kadınlar için kullanılanlara göre daha dışa dönük anlamlar içerdiği ortaya çıkmaktadır. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 26 tekrarla *paşa* kelimesidir. Bu sıklığı 12 tekrarla *bey* ve 12 tekrarla *komutan* kelimeleri takip etmektedir. Aynı tabloda yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde en sık tekrar edilen kelime 6 tekrarla *kadın* sözcüğüdür. Bu sıklığı 3 tekrarla *hemşire* ve birer tekrarla *Acılı Yürek*, *Müslüman Kadın* ve *Ermeni Kadın* tekrarları izlemektedir. Bu veriler kadın temsili adına yapılmış tüm tekrarlardır.

Tablo 12. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Paşa (26)	Bey (12)	Komutan (12)	Başkan (10)	Yetim (4)
KADIN				
Kadın (6)	Hemşire (3)	Acılı Yürek (1)	Müslüman Kadın (1)	Ermeni Kadın (1)

Kadın temsilinin önceki ünitelerde kullanılan sıfat, unvan ve meslek sözcüklerine göre daha iyi olduğu bu ünite de kullanılan niteleyici kelimeler kadın temsili açısından yetersizdir. Ayrıca kadın için kullanılan kelimelerin neredeyse tamamı cinsiyet ile ilişkilidir. Bu sebeple 3. ünite de, niteliksel açıdan erkekleri temsil eden kelimeler çok daha iyi durumdadır. 3. ünite de yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 3. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere 23'ü fotoğraf, 9'u harita, 12'si zaman şeridi, 1'i grafik, 7'si resim ve 15'i portre olmak üzere toplam 67 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 22'sinde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılacağı 16 görsel bulunmaktadır. Bu tür görsellere kitabın; 73, 76, 77, 81, 87, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 65, 96 ve 97. sayfalarında rastlanmaktadır.

Tablo 13. 8.S.T.C.İ.T.A. Ders Kitabı'nın 3. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (23)	Harita (9)	Zaman Şeridi (12)	Grafik (1)	Portre (15)	Resim (7)
---------------	------------	-------------------	------------	-------------	-----------

4. 1. 3. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görsellerde toplam 234 kişi yansıtılmaktadır. Bunların 222'si erkek ve 12 tanesi kadındır. Çeşitli roller ile 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. ünitesinde yer alan bu kişilerin, %94,87'si erkek temsili sağlanmaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek görsellerin erkek görsellerine oranı ise %5,13'tür. Temsil edilen erkekler; komutan, er ve sivillerden oluşmaktadır. Diğer yandan tüm üniteye kız ve erkek çocuk görseli bulunmamaktadır. Cinsiyet ve sayı tespitinin belirgin olmadığı karmaşık görseller bu genellemelere dahil değildir. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 3. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Kadın temsili için 12 kadın ile yapıldığı bu ünite içerisinde kadınlar; sayfa 78'de bir erkek tarafından korunan, sayfa 81'de cephaneye taşıyan, sayfa 91'de yardım götüren ve sayfa 101'de mermi taşıyan gibi roller ile temsil edilmiştir. Temsil edilen 222 erkeğin, sayfa 90'da yer alan erkek öğrenciler dışında neredeyse tamamı erkek komutan ve erlerden oluşmaktadır. Ayrıca Tablo 14'te görüldüğü üzere görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*'tür. Ardından *Kazım Karabekir* görsellerine 3 sıklıkla rastlanılmaktayken diğer milli mücadele kahramanlarının görsellerine birer defa yer verilmiştir. Fakat hiçbir kadına yer verilmemiştir.

Tablo 14. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK				
Mustafa Kemal (5)	Kazım Karabekir (3)	Sütçü İmam (1)	Hacı İmam (1)	Hacı Mustafa (1)
Mustafa Reşit (1)	Mollazade Mahmut (1)	Komiser Şakir (1)	Güllüzade Osman (1)	
Şellizade Ali Ağa (1)	Nebozade Hacı İmam (1)	Bedirağazade Halil (1)	Mülazım Adil Hulusi (1)	
Mülazım Hüseyin Pertev (1)	Sofizade Mustafa (1)	Şahin Bey (1)	İsmet İnönü (1)	Mehmet Akif (1)
KADIN				
-				

Toplam 2 görselde Atatürk ile birlikte askerler, 2 görselde siviller ve 1 görselde öğrenciler temsil edilmiş olup hepsi erkek olmasına karşın isimleri belirtilmemiştir. Aynı şekilde *Kazım Karabekir Paşa*'nın bulunduğu 1 fotoğrafta 2 silah arkadaşı ve 2 fotoğrafta yetiştirdiği yetim çocuklar bulunmakta olup hiçbirinin ismi belirtilmemiştir. Bunun yanında toplu görseli bulunan Kazım Karabekir Paşa'nın okuttuğu kız ve erkek çocuklardan oluşmaktadır.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 15. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 3. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	16
Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	16
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	11
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	6
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	0

Tablo 15'te de görüldüğü gibi görsellerin çoğunda erkekler tek başına yansıtılmıştır. Grup halinde yansıtılan erkeklerin neredeyse tamamının isimleri belirtilmemiştir. Tek başına veya grup halinde temsil edilen kadın ve kız çocuk resmi bulunmamaktadır. Erkek ve kadınların karışık olduğu 6 görsele rastlanmıştır. Bunlar: sayfa 77'de Kazım Karabekir'in bakımını üstlendiği erkek ve kız çocuklar, sayfa 78'de Sütçü İmam olayında yer alan kadın, sayfa 81'de cephaneye taşıyan köylü kadınlar, sayfa 91'de Tekalif-i Milliye emirlerinin uygulamasına katılan kadınlar, sayfa 101'de bir romanın kapak fotoğrafında yer alan hemşire kadın ve sayfa 101'de mermi taşıyan kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Elde edilen ve yansıtılan veriler dolayısıyla; 3. üniteye ilişkin metinlerde ve görsellerde yeteri kadar temsili yapılmamıştır. Bunun yanında, ünite içerisindeki metinlerde kullanılan

unvan ve isimlerin büyük bir bölümü erkek bireyleri işaret etmekte olup çoğunluğu statü açısından üst ve yönetici rolleri temsil eder durumdadır. Kadınlar için kullanılan unvanlar, cinsiyet rollerine, belirli bir dine ve ırka işaret eden birer tekrarlı unvanlardır. Bunun yanında kullanılan 6 tekrarlı kadın kelimesi daha çok -herkes anlamına gelen kadın erkek-söylemlerinde yer almaktadır. Ünite içerisindeki görsellerin ise büyük bir çoğunluğu erkekleri temsil etmekte olup hiçbir kadın ismine yer verilmemiştir.

4. 1. 4. IV. Ünite ile İlgili Bulgular

Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye başlıklı 4. ünite içerisinde; Atatürk İlkeleri, Siyasi Alandaki Gelişmeler, Hukuk Alanındaki Gelişmeler, Eğitim ve Kültür Alanındaki Gelişmeler, Toplumsal Alandaki Gelişmeler, Ekonomi Alanındaki Gelişmeler, Sağlık Alanındaki Gelişmeler, Cumhuriyet Gençlere Emanet, Atatürk İlke ve İnkılaplarının Temel Esasları olmak üzere 9 alt konu bulunmaktadır.

Konuların içeriği kısaca şöyledir: Atatürk ilke ve inkılapların genel bilgileri, ilgili dönemin siyasi alanlarında, eğitimde, hukukta, toplumsal, ekonomi, sağlık ve kültürel alanlarda yapılan inkılaplar ve yaşanan gelişmeler. Ayrıca Atatürk'ün yazmış olduğu, Nutuk ve Gençliğe Hitabe eserlerinin önem ve amacı, Atatürk'ün Türk gençliğine model olacak kişisel özellikleri ilgili alt başlıklar altında işlenen konulardandır. Ayrıca bu ünite toplam 32 sayfa olup, bu sayfalarda 49 görsel bulunmaktadır.

Mustafa Kemal Atatürk, sayfa 105'te bahsedilen ilk kişidir. Temsil edilen ilk kadın ise sayfa 124'te yer alan Kara Fatmalar ifadesiyle Kara Fatma'dır. Burada kadınların ülkenin birçok yerinde milli mücadele için görevler aldığından bahsedilmektedir. İlk görsel ise sayfa 105'te yer alan ve Mustafa Kemal Atatürk'ün Darülfünun'da öğrenciler ile ders dinlediği bir fotoğraftır. Fotoğraf kişilerin belirgin olmadığı karmaşık bir görseldir. Fakat öğrencilerin genelini erkek olduğu ama iki kadın silüetinin seçildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla temsil edilen ilk kadın da sayfa 105'teki bu fotoğraf içerisinde ders dinleyen rolündedir. Diğer yandan Mustafa Kemal Atatürk dışında, fotoğraf içerisindeki kişilerin kim olduğu belirtilmemiştir. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 4. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 4. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. ünitesinde toplam 133 isim vardır. Bunların 130 tanesi erkeklere ait olup 3 tanesi kadınlara aittir. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın

isimlerine oranı %95,59'dur. Kadın isimlerinin erkek isimlerine oranı ise sadece %2,21'dir. Ayrıca metinlerde erkek çocuk ve kız çocuk ismi bulunmamaktadır.

Tablo 16'ya göre en sık kullanılan isim 102 tekrarla *Atatürk* ismidir. Bu ismi 13 tekrarla *Mustafa Kemal* ve 5 tekrarla *Kurtdereli Mehmet* isimleri izlemektedir. Kadınların isimleri ise yine Tablo 1'de olduğu gibi birer defa tekrarlanmış olup bu isimler şöyledir: *Şerife Bacı*, *Melek Hanım* ve *Kara Fatma*. Ünite boyunca bu kadın isimleri dışında herhangi bir kadın ismine rastlanmamıştır. Bu sebeple 4. ünite boyunca, kadın temsiline neredeyse yapılmadığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 16. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK				
Atatürk (102)	Mustafa Kemal (13)	Kurtdereli Mehmet (5)	Malche (4)	İsmet Paşa (3)
KADIN				
	Şerife Bacı (1)	Melek Hanım (1)	Kara Fatma (1)	

Tablo 16'da görüldüğü üzere; 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. ünitesinde yer alan metinlerde en sık tekrarlanan 5 erkek ismi toplam 127 defa kullanılmıştır. Ayrıca bu ünite kullanılan kadın isim sayısı yalnızca 3'tür. Diğer yandan bu kadın isimleri 32 sayfalık bu üniteye yayılmış bir biçimde değil sayfa 124'ün 2 satırlık 1 paragrafı ile ilişkilendirilmiştir. Ortaya çıkan verilere göre, Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesinde kadın temsili yetersiz gözükmemektedir. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 4. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

4. ünite boyunca kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleri incelendiğinde ise bulgular şöyledir: 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. ünitesindeki metinlerde toplam 105 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların 68'i erkek temsiline ait olup 37'si kadın temsiline oluşturmaktadır. Burada erkek temsiline kadın temsiline oranı %64,76 kadın temsiline erkek temsiline oranı ise %35,24'tür.

Tablo 17'de yer alan verilere göre, kadınlar için kullanılan niteleyici kelimelerin erkekler için kullanılanlara göre daha pasif anlamlar taşıdığı ortaya çıkmaktadır. Erkek ve kadınlar için kullanılan çoğu kelime cinsiyetlere yönelik anlamlar içermektedir. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 13 tekrarla *erkek* kelimesidir. Bu sıklığı 4 tekrarla *paşa* ve 4 tekrarla *gazi* kelimeleri takip etmektedir. Yine tablo 17'de yer alan ve kadınlar için kullanılan

niteleyici kelimeler incelendiğinde en sık tekrar edilen kelime 33 tekrarla *kadın* sözcüğüdür. Bu sıklığı birer tekrarla *bacı*, *hanım*, *hatun* ve *kara* kelimeleri izlemektedir.

Tablo 17. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Erkek (13)	Paşa (4)	Gazi (4)	Başkan (3)	Bey (2)
KADIN				
Kadın (33)	Bacı (1)	Hanım (1)	Hatun (1)	Kara (1)

Elde edilen bulgulara göre bu ünite içerisinde öne çıkan unvan, sıfat ve meslek sözcüklerine bağlı kadın temsili cinsiyet kökenli kelimeler ile yapılmıştır. Bunun yanında sıklıkla tekrar eden kadın kelimesi genellikle *kadın erkek herkes* anlamı taşımakta olup ders kitabının bu ünitesinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Kadın ve erkeğin birer ortak olduğu vurgusu taşıyan bu söylem toplumsal cinsiyet ve kadın temsili açısından pozitif yönde etki sağlayabilen bir bulgudur. Diğer yandan ilgili veriler doğrultusunda, 4.ünitenin genel durumuna bakıldığında kadın temsiline yeterli ölçüde gerçekleştirilmediği ortaya çıkmaktadır. 4. üniteye yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 4. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere; 36'sı fotoğraf, 1'i zaman şeridi, 1'i grafik, 1'i resim, 1'i gazete kupürü ve 9'u portre olmak üzere toplam 49 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 5'inde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılacağı 16 görsel bulunmaktadır. Bu tür görsellere kitabın; 105, 108, 109, 112, 113, 115, 116, 120, 121, 122, 125, 126, 128, ve 129. sayfalarında rastlanmaktadır.

Tablo 18. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (36)	Gazete Kupürü (1)	Zaman Şeridi (1)	Grafik (1)	Portre (9)	Resim (1)
---------------	-------------------	------------------	------------	------------	-----------

4. 1. 4. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görseller içerisinde toplam 174 kişi yansıtılmaktadır. Bunların 142'si erkek ve 32 tanesi kadındır. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın beşinci ünitesinde yer alan bu kişilerin, %81,61'i erkek temsiline sağlamaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek görsellerin erkek görsellerine oranı ise %18,39'dur. Ayrıca, sayfa 115'te Atatürk, Makbule Hanım ve ismi

belirtilmeyen diğer erkek bireylerle beraber Atatürk'ün manevi kızı Ülkü'nün ve sayfa 117'de millet mekteplerinde ders işlenirken çekilmiş bir resimde annesi ile beraber ders dinleyen fakat cinsiyeti belirgin olmayan bir çocuğun görseline rastlanılmaktadır. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 4. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Kadın temsilinin 32 kadın ile yapıldığı bu ünite içerisinde kadınlar; Sayfa 105 ve 117'de temsil edilen kadınların 22'si farklılaşan iki alanda ders dinlerken görüntülenmiştir. Sayfa 115'te biri çocuk iki kadın ise Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım ve manevi kızı Ülkü olarak, yanlarında Atatürk ve ismi belirtilmemiş erkek bireylerle karşımıza çıkmaktadır. Ülkü oturmuş konumdadır ve fotoğraftaki tüm kişiler ayakta onu izlemektedirler. Sayfa 118'de ise *Afet İnan* ve *'Prof. Dr. Eugene Pittard*, Atatürk ile tarih çalışırken yer almaktadırlar. Bu fotoğrafta ismi belirtilmemiş biri erkek iki kişi daha görüntülenmektedir. Kadınların yer aldığı diğer fotoğraflar ise 124 ve 125. sayfalarda yer alan *Safiye Ali* ve *Gül Esin*'e ait olup bu iki resimde tek görüntülenmişlerdir. Yine kadın temsilinin yapıldığı bir diğer görsel; sayfa 125'te bulunan ve Atatürk'ün Sivas Kız Öğretmen Okulunda, en az 6 erkek ve en az 10 kadın bireyle bir arada oldukları fotoğraftır. Bunlara ek olarak sayfa 126'daki İzmir İktisat Kongresi görselinde, sayfa 128'deki Atatürk'ün Ortaköy'deki deniz yarışlarını izlediği görselinde, sayfa 129'daki Hilal-i Ahmer hastanesinde yaralı askerlerimizin tedavi gördükleri görselde ve sayfa 132'deki sınıf ortamında yapılan bir etkinliği yansıtan görselde kadın bireyler erkek bireyler ile aynı fotoğrafta yer almaktadırlar. Sayfa 132'deki kız öğrenciler haricinde, bir önceki cümlede sıralanan görsellerin tamamında kadınların ismi kitapta belirtilmemiştir.

Temsil edilen 142 erkek; öğrenci, komutan, er, yönetici, delege, bakan, sivil ve diğer farklı görevlerde temsil edilmektedir. Ayrıca Tablo 19'da görüldüğü üzere görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*'tür. Ardından *Leyla Öğretmen* ve öğrencileri: *Meva*, *Yusuf*, *Zeliha* ve *Barış*'ın görsellerine ikişer sıklıkla rastlanılmaktayken diğer kişilerin görsellerine birer defa yer verilmiştir. Bunların arasında adı belirtilen toplam 5 kadın kahraman yer almaktadır. Bu bağlamda ise belirtilen 3 kadın kahraman Atatürk ile ilişkilendirilirken 2 kadın kahraman ise *ilk* zarfı ile nitelenmektedir: *İlk Muhtar Gül Esin* ve *İlk Doktor Safiye Ali*.

Tablo 19. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK			
Abdülhak Hamit Tarhan (1)	İbrahim Necmi Dilmen (1)	İsmet İnönü (1)	Kurtdereli Mehmet (1)
Mustafa Kemal (22)	Yusuf (2)	Barış (2)	H. Abdülmecit Efendi (1)
			Eugene Pittard (1)
KADIN			
Leyla Öğretmen (2)	Meva (2)	Zeliha (2)	Ülkü (1)
Afet İnan (1)	Safiye Ali (1)	Gül Esin (1)	Makbule Hanım (1)

Toplam 3 görselde Atatürk ile birlikte öğrenciler, 9 görselde halktan kişiler 6 görselde delegeler ve yöneticiler, 1 görselde bilim insanları, 1 görselde ise edebiyat alanından kişiler temsil edilmiştir. Bu görsellerin %27'sinde kadınlar temsil edilmiş olup %73'ünde erkekler temsil edilmiştir. Temsil edilen kadınlar memurluk, siyaset ve eğitim alanlarında gösterilmiştir.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur. Bu doğrultuda hazırlanan tablo 20'de görüldüğü gibi görsellerin çoğunda erkekler tek başına yansıtılmıştır. Grup halinde yansıtılan erkeklerin neredeyse tamamının isimleri belirtilmemiştir. Tek başına temsil edilen 5 kadın bulunmaktadır fakat grup halinde temsil edilen kadın ve kız çocuk resmi bulunmamaktadır. Erkek ve kadınların karışık olduğu 8 görsel Atatürk ile ilişkili olup 1 görsel ise günümüz sınıf ortamlarını yansıtmaktadır.

Tablo 20. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 4. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	16
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	13
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	9
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	5
Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	5
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Elde edilen veriler dolayısıyla; 4. ünite'deki metinlerde ve görsellerde yeteri kadar kadın temsili yapılmamasına karşın incelenen diğer tüm ünitelere göre kadın temsili en iyi durumundadır. Diğer yandan, ünite içerisindeki metinlerde kullanılan unvan ve isimlerin büyük bir bölümünde erkeklerin liderlik yaptığına ilişkin olup kadınlar için kullanılanlar da ise cinsiyetlerine ithaflar bulunmaktadır. Bunun yanında kullanılan 33 tekrarlı kadın kelimesi

diğer ünitelerde de olduğu gibi daha çok herkes anlamına gelen *kadın erkek* şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca, ünite içerisindeki görsellerin çoğunluğu erkekleri temsil etmektedir.

4. 1. 5. V. Üniteyle İlgili Sonuçlar

Demokratikleşme Çabaları başlıklı 5. ünite içerisinde; Demokratikleşme Yolunda Atılan Adımlar, Mustafa Kemal'e Suikast Girişimi, Türkiye Cumhuriyeti'ne Yönelik Tehditler olmak üzere 3 alt konu bulunmaktadır. Konuların içeriği kısaca şöyledir: Kurulan partiler, Atatürk'e hazırlanan suikast ve ülkemize karşı oluşturulan istenmeyen olaylar. Ayrıca ilgili ünite toplam 12 sayfa olup bu sayfalar içerisinde 17 görsel bulunmaktadır. *Mustafa Kemal Atatürk*, sayfa 137'de bahsedilen ilk kişidir. Buna karşın metinler içerisinde herhangi bir kadından bahsedilmemektedir. İlk görsel ise sayfa 137'de yer alan ve Mustafa Kemal Atatürk'ün meclis çıkışı çekilmiş bir fotoğrafıdır. Fotoğraf Atatürk, komutanlar ve diğer kişilerden oluşan 17 insanın bulunduğu bir görseldir. Bu görselde yer alan diğer kişilerin isimleri belirtilmemiştir. Diğer yandan temsil edilen ilk kadın sayfa 140'ta bulunan *Begüm* isimli bir kız öğrencidir. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 5. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 5. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. ünitesindeki metinlerde toplam 60 isim bulunmaktadır. Bunların tamamı erkek bireylere ait olup aralarında hiç kadın ismi geçmemektedir. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %100'dür. Dolayısıyla bu ünitenin metinlerinde kadın isimleri hiç temsil edilmemiştir.

Tablo 21. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK
Mustafa Kemal (31) Atatürk (8) Fethi Bey (7) Kazım Karabekir (5) Giritli Şevki (1)
KADIN
-

Tablo 21'e göre en sık kullanılan isim 31 tekrarla *Mustafa Kemal* ismidir. Bu ismi 8 tekrarla *Atatürk* ve 7 tekrarla *Fethi Bey* isimleri izlemektedir. Kadınların isimlerine ise tablo 21'de olduğu gibi hiç yer verilmemiştir. Dolayısıyla 5. ünite boyunca, kadınlar isimleri ile

temsil edilmemiştir. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 5. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

5. ünite boyunca kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleri incelendiğinde ise bulgular şöyledir: 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. ünitesindeki metinlerde toplam 50 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların tamamı erkekleri temsil etmekte olup üniteye yer alan niteleyici kelimelerin %100'ü erkekleri temsil etmektedir. Buna karşın, aşağıda yer alan tablo 22'ye göre, kadınlar için kullanılan niteleyici kelimelere hiç yer verilmemiştir.

Tablo 22. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Paşa (7)	Bey (6)	Lider (4)	Başkan (3)	Cumhurbaşkanı (3)
KADIN				
-				

Erkekler için kullanılanların tamamı ise yönetici unvanıdır. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 7 tekrarla *paşa* kelimesidir. Bu sıklığı 6 tekrarla *bey* ve 4 tekrarla *lider* kelimeleri takip etmektedir. Yine tablo 22'de yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde herhangi bir bulguya rastlanmamaktadır. 5. üniteye yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 5. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Demokratikleşme Çabaları ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere; 11'i fotoğraf, 1'i grafik, 1'i gazete kupürü ve 4'ü portre olmak üzere toplam 17 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 1'inde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan kitabın 141, 142 ve 147. sayfalarında karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılabileceği 5 görsele yer verilmiştir.

Tablo 23. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (11)	Gazete Kupürü (1)	Grafik (1)	Portre (1)
---------------	-------------------	------------	------------

4. 1. 5. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görseller içerisinde toplam 42 kişi yer almaktadır. Bunların 38'i erkek ve 4 tanesi kadındır. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın beşinci ünitesinde yer alan bu kişilerin, %90,48'i erkek temsilini sağlamaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek görsellerin erkek görsellerine oranı ise %9,52'dir. Diğer yandan tüm ünite erkek ve kız çocuk görseli bulunmamaktadır. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 5. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Kadın temsiline 4 kadın ile yapıldığı bu ünite içerisinde kadınlar; sayfa 140'ta yer alan kız öğrenciler ve sayfa 144'te yer alan fotoğrafta yapılmıştır. Temsil edilen kadınların 2'si ders etkinliğinde yer alan öğrencilerdir. Diğer iki kadın ise Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Balıkesir'de çekilmiş ve içerisinde 3 erkeğin bulunduğu görseldir. Adı belirtilen iki öğrenci: *Begüm* ve *Cansu* dışındaki iki kadının ismi metinler ve fotoğraf alt bilgisinde belirtilmemiştir.

Tablo 24. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK				
Mustafa Kemal (5)	Celal Öğretmen (1)	Semih (1)	Melih (1)	Kazım Karabekir (1)
Adnan Adıvar (1)	Ali Fuat Cebesoy (1)	Rauf Orbay (1)	Refet Bele (1)	Fethi Bey (1)
KADIN				
Cansu (1)		Begüm (1)		

Temsil edilen 38 erkek; öğrenci, öğretmen, komutan, yönetici, milletvekili, sivil olmak üzere farklılaşan görevlerde temsil edilmişlerdir. Diğer yandan Tablo 24'te görüldüğü üzere görseli en sık tekrarlanan kişi Mustafa Kemal Atatürk'tür. Diğer kişilerin görsellerine ise birer defa yer verilmiştir.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 25. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 5. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	5
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	4
Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	3
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	2
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	1
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Tablo 25'te de görüldüğü gibi görsellerin çoğunda erkekler grup halinde yansıtılmıştır. Grup halinde yansıtılan erkeklerin neredeyse tamamının isimleri belirtilmemiştir. Tek başına temsil edilen 3 erkeğin ve 2 kadının ismi belirtilmiştir. Fakat grup halinde temsil edilen kadın ve kız çocuk resmi bulunmamaktadır. Erkek ve kadınların karışık olduğu 1 görsel Atatürk ile ilişkili olup görselde yer alan erkek ve kadınların isimleri belirtilmemiştir. Ayrıca doküman analizinden elde edilen veriler dolayısıyla; 5. üniteadaki metinlerde hiç kadın temsili bulunmamakla birlikte kitabın görsellerinde yeteri kadar kadın temsili yapılmamıştır. Diğer yandan, ünite içerisindeki metinlerde kullanılan içeriğin büyük bir bölümü siyaset ile ilişkili olup burada kadınlara yer verilmemiştir.

4. 1. 6. VI. Ünite ile İlgili Sonuçlar

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası başlıklı 6. ünite içerisinde; Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri, Dış Politikada Yaşanan Gelişmeler Misakımilli'nin Son Zaferi: Hatay olmak üzere 3 alt konu bulunmaktadır. Konuların içeriği kısaca şöyledir: Atatürk Dönemi içerisinde esas alınan dış politika ilkeleri, Atatürk'ün ileri görüşlülüğü, Möntrö, Lozan Barışı, dönem içerisinde bulunan dış sorunlar, Milletler Cemiyeti, Sadabat ve Balkan Paktları, Hatay'ın ülkemize katılımı. Ayrıca ilgili ünite toplam 18 sayfa olup, bu sayfalarda 18 görsel bulunmaktadır. *Mustafa Kemal Atatürk*, sayfa 140'da bahsedilen ilk kişidir. Buna karşın metinler içerisinde herhangi bir kadından bahsedilmemektedir. İlk görsel ise sayfa 140'ta yer alan, *Mustafa Kemal Atatürk ve İngiltere Kralı 8. Edward*'ın diğer erkek bireylerle Dolmabahçe Sarayı'nda çekilmiş bir fotoğraflarıdır. Fotoğraf Atatürk, komutanlar ve diğer kişilerden oluşan 15 insanın bulunduğu bir görseldir. Bu görselde yer alan diğer kişilerin isimleri belirtilmemiştir. Diğer yandan temsil edilen ilk kadın sayfa 154'te bulunan ve İngiltere Kralının karşılanışı sırasında çekilmiş olan fotoğrafta yer almaktadır. Burada yer alan kadın bireyin ismi belirtilmemiştir. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 6. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 6. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

İlgili ders kitabının 6. ünitesindeki metinlerde toplam 34 isim bulunmaktadır. Bunların tamamı erkek bireylere ait olup aralarında hiç kadın ismi yer almamaktadır. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %100'dür. Dolayısıyla bu ünitenin metinlerinde kadın isimleri hiç temsil edilmemiştir. Ayrıca metinlerde erkek çocuk ve kız çocuk ismi bulunmamaktadır.

Tablo 26. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

3				
Atatürk (29)	Mustafa Kemal (3)	İsmet İnönü (1)	Venizelos (1)	Wilson (1)
KADIN				
-				

Tablo 26'ya göre en çok kullanılan isim 29 sıklıkla *Atatürk* ismidir. Bu ismi 3 tekrarla *Mustafa Kemal* ve birer tekrarla *İsmet İnönü*, *Venizelos* ve *Wilson* isimleri izlemektedir. Tablo 26'da görüldüğü gibi kadınların isimlerine bir önceki üniteye yer alan Tablo 21'de olduğu gibi bu ünitenin metinlerinde de yer verilmemiştir. Dolayısıyla 6. ünite boyunca, kadınlar isimleri ile temsil edilmemiştir. Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 6. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

6. ünite boyunca kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleri incelendiğinde ise bulgular şöyledir: 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. ünitesindeki metinlerde toplam 13 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların tamamı erkekleri temsil etmekte olup üniteye yer alan niteleyici kelimelerin %100'ü erkekleri temsil etmektedir.

Tablo 27. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Bakan (4)	Başkan (3)	Başbakan (2)	Büyükelçi (2)	Başyazar (1)
KADIN				
-				

Ünite boyunca kadınlar için kullanılan herhangi unvan, sıfat ve meslek ismi bulunmamaktadır. Bu kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 4 tekrarla *bakan* kelimesidir. Bu sıklığı 3 tekrarla *başkan* ve 2 tekrarla *başbakan* kelimeleri takip etmektedir. Ayrıca tablo 27'de yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde herhangi bir bulguya rastlanmamaktadır. 6. Ünite 'de yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 6. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere; 10'u fotoğraf, 1'i grafik, 3'ü harita, 1'i resim ve 3'ü portre olmak üzere toplam 18 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 3'ünde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan kitabın; 154, 158, 160 ve 163. sayfalarında karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılabileceği 4 görsele yer verilmiştir.

Tablo 28. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (11)	Gazete Kupürü (1)	Grafik (1)	Portre (1)
---------------	-------------------	------------	------------

4. 1. 6. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görseller içerisinde toplam 72 kişi yer almaktadır. Bunların 68'i erkek ve 4 tanesi kadındır. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. ünitesinde yer alan bu kişilerin, %94,44'ü erkek temsili sağlamaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek görsellerin erkek görsellerine oranı ise %5,56'dır. Diğer yandan tüm üniteye erkek ve kız çocuk görseli bulunmamaktadır. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 6. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Kadın temsili için 4 kadın ile yapıldığı bu ünite içerisinde kadınlar; 154 ve 162. sayfalarda erkeklerle beraber temsil edilmiştir. Temsil edilen 68 erkek farklılaşan rol ve görevlerde yer almışlardır. Diğer yandan Tablo 29'da görüldüğü üzere görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*'tür. Ayrıca, *Kral 8. Edward*'ın görseline 2 diğer kişilerin görsellerine ise birer defa yer verilmiştir.

Tablo 29. 8.S.T.C.İ.T.A.'nın 6. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK			
Mustafa Kemal (6)	Kral VIII. Edward (2)	Venizelos (1)	Tevfik Rüştü Aras (1)
Cemal Hüsnü Bey (1)	Fahrettin Paşa (1)	Emanullah Han (1)	Şah Rıza Pehlevi (1)
	Kral Faysal (1)	Necmeddin Sadık Bey (1)	
KADIN			
-			

Tablo 29'da yer alan sıklıklar incelendiğinde, görsellerde yer alan kadınların isimleri belirtilmediğinden, kadınlara ait bir bulguya rastlanmamaktadır. Ayrıca burada konu olan 4

kadından 3'ü 33 erkeğin bulunduğu bir görsel içerisinde eş izlenimi bırakmaktadır. Bu kadınların tamamının sağında ve solunda erkekler bulunmakla beraber fotoğrafta yer alan toplam 36 kişi oturur konumdadır. Diğer yandan ilgili fotoğraf, Atamız Mustafa Kemal Atatürk'ün yer aldığı akademik içeriğe ilişkin olan görseller dışında, kadın ve erkeklerin açık ortamda bir aktivite paylaştıkları ilk fotoğraftır.

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 30. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 6. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	4
Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların olduğu görsel sayısı	4
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	4
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	2
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	0
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Tablo 30'da yer alan veriler, görsellerin çoğunda kadınların bulunmadığını, bulunduğu ise erkeklerle birlikte yansıtıldıklarını ortaya çıkarmaktadır. Grup halinde yansıtılan erkeklerin neredeyse tamamının isimleri belirtilmemiştir. Tek başına temsil edilen 3 erkeğin ismi belirtilmiştir: *Cemal Hüsnü Bey, Necmeddin Sadık Bey ve Tevfik Rüştü Aras*. İsmi belirtilmemiş olan erkek birey ise ders kitabı tarafından görsel alt bilgisinde: *Boğazlarda Türk hakimiyetini gösteren temsili çizim* olarak yansıtılmaktadır.

Tüm bunlara ek olarak; 6. üniteindeki metinlerde hiç kadın temsili bulunmamakla birlikte ünitenin görsellerinde de dengeli ölçüde kadın temsili yapılmamıştır. Görseller detaylı incelendiğinde erkeklere bağımlı bir kadın temsili ile karşılaşılmaktadır. Erkek ve kadının aynı ortamı paylaştıkları tüm görsellerde kadın ya yardımcı ya da eş izlenimi oluşturmaktadır.

4. 1. 7. VII. Ünite ile İlgili Sonuçlar

Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası başlıklı 7. ünite içerisinde; Atatürk'ün Vefatı ve Yankıları, İnsan Eserleriyle Yaşar, Yeniden Sarsılan Dünya, 2. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri, Demokrasi Yolunda Güçlü Adımlar olmak üzere 5 alt konu bulunmaktadır. Konuların içeriği kısaca şöyledir: Atatürk'ün vefatının uluslararası basında ve ülkemizdeki yankıları, Atatürk'ün vefatından sonra yaşanan gelişmeler, Atatürk'ün yazdığı eserler, Atatürk'ün 2. Dünya Savaşı öngörülerini ve fikirleri, 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin yürüttüğü politika, 2. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye etkileri, ülkemizde 1946 yılındaki çok partili hayat.

Ayrıca ilgili ünite toplam 22 sayfa, 46 görselden oluşmaktadır. Ünitenin bitiminde ise milli mücadele komutanlarının 91 portresine yer verilmiş olup görsellerin alt bilgisinde tümünün kim oldukları ayrı ayrı belirtilmiştir. Bu portrelerin hiçbirinde kadınlar temsil edilmemiştir.

Kitap içerisinde kullanılmış olan metinlerde *Mustafa Kemal Atatürk*, sayfa 167’de bahsedilen ilk kişidir. Diğer yandan *kadın erkek* söylemi içerisinde geçen *kadın* sözcüğü dışında kadınları işaret eden hiçbir kelime yer almamaktayken, metinlerde erkekleri temsil eden 90 kelime bulunmaktadır. Üniteye yer alan ilk görsel ise sayfa 167’de yer alan, Mustafa Kemal Atatürk’ün naaşının Dolmabahçe Sarayından taşınırken çekilmiş bir fotoğraftır. Fotoğrafta yer alan kişilerin sayıları ve cinsiyetleri tamamen belirgin olmamakla birlikte seçilebilen kişiler ise asker üniformalı erkeklerdir. Bu görselde yer alan kişilerin isimleri belirtilmemiştir. Diğer yandan temsil edilen ilk kadın sayfa 170’te bulunan ve Atatürk Dolmabahçe Sarayı’nda tarih sergisini gezdiği sırada çekilmiş olan bir fotoğrafta yer almakta olup ders kitabında ismi ve kendisi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Görsel ve metin analizinden elde edilen bulguların detayları ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 7. 1. Metin Analizinden Elde Edilen Bulgular

4. 1. 7. 1. 1. Metinlerde Yer Alan İsimler

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 7. ünitesindeki metinlerde toplam 34 isim bulunmaktadır. Bunların tamamı erkek bireylere ait olup aralarında kadın ismi yer almamaktadır. Ünite içerisindeki erkek isimlerinin, kadın isimlerine oranı %100’dür. Böylece bu ünitenin metinlerinde kadın isimlerinin hiç temsil edilmediği bulgusu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 31’e göre en çok kullanılan isim 94 sıklıkla *Atatürk* ismidir. Kadınların isimlerine ise yine Tablo 31’de olduğu gibi bu ünitenin metinlerinde yer verilmemiştir. Dolayısıyla 7. ünite boyunca, kadınlar isimleri ile temsil edilmemiştir.

Tablo 31. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’nın 7. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 İsim

ERKEK				
Atatürk (94)	Mustafa Kemal (7)	Hitler (6)	İsmet İnönü (4)	Celal Bayar (3)
KADIN				
-				

Metinlerde yer alan unvan, sıfat ve mesleklere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 7. 1. 2. Metinlerde Yer Alan Unvan, Sıfat ve Meslekler

7. ünite boyunca kullanılan unvan, sıfat ve meslek isimleri incelendiğinde ise bulgular şöyledir: İlgili ders kitabının 7. ünitesindeki metinlerde toplam 57 unvan, meslek ve sıfat yer almaktadır. Bunların büyük bir bölümü erkekleri temsil etmekte olup üniteye yer alan niteleyici kelimelerin %98,25'i erkekleri temsil etmektedir. Ünite boyunca kadınlar için kullanılan tek kelime *kadın* kelimesidir. Erkeği temsil eden kelimeler içerisinde en sık tekrarlananı 9 tekrarla *cumhurbaşkanı* kelimesidir. Bu sıklığı 6 tekrarla *milletvekili* ve 5 tekrarla *doktor* kelimeleri takip etmektedir. Yine tablo 32'de yer alan ve kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeler incelendiğinde ise 1 defa kullanılan kadın unvanı dışında herhangi bir kelimeye rastlanılmamaktadır.

Tablo 32. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde En Sık Tekrarlanan 5 Unvan, Sıfat ve Meslek

ERKEK				
Cumhurbaşkanı (9)	Milletvekili (6)	Doktor (5)	Başkan (5)	Fikir Adamı (2)
KADIN				
Kadın (1)				

7. Ünite 'de yer alan görsellere ilişkin bulgular ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 7. 2. Görsellerden Elde Edilen Bulgular

Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası ünitesinde aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere; 32'si fotoğraf, 1'i harita, 3'ü gazete kupürü ve 10'u portre olmak üzere toplam 46 görsel bulunmaktadır. Görsellerin 1'inde hiç insan temsili yapılmamıştır. Diğer yandan kitabın; 167, 170, 171, 172, 174, 175, 176, 180, 181, 183, 184 ve 185. sayfalarında karmaşık ve kalabalık ifadelerinin kullanılabileceği 17 görsele yer verilmiştir.

Tablo 33. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde Yer Alan Görseller

Fotoğraf (32)	Gazete Kupürü (3)	Harita (1)	Portre (10)
---------------	-------------------	------------	-------------

4. 1. 7. 2. 1. Görsellerde Kadın Temsili

Görseller içerisinde toplam 123 kişi yer almaktadır. Bunların 105'i erkek ve 18 tanesi kadındır. Dolayısıyla 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. ünitesinde yer alan bu kişilerin, %85,37'si erkek temsiliyi sağlamaktadır. Kadın temsiline hizmet edebilecek görsellerin erkek görsellerine oranı ise %14,63'tür. Diğer yandan 172 ve 184. sayfalarda erkek ve 171.

sayfada kız çocuk görseli bulunmaktadır. Fakat ders kitabında bu üç çocuğun ismi hakkında bilgi verilmemiştir. Görsellerde yer alan kişilerin sayı meslek ve yaptıkları işlere ilişkin bilgiler ise aşağıdaki gibidir.

4. 1. 7. 2. 2. Görsellerde Yer Alan Kişilerin Sayı Meslek ve Yaptıkları İşler

Toplam 18 kadın görselinin bulunduğu bu ünite içerisinde kadınlar erkekler aynı görsellerde yer almışlardır. Yapılan inceleme sonucuna göre bu görseller sayfa 170, 171, 172, 175, 184 ve 185'te yer almaktadır. Bu üniteye yer alan bütün kadınların isimleri belirtilmemiştir. İsmi belirtilmeyen bu kadınların yaptıkları işler incelendiğinde sayfa 170'te yer alan kadın birey müze gezisindedir. Sayfa 171'deki kız çocuk Haydarpaşa Garındadır. Sayfa 172'de yer alan tüm kadınlar Atatürk'ün vefatı üzerine ağlarken yansıtılmıştır. Sayfa 175'teki kadın Afgan Kralı Amanullah ve Atatürk ile bir aradadır. Sayfa 184'teki kadınların Birleşmiş Milletler teşkilatının kuruluşunda yer aldıkları anlaşılmaktadır. Sayfa 185'te yer alan kadınlar ise oy kullanırken temsil edilmektedir.

Diğer yandan temsil edilen 105 erkek farklılaşan rol, görev ve durumlarda yer almışlardır. Bu doğrultuda sayfa 172'de yer alan erkeklerin, orada bulunan tüm kadınların Atatürk'ün vefatı üzerine ağlıyor durumda olmasına karşın, soğukkanlı bir temsil sergiledikleri dikkat çekmektedir. Cinsiyetinin belirgin bir biçimde yansıtılmadığı kişiler bu genellemeye dahil değildir. Diğer yandan tablo 34'te görüldüğü üzere görseli en sık tekrarlanan kişi *Mustafa Kemal Atatürk*'tür. Ardından 5 sıklıkla *İsmet İnönü* ve 3 sıklıkla *Adnan Menderes* görseline en sık yer verilen kişilerdir. Tablo 34'te yer alan sıklıklar incelendiğinde, görsellerde yer alan kadın isimleri belirtilmediğinden, kadın temsiline yönelik bir bulguya rastlanmamaktadır.

Tablo 34. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesinde Yer Alan Görsellerde İsmi Geçen Kişiler

ERKEK				
Atatürk (13)	İsmet İnönü (5)	Adnan Menderes (3)	Prof. Dr. Eugene Pittard (1)	
Kral 8. Edward (1)	Şah Rıza Pehlevi (1)	Başbakan (1)	Churchill (1)	Amanullah (1)
Refik Saydam (1)	Nuri Demirağ (1)	Celal Bayar (1)	Başkan (1)	Tattareco (1)
KADIN				
-				

Görseller açısından incelenen bir diğer konu ise kişilerin nasıl sunulduğudur:

Tablo 35. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın 7. Ünitesindeki Görsellerde Farklı Cinsiyetlerin Bulunma Sıklığı

Cinsiyet ve kişi sayılarının belirgin olmadığı karmaşık görsel sayısı	17
Tek başına erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	10
Grup halinde erkeklerin ve erkek çocukların bulunduğu görsel sayısı	9
Erkeklerin ve kadınların karışık olduğu görsel sayısı	7
Tek başına kadınların ve kızların olduğu görsel sayısı	0
Grup halinde kadınların ve kızların bulunduğu görsel sayısı	0

Tablo 35'te yer alan veriler, görsellerin çoğunda kadınların bulunmadığını, bulunduğu ise erkeklerle birlikte yansıtıldıklarını ortaya çıkarmaktadır. Grup halinde yansıtılan erkeklerin neredeyse tamamının isimleri belirtilmemiştir. Tek başına temsil edilen 10 erkeğin ismi belirtilmiştir. Ayrıca 7. ünite'deki metinlerde, bir defa kullanılan '*kadın*' unvanı dışında, hiç kadın temsili bulunmamakla birlikte kitabın görsellerinde de dengeli ölçüde kadın temsili yapılmamıştır.

4. 2. Açık Uçlu Anket ve Yarı Yapılandırılmış Mülakat Formu ile İlgili Bulgular

Bu bölüm içerisinde, araştırmanın problemlerine cevap aramak adına kullanılan açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakat formları aracılığıyla elde edilen verilerin analizi, değerlendirmesi ve ilgili verilerin sunumu yer almaktadır. Anket ve Mülakat formları, Trabzon ilinin Akçaabat ve Ortahisar ilçelerinde eğitim veren 180 sosyal bilgiler öğretmeninden yalnızca 8.S.T.C.İ.T.A. dersinden sorumlu olan 127 öğretmen için hazırlanmış olup bu öğretmenlerin 37'si araştırmaya katılmayı reddetmiştir. Araştırmaya katılmayı reddeden öğretmenler genellikle; anket formunun açık uçlu sorulardan oluşması, 8.S.T.C.İ.T.A. dersini siyasi bulmaları, toplumda kadın temsili sorunu olmadığı, araştırmacıların konuya yönelik karışıklık çıkarmaya çalıştığı, ilgili formlara ayıracak yeterli sürelerinin olmadığı, anketle uğraşamayacakları, konuşurlarsa haklarında soruşturma açılacağı gibi nedenler öne sürmüştür. Dolayısıyla anket formunu ilgili dersi öğreten 90 öğretmen doldurmuş olup, mülakata ise 20 birey katılmıştır.

Aşağıdaki bilgiler içerisinde anket ve mülakat formlarının tüm maddeleri sırasına uygun olarak çözümlenmiştir. İlk olarak anket ve daha sonra görüşme verilerinin sunumu gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan tablolar, veri toplama araçlarının uygulandığı öğretmen sayısı doğrultusunda elde edilen frekans ve yüzdelerle sunulmuştur.

4. 2. 1. Açık Uçlu Anketten Elde Edilen Bulgular

Bulguların ortaya çıkarılmasında, dört bölüm ve yirmi üç sorudan oluşan bir form kullanılmıştır. Öğretmenlerin kişisel bilgilerini ortaya koymak üzere bir bölüm kısa cevaplı sorulardan, üç bölüm ise açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Veriler analiz edilirken, anketler üzerinden ulaşılan cevaplar kategorize edilmiştir. Bu doğrultuda tablolar oluşturularak elde edilen tüm veriler frekans ve yüzde halinde yansıtılmıştır.

4. 2. 1. 1. Açık Uçlu Anketin Birinci Bölümünde Yer Alan Veriler

Uygulanan anketin ilk kısmında 8.S.T.C.İ.T.A. dersini okutan sosyal bilgiler öğretmenlerinin; cinsiyetleri, mezun oldukları fakülte, eğitim düzeyleri, mesleki deneyimleri ve görev yaptıkları ilçe hakkında bilgiler yer almaktadır.

Tablo 36. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Cinsiyeti

Cinsiyet	Frekans (f)	Yüzde (%)
Erkek	46	51,11
Kadın	44	48,89
Toplam	90	100

Tablo 36'da görüldüğü gibi araştırmaya 46 erkek ve 44 kadın sosyal bilgiler öğretmeni katılmıştır. Kadın ve erkek öğretmen oran dağılımı farkı ise %2,22'dir. Bu verilere göre Trabzon ilinin Ortahisar ile Akçaabat ilçelerinde görev yapan 8.S.T.C.İ.T.A. dersinin öğretiminden sorumlu sosyal bilgiler öğretmenleri cinsiyete göre birbirine yakın dağılım göstermektedir.

Aşağıda yer alan tablo 37 ise araştırmamıza ilişkin açık uçlu anket dolduran öğretmenlerin mezuniyet durumunu betimlemektedir. İlgili tablo incelendiğinde dağılım ağırlığının eğitim fakültelerini temsil eden kategoride olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 37. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mezuniyet Durumu

Mezuniyet Durumu	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Eğitim Fakültesi	38	42,22	37	41,11
Edebiyat Fakültesi	5	5,56	7	7,78
Diğer	1	1,11	2	2,22
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 37 verilerine göre, çalışmaya katılan öğretmenlerin %83,33'ü Eğitim Fakültesi mezunudur. Diğer yandan %13,34'ü Edebiyat ve %3,33'ü diğer fakültelerden mezun olmuştur. Öğretmenlerden büyük çoğunluğunun eğitim fakültesi mezunu olması pedagojik derslerin onlara dört yıla yayılmış ve detaylı bir şekilde gösterildiğinin kanıtıdır. Bu kanıtın anlamı araştırmaya katılan öğretmenlerimizin araştırmamızla ilişkili olarak ders kitabı inceleme, materyal tasarımının şekilsel ve anlamsal boyutu, eğitim psikolojisi, yetişek gibi alanlar hakkında bilgi sahibi olması demektir. Dolayısıyla tablo 37'de niceliksel bulguları sunulmuş olan madde araştırmamızın geçerlilik ve güvenilirliğini daha da arttırmıştır.

Tablo 38. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Eğitim Düzeyi

Eğitim Düzeyi	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Ön Lisans	1	1,11	3	3,33
Lisans	40	44,44	40	44,44
Yüksek Lisans	3	3,33	3	3,33
Doktora	0	0,00	0	0,00
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 38 aracılığıyla sunulan verilere göre örneklem grubu içerisinde ön lisans mezunu %4,44 oranında eğitimci bulunmaktadır. Bu oranın %1,11'lik kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca ön lisans mezunlarının neredeyse tamamı, Tablo 40'ta yer alan, 26+ dilim içerisinde yer almaktadır. Bu doğrultuda araştırmaya katılan en deneyimli öğretmenlerin ön lisans mezunu oldukları söylenebilir. Buna ek olarak ön lisans mezunu bireylerin, anketlere yansıttıkları görüşlerinden hareketle, kadın temsilinin ders kitaplarında geliştirilmesi gerektiği ve eksikliğinin var olduğu görüşünde birleştikleri ortaya çıkmaktadır.

Ankete göre lisans mezunları eşit oranda erkek ve kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Bu oran 44,44'tür. Diğer yandan lisansüstü eğitim almış erkek ve kadın öğretmen %6,66 oranla araştırmaya konu olan dersin öğretiminden sorumluyken, doktora yapmış hiçbir sosyal bilgiler öğretmenine rastlanmamıştır.

Tablo 39. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Çalıştıkları İlçeler

İlçeler	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Ortahisar	31	34,44	28	31,11
Akçaabat	13	14,44	18	20,00
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 39’da görüldüğü üzere cinsiyet üzerinden ilçelerin 8.S.T.C.İ.T.A. dersinin öğretiminden sorumlu sosyal bilgiler öğretmeni dağılımı, daha önce sunulan tablo 36 olduğu gibi toplam erkek birey sayısının daha fazla fakat verilerin birbirine yakın olduğu ortaya çıkmıştır. İlçelerin özeline göre kadın erkek dağılımı gözetildiğinde ise Ortahisar ilçesinde görev yapan kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlerden %3,55 oranında daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Akçaabat ilçesinde ise durum tam aksinedir. Bu ilçede yer alan kadın öğretmenler, erkek öğretmenlerden %6,44 oranında daha az sayıdadır.

Aşağıda yer alan verilere göre, çalışmaya katılan 8.S.T.C.İ.T.A. dersinin öğretiminden sorumlu sosyal bilgiler öğretmenleri en az 6 yıl mesleki deneyim sahibidir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin deneyimi 16 ile 20 yıl arasında yığılma göstermektedir. 16 ile 20 yıl arasında mesleğini uygulamış olan öğretmenlerin %23,33’ü kadın, %16,67’si ise erkektir. Bu doğrultuda yığılma aralığının olduğu dilim içerisinde en fazla kadın öğretmen yer almaktadır. Okullardaki deneyimi en yüksek olan, 21 yıl ve üstü eğitim vermiş öğretmenlerin ise %15,56’sı erkeklerden oluşmaktayken sadece %8,89’u kadındır. Bu doğrultuda cinsiyete göre emeklilik yaşları ve olağan bazı değişkenler bu oranı etkilemiş sayılabilir.

Tablo 40. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi

Deneyim Süresi	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
0-5	0	0,00	0	0,00
6-10	4	4,44	4	4,44
11-15	12	13,33	12	13,33
16-20	20	23,33	16	16,67
21-25	6	6,67	8	8,89
26+	2	2,22	6	6,67
Toplam	44	48,89	46	51,11

Açık uçlu anket formunun ilk bölümünden elde edilen verilere göre %2,22 oranındaki farkla araştırmaya katılan erkek öğretmenler, kadın öğretmenlerden daha fazladır. Ayrıca çalışmaya katılmış, Akçaabat ile Ortahisar ilçelerinde 8.S.T.C.İ.T.A. dersi için görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin %83,33’ü Eğitim Fakültesi, %16,67’si ise Edebiyat ve diğer fakültelerden mezundur. Bu bağlamda öğretmenlerin %83,33’lük kısmının lisans eğitimleri içerisinde çocuk eğitime yönelik en önemli mesleki bilgilerin verildiği ve pedagoji bilimine ait dersleri aldıkları söylenebilir. Dolayısıyla hedeflenen eğitim vizyonunun öğretmen atamalarında önemsendiği ortaya çıkmaktadır. Ayrıca araştırmada yer alan öğretmenlerin eğitim düzeyi genellikle lisans düzeyinde olup yüksek lisans eğitimi almış öğretmenler de

bulunmaktadır. Buna karşın hiçbiri doktora eğitimi almamıştır ve aralarında ön lisans mezunu öğretmenler de bulunmaktadır.

Örneklem grubunda yer alan öğretmenlerin en az altı yıl olmak üzere mesleki tecrübeye sahip oldukları anketin ilk kategorisinde elde edilen bir diğer veridir. Bu doğrultuda öğretmenler 16 ile 20 yılları arasındaki mesleki deneyim dilimi içerisinde yığılma göstermiş olup bu yığılmanın büyük bir bölümünü kadınlar oluşturmaktadır. 21 ve üzeri tecrübe dilimleri incelendiğinde ise kadın öğretmen sayısında azalma erkek öğretmen sayısında ise artma tespit edilmektedir.

4. 2. 1. 2. Açık Uçlu Anketin İkinci Bölümünde Yer Alan Veriler

Toplam dört sorunun sorulduğu bu bölüm içerisinde 8.S.T.C.İ.T.A. dersini okutan öğretmenlerin eğitimde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları ve aldılarsa aldıkları eğitimin niteliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna ek olarak eğitim materyallerinde kadının erkekler kadar temsil edilip edilmemesi gerektiği konusunda öğretmen görüşlerine başvurulmuş olup sosyal bilgiler dersinin kadın temsili için uygun bir ders olup olmadığı sorusuna yer verilmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında kadının yeterince temsil edilip edilmediğinin de sorulduğu bu bölümden elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Öğretmenlerin, Eğitim ve Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında kadın temsili hakkındaki görüşlerinin ortaya çıkarılmaya çalışılan ikinci bölümde yer alan ilk soru; eğitimde kadın temsiliyle ilgili herhangi bir eğitim alıp almadıkları, eğer bir eğitim aldılarsa aldıkları eğitimin niteliğinin ne olduğu ile ilgilidir.

Tablo 41. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Toplumsal Cinsiyet Eğitimi Alıp Almadıkları ile İlgili Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Aldım	6	6,67	6	6,67
Almadım	33	36,67	40	44,44
Cevapsız	5	5,56	0	0,00
Toplam	44	48,90	46	51,10

Araştırmaya katılan öğretmenlerin bu maddeye verdikleri cevaplar Tablo 41'deki gibidir. Tablo 41'in gösterdiği veriler doğrultusunda öğretmenlerin %81,11'i eğitimde kadın temsili hakkında herhangi bir eğitim almamıştır. Dolayısıyla 8.S.T.C.İ.T.A. dersini kadın temsili boyutuyla ele almadan işleyen öğretmen sayısının oldukça fazla olduğu söylenebilir.

Diğer yandan %13,34 oranında öğretmen eğitimde kadın temsili eğitimi aldığını belirtmekte olup aldıkları eğitimin, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama projesi (ETCEP) kapsamında verildiğini belirtmişlerdir. Bunların arasından bir sosyal bilgiler öğretmeni ETCEP'e ek olarak ders kitabı inceleme seminerlerinde de konu üzerinde durulduğunu ifade ederken, bir sosyal bilgiler öğretmeni ise aldığı eğitimi nereden aldığı, niteliğinin ne olduğu hakkındaki bilgilere ankette yer vermemiştir.

Doldurulan anket formlarından hareketle eğitimde kadın temsiline yönelik eğitim aldığını belirten 12 öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin bir tanesi yukarıda da belirtildiği üzere aldığı eğitim hakkında herhangi bir açıklama yapmazken geri kalan öğretmenler ders kitabı inceleme seminerlerinde ders kitaplarındaki kadın temsiline değinildiğini ve ETCEP dolayısıyla kadın temsili hakkında eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Açıklama yapan 11 öğretmenin verdiği bilgiler doğrultusunda öğretmenlerin, anketler üzerinden aldıkları eğitim hakkında detaylı açıklamalar yapmadıkları ve formlar karşılaştırıldığında aldıkları eğitimin daha çok toplumsal cinsiyet temsili üzerine olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ETCEP'in başlı başına eğitimde kadın temsili değil eğitime yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği projesi olduğu gözden kaçmamalıdır. Dolayısıyla anketin bu maddesi ışığı altında incelenen veriler, konuya ilişkin doğrudan bir eğitim alınmadığını ortaya koymaktadır.

Uygulanan anket formunun ikinci bölüm ikinci soru maddesi aracılığıyla, eğitim materyallerinde (ders kitabı diğer görsel ve işitsel materyaller vb.) kadının erkekler gibi temsil edilip edilmemesi gerektiği konusunda ne düşündükleri sorulmuştur. Bu doğrultuda hazırlanan tablo 42'ye göre %25,56 oranında kadın erkekler kadar eşit temsil edilmelidir. Öğretmenlerin cevaplarını yansıtan bir diğer veri ise %10 oranında kadınların eğitim materyallerinde erkekler kadar yer almaması gerektiğidir. Kadınların ders kitaplarında temsil edilmesi gerektiğini ifade eden öğretmenler ise %38,89 oranındadır. Konuya yönelik temsilin gerektiği yerde ve gerektiği ölçüde yapılması gerektiği ve kim ne kadar hak ediyorsa o temsil edilmelidir gibi ifadelere de rastlanılan bu maddenin cevaplarına %8,89 oranında hiç cevap vermeyen, ders kitabında erkek kadın temsiline gerek duyulmadığını iddia eden öğretmenler de mevcuttur.

Tablo 42. Eğitim Materyallerinde Kadının Erkekler Gibi Temsil Edilip Edilmemesi Gerektiği Konusunda Ne Düşündüklerine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Temsil edilmeli	19	21,11	16	17,78
Temsil edilmemeli	5	5,56	4	4,44
Gerektiğinde ediliyor	4	4,44	0	0,00
Gerektiğinde olmalı	3	3,33	8	8,89
Eşit olmalı	8	8,89	15	16,67
Cevapsız	5	5,56	3	3,33
Toplam	44	48,89	46	51,11

Eğitimde kadınların erkekler kadar temsil edilip edilmemesinin incelendiği bu sorunun cevapları tablo 42 incelendiğinde de görülebileceği gibi net bir sonuca argüman olmamaktadır. Çünkü elde edilen verilere göre öğretmenler kadın temsili hakkında herhangi bir düşünce çevresinde yoğunluk oluşturmamışlardır. Diğer yandan en yoğun olan oran ise kadınların temsil edilmesi gerektiğine yönelik olmasına rağmen ardından yapılan açıklamalar eğitimde kadın temsiline neden yapılması gerektiğini açıklamamaktadır.

İkinci bölümün üçüncü maddesi ile öğretmenlere sosyal bilgiler dersinin kadının temsili için uygun bir ders olup olmadığı sorulmuştur. Aşağıda yer alan tabloda görüldüğü üzere %12,23 oranında kadın temsili için en uygun, %54,44 oranında ise uygun bulunmuş olup %27,77 oranında uygun bulunmamıştır.

Tablo 43. Sosyal Bilgiler Dersinin Kadının Temsili İçin Uygun Bir Ders Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Uygun	22	24,44	27	30,0
En Uygun	5	5,56	6	6,67
Uygun Değil	13	14,44	12	13,33
Cevapsız	4	4,44	1	1,11
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 43'te verileri sunulan bu maddeye göre öğretmenlerin bir kısmı, sosyal bilgiler dersini toplumsal konularla ilişkili olduğu için uygun bulmuştur. Bir kısım öğretmen ise savaş ve antlaşmaların yoğunlukla anlatıldığı bir ders olması sebebiyle ilgili dersin kadın temsiline uygun olmadığını belirtmişlerdir. Bunlara ek olarak olağan kadın temsiline yeterli olduğunu,

daha fazla temsilin gerçeği yansıtmayacağını ve aykırı duracağını bildiren öğretmenler de bulunmaktadır. Diğer yandan bir erkek öğretmen sosyal bilgiler dersinin coğrafya ve tarihten ibaret olduğunu ve kadın temsiliyle bir ilgisinin olmadığını iddia etmiştir.

İkinci bölümün dördüncü anket sorusu sosyal bilgiler ders kitaplarında kadının yeterince temsil edilip edilmediği üzerinedir. Bu doğrultuda oluşturulan tablo 44 aracılığıyla, kadın ve erkek öğretmen cevaplarının birbirine yakın değerler oluşturduğu gözlemlenebilir. Öğretmen görüşlerine göre ders kitaplarındaki kadın temsili %56,67 oranında yeterliken %32,22 oranında yetersizdir. Diğer yandan %7,78 oranında alınan cevaplar ise ders kitaplarındaki kadın temsiline geliştirilebileceği yönündedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında kadının yeterince temsil edilip edilmediğini ifade eden öğretmenlerin çoğu, cevaplarının nedenini açıklamamışlardır.

Tablo 44. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yeterlidir	24	26,67	27	30,0
Yetersizdir	16	17,78	13	14,44
Geliştirilebilir	1	1,11	6	6,67
Cevapsız	3	3,33	0	0,0
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 44'te yer alan verilerin dayanağı olarak bazı öğretmenler tarihi değerlendirdiğimizde genellikle olayların yaratıcıları erkekler olduğu için erkeklere ağırlık verilmiş olduğunu, kadın temsiline yeterliliğinden bahsedebilmek için temalara ilişkin kadınların olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Var olan kadınların ise zaten temsil edildiğini bildirmişlerdir.

Anket formunun ikinci bölümüne göre: Öğretmenler eğitimde kadın temsiline yönelik doğrudan bir eğitim almamışlardır. Bunun yanında eğitim aldığını ifade eden öğretmenler toplumsal cinsiyet eşitliği konulu bir proje içerisinde eğitim aldıklarını iletmışlerdir. Ayrıca eğitim materyallerinde kadının erkekler kadar temsiline yapılp yapılmaması açısından birçok kadın öğretmen, ilgili temsiline arttırılması gerektiğine yönelik yığılan görüşlere yer vermişlerdir. Erkek öğretmenler ise kadın erkek temsiline eşit yapılması gerektiği konusunda yığılan cevaplar iletmışlerdir. Bunlara ek olarak araştırmaya katılan öğretmenlerin yarısından fazlası sosyal bilgiler dersinin kadın temsiline için uygun olduğu konusunda görüş belirtmişlerdir. Diğer yandan sosyal bilgiler ders kitaplarında kadının

yeterince temsil edildiğini belirten öğretmenler, yetersiz temsil yapıldığını düşünen öğretmenlere göre yoğunluk göstermektedir.

4. 2. 1. 3. Açık Uçlu Anketin Üçüncü Bölümünde Yer Alan Veriler

Anketin üçüncü bölüm birinci sorusu: *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ders kitabında yer alan metinlerde hangi cinsiyet daha fazla temsil edilmelidir?* şeklindeydi. Bu doğrultuda öğretmenlerin neredeyse yarısı, erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiği konusunda %48,89'a varan cevaplar vermişlerdir. Tablo 45'te de görüldüğü üzere erkek temsilinin daha fazla yapılması gerektiği yönünde görüş belirten öğretmenlerin %27,78'lik kısmı kadın öğretmenlerden oluşmaktadır. Ankete katılan erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlerden daha fazla olduğu verisi de göz önünde bulundurulduğunda bu oran ilginçtir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir kısmı erkek temsilinin daha fazla olması gerektiğini belirtmiştir.

Diğer yandan yapılan temsillerin %31,11 oranında eşit olması gerektiğini belirten öğretmenlerin %17,78'i erkekken kalan %13,33'ü kadındır. Bu oran, her ne kadar erkek öğretmenlerin kadın öğretmenlere göre eşit bir temsilden yana olduğunu gösterse de erkek öğretmenlerin %21,11 oranındaki erkek temsilinin daha fazla yapılması gerektiği yönündeki görüşleri gözden kaçırmamaktadır. Ayrıca kadın erkek temsilinin tema içeriklerine göre değişiklik göstermesi gerektiğini belirten %12,22 oranında öğretmen bulunmaktadır. Bu öğretmenlerin bir kısmı tema içeriklerinde genellikle savaşımlardan ve antlaşmalardan bahsedilmesi sebebiyle erkeklerin daha fazla yer aldığını belirtmekte fakat erkekler daha fazla temsil edilmeli gibi bir görüş bildirmemektedirler.

Anketin bu maddesine yönelik herhangi bir cevap vermeyen öğretmenlerin oranı %4,44 iken kadının daha fazla temsil edilmesi gerektiğine yönelik görüşler ise %3,33 oranındadır. Kadın temsilinin daha fazla yapılması gerektiğini belirten %1,11 oranında kadın ve %2,22 oranında erkek öğretmen bulunmaktadır.

Tablo 45. Öğretmenlere Göre, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Hangi Cinsiyetin Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Eşit Olmalı	12	13,33	16	17,78
Erkek	25	27,78	19	21,11
Kadın	1	1,11	2	2,22
Temaya Göre Değişir	4	4,44	7	7,78
Cevapsız	2	2,22	2	2,22
Toplam	44	48,89	46	51,11

3. bölümün ikinci sorusunda kadının, ilgili ders kitabında yer alan metinlerde yeterince temsil edilip edilmediği ve buna yönelik düşünceleri sorulmuştur. Katılımcı öğretmenlerin %47,78'i yeterli, %43,33'ü ise yeterli temsilin yapılmadığını belirtmektedir. Aşağıda yer alan tabloda görüldüğü üzere yeterli temsil yapıldığı görüşünde olan öğretmenlerin %25,56'sı erkek, %22,22'si kadındır. Yeterli temsil yapılmadığını düşünen öğretmenlerin ise %22,22'si, erkek %21,11'i kadındır. İlgili detaylar üstte yer alan tablo 9 ile karşılaştırılıp anketler incelendiğinde; burada yeterli değil görüşünü belirten %21,11 oranındaki kadın öğretmenler içerisinde bir önceki maddede *kadın daha fazla temsil edilmelidir* görüşünü de belirten bir kadın öğretmen de yer aldığı görülmektedir. Bu doğrultuda yeterli temsilin yapılmadığını düşünen %20,0 oranındaki kadın öğretmenin; ilgili temsilin yeterli olduğunu düşünmediği halde neden kadın daha fazla temsil edilmeli veya eşit temsil edilmeli görüşünde olmadığı başka bir tartışma konusudur. Bu ikilem *eşit temsil yapılmalıdır* görüşü ile *geliştirilebilir* görüşü arasında da ortaya çıkmaktadır. Yine üsteki tabloya göre %31,11 oranındaki öğretmenler kadın ver erkeğin eşit temsil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Bu doğrultuda ortaya iki mantık önermesi çıkmaktadır: Bunlardan biri ya kadınlar erkekler kadar kitaplarda temsil ediliyor ya da edilmiyor ama eşit duruma getirilmesi için geliştirme yapılması gerekiyor. Fakat kadının metinlerde yeterince temsil edilip edilmediği sorulduğunda öğretmenler %5,55 oranında geliştirilebilir cevabını vermektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin görüşleri arasında çelişki bulunmaktadır.

Tablo 46. Öğretmenlere göre, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. Metinlerinde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine ilişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yeterli	20	22,22	23	25,56
Yeterli Değil	19	21,11	20	22,22
Geliştirilebilir	2	2,22	3	3,33
Cevapsız	3	3,33	0	0,00
Toplam	44	48,89	46	51,11

Aşağıda yer alan tablo 47, anketin üçüncü bölümündeki 3. madde aracılığıyla elde edilen cevapları göstermektedir. Gösterilen cevaplar sıklıkla tekrar edilen ve geleneksel olarak kabul edilen roller olmasına karşın aralarında *muhtar* gibi kamusal alanı temsil eden çağdaş roller de bulunmaktadır.

Tablo 47. Öğretmenlere göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadınların En Çok Tekrar eden 5 Rolüne İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Muhtar	7	6,67	7	6,67
Vatansever	6	5,71	8	7,62
Anne	13	12,38	20	19,05
Eş	10	9,52	9	8,57
Yardımcı	12	11,43	13	12,38
Toplam	48	45,71	57	54,29

3. madde 8.S.T.C.İ.T.A. ders kitabındaki metinlerde en çok tekrar eden 5 kadın rolünü araştırmaktadır. Elde edilen verilere göre kadın en çok, %31,43'lük oranla, anne rolüyle metinlerde yer almaktadır. Bu sıklığı %23,81 ile yardımcı, %18,09 ile eş rolleri takip etmektedir. Bu rollerin tamamıyla geleneksel olduğu ve devamında en sık tekrarlanan rollerin kitap analizi sonucu metinlerde tekrarlanan roller olmadıkları gözlemlenmektedir. Muhtar rolü metinlerde hiç yer almamaktayken vatansever rolü ise çok az yer almaktadır. Ayrıca kadının *yardımcı* rolüyle temsil edildiğini gösteren %11,43 kadın ve %12,38 erkek öğretmenin bir kısmı kadınların özellikle savaştaki mühimmat taşıma, ev işlerindeki rollerindeki yardımlarından örnekler vermektedir. Bu doğrultuda kitap inceleme analizlerine bakıldığında ise kadının bu roller içerisinde görseller dolayısıyla temsil edildiği fakat açıkça bu işlere vurgu yapılmadığı gözlenmektedir. Metinler aracılığıyla ise kadınlar bu işlerde tamamen temsil edilmemiştir.

Tablo 48. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının En Çok Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	6	6,25	3	3,13
II.	6	6,25	7	7,29
III.	7	7,29	9	9,38
IV.	11	11,46	13	13,54
V.	7	7,29	4	4,17
VI.	1	1,04	2	2,08
VII.	0	0,00	1	1,04
Tüm Ünitelerde	2	2,08	1	1,04
Cevapsız	10	10,42	6	6,25
Toplam	50	52,08	46	47,92

3. bölümde yer alan 4. soru ise kadınların ilgili ders kitabında yer alan hangi ünitelerdeki metinlerde daha fazla temsil edildiğidir. Metinler açısından, araştırmaya katılan öğretmenlere göre kadınlar en çok %25 oranında *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* (4. ünite) ünitesinde temsil edilmiştir. 11 kadın ve 13 erkek öğretmen görüşünden oluşan bu oranı %16,67'lik bir oranla *Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!* (3. ünite) ünitesi ve %13,54'lük oranla *Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar* (2. ünite) ünitesi izlemektedir. Ayrıca 16 öğretmen ilgili maddeye yönelik hiçbir cevap belirtmemiştir.

Yukarıda yer alan tabloda da görüldüğü üzere toplam 9 öğretmen *Bir Kahraman Doğuyor* (1. ünite) ünitesindeki metinlerde en çok temsil yapıldığı belirtilmiştir. Fakat yapılan doküman analizine bakıldığında bu ünite içerisinde toplam 1, görsellerde ise toplam 7 tekrarlar 4 kadından bahsedildiği ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak ankette 5. ve 6. ünitelerde 14 öğretmen en sık temsil yapıldığını belirtmesine karşın doküman analizi sonucuna göre ne görsellerde ne de metinlerde hiçbir kadına yer verilmemiştir. Toplam üç öğretmen ise tüm ünitelerde kadınların sıklıkla temsil edildiğini iddia etmiştir.

Tablo 49. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının En Az Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	13	14,61	15	16,85
II.	4	4,49	6	6,74
III.	5	5,62	1	1,12
IV.	0	0,00	2	2,25
V.	3	3,37	4	4,49
VI.	5	5,62	6	6,74
VII.	2	2,25	1	1,12
Tüm Ünitelerde	3	3,37	2	2,25
Cevapsız	12	13,48	5	5,62
Toplam	47	52,81	42	47,19

Araştırmaya katılan %31,46 oranındaki öğretmenler kadının en az temsil edildiği ünitenin *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca kadın öğretmenlerin hiçbiri 4. üniteye yönelik az temsilden yana görüş belirtmezken 2 erkek öğretmen 4. üniteye kadının az temsil edildiğini ifade etmiştir.

Kitabın 7. ünitesine yönelik, elde edilen ve daha önce sunulmuş olan, doküman analizi bulgularına göre kadınlar, metinlerde sadece bir defa geçen kadın kelimesi ile temsil edilmiştir. Ayrıca 7. üniteye görsellerde adı belirtilmeksizin toplu fotoğraflarda yer alması

dışında temsil edilmemiştir. Buna karşın tablo 49'a göre sadece 3 öğretmen kadının ilgili üniteye az temsil edildiğini belirtirken aşağıda yer alan tablo 50'ye göre ise, benzer bir çelişkiyle, 1 öğretmen kadının sıklıkla temsil edildiğini belirtmiştir. Ayrıca toplam 5 öğretmen kadının tüm ünitelerde az temsil edildiğini vurgulamıştır.

Tablo 50. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Metinlerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	8	8,51	10	10,64
II.	6	6,38	5	5,32
III.	7	7,45	4	4,26
IV.	2	2,13	7	7,45
V.	3	3,19	4	4,26
VI.	3	3,19	5	5,32
VII.	2	2,13	2	2,13
Tümünde Yeterli	5	5,32	2	2,13
Tümünde Olmalı	5	5,32	6	6,38
Cevapsız	5	5,32	3	3,19
Toplam	46	48,94	48	51,06

3. bölümün 5. sorusu ise öğretmenlere göre kadının hangi ünite veya ünitelerde daha fazla temsil edilebileceğini ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu doğrultuda tablo 50'de olduğu gibi öğretmenlerin %19,15'i *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde kadına daha fazla yer verilebileceği görüşündedir. Buna ek olarak 11 öğretmen kadının tüm ünitelerde daha fazla yer alması gerektiğini belirtirken 7 öğretmen ise tüm ünitelerde kadının yeteri kadar yer aldığını ve daha fazla temsile gerek olmadığını ifade etmiştir.

Anketin üçüncü bölümünde yer alan bir diğer soru ise metinlerde kadınlarla ilgili kullanılan sıfat ve unvanlar hakkındaki düşünceleridir. Tablo 51'de yer alan verilere göre en sık kullanılan niteleyici kelime %5,55 oranında *fedakâr* kelimesidir. Bu kelimeyi *bacı*, *bilim insanı* ve *kahraman* kelimeleri izlemektedir. Daha önce sunulan doküman analizi sonuçları incelendiğinde ise kadına yönelik kahraman ve bilim insanı kelimelerine hiçbir üniteye rastlanılmamaktadır.

Tablo 51. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadınlara Yönelik En Sık Tekrarlanan Sıfat ve Unvanlara İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Kahraman	3	3,33	0	0,00
Bacı	1	1,11	3	3,33
Bilim İnsanı	0	0,00	1	1,11
Fedakâr	3	3,33	2	2,22
Dikkat Etmedim	4	4,44	5	5,56
Olumlu	9	10,00	10	11,11
Yok	9	10,00	10	11,11
Cevapsız	18	20,00	12	13,33
Toplam	47	52,22	43	47,78

Ayrıca toplam 19 öğretmen kullanılan sıfat ve unvanların olumlu anlam taşıdığını vurgularken toplam 19 öğretmen ise hiçbir metinde sıfat ve unvanın yer almadığını iddia etmiştir. Diğer yandan toplam 9 öğretmen kullanılan sıfat ve unvanlara dikkat etmediğini belirtmiştir. 30 öğretmen ise bu soruya herhangi bir yanıt vermemiştir. Bunlara ek olarak bir öğretmen sıfat ve unvanların İnkılap Tarihi dersini değil Türkçe dersini ilgilendirdiğini iddia etmiştir.

Anketin üçüncü bölümünde yer alan son soru ise metinlerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları verdiği hakkındadır. Tablo 52'de sunulan bulgulara da yansıdığı gibi öğretmenlerin %5'i buna dikkat etmediğini, %16,25'i olumlu mesajların verildiğini, %5'i ise bir mesaj bulunmadığını belirtmiştir.

Tablo 52. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Uyumlu	3	3,75	3	3,75
Yardımseser	3	3,75	7	8,75
Fedakâr	4	5,00	5	6,25
Önemli	2	2,50	4	5,00
Vatansever	4	5,00	2	2,50
Yok	1	1,25	3	3,75
Olumlu Mesaj	9	11,25	4	5,00
Dikkat Etmedim	2	2,50	2	2,50
Cevapsız	12	15,00	10	12,50
Toplam	40	50,00	40	50,00

Ayrıca tablo 52’de görüldüğü üzere öğretmenlerin %12,50’si *yardımsever* ve %11,25’i *fedakâr* mesajlarının metinler aracılığıyla verildiğini ifade etmektedir. %22,50 oranındaki öğretmenler ise kadınlara yönelik *önemli*, *vatansever* ve *uyumlu* mesajlarının bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bir öğretmen ise ders kitabının akademik bilgiler dışında kesinlikle ek mesaj vermediğini iddia etmiş olup sorulan sorunun *saçma* olduğunu iddia etmiştir.

Anketin üçüncü bölümünden elde edilen verilere göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’ndaki metinlerde, öğretmen görüşlerinin büyük bir bölümüne istinaden, erkekler daha fazla temsil edilmelidir. Diğer yandan öğretmenlere göre kadınlar metinlerde yeterince temsil edilmektedir ve bu metinlerde kadınlar en çok *muhtar*, *vatansever*, *eş*, *yardımcı* vb. rollerde yer almışlardır. Buna ek olarak kadınların en çok Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesinde temsil edildiğini ve en az Bir Kahraman Doğuyor ünitesinde temsil edildikleri belirtmişlerdir. Araştırmaya katılan öğretmenlere hangi üniteye kadına daha fazla yer verilebileceği sorulduğunda ise büyük bir bölümü Bir Kahraman Doğuyor ünitesini işaret etmiş fakat anket formunda cevaplarına dair gerekçe sorulmasına rağmen sebep belirtmemişlerdir.

Öğretmenlere 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’ndaki metinlerde kadınlarla ilgili kullanılan sıfat ve unvanlar hakkındaki düşünceleri sorulduğunda kadınların *kahraman*, *bacı*, *bilim insanı*, *fedakâr* olarak nitelendirildiğini ve kullanılan sıfat ve unvanların genel olarak olumlu olduğunu paylaşmışlardır. Öğretmenler ilgili ders kitabında yer alan metinler kadının temsili açısından kadının; *uyumlu*, *yardımsever*, *vatansever*, *fedakâr*, *önemli* gibi mesajlar içermektedir.

4. 2. 1. 4. Anketin Dördüncü Bölümünde Yer Alan Veriler

Anketin son bölümünde yer alan ilk soru 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’ndaki görsellerde kadın mı, yoksa erkek mi temsil edilmelidir? sorusudur. Bu doğrultuda, öğretmenlerin %44,44’ü erkeklerin, %33,34’ü her ikisinin ve %13,34’ü ise bunun temaya göre değişebileceğini vurgularken %7,77 oranında öğretmen hiçbir fikir belirtmeyerek bu soruyu boş bırakmıştır. Tablo 53’te de görülebileceği üzere, ilgili kitabın görsellerinde sadece 1 öğretmen kadınların daha fazla temsil edilmesi gerektiğini ve bunun pozitif ayrımcılığın bir gereği olduğunu ifade etmiştir.

Tablo 53. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadın mı, Yoksa Erkek mi Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Kadın	0	0,00	1	1,11
Erkek	18	20,00	22	24,44
Eşit Temsil Edilmeli	16	17,78	14	15,56
Temaya Göre Değişir	6	6,67	6	6,67
Cevapsız	4	4,44	3	3,33
Toplam	44	48,89	46	51,11

Tablo 54'te sunulan veriler ise anketin dördüncü bölümünde yer alan ikinci soruya aittir. Bu verilere göre öğretmenlerin %48,89'ü görsellerde kadının yeterince temsil edildiğini belirtmiştir. Öğretmenlerin 31'i görsellerdeki kadın temsiline yeterli olmadığını, 6'sı ise geliştirilebileceğini ifade etmiştir. 9 öğretmen ise hiçbir görüşte bulunmamıştır.

Tablo 54. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yeterli	21	23,33	23	25,56
Yeterli Değil	12	13,33	19	21,11
Geliştirilebilir	5	5,56	1	1,11
Cevapsız	6	6,67	3	3,33
Toplam	44	48,89	46	51,11

Anketin dördüncü bölümünde yer alan üçüncü soru ise görsellerde kadınların temsil edildiği rollerin hangileri olduğunu sormaktadır. Tablo 55'te yer alan verilere göre, öğretmenler bu soruya yönelik %25,87 oranında *anne* cevabını vermiştir. Bu cevabı *eş, öğretmen, kardeş* ve hiçbir görselde böyle bir bulgu bulunmamasına rağmen *bilim insanı* cevapları izlemektedir. Öğretmenlerin toplam 25'i ise bu soruya herhangi bir cevap vermemiş ve soruyu boş bırakmışlardır. Soruyu boş bırakanların 15'i kadın öğretmendir. Verilen cevapların ise kalıp ve geleneksel rolleri çağrıştırdığı gözden kaçmamaktadır.

Tablo 55. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadınların En Sık Hangi Rollerde Temsil Edildiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Öğretmen	3	2,59	11	9,48
Anne	13	11,21	17	14,66
Kardeş	7	6,03	9	7,76
Eş	5	4,31	21	18,10
Bilim İnsanı	1	0,86	4	3,45
Cevapsız	15	12,93	10	8,62
Toplam	44	37,93	72	62,07

Dördüncü kısımda yer alan dördüncü soru ise ilgili ders kitabındaki görsellerde kadının en az ve en çok temsil edildiği üniteleri öğretmenler açısından ortaya çıkarmaya yöneliktir. Bu doğrultuda elde edilen veriler tablo 56'da ve tablo 57'de sunulmuştur. Bu tablolardan ilkinde kadınların %27,31 oranla en az Bir Kahraman Doğuyor ünitesinde temsil edildiği görülmektedir. Doküman analizinden elde edilen bulgular bu sonucu doğrulamaktadır.

Tablo 56. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının En Az Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	12	13,33	13	13,98
II.	4	4,44	4	4,30
III.	4	4,44	3	3,23
IV.	0	0,00	2	2,15
V.	4	4,44	5	5,38
VI.	5	5,56	8	8,60
VII.	3	3,33	2	2,15
Tüm Ünitelerde	3	3,33	2	2,15
Cevapsız	9	10,00	7	7,53
Toplam	44	48,89	46	51,11

Diğer yandan öğretmenlerin %5,48'i kadınların tüm ünitelerdeki görsellerde az temsil edildiğini belirtmiştir. Ayrıca kadın öğretmenlerin hiçbiri dördüncü üniteye görsellerde az temsil yapıldığını belirtmemişken, %2,15 oranındaki erkek öğretmen ise kadınların

dördüncü ünite en az temsil edildiği görüşündedir. Bunlara ek olarak %17,53 oranında görseller açısından en az temsili hangi ünite yapıldığına cevap vermeyen öğretmen bulunmaktadır.

Öğretmenlere göre kadın görsellerinin en çok temsil edildiği ünite %24,73'lük oranındaki görüşlere göre dördüncü ünite dir. Buna ek olarak %2,15 oranında erkek öğretmen tüm ünitelerde yer alan görsellerin kadın temsili ni çok yaptığını ifade ederken araştırmaya katılan hiçbir kadın öğretmen aynı görüşte değildir. Diğer yandan %13,98'lik oranında en çok temsili ni hangi ünite yapıldığına yönelik yanıt vermeyen öğretmen bulunmaktadır.

Tablo 57. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının En Çok Temsil Edildiği Ünitelere İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	3	3,23	3	3,23
II.	3	3,23	6	6,45
III.	9	9,68	8	8,60
IV.	11	11,83	12	12,90
V.	7	7,53	4	4,30
VI.	2	2,15	2	2,15
VII.	1	1,08	7	7,53
Tüm Ünitelerde	0	0,00	2	2,15
Cevapsız	8	8,60	5	5,38
Toplam	44	47,31	49	52,69

Aşağıda yer alan tablo 58 anketin dördüncü bölümünde yer alan bir diğer soruya yönelik verilerden oluşmaktadır. Bu soru kadının görseller açısından, ilgili ders kitabındaki ünitelerin hangilerinde daha fazla temsil edilebileceğini öğretmenlere göre ortaya koymaya yöneliktir. Öğretmenler bu soruya %15,89 oranında *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi cevabını vermiştir.

Tablo 58. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Görsellerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	9	8,41	8	7,48
II.	6	5,61	4	3,74
III.	8	7,48	8	7,48
IV.	6	5,61	7	6,54
V.	5	4,67	7	6,54
VI.	1	0,93	6	5,61
VII.	2	1,87	1	0,93
Tüm Ünitelerde	5	4,67	6	5,61
Cevapsız	11	10,28	7	6,54
Toplam	53	49,53	54	50,47

Tablo 58 verilerine göre toplam %10,28 oranındaki öğretmen görüşüne göre kadınların tüm ünitelerde daha fazla temsil edilmesi gerektiği gözlemlenmektedir. Bu öğretmenlerin bir kısmı tarihte bilinmeyen kadın görsellerinin bulunduğu ve araştırılarak ortaya çıkarıldığında öğrencilere rol model olabilecekleri görüşüne sahiptirler. Diğer yandan cevapların toplam oranı göz önüne alındığında %16,82 gibi büyük bir oranla öğretmenler bu soruya cevap vermek istememiştir.

Tablo 59. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yardımsız	2	2,56	5	6,41
Arka planda	3	3,85	5	6,41
Mücadeleci	4	5,13	6	7,69
Vatansever	4	5,13	8	10,26
Yok	5	6,41	3	3,85
Olumlu	1	1,28	4	5,13
Dikkat Etmedim	3	3,85	0	0,00
Cevapsız	13	16,67	12	15,38
Toplam	35	44,87	43	55,13

Dördüncü bölümde yer alan altıncı soru öğretmenlerin ders kitabındaki görsellerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları verdiğiine yönelik görüşlerini ortaya çıkarmaktadır. Elde edilen veriler tablo 59'da sunulmuş olup, bu veriler kitapta yer alan görsellerin kadının temsili açısından en çok %15,39 oranında *vatansever* mesajı verdiğiini göstermektedir. Bu mesajı *mücadeleci* ve *yardımsever* mesajları izlemektedir. %10,26 oranındaki öğretmen görüşüne göre ise kadınlar görsellerde arka planda olduklarına dair bir iletide bulunmaktadır. Ayrıca %32,05 oranında öğretmen bu soruya yanıt vermemiştir.

Uygulanan anketin dördüncü bölümünden elde edilen bulgulara göre öğretmenler, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. görsellerinde erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca araştırmaya katılan toplam 44 öğretmen ilgili kitabın görsellerinde kadının yeterince temsil edildiğini belirtmektedir. Diğer yandan görsellerle temsil edilen kadınların genellikle *anne*, *eş*, *kardeş* gibi roller ile belirtildiğini ifade eden öğretmenlerin yoğunluğu göze çarpmaktadır. Diğer yandan kadın temsiline en az yapıldığı görsellerin *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde, en çok yapıldığı görsellerin ise Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesinde yer aldığını belirtmişlerdir. Bunun yanında *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi içerisinde kadının daha fazla temsil edilebileceğini ifade etmişlerdir. Tüm bunlara ek olarak öğretmenler görsellerde yer alan kadınların en çok *vatansever* ve *mücadeleci* mesajı verdikleri görüşündedir.

Ankette yer alan son soru ise araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenlerine ilgili konu hakkında son olarak söylemek istedikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda elde edilen verilerden, yığılması en fazla olanlar burada sunulmuştur: Öğretmenlerin %18,09'u, kadın temsiline yönelik tüm ders kitaplarının incelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bir öğretmen bu noktada ders kitabı hazırlama komisyonlarının ilgili konu üzerinde kılı kırk yarararak çalışması gerektiğini ortaya koymuştur. Buna ek olarak aynı öğretmen, kitaplardaki akademik bilgilerin gözden geçirilerek bazı konuların kitaplardan çıkarılmasının doğru olacağını belirtmiştir. Kadın temsiline yönelik tüm kitapların incelenmesi gerektiğini düşünen bir diğer öğretmene göre kitaplar kadın temsili başta olmak üzere birçok konuda güven vermemektedir. Bu bilgilere karşın bir öğretmen ise, tarih içerikli ders kitaplarının tamamında olduğu gibi temalara uygun dönem şartları gereği 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yapılan kadın temsiline normal olduğunu belirtmiştir.

%14,89' oranında yer alan öğretmenler, araştırma konusunun geleneklerimize ve insan fitratına aykırı olduğunu, kadın ve erkeğin eşit olamayacağını ve akademinin bu konulara eğilmesinin zaman israfı ve gereksiz çaba dışında bir sonuç kazandırmayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca bu konuların araştırmalarla kurcalanarak topluma zarar verildiğine yönelik bakış açıları da mevcuttur. İlgili oran dahilindeki bir diğer öğretmene göre kadın

konusu fazlaca abartılmaktadır. Buna ek olarak İslam'ın kadına gereken değeri zaten verdiğini dolayısıyla İnkılap Tarihi içerisinde temsiline gerek olmadığını ifade etmiştir. Bir başka öğretmen ise bu araştırma konusunun ve türevlerinin diğer devletlere ait kafa karıştırma stratejisi oldukları görüşündedir.

Öğretmenlerin %10,64'ü ise, eğitim içerisinde kadına yönelik verilebilecek tüm öğretiler sunulmalıdır. Böylece kadın temalı birçok haksızlığın önüne geçilebileceğini düşünmektedirler. İlgili yüzdelik içerisinde bulunan bir kısım öğretmen ise, kadına yönelik şiddet problemini bir nebze azaltmak eğitim ve öğretim ile olabilecek bir iştir. Dolayısıyla kadın, ders materyalleri ve diğer tüm araçlarda erkekler kadar veya benzeri ölçüsünce temsil edilerek ön yargılar kırılmalıdır. Diğer yandan çocukların kadın ve insan haklarını en iyi şekilde bilmeleri gerektiğini ve günümüzde yaşanan kadına karşı şiddet, ikinci sınıf insan muamelesi gibi problemlerin ancak eğitimle aşılabileceğini düşünen öğretmenler de bulunmaktadır. Anketin son sorusu doğrultusunda görüş belirten %9,57 oranındaki öğretmen ise kitaplarda herhangi bir cinsiyetin ön planda olmaması ve kadın, erkek değil insan temsilinin yapılması gerektiğini belirtmiştir. Buna ek olarak tarihte kadınlar en az erkekler kadar rol aldıkları için ders kitaplarının konuya hassas ve eşit bir şekilde ortaya konulması gerektiğini düşünmektedirler. Öğretmenler bu doğrultuda kendilerine eğitim verilmesi gerektiğini de vurgulamışlardır.

Araştırmaya katılan %5,32 oranındaki öğretmenler ise eskiden var olmakla beraber günümüz toplumunda kadın erkek sorunu bulunmamaktadır. Aynı öğretmenlere göre herkesin istediği işte çalışabiliyor oluşu bir önceki cümlelerin ispatı sayılabilir. Ayrıca bu öğretmenler Türk Kadını birçok ulusun kadınlarına göre çok daha iyi bir konumdadır ifadesini kullanmışlardır. Diğer yandan, %5,32 oranında öğretmene göre ders kitaplarında kadının sadece zorluklarla mücadele eden, sıkıntıları göğüsleyen gizli bir kahraman olarak ünitelerde yer almaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu öğretmenler tarafından en önemli gizli kahraman olarak nitelenen kadın; ekonomi, eğitim, sağlık ve özellikle aile yapısının korunması gibi alanlarda öne çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca tarihimizdeki kadınların Kara Fatma ve Halide Edip gibi kadınlardan ibaret olmadığını vurgulayan öğretmenler, ataerkil değil eşitlikçi bir tarih anlayışımız olması gerektiğini düşünmektedir.

Yüzde ve frekans hesaplamalarıyla yukarıda sunulan anket verilerinin genel değerlendirmesi yapıldığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük bir bölümü Eğitim Fakültesi mezunudur. Akçaabat ilçesinde görev yapan öğretmenlerin neredeyse tamamı anket uygulamalarına katılmıştır. Diğer yandan aynı değerlendirme Ortahisar ilçesinden araştırmaya katılan öğretmenler için yapıldığında aynı sonuç ile karşılaşılmamaktadır. İlgili iki ilçeden araştırmaya katılan öğretmenlerin %40'ı

16 ile 20 yıl arası bir deneyime sahiptir ve bunların büyük çoğunluğunu araştırmaya katılmak istemeyen Ortahisar sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmaktadır.

Göze çarpan bir diğer veri ise öğretmenlerin neredeyse tamamının eğitime yönelik kadın temsili ya da benzer bir eğitim, kurs veya seminer almadığıdır. Buna karşın araştırmaya katılan öğretmenlerin yarıdan fazlası sosyal bilgiler dersinin kadın temsiline çok uygun olduğunu ifade etmiştir. Diğer yandan %56,67'si sosyal bilgiler ders kitabında kadının yeterince temsil edildiğini ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin konu hakkında eğitim almadıkları halde kullandıkları ders kitaplarının kadın temsiline uygun ve yeterli olduğundan bahsetmeleri fazlasıyla ilginç bir durumdur. Bunun yanında öğretmenler eğitim materyallerinde kadın temsilinin gerekli olduğunu belirtmektedir. Fakat 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. metin ve görsellerinde erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini ve hâlihazırdaki kadın temsilinin yeterli olduğunu anket formlarına yansıtmışlardır. Ayrıca öğretmenlere ünitelerdeki temsil durumları sorulduğunda çelişen ve yetersiz cevaplar ile karşılaşmıştır. Ayrıca bu öğretmenlerin büyük bir kısmı ilgili ders kitabında kullanılan isim, sıfat, unvan ve rollerin eğitilen grup üzerinde büyük etkisi olduğu bilincinde değildir.

4. 2. 2. Mülakat Sonucu Elde Edilen Bulgular

Araştırma kapsamında uygulanan bir diğer veri toplama aracı yarı yapılandırılmış mülakat formudur. Mülakatlar yukarıda analizi yapılmış olan anketler doğrultusunda 20 sosyal bilgiler öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. 8'i Akçaabat 12'si Ortahisar ilçesinde görev yapan bu öğretmenler, mezuniyet durumları ve mesleki deneyimleri göz önünde bulundurularak seçilmişlerdir.

Mülakat formu 11 sorudan oluşmakla beraber ilk 2 soru eğitim ve sosyal bilgiler dersine yönelik olup geriye kalan 8 soru 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. hakkında olup; 5'i metinler, 3'ü ise görsellere yöneliktir. Formda yer alan son soru ise öğretmenlerin konu hakkında son olarak söylemek istediklerine ayrılmıştır.

Uygulanan anket formlarında bulunan kişisel bilgiler vasıtasıyla ilgili öğretmenlere erişildiğinden mülakat formu içerisinde öğretmenlere kişisel bilgileri tekrar sorulmamıştır. İlgili bilgiler anket formları analiz edilirken elde edilmiştir. Bu doğrultuda anket formlarının uygulama aşamasında tüm öğretmenlere kendileriyle mülakat gerçekleştirmek istenirse ne cevap verecekleri sorulmuş ve ilgili notlar alınmıştır. Elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirme yapılarak mülakatı kabul etmiş olan öğretmenlerden 10 kadın, 10 erkek toplam 20 öğretmen seçilmiştir. Kendileriyle mülakat gerçekleştirilen öğretmenlerin tamamı Eğitim Fakültesi mezunu olup 2'si lisansüstü, 4'ü ise ön lisans eğitim düzeyine sahiptir. Geriye kalan 14 öğretmen ise lisans mezunudur. Bu öğretmenlerin deneyim süresi ise tablo 60'ta detaylı bir biçimde sunulmuştur.

Tablo 60. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Mesleki Deneyimi

Deneyim Süresi	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
20	7	35,00	2	10,00
21-25	2	10,00	3	15,00
26+	1	5,00	5	25,00
Toplam	10	50	10	50,00

Tablo 60'a göre mülakata katılan öğretmenlerin mesleki deneyim süreleri yıl bazında sıralanmıştır. Bu doğrultuda mülakata katılan %35,00 oranında kadın öğretmen 20 yıldır öğretmenlik görevini sürdürmekteyken, erkek öğretmenlerin %25,00 oranında 26 yıl ve üstü deneyim sürecine sahiptir. 20 yıllık kadın öğretmenlerin 2'si lisansüstü mezunu olup 5'i lisans mezunudur. Diğer yandan 26 yıl ve üstü sene boyunca görev yapan erkek öğretmenlerin 4'ü ön lisans, 1'i lisans mezunudur. Aşağıda yer alan bilgiler içerisinde mülakat sorularından elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır. Yorumlamalar sırasında erkek öğretmen görüşleri formlarına verilen harf dışında E, kadın öğretmen görüşleri ise K harfi ile sembolleştirilmiştir.

Söz konusu öğretmenlere uygulanan mülakatın ilk sorusu eğitim materyallerinde kadının erkekler gibi temsil edilip edilmemesi konusunda öğretmenlerin neler düşündüğüne yöneliktir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin verdikleri cevaplar *temsil edilmeli*, *gerektiğinde ediliyor*, *gerektiğinde edilmeli ve eşit olmalı* şeklinde kategorilere ayrılmıştır. Elde edilen verilere göre erkek ve kadın öğretmen görüşleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Tablo 61'de olduğu gibi kadın öğretmenlerin %30'u kadının eğitim materyallerinde temsil edilmesi gerektiğini ifade etmesine karşın aynı ifadeyi kullanan erkek öğretmenlerin oranı %15'tir. Aynı şekilde erkek öğretmenler, kadının sadece gerektiğinde temsil edilmesi gerektiğini %25 gibi bir oranla ifade ederken; kadın öğretmenler %5 oranında benzer bir ifade kullanmıştır. Diğer yandan 20 öğretmenden 5'i kadının eğitim materyallerinde gerektiğinde zaten temsil edildiğini belirtmiştir.

Tablo 61. Öğretmenlerin Eğitim Materyallerinde Kadının Erkekler Gibi Temsil Edilip Edilmemesi Gerektiği Konusunda Ne Düşündüklerine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Temsil edilmeli	6	30,00	3	15,00
Gerektiğinde ediliyor	3	15,00	2	10,00
Gerektiğinde edilmiyor	1	5,00	5	25,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Tablo 61’de yer alan verilere göre toplam %45 oranındaki öğretmen görüşü eğitim materyallerinde kadının erkekler kadar temsil edilmesi gerektiği yönündedir. Öğretmenlerden AE, ‘*Toplumun oluşturan iki parçadan söz ediyorsak eğer onun birini ön plana çıkarıp diğer kısmı geri planda bırakmak gerçek yaşamla bağdaşmıyor...*’ ifadesiyle kadının eğitim materyallerinde neden temsil edilmesi gerektiğini açıklamaktadır. HK, ise ‘*...erkeklerin lehine bir ayırım yapılarak bir anlatım, eğitim düşünülemez...*’ görüşünü belirterek eğitim materyallerinde kadının temsilinin yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Temsil edilmeli kategorisinde yer alan bir diğer öğretmen GK ise kadının yeri evidir zihniyetinden çıkılarak kadının eğitim materyalleri dahil her yerde temsil edilmesi gerektiğini belirtmiş ve mülakat esnasında; ‘*her zaman erkek ön planda maalesef. Kadın yaşantıda da çalışmada da kadın ikinci üçüncü dördüncü beşinci planda*’ ifadesini paylaşmıştır.

Aynı tablo içerisinde %30 oranında kadının materyallerde sadece gerektiğinde temsil edilmesi gerektiği bulgusuna ulaşılmaktadır. JK, kadının niçin gerektiğinde temsil edilmesi gerektiği konusunda ‘*...erkek daha fazla temsil edilmeli çünkü icraatı yapan o, ama tema kadınları kapsıyorsa ve gerekiyorsa kadın temsil edilmeli ama savaşlar antlaşmalar var kitaplarda tutup Lozan heyeti anlatılırken bir kadından bahsedemeyiz*’ ifadelerini kullanmıştır. EE, ise ‘*kadının kadın olduğu için daha fazla veya daha az temsil edilmesi fikrine çok katılmıyorum lakin gerektiğinde temsil edilmesinden yanayım*’ düşüncesindedir.

Mülakat formunun ikinci sorusu sosyal bilgiler dersinin kadının temsili için uygun bir ders olup olmadığını öğretmenler nazarında ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda verilen cevaplar tablo 62’de görüldüğü gibi *uygun, en uygun ve uygun değil* şeklinde kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 62. Öğretmenlere Göre Sosyal Bilgiler Dersinin Kadının Temsili İçin Uygun Bir Ders Olup Olmadığına İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Uygun	5	25,00	3	15,00
En Uygun	3	15,00	6	30,00
Uygun Değil	2	10,00	1	5,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Elde edilen verilere göre öğretmenler, sosyal bilgiler dersini kadın temsili açısından %45 oranında *en uygun* ders olarak değerlendirmiştir. %15 oranındaki öğretmenler ise ilgili dersin kadın temsiline uygun olmadığını düşünmektedir. Sosyal bilgiler dersinin kadın temsili açısından uygun olduğunu düşünen İE, ‘*zaten insanı konu alan geçmişiyile*

günümüzle ve yarınıyla gelecek kuşaklara miras olarak bunu bırakacak olan ders sosyal bilimler' fikrindedir. ÖK ise uygun bulma sebebini *'Sosyal bilgiler hayatın ta kendisidir ve kadın konusu hayatın içinden bir konudur'* ifadeleriyle açıklamaktadır. Sosyal bilgiler dersini uygun bulmayan öğretmenlerden PE ise *'Sosyal bilgiler tarih ağırlıklı bir ders, dolayısıyla ele aldığı dönemlere bakıldığı zaman o dönemlerde kadın oldukça arka planda ders kitapları da olmayan bir şeyi varmışçasına aktaramaz'* ifadelerini sebep göstermiştir. İlgili dersi uygun bulmayan öğretmenlerden LK da *'...dersin konuları itibarıyla uygun olduğunu söyleyemem'* ifadesiyle PE ile yakın fikrindedir.

Üçüncü soruda ise öğretmenlere göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde hangi cinsiyetin daha fazla temsil edilmesi gerektiği sorulmuştur. İlgili cevaplara istinaden oluşturulan tablo 63, öğretmenlerden %40'ının metinlerde eşit temsil yapılmasından yana olduklarını göstermektedir. %30 oranındaki kadının daha fazla temsil edilmesi gerektiği görüşü ise %25 oranında en çok erkek öğretmenler tarafından desteklenmiştir.

Tablo 63. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Hangi Cinsiyetin Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Eşit Olmalı	5	25,00	3	15,00
Erkek	2	10,00	0	0,00
Kadın	1	5,00	5	25,00
Temaya Göre Değişir	2	10,00	2	10,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Araştırmaya katılan öğretmenlerden BK, ilgili ders kitabında cinsiyet temsiline eşit yapılması gerektiğini *'kadına veya erkeğe ayrımcılık yapmak gerekmiyor eşit derecede yer verilmeli'* şeklindeki ifadeyle savunmuştur. EE ise *'ayrım yapılmamalı hepsinin hakkı teslim edilmeli'* şeklindeki ifadeye yer vermiş olup *'...ders kitabında erkeklerin askeri kahramanlıklarının yanında kadının cephe gerisindeki kahramanlıkları da eşit olarak yansıtılmalı'* ifadelerini kullanmıştır. Eşit temsilden yana olduğunu belirten bir diğer öğretmen JK ise *'...burda çokta illa kadın kadın diye gerek yok sonuçta burada yapılan işler anlatılıyor tarih sonuçta...Kadın ve erkek dengesi ise kitapta eşit olmalıdır'* şeklindeki görüşlerini belirtmiştir.

Kadınların daha fazla temsil edilmesi gerektiğini düşünen %25 oranındaki erkek öğretmene karşın %10 oranında kadın öğretmen erkeklerin ders kitabında daha fazla temsil edilmesi gerektiğini açıklamıştır. Öğretmen ME *'...pozitif ayrımcılıktan yana biri olarak*

kadınların daha fazla yer alması gerektiğini... düşünmektedir. AE ise *'...örnek kişi sayısı çoğaltılabilir örnekler arttırılabilir'* ifadesiyle kadın temsilinin daha fazla nasıl yapılabileceğini içeren görüşünü yansıtmıştır. RK öğretmen ise erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini şu ifadeyle ortaya koymuştur: *'erkek daha fazla aktif olduğu için ister istemez o rol alacak kitapta'*. IK *'...tarihin akısında rol sahibi olanlara baktığımız zaman oransal manada kadınlar ikinci planda kalır'* şeklindeki görüşüyle erkek temsilinin daha uygun olacağını belirtmiştir.

Aşağıda yer alan tablo 64'te ise mülakatın dördüncü sorusu olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. metinlerinde kadının yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz sorusundan elde edilen veriler sunulmuştur.

Tablo 64. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. Metinlerinde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yeterli	3	15,00	6	30,00
Yetersiz	5	25,00	3	15,00
Geliştirilebilir	2	10,00	1	5,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Öğretmenlerin verdiği cevaplara göre *yeterli*, *yetersiz* ve *geliştirilebilir* kategorileri oluşturulmuş olup en yüksek yüzdeye sahip kategori %45'lik oranla *yeterli* kategorisidir. Buna karşın öğretmenlerin %40'ıysa ilgili temsilin yetersiz olduğunu açıklamıştır. İlgili açıklamalardan bazıları şöyledir: NK, *'...ders kitaplarının tümünde gerektiğinde gereken ölçüde kadına yeterince yer verilmektedir'* ifadesini kullanırken OE, *'Kadın tarihte yer aldığı kadarıyla, olduğu kadarıyla metinlerde yeterli ölçüdedir'* ifadesini kullanmaktadır. Bu açıklamalara benzer bir açıklamayı DE, *'Geçmiş yıllara oranla daha fazla yer verilmektedir. ...özellikle çağdaşlaşma yolundaki metinlerde Türk kadınına yeterince yer veriliyor'* ifadesiyle yapmaktadır. Bu açıklamalara ek olarak AE, *'Evet. Kitapta kadına saygılı bir dil kullanılıyor. Bir aile ortamı anlatılıyorsa o aile ortamında eşdeğer görülüyor yani aslına baktığımızda kitapta olumlu bir yaklaşım olduğunu görüyorsunuz'* yanıtıyla metinlerdeki kadın temsilini yeterli bulmuştur. Tam tersi açıklamalarda bulunan öğretmenlerden HK ise bu konuda *'...kadının yeri ve konumuna daha fazla yer verilmeli biraz geri planda olduğunu geri plana atıldığını düşünüyorum açıkçası'* düşüncesiyle kadının yetersiz temsil edildiğini ifade etmiştir. ĞK ise *'Çünkü çok belli alanlarda, belli kazanımlar içerisinde, ön plana çıkmış kadın karakterlere yer veriliyor. ...onun dışında çok fazla yer almıyor'* ifadesiyle metinlerdeki

kadın temsili ni için yetersiz bulunduğunu ortaya koymuştur. JK ise soruya ‘*Belli başlı kişiler oluyor. Gül Esin var şimdi ilk muhtar, Sabiha Gökçenin, Afet İnanın ismi geçer beş ismi geçmiyor genellikle tarihte var ama ortaya çıkarılmıyor*’ yanıtını vermiştir.

Mülakatın beşinci sorusu araştırmaya konu olan ders kitabındaki metinlerde, kadınlar için en sık kullanılan 5 rolü öğretmenler perspektifinden saptamaya yöneliktir. Öğretmenlerin verdiği cevaplar içerisinde en sık tekrarlanan 5 rol ise aşağıda yer alan tablo 65’te sunulmuştur. Tabloya göre öğretmenler, kadınların en çok *yardımcı* rolünde temsil edildiğini %24,14 oranında ifade etmişlerdir. Bu oranı; %20,69 *anne*, %20,68 *fedakâr*, %17,24 *vatansever*, %17,24 *asker* oranları izlemektedir. Birbirlerine yakın oranlara sahip bu rollerin asker haricindeki tüm roller bir mesleğe ilişik değildir. Kullanılan asker rollerinin tamamı Onbaşı Halide Edip’i işaret ederken, yardımcı rolü ise bir konuda birine destek olmak manasına sahip olup bir mesleği işaret etmemektedir.

Tablo 65. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.’ndaki Metinlerde Kadınların En Çok Tekrar eden 5 Rolüne İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yardımcı	2	6,90	5	17,24
Anne	1	3,45	5	17,24
Fedakâr	3	10,34	3	10,34
Vatansever	2	6,90	3	10,34
Asker	1	3,45	4	13,79
Toplam	9	31,03	20	68,97

Tablo 65’te sunulan verilere istinaden öğretmenlerin yapmış olduğu açıklamalar şöyledir: CE, ‘*Kurtuluş savaşının askeri aşamaları anlatılırken kadın olmalı. Örneğin Tayyar Rahimeleri, Şerife Bacıları ders kitabında göremiyoruz*’ şeklinde bir ifade kullanırken; EE, ‘*...kadına biçilen bir analık rolü var malum; Cennet anaların ayağı altındadır kadın anaysa değerlidir. Gerisi bildiğiniz şeyler; kitapta da üç aşağı beş yukarı aynı şeyler var*’ ifadesini kullanmıştır. İlgili soruya yanıt veren öğretmenlerden FK ise ‘*aile bireyi içerisinde yeri olması gerektiğiyle alakalı vurgular yapılmaktadır. Ailenin temeli olduğu için*’ ifadesini kullanmış olup; ĞE ise ‘*ilk kadın örnekleri var. İlk muhtar, ilk doktor, kurtuluş savaşındaki kahramanlar var*’ yanıtını vermiştir. Diğer yandan İE, ‘*mevcut durumda daha çok eş, anne, kardeş yardımcı roller*’ yanıtını vermiştir. JK ise ‘*ilklerden yola çıkarak kadınlara yer veriliyor hep ilkler var; majör kadınlar*’ yanıtını verirken; KE, ‘*kadınların yani toplumun genelinde ikinci planda bir rolü vardır. Yani perde arkası bir rolü vardır. Yani burada da cephe gerisindedir*

rolü. Yani bu şekilde bakmak lazım' cevabını vermiştir. Görüldüğü gibi öğretmenlerin bir kısmı doküman analizinden de anlaşılacağı üzere kitapta hiç yer almayan rollerin var olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca kadınlara ilişkin rol belirttiklerinde genellikle kişilik özellikleri ve geleneksel rollerini esas aldıkları ortaya çıkmıştır.

Altıncı soru ise 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın metinlerinde hangi ünite ve ünitelerde kadına daha fazla yer verilebileceğiydi. Bu soruya öğretmenlerin %25,92'si Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye yanıtını vermiştir. Öğretmenlerin %22,22'si ise kadının tüm ünitelerde daha fazla yer alabileceğini belirtmiştir.

Tablo 66. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Metinlerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	1	3,70	2	7,41
II.	3	11,11	1	3,70
III.	3	11,11	1	3,70
IV.	3	11,11	4	14,81
V.	1	3,70	0	0,00
Tümünde Yeterli	1	3,70	1	3,70
Tümünde Olmalı	2	7,41	4	14,81
Toplam	14	51,85	13	48,15

AE, konu hakkında 'birinci ve ikinci ünitelerde temsil biraz daha zayıf. O da birinci dünya savaşı öncesi duruma baktığında o dönemde kadının sosyal hayattaki yerinin biraz daha ötelenmiş olmasından dolayı' cevabını verirken; JK, '...sosyal alanda inkılabı anlatırken bir de siyasal alandaki devrimler anlatılırken kadının seçme ve seçilme hakkı ünitesi en çok yer verilmesi gereken yerlerdir' şeklinde bir yanıt vermiştir. İE ise 'Cumhuriyet Dönemi ve Atatürkçülük ünitelerimizde ...buralarda temsil artırılmalıdır. Böylece gizli kahramanlar ortaya çıkarılabilir' açıklamasını yapmıştır. KE ise 'öyle bir algım olmadı öyle bir hassasiyetin güdülmesi gerektiği kanaatinde de değilim çünkü tüm ünitelerde kadına zaten yer veriliyor' şeklinde bir ifade kullanmıştır.

Aşağıda yer alan tablo aracılığıyla mülakatın yedinci sorusuna verilen cevaplar analiz edilebilir. Bu soru araştırmaya konu olan ders kitabındaki metinlerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları veriyor olduğudur. Öğretmenlerin %25'i metinlerde kadınlara yönelik fedakârlık mesajı verildiğini ifade etmişlerdir. Verilen mesajlara yönelik yüzdesi yüksek olan bir diğer mesaj ise annelik mesajı olup oranı %17,85'tir.

Tablo 67. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Metinlerde Kadının Konumu Kadının Temsili Açısından En Sık Hangi Mesajları Verdiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Bilinçli	2	7,14	0	0,00
Yardımcı	2	7,14	2	7,14
Fedakâr	4	14,29	3	10,71
Mesaj Verilmiyor	0	0,00	1	3,57
Vatansever	1	3,57	2	7,14
Eşit Olduğu	2	7,14	1	3,57
Anne	2	7,14	3	10,71
Dikkat Etmedim	3	10,71	0	0,00
Toplam	16	57,14	12	42,86

Bu doğrultuda öğretmenlerden *NK*, 'kadının var gücüyle vatani için savaşması mesajı verilmektedir' şeklinde bir ifade kullanırken; *ĞK*, 'haklar konusunda işte çalışma hayatına atılma işte seçme seçilme hakkına ulaşma ya da medeni kanunla kazanılan bazı haklar konusunda mesajlar var' şeklinde bir ifade kullanmıştır. *BK*, ise 'şu işi daha önce yaptılar ve tarihte örnekleri var ben de yapabilirim mesajı var ...ama erkek öğrencilerimizde kadının yerinin ev olduğu algısı çok yoğun' ifadesini kullanmıştır. *EE* ise 'yeteri bir mesaj iletmiyor' yanıtını vermiştir.

Mülakat formunda yer alan sekizinci soruda ise 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki görsellerde kadının mı, yoksa erkeğin mi daha fazla temsil edilmesi gerektiği sorulmuştur. Verilen cevaplara göre *kadın*, *erkek*, *eşit temsil edilmeli* ve *temaya göre değişir* kategorileri oluşturulmuş olup bunlardan en yüksek yüzdeye (%45) sahip olanı tablo 68'de görüldüğü gibi *erkek* olarak saptanmıştır.

Tablo 68. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının mı, Yoksa Erkeğin mi Daha Fazla Temsil Edilmesi Gerektiğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Kadın	1	5,00	1	5,00
Erkek	4	20,00	5	25,00
Eşit Temsil Edilmeli	3	15,00	1	5,00
Temaya Göre Değişir	2	10,00	3	15,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Sekizinci soruya yönelik öğretmenlerden AE, 'Hangi konu varsa o konuda işini en iyi yapan olmalı' ifadesini kullanırken; IK ise 'Erkeklerimiz daha çok savaştığı ve mücadele ettiği için haliyle onların daha çok görünmesi gerektiğinden yanayım' ifadesini kullanmıştır. EE ise soruya yönelik 'Kadın mı erkek mi değil hepsi birlikte var olmalı...' yanıtını vermiştir.

Mülakatın dokuzuncu sorusu ise 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki görsellerde kadının yeterince temsil edilip edilmediği hakkındadır.

Tablo 69. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki Görsellerde Kadının Yeterince Temsil Edilip Edilmediğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
Yeterli	1	5,00	4	20,00
Yeterli Değil	6	30,00	4	20,00
Geliştirilebilir	3	15,00	2	10,00
Toplam	10	50,00	10	50,00

Elde edilen verilere göre mülakata katılan öğretmenlerin yarısı görsellerdeki kadın temsiline yetersiz olduğunu ifade etmiş olup %25'i görsellerin var olduğunu ama geliştirilebileceğini iddia ederken %25'i yeterli olduğunu iddia etmiştir. Diğer detaylar ise tablo 69'daki gibidir.

Verdikleri cevaplara dayanak olarak öğretmenlerin yaptıkları bazı açıklamalar şöyledir: Öğretmen İE, 'Daha çok örnek resim konulabilir. Bu neden önemli aynı rolü üstlenmek için kendisine rol model seçmek isteyen çocuklarımız vay işte bu da varmış şu da varmış diyebilmeli' ifadesinde bulunurken; KE ise 'Talim Terbiyedeki onay süreci ve dengelerin gözetilmesi esas olduğu için yeterlidir yeterli olmasa kitaplar dağıtılmaz' açıklamasını yapmaktadır. Görsellerdeki kadın temsiline yetersiz olduğunu düşünen JK ise 'mesela hastane ile ilgili konularda, orda bir erkek hastalar verilirken onların tedavisini gerçekleştiren kadınlara yer verilebilir' ifadesini kullanmıştır.

Onuncu soru doğrultusunda hangi ünite ve ünitelerde kadın temsili görsellerine daha fazla yer verilebileceğine yönelik öğretmen görüşleri açığa çıkarılmıştır. Tablo 70'te de görülebileceği üzere; öğretmenlerin %35,48'i Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye ünitesinde daha fazla yer verilebileceğini açıklamıştır. Elde edilen verilere göre öğretmenlerin sadece %3,23'ü Bir Kahraman Doğuyor ünitesini işaret etmektedir.

Tablo 70. Öğretmenlere Göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nın Görsellerinde Hangi Ünite ve Ünitelerde Kadına Daha Fazla Yer Verilebileceğine İlişkin Bulgular

	Kadın		Erkek	
	(f)	(%)	(f)	(%)
I.	1	3,23	0	0,00
II.	4	12,90	3	9,68
III.	4	12,90	1	3,23
IV.	7	22,58	4	12,90
VI.	1	3,23	3	9,68
Tüm Ünitelerde	2	6,45	1	3,23
Toplam	19	61,29	12	38,71

Bu doğrultuda *HK*, 'milli mücadelede daha fazla olmalıydı, inkılapçılıkların anlatıldığı ünitelerde ve siyasi hakların verildiği ünitelerde daha fazla kadına yer verilmeli' ifadesini kullanmaktayken; *KE* ise '...çağdaşlaşma ünitesi ...görseller çağdaşlaşma ünitesinde kadının batılı tarzda giyim kuşam yaşam tarzı dans yemeye katılmasını bir çağdaşlaşma simgesi olarak verilmesine de karşıyım kitap maalesef öyle veriyor' ifadesini kullanmıştır. Soruya yanıt veren bir diğer öğretmen *AE* ise 'Üç dört buna daha uygun. İşte inkılaplar ilkeler orada bir kıyaslama şansı da oluyor ...cumhuriyetin ilk yıllarında yurt dışına gönderilen öğrenciler erkek değil sadece gönderilen kız öğrenciler var ve bunların gidip döndükten sonra yaptığı çalışmalar mesela, işte bunları daha çok ön plana çıkarıyoruz' şeklindeki ifadeleri kullanmıştır.

Mülakatın son sorusu olan on birinci soruda ise öğretmenlere konu hakkında son olarak söylemek istedikleri sorulmuştur. 8 öğretmen söyleyecek bir şeyin olmadığını başarılar dilediğini ifade ederken; çeşitli açıklamalar yapan 12 öğretmenden bir kısmı mülakat esnasında şu ifadelere yer vermiştir: *KE* '...ders kitaplarında öğrencileri, daha çok sorgulayan tartışan mukayese eden bir profile çekmek istiyoruz ama akademik doluluk olarak öğrencilerimizin beslenebileceği bir kaynak olmaktan çıkarıyoruz...' sözleriyle ders kitapları hakkında genel bir yorum getirmiştir. *İE* ise '...komisyonların içerisinde farklı taraflar ve hanımlar; sanat tarihçileri olmalı bilim tek düze bir yol değil biliyorsunuz bir ana yolun pek çok tali bağlantısı vardır yani bu bağlantılar olabildiğince göz önüne alınırsa yeterli ve gerekli çalışmalar ortaya çıkar' ve kadın temsiline yetersizliğine dönük ifadeleriyle problemin çözülmesi için ders kitabı komisyonlarına işaret etmektedir. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'na yönelik verdiği cevapta *GK* 'Çocuklar ders kitabında Atatürk'ün kadına haklarını verdiği için bu yana neler oldu neler değişti neler ekledik bunları görebilmeli ders kitabında. Kadın körelirse mahvolduğumuz gündür' ifadelerini kullanmıştır. *EE* ise soruya olan; 'Birçok ülkeden önce ve ağır bedeller ödenmeden elde edilen kadın hakları ülkemizde neden diğer ülkeler kadar ilerleme kat edemediği konusunda şaşırıyorum' cevabını ortaya koymuştur.

Çalışma doğrultusunda elde edilen mülakat verilerinin genel değerlendirmesi yapıldığında eğitim materyallerinde kadının erkekler gibi temsil edilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerin büyük bir bölümü sosyal bilgiler dersini kadın temsiline yönelik en uygun ders olarak değerlendirmişlerdir. Ayrıca 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde erkek ve kadının eşit temsil edilmesi gerektiğini öne süren bir kısım öğretmen ile ilgili metinlerde kadının yeterince temsil edildiğini düşünen öğretmenler arasında ince bir çelişki bulunmaktadır. Diğer yandan öğretmenlerin çoğunluğu kadının ilgili ders kitabındaki metinlerde çoğunlukla yardımcı rolünde temsil edildiğinden söz ederken; öğretmenlerin bir kısmı metinlerin kadına yönelik, yardımcı rol ile bağdaşımı yüksek olan fedakârlık mesajının verildiğini ortaya koymaktadır. Tüm bu verilere ek olarak mülakata katılan öğretmenlerin yarısı görsellerdeki kadın temsiline yetersiz olduğunu düşünmektedir. Buna rağmen %45 oranında öğretmenin görseller içerisinde erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini iddia etmesi ve %20'sinin kadınlardan oluşması oldukça ilginç bir bulgudur.

5. TARTIŞMA

İnsanlığın daha iyi hayat şartlarına sahip olmak adına, teknolojiyi getirdiği noktada kadın ve erkeğe aynı ölçüde iş düşmektedir. Buna rağmen incelenmiş olan ders kitaplarındaki cinsiyet dengesi bu gerçeği yansıtmamaktadır. Elde edilen bulgulardan kolayca anlaşılabilir olan bu gerçek, erkek ve kadının geçmişte olduğu gibi günümüz şartlarında da beraber yaşamak zorunda olduğundan kaynaklanmaktadır. Fakat çoğu toplumda her yeni neslin eğitimini yakından ilgilendiren ders kitapları, kadın temsili yönüyle ihmal edilmektedir. Elinizde bulunan bu araştırma kapsamında yapılan analizler de hem öğretmenler tarafından 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki kadın temsiline görmezden gelindiği hem de 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nin neden olduğu bir ihmal ortaya koymaktadır. Aşağıda ise çalışmanın ortaya çıkardığı verilerle aydınlatılan alt problemlere dair anlamlar yer almaktadır.

5. 1. Araştırmanın Birinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Tartışma

Literatür taraması sonucu, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının temsil düzeyi hakkında neredeyse hiçbir araştırmaya rastlanmamıştır. Çalışmalardan bir kısmında ise 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. incelenen birden fazla ders kitabından sadece biridir ve esasen toplumsal cinsiyet temsili bağlamında yapılan çalışmalardır. Bunlardan Demirel (2010) incelemiş olduğu kitaplardan olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının sayıca erkeklerden daha az temsil edildiğini ortaya çıkarmıştır. Helvacıoğlu (1994) ise incelediği kitaplarda görsel açıdan kadın görünürlüğünün cinsiyete bağlı olarak yansıtıldığı ve geleneksel olarak nitelenen işlerde daha fazla, kamusal alanda ise daha az temsil edildiğini ortaya çıkarmıştır. Benzer bulguları içeren bir başka çalışmada ise Sevege (1998), görsellerde kadının erkeğin gerisinde temsil edildiğini açıklamaktadır. Esen ve Bağlı (2002) ise diğer çalışmalar ile benzer şekilde, incelemiş oldukları görsellerde kadının özel alanlarda daha fazla kamusal alanda ise daha az temsil edildiğini ifade etmektedir. Diğer yandan Sönmez'in (2020) incelediği sosyal bilgiler ders kitaplarına ilişkin bulgulardan, kadın görsel sayısının daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Tüm bu bulgular doküman analizi sonucu elde ettiğimiz bulgular ile uyumludur. Ayrıca kadın temsili düzeyi hakkında görsel açıdan elde ettiğimiz diğer bulgular incelendiğinde kadınların sayıca az, meslek ve yaptıkları işler açısından genellikle eş ve anneliğin getirdiği sorumluluklar ile temsil edildikleri ortaya çıkmıştır. Bu bulgular Yorgancı (2008) tarafından ortaya konulan, kadının genellikle ev işlerinden sorumlu olduğuna yönelik bulgular ile örtüşmektedir. Güneş (2008)

ise kız çocuklarına geleceğin annesi telkininin sık, diğer sorumlulukların ise daha az yansıtıldığına işaret eden bulgulara rastlamıştır. Tonga (2007) bu konuda aile işlerinin paylaşıldığı bir görsele dikkat çekerek, 1950'lerden sonra kadının demirbaşı haline gelmiş olan temizlik ve mutfak önlüğünün baba ile paylaşıldığına dikkat çekmektedir. Bu bağlamda elde ettiğimiz bulgular, eski kitaplara yerleşmiş aktarımın kullanılan ders kitaplarında farklı formlarla devam ettiğini kanıtlamaktadır. Diğer yandan kadının diğer bireylerle beraber yansıtıldığı görseller incelendiğinde ise Bilgin'in (2019) ortaya koyduğu araştırma diğer birçok araştırmanın aksine kız çocukların tek başına gösterilme oranının erkek çocuklara göre daha fazla olduğunu belirtmektedir. Bu noktada Demirel (2010) sunduğu bulgularla incelediği 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda kadının neredeyse hiç yalnız temsil edilmediğini ifade etmektedir. Özkan (2013) ise incelediği ilköğretim ders kitabı görsellerinde cinsiyet yanlılığı olduğunu açıklamaktadır Benzer bir biçimde E. Demircioğlu (2014) çalışması kapsamında yalnız temsil edilen kadın sayısının yetersiz olduğunu vurgulamaktadır. Dolayısıyla görsellerde farklı cinsiyetlerin bulunma sıklığı analiz edildiğinde Demirel (2010) ve E. Demircioğlu (2014) ile uyum içinde olan sonuçlara ulaşılmaktadır. Fakat derslerin ismi değişse dahi incelenmiş olan ders kitaplarında kadının neden yalnız başına daha az yansıtıldığı hakkında net bir sonuca ulaşılamamaktadır. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının temsil düzeyi hakkında ulaşılan veriler kadının yeterince temsil edilmediğini ortaya çıkarmaktadır. Buna karşın Tonga (2007) tarafından sunulan bulgularda 90'lı yılların katı kurallı iş bölümünü 2000'li yılların ders kitaplarında görmenin pek nadir bir bulguya isabet ettiği açıklanmaktadır. Bu da yapılan çalışmaların pozitif etkisini net bir biçimde açığa çıkarmakta ve günümüzde kullanılan kitapların kadın temsili hakkında daha iyi ama hala yetersiz olduğunu ispatlamaktadır. Sonuç olarak literatürde yer alan çalışmaların görsellere ilişkin analizleri ve görsellerde kadınların çok fazla temsil edilmediğine yönelik sonuçları elde ettiğimiz görsel bulguları ile uyum içindedir. Çeşitli alanlarda yapılmış ve cinsiyet temsili tabanında birleşen bu çalışmalar, özellikle ders kitaplarında bulunan görsellerin kadın vurgusu zayıflığına işaret etmektedir.

5. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Tartışma

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan metinlerde kadın temsili isim, sıfat, unvan ve meslekler açısından incelenmiştir. İnceleme sonucu elde edilen bulgular kadının metinlerde neredeyse temsil edilmediğini ortaya çıkarmıştır. Konu hakkında Alpargu ve H. Çelik'in (2016) incelemiş oldukları ders kitapları arasından lise düzeyinde okutulan İnkılap Tarihi ders kitabında da benzer bulgulara rastlanmıştır. Ayrıca Alpargu ve H. Çelik'in (2016) bulgularına göre inceledikleri inkılap kitabında kadın tarihi metinsel bir açıklama değil

şahıslar üzerinden aktarılmaktadır. Bu bulgu incelediğimiz ders kitabı bulgularıyla uyumludur. Fakat bulgularda sunulan kadın şahısların ve ünitelerde yer verilen kadına yönelik ilişkilerin neredeyse hiçbiri 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer almamaktadır. Fakat inkılap tarihimize ilişkin gerçekliğin ilkokul düzeyinden lise düzeyine doğru değişiklik göstermeyeceği aşikâr olmasına karşın kadın temsiline ilkokul ders kitabında daha az yer verilmesi anlamlandırılmamıştır. Meslekler açısından literatürde yer alan bulgular incelendiğinde Yorgancı (2008), incelediği metinlerde kadının daha çok ev hanımı, öğretmen ve hemşire olarak yer aldığını ifade etmektedir. Sarıtaş ve Şahin (2018) ise kadının temizlik ve çocuk bakımıyla ilgili alanlarda daha fazla temsil edildiğini belirtmektedir. Buna karşın Deniz'in (2011) elde ettiği bulgulardan anlaşıldığı üzere arkeolog olarak sadece kadınların temsil edilmiş olması dikkat çekicidir. Fakat bu durum ders kitaplarındaki kadın temsili açısından istenilen bir durum değil, kamusal alanın bütünüyle paylaşılması gerektiğini öne çıkaran bir durumdur. Diğer yandan Aykaç (2012), meslekler açısından yaptığı analizde kitaplarda adı geçen bilim insanlarından hiçbirinin kadın olmamasına dikkat çekmektedir. Aykaç'ın (2012) ortaya koyduğu bu bulgu Tonga (2007) tarafından literatüre eklenen bulgular ile uyum içindedir. Benzer bulguların yoğunluğu ders kitabı hazırlayanların kitaplara kadın bilim insanlarını neden daha az dahil ettiği tartışmasının diri kalmasını sağlamaktadır. Buna ek olarak Alanç'ın (2019) yaptığı çalışmada kitaplardaki görsellere ithafen öğrencilerin deneyim oranlarının düşüklüğü literatürde yer alan çarpıcı bulgulardan bir diğeridir. Unvan ve sıfatlar açısından ise Tonga'nın (2007) çalışmasına yansıyan sosyal bilgiler ders kitabı toplum için çalışanlar ünitesinde hayırsever şahıslardan bahsedilirken dört erkek bireye karşılık sadece bir kadından bahsediliyor olması dikkat çekicidir. Sadece tek bir kadın *hayırsever* olarak gösteriliyorsa neden kadınlar kitaplarda sıklıkla *yardımsever*, *hayırsever* olarak vurgulanmaktadır. Hayırsever kadın tarihimizde yalnızca bir ikon mudur? İkon ise İstiklal Savaşı başta olmak üzere kitaplardaki cepheye kurşun taşıyan kadın vurgusu neyin nesidir? Özellikle İstanbul'un güzide semtlerindeki hamamlar, Anadolu'da yer alan darüşşifa ve imarethaneler başta olmak üzere diğer yapılar yalnızca erkek hayırseverlerin eseri midir? Buna ek olarak literatürde kadın temsiline metinlerdeki yansımalarının yetersiz olduğunu gösteren birçok çalışma yer almaktadır. Bunlardan Zor'a (2008) göre incelediği metinlerde kadına yeterince yer verilmemesi toplumsal cinsiyet rol ve sorumlulukların ders kitaplarına yansıtılmasından kaynaklanmaktadır. E. Demircioğlu (2014) bulgularında yer alan metin analizlerinin kadını geriye atmış tarih ders kitaplarını yansıtması sebebiyle Zor'u (2008) bu konuda doğrulamaktadır. Ayrıca kadın temsili ile bağlantılı bu çalışmalarda yer alan metin analizi sonuçları; metinlerde kadının pek temsil edilmediği bulgusuyla birleşmektedir.

5. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma

Araştırma kapsamında uygulanan açık uçlu anket vasıtasıyla genellikle öğretmenler 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadın temsiline yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın görsellerde erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini açıklamışlardır. Ayrıca kadının ders kitabında en çok *öğretmen*, *anne* ve *kardeş* rollerinde temsil edildiğini ve en çok *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesinde, en az *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde yer aldığını düşünmektedirler. Diğer yandan kadının kitapta kadın temsiline yönelik görsellerin hangi ünite veya ünitelerde daha fazla temsil edilebileceği sorulduğunda öğretmenler çoğunlukla *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi ve *Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm* ünitesi cevaplarını vermişlerdir. Ayrıca görsellerdeki kadının konumunu kadının temsili açısından ise *vatansever*, *yardımsever* ve *mücadeleci* gibi mesajlar verdiğini belirtmişlerdir. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının yeterince temsil edildiği ve erkek bireylerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğine dair görüşün İnkılap Tarihi konularının büyük bir kısmını muharebeler dönemiyle ilişkili olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Fakat tarih eğer bir bilimse ve bilim var olan gerçekliği yansıtmak zorundaysa 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. konularını kapsayan dönemi erkeklerle beraber yaşamış olan kadın değinilip geçilmemelidir. Konuyla bağlantılı olarak daha önce yapılmış literatür taramalarına göre Köse (2004) ders kitaplarından ortaya çıkan sonuçların kasıtlı cinsiyet ayrımı olmadığını topluma hâkim olan kadın imajı olduğunu bulmuştur. Can (2007) ise cinsiyet açısından dengeyi sağlamak adına kitaplarda bir ölçü takip edildiği ve konuya ilişkin önceden ortaya konulmuş olan araştırma önerilerinin uygulandığı sonucu ile karşılaşmıştır. İşçimen (2007) ise elde ettiği sonuca göre incelediği ders kitaplarında genellikle, Cumhuriyet Dönemi'ne ilişkin bir köylü kadın resmi ile kurtuluş savaşında mermi taşıyan kadın dışında hiçbir kadın görseline yer verilmediği sonucunu bulmuştur. Kirez'e (2008) göre tarih konularını kapsayan kitaplarda kadına daha az verilmesi uygarlık konularının daha az verilerek politika ve savaş konularına kazandırılan derinlik tabanından kaynaklandığı sonucuna ulaşmıştır. Can (2009) ise tarih kitaplarında kadının bir görünüp bir kaybolduğu sonucuna varmıştır. Bu bağlamda elde edilen literatür taraması sonucu öğretmen görüşleriyle uyumlu değildir. Dolayısıyla tarih müfredatının, anket sonuçlarına yansıyan genel görüşün aksine görsellerde kadın temsiline dengeli bir biçimde sağlanması gerektiği düşünülebilir. Diğer yandan açık uçlu anket analizimizden ortaya çıkan sonuca göre öğretmenlerin önemli bir kısmı 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadın temsiline yeterli ve erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Öğretmenlere yarı yapılandırılmış mülakat uygulandığında ise aynı görseller açısından

kadın temsiliinin yetersiz ve eşit temsil uygulanması gerektiği ifadeleri ile karşılaşmıştır. Öğretmenlerin açık uçlu anket sorularını yanıtlarken verdikleri cevaplar yüz yüze alınan cevaplar ile uyumlu değil aksine kafa karıştırıcıdır. Nitekim yapılan doküman analizi kadının görsellerde yer alma ölçüsünün oldukça düşük olduğunu ortaya koymuştur. Buna ek olarak mülakat sırasında kadın görseline *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesinde daha fazla yer verilebileceğini belirten öğretmenler genellikle görsellerdeki kadının *anne, fedakâr ve yardımcı* mesajı verdiğini ifade etmişlerdir. İlgili literatürde araştırıldığında ise konu hakkında Chick ve Altoona (2006), analiz ettiği tarih kitaplarında kadın sayısının hem görsel hem metinlerde hep daha geride olduğunu fakat tarihi erkeklerin tek başına yaşamış olma ihtimallerinin bile olmadığını belirtmektedir. E. Demircioğlu (2014) ise ortaya koyduğu çalışmada öğretmenlerin tarih kitaplarındaki görsellerde kadın ve kız çocukların yeterince temsil edilmediğini belirttikleri bulgulara ulaşmıştır. Diğer yandan H. Çelik (2016) incelediği ders kitaplarında anlatılan konular ile uyumlu bir kadın temsiliinin varlığına dikkat çekmekte ve Eski Türk devletlerini anlatan konularda kadın erkek eşitliğinin vurgulandığını ifade etmektedir. Ayrıca İslam'ın kabulüyle Türk toplumundaki kadın konumunun izole olduğunu düşünmektedir. Şakar (2019) ise H. Çelik'in (2016) aksine incelediği ders kitaplarında yer alan Orta Çağ konularını görsel açılarından incelediği çalışmasında kadın temsiliinin Uygur Devleti ile sınırlı olduğu sonucunu bulmuştur. Bu bağlamda öğretmen görüşleri dolayısıyla elde ettiğimiz veriler literatür taramasından elde ettiğimiz veriler ile tam olarak uyumlu değildir. Daha önce belirtildiği üzere açık uçlu anket ve mülakat sonucu elde ettiğimiz bulgular kendi arasında ilginç bir çelişki doğurmuştur. Bu doğrultuda ortaya çıkan sonuç, öğretmenlerin 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki görsellerde yer alan kadın temsili hakkında net bir bilgiye sahip olmadığını düşündürmekte olup öğretmenlerin görsellerde kadın temsiliini genellikle yeterli bulması önceden ortaya konulmuş olan çalışmalara göre oldukça ilginçtir. Çünkü gerek konu hakkında derinlemesine öğretmen görüşü alan E. Demircioğlu (2014), gerek yukarıda sözü geçen çalışmaların neredeyse tamamı görsellerde kadın temsiliinin yetersiz olduğu sonucu ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla elde ettiğimiz bulgular literatür sonucu ile uyumlu değildir. Buna ek olarak öğretmen görüşlerinin doküman analizi sonucundan büyük farklılıklar göstermesi ilginç bulgulardan bir diğeridir. Dolayısıyla 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki görsellerde kadın temsili entegrasyonu öğretmenlerin görüşleri açısından oldukça tartışmalıdır. Ayrıca E. Demircioğlu'nun (2014) tezindeki öğretmen görüşleri ile örneklem grubumuzdaki öğretmenlerin görüşleri birbirinden oldukça farklıdır. Nitekim E. Demircioğlu'nun (2014) sunduğu verilerde öğretmenlerin büyük bir kısmının araştırılan ders kitaplarında kadına yeterince yer verilmediğinin farkında olduğu anlaşılmaktadır. Fakat örneklem grubumuzdaki öğretmenler ise ilgili kadın temsiliinin yeterli olduğunu düşünmektedir. Diğer yandan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. görsellerinin doküman

analizinden elde edilen bulgular literatürde yer alan çalışmalar görsellerde kadınların yeterince yer almadığı yönüyle çoğunlukla benzerdir. Bu bağlamda elde ettiğimiz öğretmen görüşlerinin literatürde yer alan ders kitabı incelemeleriyle uyumlu olmadığı ortaya çıkmaktadır.

5. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde kadın temsili düzeyiyle ilgili uygulanan açık uçlu anket sonucuna göre öğretmenler 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde erkeklerin daha fazla temsil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca öğretmenler kadın temsiline yeterli olduğunu ve genellikle ilgili ders kitabında kadınların anne, eş ve yardımcı rolünde olduğunu belirtmişlerdir. Buna ek olarak kadının en çok *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye*, en az *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde temsil edildiğini düşünmektedirler. Öğretmenlere göre *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi metinlerinde kadın daha fazla yer alabilir. Diğer yandan metinlerde *fedakâr*, *bacı*, *kahraman* gibi sıfat ve unvanlar, öğretmenlere göre kitapta kadın için sık sık tekrarlanmaktadır. Bunun yanında öğretmenler, ilgili kitap metinlerindeki kadının konumu, kadının temsili açısından en sık yardımsever, fedakâr ve uyumlu mesajı verdiğini belirtmişlerdir. Konuya ilişkin literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde Fardon ve Schoeman (2010) inceledikleri tarih ders kitaplarında yer alan patriarşiye dayalı söylemlerin hakimiyeti, kadına ilişkin aktarımları dışlayarak çoğunlukla geleneksel rolleri ön plana çıkardığı bulgusuna ulaşmışlardır. Başaran (2019), incelediği ders kitaplarında kadının temsili açısından olumlu örnekler yer verildiğini ve kadına mühendis, kuaför, anne, savaşçı, fedakâr gibi rollerde yer verildiği sonucuna ulaşmıştır. Başaran (2019) çalışmanın devamında konu hakkında olumlu ilerlemelerin olduğunu fakat kültürel açıdan toplumsal cinsiyet kalıp yargılarımızın ders kitaplarına hala yansıdığını belirtmektedir. Topcuoğlu'nun (2019) ders kitaplarını tarihi şahsiyetler açısından analiz ettiği çalışmasında ise metinlerde kendisine yer verilen kadın şahsiyetlerin sayısının oldukça az olması göze çarpmaktadır. Tüm bu bulgular kadının metinlerdeki temsil düzeyi açısından elde ettiğimiz veriler ile uyum içerisindedir.

Öğretmenlere uygulanan yarı yapılandırılmış mülakat sonucu ise öğretmenlerin metinlerde kadın erkek temsiline eşit olması gerektiğine ilişkin ifadelerini göstermektedir. Ayrıca öğretmenlere göre ilgili ders kitabında kadın temsili yeterlidir ve kitapta kadın en çok anne, fedakâr ve vatansever rolünde ders kitabına yansımıştır. Buna ek olarak öğretmenler *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesinde kadına daha fazla yer verilmesini ve kadının ölçülü bir biçimde tüm ünitelerde olması gerektiğini vurgulamışlardır. Diğer yandan

kadının konumu kadının temsili açısından en sık fedakâr, anne ve yardımcı mesajı verdiğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinler açısından konuya yönelik alınan öğretmen görüşlerinin açık uçlu anket vasıtasıyla elde edilen bulgular ile benzerlik gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Konuya ilişkin tarih konularını kapsayan ders kitabı metinleri hakkında yapılan daha önceki literatür taramalarına göre Redmond ve diğerleri (2006), inceledikleri ders kitaplarında kadına daha az yer verilmesi ve negatif söylemlerin yoğunluğu sebebiyle cinsiyet önyargısının aktarılmaya devam edildiği bulgusuna ulaşmışlardır. Tezer-Asan (2006) ise yaptığı analiz sonucunda MEB basımı ders kitaplarının değil özel yayın evlerine ait ders kitaplarında cinsiyet yanlı söylemin varlığını doğrulamıştır. Diğer yandan Schoeman (2009) ise kullanılan yoğun geleneksel izlerin ders kitaplarında dengeli cinsiyet temsilini engellediği sonucu ile karşılaşmıştır. E. Demircioğlu (2014) ise metinler hakkında öğretmen görüşü aldığı anda, kadının ders kitaplarında daha az yer aldığını ve erkeğe bağımlı pasif roller ile temsil edildiği sonucunu elde etmiş olup kadına ilişkin geleneksel rollerin yoğun olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu noktada kitaplarda eskimiş, geleneksel rollerle sıklıkla gösterilen kadının, kitabı kullanan öğrencileri geleceğe ne kadar hazırlayabileceği ayrı bir tartışma konusudur. Bunun yanında elde edilen verilerin literatürde yer alan çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

5. 5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemi Olan Kadının Eğitimde Temsiliyle İlgili Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Tartışma

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitimde kadın temsiliyle ilgili olarak görüşleri açık uçlu anket yoluyla alındığında eğitim materyallerinde kadının erkekler gibi çoğunlukla temsil edilmesi ve eşit olması gerektiğine ilişkin yanıtlar vermişlerdir. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin kadın temsili açısından uygunluğu sorulduğunda öğretmenlerden yarısından fazlası dersin uygun olduğunu belirtirken önemli bir kısmı ise uygun olmadığını belirtmiştir. Bunun yanında sosyal bilgiler dersinin konuya ilişkin en uygun ders olduğunu düşünen öğretmenler de vardır. Diğer yandan sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın temsiline yeterli olup olmadığı sorulduğunda neredeyse yarı yarıya olacak şekilde bir kısmı yeterli olduğu cevabını verirken diğer kısmı yetersiz olduğunu ve geliştirilebileceği cevabını vermiştir. Buna karşın konu hakkında herhangi bir eğitim alıp almadıkları irdelendiğinde neredeyse tamamının eğitim almadığı ortaya çıkmıştır. Konuya ilişkin alan yazın taraması yapıldığında Helvacioğlu (1994) eğitim amaçlarının gerçekleşebilmesi için ders kitaplarında kadın konumunun geride bırakılmadan temsil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Gazan (2010) ise ders kitaplarındaki kadın temsiline ilişkin öğrencilerin sosyal bilgiler dersine olan olumlu tutumlarının Türk toplumundaki kadına olan tutumları ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Demirel (2010) benzer bir biçimde sosyal bilgiler dersinin toplumsal cinsiyet aktarımındaki rolünün önemli olduğu bir sonuçla karşılaşmıştır. Bu bağlamda elde edilen bulgular açık uçlu anket sonucunda elde edilen öğretmen görüşlerinin çoğunluğu ile uyumludur.

Yarı yapılandırılmış mülakatta ise öğretmenler kadının eğitim materyallerinde erkekler gibi temsil edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Açık uçlu ankette belirtilmiş olan ders kitaplarında kadın ve erkek eşit temsil edilmeli cevabına ise rastlanmamıştır. Mülakata katılan öğretmenler açık uçlu anket dolduran öğretmenlerden en deneyimli veya lisansüstü eğitim almış olmaları sebebiyle bu sonuç çağdaş değil geleneksel kadın temsiline öğretmenler tarafından aktarıldığı fikrini açığa çıkarmaktadır fakat bu, şüphe taşıyan bir düşüncedir. Diğer yandan anket dolayısıyla sosyal bilgiler dersinin kadın temsili açısından uygun olduğu sonucu mülakat sırasında ise en uygun derstir ifadeleriyle öğretmenler tarafından sabitlenmiştir. Daha önceden yapılmış olan literatür taraması sonucunda ise elde ettiğimiz bulgular ile benzer bir biçimde Köse'nin (2011) çalışmasında kadının eğitim materyallerinde eşit temsil edilmesine yönelik bulgulara ulaştığı görülmektedir. Dilek (2012) ise içeriği sebebiyle sosyal bilgiler dersinin kadın temsiline ilişkin en uygun derslerden olduğunu belirlemiştir. Aykaç'a (2012) göre ise sosyal bilgiler kültürel aktarımın en yoğun olduğu derslerden olması sebebiyle kadın temsili için en önemli derslerdendir. Schocker ve Woysner (2013) ise ders kitaplarını kullanan kız çocuklarının kendilerinin yok sayıldığı bir aktarımın yanlış sonuçlara neden olacağı gerekçesiyle ülkelerinde kullanılan kitaplarda kadın temsiline dikkat edilmesinin çok gerekli ve önemli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca E. Demircioğlu'nun (2014) çalışması kapsamında ortaya çıkardığı öğretmen görüşleri elde ettiğimiz bulgular ile uyumlu olup öğretmenlerin önemli bir kısmının konuya ilişkin herhangi bir eğitim almadıkları ve kadın temsiline daha fazla yapılmasına dikkat çektikleri anlaşılmaktadır. Alpargu ve H. Çelik'e (2016) göre incelemiş olduğu ders kitaplarında kadın siyasal, askeri, kültürel ve kamusal alanda temsil edilmiştir. Ayrıca ülkemizde kadın tarihine ilişkin yapılan çalışmaların gelişmesi kadına karşı ön yargıları ortadan kaldıracağını vurgulayan Alpargu ve H. Çelik (2016) ilgili kitaplarda yalnızca anne ve eş değil devlet yöneticisi, savaşçı, yazar, sanatçı, sporcu ve hemşire gibi rollerde de kadına yer verilmiştir. Bu bağlamda Alpargu ve H. Çelik (2016) kadın temsiline ilişkin bir iyileşmeyi açığa çıkarırken, Çimen ve Bayhan'ın (2018) ise 2017 sonrası ders kitaplarında toplumsal cinsiyete ilişkin sorunların arttığını vurguladıkları gözlemlenmektedir. Tüm açıklamalar göz önüne alındığında ortaya konulan ve ulaşılmış sonuçların neredeyse tamamı eğitim materyallerinde kadın temsiline önemli ve gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin konu hakkındaki rolünün büyüklüğüne ilişkin ortaya konulan açıklamalar elde ettiğimiz verilerin literatür ile uyum içinde olduğunu göstermektedir.

Aşağıda ise araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan doküman analizi, açık uçlu anket ve yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen verilere ait sonuçlara yer almaktadır.

6. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Aşağıdaki bölümde ise araştırma tartışma sonucu varılan sonuç ve önerilerin sunumu yapılacaktır.

6. 1. Sonuçlar

Araştırmanın problemi; daha önce açıklandığı gibi *8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsel ve metinlerde kadının temsil düzeyi ve bu temsil düzeyi ile ilgili sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri nelerdir?* şeklindedir. Araştırma problemine dayalı olarak önce ilgili ders kitabındaki metin ve görsellerin kadın temsiline yönelik durumu ortaya konulmuş daha sonra öğretmen görüşlerine ulaşılmıştır. Öğretmen görüşleri ve ders kitabındaki kadın temsiline ilişkin bir karşılaştırmaya da olanak tanıyan bu araştırma, ilgili ders kitabındaki kadın temsili ile buna yönelik öğretmen görüşlerini net bir biçimde betimlemiştir. Problemi amacına ulaştıran alt problemlere ait genel bulgular ise aşağıda kısa bir biçimde ortaya konularak yorumlanmıştır.

6. 1. 1. Araştırmanın Birinci Alt Problemi Olan *8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar*

Doküman analizinden elde edilen verilere göre ilgili ders kitabındaki görsellerde kadın temsili yok denecek kadar azdır. Görsellerde yer alan kadınların birçoğu erkeklerle beraber temsil edilmiş veya yüzleri tam seçilememektedir. Ayrıca bunların neredeyse hiçbirinin ismi, metinlerde veya görsel alt bilgisinde yer almamaktadır. Erkek görselleri ise kadın görsellerine göre çok daha fazla ve detaylıdır. Tüm ünitelerin görsellerine baktığımızda toplam 815 erkeğe karşılık sadece 77 kadının görseli bulunmaktadır. Bu görsellerden tek başına kadınları temsil edenlerin sayısı sadece 7'dir. Tek başına erkekleri gösteren görsel sayısı ise 50'dir. Görsellerin geneline baktığımızda kadınlar çoğunlukla öğrenci ve yardımcı rolünde temsil edilmiştir. Görseli bulunan erkek bireyler ise genellikle komutan ve er rollerinde temsil edilmişlerdir. Anketler yoluyla saptanan bulgulara göre öğretmenlerin %44,44'ü ilgili ders kitabındaki görsellerde erkeklerin temsil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ayrıca aynı öğretmenlerin %48,89'una göre hâlihazırdaki kadın temsili yeterlidir ve kadınlar en çok öğretmen ve anne rolünde temsil edilmektedir. Diğer yandan içerik analizine göre *8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan görsellerde kadının temsil düzeyi en az Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar* ünitesinde en çok *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesindedir. Araştırmaya katılan öğretmenlere göre ise kadının

temsil düzeyinin en az olduğu ünite *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesi, en fazla olduğu ünite ise *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesidir. Dolayısıyla doküman analizinden elde edilen bulgular ile öğretmen görüşleri, kadın temsiline en çok temsil yapıldığı üniteyle aynı fakat en az yapıldığı üniteyle farklıdır.

6. 1. 2. Araştırmanın İkinci Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyi Nedir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar

Elde edilen bulgulara göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde kadın çok az temsil edilmiştir. Bu doğrultuda elde edilen verilere baktığımızda metinlerde geçen 681 erkek ismine karşılık sadece 13 kadın ismi geçmektedir. En fazla kadın isminin geçtiği ünite 4 isimle *Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm!* ünitesidir. En az kadın temsiline yapıldığı üniteler ise üçer isim temsiline sahip olan ve hiç kadın temsiline yapılmadığı ünitelerin dışındaki *Bir Kahraman Doğuyor*, *Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar*, *Atatürkçülük* ve *Çağdaşlaşan Türkiye* üniteleridir.

8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde geçen unvan, sıfat ve meslek isimleri kadın temsili açısından incelendiğinde kullanılan ilgili kelimelerin toplam 401 kelimedenden oluştuğu ortaya çıkmıştır. Bu kelimelerin sadece 66'sı kadınları işaret etmektedir. Bunun yanında kadınlar ile ilgili hiç niteleyici kelimenin kullanılmadığı *Demokratikleşme Çabaları* ve *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası* gibi üniteler bulunmaktadır. Ayrıca 37 niteleyici kelime ile en fazla temsil *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* ünitesinde yapılmıştır. En az temsil ise kullanılan bir unvanla *Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası* ünitesinde yapılmıştır. Doküman analizi sonucu, elde edilen verilerin en ilginç sayılabilecek bulgu ise sayfa 118 ve 120'de geçen 3 *bilim insanı* ifadesine karşın kitabın 25. ve 177. sayfasında 3 *fikir adamı*, 25. sayfasında *düşünce adamı*, 37. ve 43. sayfalarında *kaderin adamı*, 19, 50, 130, 169, 175, ve 177'de ise 9 *devlet adamı* ifadeleri kullanılmıştır. Belirtilen sayfalarda geçen *bilim insanı* söylemi ise erkekler için kullanılmıştır.

6. 1. 3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Görsellerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar

Araştırmaya katılan sosyal bilgiler öğretmenleri 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki görseller açısından kadın temsiline yeterli olduğunu vurgulamışlardır. İlgili öğretmenlerin %44,44'üne göre görsellerde erkekler daha fazla temsil edilmelidir. Kadınların daha fazla temsil edilmesi gerektiğini düşünen öğretmenlerin oranı sadece %1,11'dir. Ayrıca %48,89'u ilgili görsellerde kadının yeterince temsil edildiğini belirten öğretmenlerin birçoğu kadınların genellikle *öğretmen*, *anne*, *kardeş*, *eş* ve *bilim insanı* rollerinde gösterildiklerini ifade

etmişlerdir. Diğer yandan kadının en fazla *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye*, en az *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesindeki görsellerde temsil edildiğini belirten öğretmenlerden bazıları *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde kadın temsiline daha fazla yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Bunlara ek olarak öğretmenler görsellerde yer alan kadınların en çok *yardımsaver*, *arka planda olma*, *mücadeleci* ve *vatansever* mesajı verdiklerini ortaya koymuşlardır. Öğretmenlerin öne sürdüğü bu bulgular daha önce de belirtildiği gibi doküman analizi bulgularıyla örtüşmemektedir.

6. 1. 4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemi Olan 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda Yer Alan Metinlerde Kadının Temsil Düzeyiyle İlgili Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çoğuna göre 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda yer alan metinlerde erkekler daha fazla temsil edilmelidir. Ayrıca öğretmenlerin %47,78'ine göre metinlerde kadınlar yeterince temsil edilmektedir. Ortaya konulan görüşlerin çoğu kadınların metinlerde en çok *muhtar*, *vatansever*, *anne*, *eş* ve *yardımcı* rolünde yer aldığını göstermektedir. Diğer yandan öğretmenler metinler açısından kadın temsiline en çok *Atatürkçülük ve Çağdaşlaşan Türkiye* en az *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde yapıldığını düşünmektedirler. Buna ek olarak kadın temsiline *Bir Kahraman Doğuyor* ünitesinde daha fazla yer verilebileceğini belirten öğretmenler; genellikle kadın temsiline metinlerde yeterli olduğu fikrindedirler. Fakat ders kitabından elde edilen veriler bu vurguları doğrulamamaktadır. Diğer yandan ders kitabındaki metinlerde kadınlar için kullanılan niteleyici kelimeleri genellikle *hayırsever*, *fedakâr*, *yardımsaver* olarak belirtmişlerdir. Fakat en sık tekrarlanan *yardımcı* rolü dahil, sıklığı yüksek olan diğer rollerin tamamı insani kişilik özellikleridir. Bunlar rol değil erdemli bir yaşamın gerekliliği olmalarına rağmen kadın rolü olarak öğretmenler tarafından tekrarlanmaları önemli bir problemdir.

6. 1. 5. Araştırmanın Beşinci Alt Problemi Olan Kadının Eğitimde Temsiliyle İlgili Olarak Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri Nelerdir? Sorusuyla İlgili Sonuçlar

Araştırmaya katılan %81,11 oranında öğretmen ise ders kitaplarına yönelik toplumsal cinsiyet eğitimi almadığını ifade etmektedir. Öğretmenlerin %25,56'sı kadının eğitim materyallerinde erkekler kadar temsil edildiğini belirtmiş olup %54,44 oranında sosyal bilgiler dersinin kadın temsili için uygun bir ders olduğunu belirtmiştir. Ayrıca %56,67 oranındaki öğretmen görüşlerine göre sosyal bilgiler ders kitaplarında kadın yeterince temsil edilmektedir. Bu doğrultuda öğretmenlerin birçoğu ilgili konuya yönelik eğitim almadıkları

halde eğitim materyallerinde kadının temsil edilmesi gerektiğini ve sosyal bilgiler ders kitaplarının kadın temsili yönünden yeterli ve uygun olduğunu belirtmiştir.

Tüm bunlara ek olarak, elde edilmiş olan veriler değerlendirildiğinde anket formlarında yer alan ünitelerdeki kadın temsili ile ilgili soruların genellikle yanıtlanmadığı yanıtlananların önemli bir kısmında ise ünite isimlerinin doğru yazılmadığı veya sayısal olarak yazıldığı gözlemlenmiştir. Mülakat esnasında da öğretmenlerin önemli bir kısmı üniteleri doğru isimleriyle telaffuz edememiş olduğundan öğretmenlerin ders kitabı hakkındaki akademik bilgilerinin zayıflığından şüphe edilmiştir. Diğer yandan, doküman analizi sonucu elde edilen verilere bakıldığında görsellerdeki kadın temsiline en fazla yapıldığı üniteye ait bulgular dışında kalan tüm sonuçların öğretmen görüşleriyle uyumlu olmaması; var olan şüpheyi arttırmıştır. Diğer yandan incelenmiş olan ders kitabında *bilim adamı* söylemi yerine *bilim insanı* kelimesinin kullanıldığı ortaya çıkmıştır. Buna rağmen aynı kitabın farklılaşan sayfalarında *bilim adamı* söyleminin *fikir adamı* *dava adamı* şeklindeki farklı formlarının kullanımda olması kadın temsiline zihnen benimsenmediği anlamına gelebilmektedir. Bu bağlamda kadını içine almayan farklı formlar kullanılmaya değerse bilim insanı tabirini kullanmanın mantığı nedir? Öte yandan araştırmaya katılmış olan öğretmenlerin çoğunluğu kadının görsellerde yeterince temsil edildiğini düşünmektedir. Fakat kadının görsellerdeki rollerine ilişkin yaptıkları açıklamalar çarpıcı bir biçimde ders kitabının gerçekliğinden ayrılmaktadır. Çünkü hem mülakat hem de anket bulgularında kitaptaki görsellerde var olmayan ve öğretmenlerin öznel fikri sayılan *kardeş*, *yardımcı* gibi birçok role rastlanmıştır.

Öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu, kadın temsiline ilişkin bir eğitim almadıklarını bildirdikleri halde, sosyal bilgiler dersinin kadın temsiline uygun ve yeterli olduğunu net bir biçimde ifade etmiş olmalarına rağmen bu yargıya nereden vardıkları hakkında bir bilgi vermemişlerdir. Anket ve mülakat verilerine göre, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki metinlerde kadın yeterince temsil edilmiştir. Kadın, 8.S.T.C.İ.T.A.D.K. metinlerinde yeterince temsil ediliyorsa aynı ders kitabının doküman analizinden elde edilen bulgular neyin nesidir? Doküman analizinden elde edilen bulgular incelendiğinde ise; öğretmen görüşlerinin tam tersine, metinlerde baskın bir erkek temsiline karşın oldukça minimal bir kadın temsili ile karşılaşılmıştır. Metinlerde kadınlara yönelik kullanılan roller incelendiğinde ders kitabı içerisinde öğretmenlerin kullandığı rollerin bir kısmı bulunmamakta ve daha önce de belirtildiği üzere insanlığın erdemi sayılabilecek nitelermeleri rol olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Diğer yandan birçok öğretmenin kadınları *vatansever* olarak tanımladığı göze çarpmaktadır. Fakat ders kitabı içerisinde kadınlar için kullanılmış doğrudan bir *vatansever* ifadesine rastlanılmamıştır. Bu örnek, çalışma sonucu ortaya çıkan çelişkilerin sadece birisidir. Dolayısıyla ifade edilebilecek bir diğer nokta ise, öğretmenlerin ya ders kitabı hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı ya da konu hakkında bilinçli olmadıklarıdır. Bu

iki kıyasın hangi tarafında durulursa durulsun günümüz modern toplumu için kadın temsili hizasında uygun bir denge sağlanamaz. Diğer yandan öğretmenlerin ders kitabındaki kadın temsiline yönelik görüşlerinin birçoğu; fikri olarak cinsiyetçi tutum, toplumsal kalıp yargı ve ataerkil düşünceleri sürdürdüklerinin ispatı sayılabilir.

6. 2. Öneriler

Eğitim nezdinde bir kadın temsili kazandırılacaksa bunun öncelikle ders kitapları ve öğretmenlere kazandırılması gerekmektedir. Bu gerçekliğe dayanarak yapılan bu araştırma; kadın temsilinin 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'ndaki durumunu ortaya koymuş olup, aynı kitabın öğretiminden sorumlu olan sosyal bilgiler öğretmenlerinin kadın temsili hakkındaki görüşlerini açığa çıkarmıştır. Elde edilen sonuç itibarıyla 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda kadın yeterince temsil edilmemektedir. İlgili öğretmenler ise konu hakkında yeterince bilgiye sahip değildir. Bu bağlamda araştırmada kullanılan açık uçlu anket, yarı yapılandırılmış mülakat ve doküman analizinden elde edilen verilere dayalı olarak önerilebilecekler aşağıdaki gibidir:

6. 2. 1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

1. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'da kadının yeterli bir düzeyde temsilini sağlayacak metinsel içerikler, ünitelerle ilişkili arşivlerden faydalanılarak geliştirilmelidir.
2. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'daki metinlerde kadınlara verilen roller Millî Mücadele'de rol alan diğer kadınların rolleri temel alınarak çeşitlendirilmelidir.
3. Araştırmaya konu olan kitabın, metinler açısından kadına neredeyse hiç yer vermeyen *Demokratikleşme Çabaları*, *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası*, *Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası* ünitelerinde kadına daha fazla yer verilmeli bunların dışında kalan ünitelerde de temsili arttırılmalıdır.
4. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'daki metinlerde kadını temsil eden sıfat ve unvanlardan yapıcı olanları çeşitlendirilmelidir.
5. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'da kullanılan ifadeler kadın temsili açısından daha uygun hale getirilebilir. Kullanılan sıfat unvan ve meslek sözcüklerinin ezici çoğunluğu erkek bireylere hitap eden değil her iki cinsiyete hitap eder duruma getirilebilir.
6. İlgili ders kitabında yer alan kadın görselleri arttırılarak kadın temsili daha iyi bir duruma getirilmelidir.
7. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'daki görsellerde sıklıkla kullanılan geleneksel roller azaltılmalı ve mevcut roller çeşitlendirilmelidir.

8. Araştırmaya konu olan kitabın, görsel açısından kadına neredeyse hiç yer verilmemiş olan *Milli Uyanış: Bağımsızlık Yolunda Atılan Adımlar, Milli Bir Destan: Ya İstiklal Ya Ölüm, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk'ün Ölümü ve Sonrası* ünitelerinde kadına daha fazla yer verilmelidir. Diğer ünitelerde ise temsili arttırılmalıdır.

9. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'daki görsel ve metinlerde verilen yardımsever, fedakâr, hanım kadın konumu; zeki, güçlü ve bilime daha fazla değer veren kadın konumu ile değiştirilmelidir.

10. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'nda sık sık öğrencilere gösterilen ve anlatılan kadın kahramanlarımız dışında başka rol model kadınların da temsiline yapılabilmesi için ünitelere göre temsil edilebilecek kadınların görsel haritası çıkarılmalıdır.

6. 2. 2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

1. Ülkemiz eğitim kurumları aracılığıyla öğretmenlere eğitim ve öğretimde kadın temsiline ilişkin hizmet içi eğitim verilmelidir.

2. Verilen eğitimlerle öğretmenler kadın temsiline yönelik bilinçlendirilmeli ve onlara ders kitaplarındaki kadın temsiline önemine yönelik bilgiler benimsetilmelidir.

3. Sosyal bilgiler ve 8.S.T.C.İ.T.A. derslerinin kadın temsiline en uygun derslerden olduğu göz önünde bulundurularak ders kitapları hazırlanmalıdır.

4. Öğretimi sürdürülen ve tarih konularını kapsayan tüm ders kitaplarına yönelik, kadın temsili çalışmaları yapılmalı ve sürekliliği sağlanmalıdır.

5. 8.S.T.C.İ.T.A.D.K.'na ilişkin daha fazla akademik çalışma yapılmalıdır. Özellikle, problemlerin daha detaylı ve uzun süre ele alınabildiği doktora çalışmalarının sayısı arttırılmalıdır.

7. KAYNAKÇA

- Açıl, O. (2016). İlk Türk devletlerinde kadın algısı ve kadın hakları. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2(3), 63-72.
- Akalın-Kurucu, E. (2019). *Prehistoryadan günümüze kadın temsiliyeti ve günümüz seramik sanatındaki yorumlamaları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Akbaş, E. (2018). *Tarihten günümüze sıbyan mektepleri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Akbel, M. (2015). *Lâle devrinde galata kadınları* (Yayınlanmamış doktora tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Akın, H. (2014). Johann Weyer ve melankolik cadılar. *Tarih Okulu Dergisi*, 7(20), 391-414.
- Aktaş, Ö. ve Özmen, A. (2014). Female image according to the secondary school students' opinions. *The Journal of SAU Education Faculty*, 27, 76-94.
- Akyüz, Y. (2010). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Alaca, E. (2017). Sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir değerlendirme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 6(18), 759-785.
- Alpargu, M. ve Çelik, H. (2016). The place of women history in the current history textbooks in Turkey. *International Online Journal of Educational Sciences*, 8(2), 131-144.
- Al-Sheshani, F. (2016). *Analysis of woman's role and representation in Arab woman magazines* (Unpublished master's thesis). Izmir University of Economics, Social Sciences Institute, Izmir.
- Altan-Arslan, Ş. (2000). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Altın, H. (2008). 1869 maarif-i umumiye nizamnamesi ve öğretmen yetiştirme tarihimizdeki yeri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(1), 271-283.
- Altıparmak, B. İ. (2018). Toplumsal cinsiyet üzerine sosyolojik bir araştırma: Kaynakları ve mücadele alanlarına yönelik öneriler. *Türkiye Çalışmaları Sosyal Bilimler*, 13(18), 179-194.
- Alyılmaz, S. ve Alyılmaz, C. (2014). Eski Türk kadın heykellerinin düşündürdükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(4), 1-33.
- Anbarlı-Bozatay, Ş. ve Kutlu, S. Z. (2014). Siyasette kadın temsili açısından 30 Mart 2014 yerel seçimi sonuçlarının Çanakkale ili örneğinde değerlendirilmesi. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 12(16), 131-156.

- Apak, A. (2013). *Ana hatlarıyla İslam tarihi: Hulefa-i Raşidin Dönemi* (1. baskı). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Arastaman, G., Öztürk-Fidan, İ. ve Fidan, T. (2018). Nitel araştırmada geçerlik ve güvenilirlik: Kuramsal bir inceleme. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 37-75.
- Artemur-Çimen, C. ve Bayhan, S. (2018). Değişen ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Kültür ve Siyasette Feminist Yaklaşımlar*, 1(36), 72-102.
- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk ders kitapları. *Eğitim ve Bilim*, 35(158), 215-231.
- Aslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilköğretim programı: "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı". *İlköğretim Online*, 10(2), 717-734.
- Aslan, K. (2001). Eğitimin toplumsal temelleri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(5), 16-30.
- Atagök, T. (1993). Kadın yaşam, kültür. *Anadolu Sanat*, 1, 1-27.
- Atkinson, R. L., Atkinson, R. C., Smith, E. E., Bem, D. J. ve Hoeksema, S. N. (2006). *Psikolojiye giriş*. (Y. Alogan, Çev.). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Aydemir-Uslu, İ. (2015, Nisan). *Erkek egemen dünyada kadın olmak ve cinsiyet eşitlikçi politikalar*. Celal Bayar Üniversitesi Gençlerle 360 Ulusal Öğrenci Kongre'sinde sunulan bildiri, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. *Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, 1(3), 84-96.
- Aykaç, N. (2012). Sosyal bilgiler ve hayat bilgisi ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 50-61.
- Başaran, M. (2019). *Sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Başöz, B. (2017). *Kadınların sosyal ve ekonomik hayata katılımında hanımlar lokali: Konya örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Baştürk, S. (2013). Sınıf öğretmenlerinin ders kitabı kavram imajlarının incelenmesi. *Türk Eğitim Dergisi*, 2(1), 57-65.
- Bayram, E. B. (2018). *İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin bilim insanı imajları ve bu imajların oluşmasında ders kitabı ve öğretmenlerin rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Bayburt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.
- Bernfeld, S. (2012). *Sozialpädagogik* (4. baskı) [Social pedagogy]. Hamburg: Psychosozial-Verlag.

- Biçak, S. (2007). *Türkiye Selçuklu toplumunda kadın (XI-XIV. yy)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bilgin, S. (2019). *Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında toplumsal cinsiyet* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Bilir, A. (2011). The historical evolution of teacher training and employment policies in Turkey. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 44(2), 223-246.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2019a). *Birleşmiş milletler enformasyon merkezi: insan hakları evrensel beyannamesi*. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf adresinden. 25.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Birleşmiş Milletler [BM]. (2019b). *Birleşmiş milletler enformasyon merkezi: ekonomik, sosyal ve kültürel haklar uluslararası sözleşmesi*. http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf adresinden 25.02.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Bono, S. (1987). Yeniçağ'da İtalya'da Türk-Müslüman tutsaklar. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 3(9), 829-838.
- Boyko, S. (2011). Türkiye'de 1939-1945 yıllarında tarih öğretim programları ve tarih ders kitaplarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(21), 157-181.
- Butler, J. (2018). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. (B. Ertür, Çev.), İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Camcı-Erdoğan, S. (2013). Üstün zekâlı kızların bilime yönelik tutumları ve bilim insanı imajları: *Eğitim Dergisi*, 10(1), 125-142.
- Can, S. (2007, Haziran). *İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet eşitliğinin sağlanması*. III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi'nde sunulan bildiri, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Can, S. (2009, Mart). *Tarih ders kitaplarında kadınının görünen yüzü*. Uluslararası Disiplinler arası Kadın Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildiri, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği [CEİD] (2019a). *Türkiye'de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi: Kadınlara karşı her türlü şiddetin önlenmesi ve izlenmesi*. <http://www.ceidizleme.org/ekutuphane/116> adresinden 11 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği [CEİD] (2019b). *Türkiye'de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesi: toplumsal cinsiyet eşitliğinin izlenmesi projesi: Kadınlara karşı*

ayrımcılığın önlenmesi komitesi genel tavsiye kararları 1986-2013.
<http://www.ceidizleme.org/ekutuphane/116> adresinden 11 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir.

- Ceylan, S. (2012). *Osmanlı Devleti'nin son döneminde ortaöğretim (1876-1920)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Chick, K. A. ve Altoona, P. S. (2006). Gender balance in K-12 American history textbooks. *Social Studies Research and Practice*, 1(3), 284-290.
- Cooke, S. S. (1999). *Gender bias and sex role stereotyping in grade seven history textbooks* (Unpublished master's thesis). The University of Western Ontario, Ontario.
- Çakar-Bikiç, N., ve Ağaoğlu-Ercan, E. (2019). Kadın rollerinin televizyon dizilerinde yer alma biçimlerine ilişkin bir karşılaştırma: Paramparça ve medcezir örneği. *İnsan ve İnsan Bilim Kültür Sanat ve Düşünce Dergisi*, 6(20), 165-183.
- Çallıoğlu, Ç. (2019). *Antalya Aksu ilçesinde çalışan öğretmenlerin toplumsal cinsiyet erkeklik ve kadınlık tanımlamaları üzerine bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Çandarlıoğlu, G. (1966). Türk toplumunda kadın. *Hayat Tarihi Mecmuası*, 2(4), 21-28.
- Çapa, M. (2002). Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih öğretimi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 29(30), 39-55.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. B. Çaplı ve H. Tuncel (Ed.), *Televizyon haberciliğinde etik içinde* (s. 211-227). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çelik, H. (2016). Tarihi süreçte Türk Kadını imgesinin sosyal bilgiler güncel ders kitaplarına yansımaları. *Türk Tarihi Eğitim Dergisi*, 5(1), 263-279.
- Çelik, H. ve Altunbaş, M. (2019, Haziran). *Türkiye'de eğitim alanında toplumsal cinsiyet ile ilgili çalışmaların incelenmesi*. Uluslararası Eğitim Kongresi'nde sunulan bildiri, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil sistem bağlamında toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin benimsenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çer, E. (2017). Çocuk edebiyatında toplumsal cinsiyetsiz karakterler: Bir araştırma örneği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(27), 297-311.
- Çetin, O. (2012). [Nitel araştırma tekniği: Görüşme]. Yayınlanmamış ders notu.
- Çiçek, R. (1991). *Millî mücadelede Kastamonu* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Çubukçu, H. (2015). Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu tasavvufundaki yeri. *Fatih Sultan Mehmet İlimi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5, 217-231.
- Dalkesen, N. (2008). İslam öncesi devirlerde Orta Asya'da değişen kadın erkek ilişkilerinde töre. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 441-449.

- Dalyan, M. G., Bayır, Ö. Ö. ve Ceyhan, M. Ş. (2018). Geçmişin izinden bugünün toplumsal kadını anlamak: 19. yüzyılda Rusya'da yaşayan Rus kadınları ve Anadolu'da yaşayan Ermeni kadınlarının sosyo-kültürel konumunun karşılaştırılması. *Tarih Okulu Dergisi*, 11(37), 463-494.
- Davidoff, L. (2016). *Feminist tarih yazımında sınıf ve cinsiyet*. (Z. Ateşer ve S. Somuncuoğlu, Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- De Beauvoir, S. (1993a). *Kadın "İkinci cins": Genç kızlık çağı*. (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- De Beauvoir, S. (1993b). *Kadın "İkinci cins": Bağımsızlığa doğru*. (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- De Beauvoir, S. (2010). *Kadın "İkinci cins": Evlilik çağı*. (B. Onaran, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye'de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.
- Demez, G. (2012). Medyada yeni sağlık anlayışları ve kadın bedeninin temsili. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 9(1), 512-532.
- Demir, C. E., Kılıç, A. Z., Çalışkan, B., Hanbay-Çakır, E., Güney-Kahraman, N. ve Özbek, Ü. Ş. (2016). *Okulların toplumsal cinsiyete duyarlılık açısından değerlendirilmesi: Başlangıç durum değerlendirmesi ve ihtiyaç analizi raporu* (Araştırma Raporu). Ankara: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi, British Council.
- Özcan-Demir, N. (2003). Osmanlı Devleti'nde harem kurumu. *Sosyoloji Konferansları*, 28, 77-87.
- Demircioğlu, E. (2014). *10. ve 11. sınıf tarih ders kitaplarında yer alan görseller ve metinlerde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili tarih öğretmenlerinin görüşleri* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Demircioğlu, E. (2018). *Bal yapan kelebekler ilklerde ve öncü kadınlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Demircioğlu, İ. H. (2011). Tarih derslerinde tarih web sitelerinin eleştirel bir bakış açısıyla incelenmesi. *Milli eğitim dergisi*. 190, 203-211.
- Demircioğlu, İ. H. (2013). Tarih ders kitabı yazımında yeni yaklaşımlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 38, 119-133.
- Demirdağ, M. F. (2017). Ana tanrıça ikonografisi ve anaerkillik. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 6-18.
- Demirel, E. (2010). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında cinsiyet ayrımcılığı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

- Deniz, Ç. (2011). *İlköğretim II. Kademe sosyal bilgiler ders kitaplarında tarihi şahsiyetlere yaklaşım tarzı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Dere, İ. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programlarında (2005 ve 2017) sözlü tarih. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(219), 33-56.
- Dokuz Eylül Üniversitesi [DEU] (2019). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi enstitüsü: Atatürk ilke ve inkılapları. http://ataturkilkeleri.deu.edu.tr/ai/uploaded_files/file/fevzi/ataturk_ilkeleri_inkila_p_tarihi_mevzuat.pdf adresinden 03.01. 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Dilek, G. (2012). *Tarih öğretiminde toplumsal cinsiyet: 6. sınıf öğrencilerinin perspektifinden tarihsel süreçte kadın hakları ve kadın imgesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dinçer, F. (2016). *Rehber öğretmenlerin kişilerarası ilişkilerinin yüklem karmaşıklığı ve cinsiyetçilik bağlamında incelenmesi: İstanbul ili örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dinçkol, B. (2005). Kadın-erkek eşitliği için pozitif ayrımcılık. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 101-117.
- Doyle J. L. (1998). *The effects of gender-balanced social studies curriculum on grade ten students* (Unpublished master thesis). Roane State Community College, Tennessee.
- Döğüş, S. (2015). Kadın alplardan Bacıyan-ı Rum'a (Anadolu Bacıları Teşkilatı): Türklerde kadının siyasi ve sosyal mevkii. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 127-150.
- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik yöntemin kuralları*. (C. Saraçoğlu, Çev.). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınlar.
- Ecer, A. V. (2001). Ahmed Yesevi Dervişi Ahi Evren ve Kayseri'de ahilik. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 47-64.
- Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası [EGİTİMSEN] (2019). Dünya kadınlarının eşit haklar ve eşit olanaklar elde etme mücadelesinin kısa tarihçesi: Ek-1. <http://egitimsen.org.tr/wp-content/uploads/2016/11/Ekler-2.pdf> 1. adresinden 11 Ocak 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ercan-Gök, B. (2019). *1970-1980 Türk sinemasındaki kadın temsilinin toplumsal rol bağlamında incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erişti, Ö. C. (2015). Geç Dönem Osmanlı resim sanatında kadın imgesinin temsili. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2(2), 59-79.
- Ersoy, E. (2017). Ana tanrıça kültü. *Anadolu Aydınlanma Vakfı: Düşünüyorum Aylık Bülteni*, 74, 6-9.

- Esen, Y. (2013). Gender discrimination in educational processes: An analysis on the experiences of studentship. *International Online Journal Of Educational Sciences*, 5(3), 757-782.
- Esen, Y. ve Bağlı, M. T. (2002). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi*, 35(1-2), 143-154.
- Eyyüboğlu, H. (2010). *Basında kadın* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Firestone, S. (1993). *Cinselliğin diyalektiği*. (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Payel Yayınları.
- Gaag, N. V. D. (2018). *Feminizm: Dünyanın neden bu kelimeye hala ihtiyacı var?* (B. Sumer-Aydaş, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gazan, N. (2010). *Türk toplumunda kadının yeri ve sosyal bilgiler dersinde öğretimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gelişli, Y. (2014). Türkiye'de kadın eğitiminin bugünkü durumu. *Akademik Bakış Dergisi*, 40, 1-20.
- Giannetakos, P. (2017). Homicidal women, personality, crime dynamics and modus operandi. *Journal of Forensic Research*, 8(6), 1-6.
- Gökalp, Z. (1970). *Türkçülüğün esasları*. (M. Kaplan, Haz.). İstanbul: Milli Eğitim Basımı.
- Gölgesiz-Gedikler, H. ve Tekin, S. (2018). Türkiye'de orta öğretim kurumları ders kitaplarında I. Dünya Savaşı'nın öğretimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18(37), 475-510.
- Gömeç, S. (2010). Terken unvanı hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 17(2), 107-114.
- Göztaş, Z. (2017). Geleneksel kültürün korunması ve sürekliliğinin sağlanması bağlamında atasözlerinde kadın imajı. G. Şimşek, M. Aslan, İ. Erdoğan, A. Can ve B. Erat (Ed.), *Kültürel miras ve kadın* içinde (s. 275-290). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Yayınları.
- Gümüšoğlu, F. (2016). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 2(4), 39-50.
- Güneş, Ö. (2008). Ders kitaplarında toplumsal cinsiyet ayrımı (1990-2006). *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 19(2), 81-95.
- Güven, İ. (2014). *Türk eğitim tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Güzel, D., ve Şimşek, A. (2012). Milli Eğitim şûralarında ders kitapları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 172-216.
- Hacieva, T. (1997). Karaçay-Malkar Türkleri'nin eski folklor ürünleri. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 184-192.

- Harari, Y. H. (2017). *Hayvanlardan tanrılara: Sapiens insan türünün kısa bir tarihi*. (E. Genç, Çev.). İstanbul: Kolektif Kitap Yayınları.
- Helvacıoğlu, F. (1994). *1928'den 1994'e ders kitaplarında cinsiyetçilik* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Husson, A. C. ve Mathieu, T. (2018). *Feminizm: Anlamak için yedi slogan*. (T. Üyken, Çev.). İstanbul: Karakarga Yayınları.
- İşıkören, N. D. (2015). Kadın imgesi ve tarih boyu değişimi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 16, 115-131.
- İşçimen, S. (2007) *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilkokullarda okutulan tarih ders kitapları (1923-1931)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Kadioğlu, S. (2001). *Bitmeyen savaşım-kadın hareketleri tarihi: 1*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kafesoğlu İ. (2007). *Türk Milli Kültürü* (27. baskı). İstanbul: Ötüken Yayıncılık.
- Kamalak, Z. E. (2019). *Türkiye'de Kadının siyasal hayattaki temsili ve rolü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaval, M. (2016). İlahi dinlerde kadının kıymet problemi. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 306-324.
- Kavuncu, M. (1999). Osmanlı'da aile ve kadın. *Dini Araştırmalar*, 2(4), 143-168.
- Kaya, G. (2010). *Kadın derneklerinin kadın siyasal yaşama etkisi: Ka-der örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kadir Has Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaya, S. (2013). *Selçuklularda toplumsal ve kültürel hayat* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ.
- Kaymakçı, S. (2017). Türkiye'de tarih öğretiminin yönelimi üzerine bir değerlendirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 25(6), 2153-2172.
- Kaymakçı, S. ve Er, H. (2009). Türk inkılâp tarihi ve Atatürkçülük konularının öğretimi üzerine yapılan tezlerin analizi. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 165-180.
- Kirez, A. (2008). *1960-1980 yılları arası Türkiye'de tarih ders kitaplarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.
- Koçak, A. (2016). Osmanlı Türk toplumunun modernleşmesinde yeni bir model: Avrupalı mürebbiyeler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 40, 59-71.

- Koçer, D. (2009). Demokrat Parti dönemi (1950-1960) kadın dergilerinde kadın imajı. *Türk Dünyası Dergisi*, 1(2), 131-143.
- Kolay, H. (2009). *Cahit Uçuk'un öz yaşam öyküsü: Otobiyografi ve kadın tarihi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Komut, S. (2011). Türkiye' de kadın, cinsellik ve kürtaj. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 3(1), 87-95.
- Koyuncu-Şahin, M. ve Çoban, A. (2019). Türkiye'de eğitim alanında toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalara toplu bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(64), 587-599.
- Köse, M. (2004) *Tarih öğretiminde kadın ve Türk kadını imajı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Köse, M. (2011). *Tarih öğretiminde kadın imajının yeniden inşası* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM] (2019a). *Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planlari-2018-2023/> adresinden 02 Ağustos 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM] (2019b). *KSGM İzleme ve Değerlendirme Raporları*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/izleme-ve-degerlendirme-raporlari/> adresinden 02 Ağustos 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü [KSGM] (2019c). *KSGM Kadına Şiddet*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planlari/> adresinden 02 Ağustos 2019 tarihinde erişilmiştir.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesinde Türk kadını*. Ankara: T. C. Başbakanlık Aile ve Araştırma Kurumu Yayınevi.
- Kurnaz-Şahin, F. (2017). Kültür ve imge Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türk basınında Amerikan kadın imgesi. *Selçuklu Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 41, 307-329.
- Kuşçu, A. D. (2016). Selçuklu devlet yönetiminde kadının yeri: Altuncan Hatun örneği. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 173-191.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk anayasalarında kadın hakları ve gelişimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 328-352.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, S. A. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27.
- Küçük, M. ve Bağ, H. (2016). 4 ve 5. sınıf öğrencilerinin bilim insanı imajlarının karşılaştırılması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(2), 125-138.

- Küçükkerdebil, E. (2018). *Mevlânâ'nın gözüyle XIII. yüzyıl Anadolu'sunda toplumsal yaşam* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Külahçı, Ş. G. (1987). Ders kitaplarında bir başka boyut. *Fırat Üniversitesi Dergisi*, 1(1), 3-7.
- Maydaer, S. (2006). Osmanlı klasik döneminde kadınların servet edinme yolları (Bursa örneği). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 30-46.
- Mazak, A. (2018, Eylül). *Ahice bir esnaf örneği: Bandırmalı Tatlıcı Ali Efendi*. Uluslararası Bandırma ve Çevresi Sempozyumu'nda sunulan bildiri, On Yedi Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018a). Taslak ders Kitapları ve e-içeriklerinin panel incelemesi. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_04/11161342_kurul_mu776tal_aasY.pdf adresinden 16 Haziran 2018 tarihinde erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018b). Ders kitapları yönetmeliği. http://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2015_10/15022312_yonetmelikdegisi_kligi_derskitaplari_14102015.pdf adresinden 16 Haziran 2018 tarihinde erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB] (2018c). Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812104016155%C4%B0NKILAP%20TAR%C4%B0H%C4%B0%20VE%20ATAT%C3%9CRK%C3%87%C3%9CL%C3%9CK%20%C3%96%C4%9ERET%C4%B0M%20PROGRAMI.pdf> adresinden 16 Haziran 2018 tarihinde erişildi.
- Metin, A. (2011). Kimliğin toplumsal inşası ve geleneksel kadın kimliğinin aktarımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2(1), 74-92.
- Michel, A. (1986). *Feminizm*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Millett, K. (2011). *Cinsel politika*. (S. Selvi, Çev.). İstanbul: Payel Yayıncılık.
- Moon, G. (2009). *Pozitif ayrımcılık* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Mora, N. (2005). Kitle iletişim araçlarında yeniden üretilen cinsiyetçilik ve toplumda yansması. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 2(1), 1-7.
- Moroğlu, N. (2012). Kadına yönelik şiddetin önlenmesi 6284 sayılı yasa ve İstanbul Sözleşmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 357-380.
- Muhammethacı, K. (2001). Efsane ve rivayetlerde tasvir edilen kadın tipleri üzerine. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 12(2), 713-720.
- Mutlu, N. (2009). *Popüler kadın dergilerinde kadın temsili (Örnek olay: Cosmopolitan örneği)* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Notz, G. (2018). *Feminizm* (2. baskı). (S. D. Çetinkaya, Çev.). Ankara: Phoenix.

- Okkalı, İ. C. (2019). II. Meşrutiyet Dönemi resim sanatında nesne ve özne olarak kadın. *Art-Sanat Dergisi*, 11, 47-70.
- Osma, K. (2006). Cumhuriyet Dönemi anıt heykellerinde kadın imgesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30, 89-107.
- Öney, G. (2008). Tarihten yansımalarla Büyük Selçuklu seramiklerinde kadın. *Sanat Tarihi Dergisi*, 17(1), 55-76.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal cinsiyet temelinde Türkiye’de kadın ve eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(33), 93-112.
- Özçatal, E. Ö. (2011). Ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve kadının çalışma yaşamına katılımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 21-39.
- Özçelik, Ş. (2018, Mayıs). *Osmanlı ve Cumhuriyet tarihçiliğinin madun bırakılmış yüzü: Kadın tarihi*. V. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu’nda sunulan bildiri, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Özdemir, S. (2012). Resim eğitiminde kadın figürü kullanımının eğitim açısından yeri ve önemi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özelmacı, Ş. ve Çakır, U. (2019). Kadın kahramanlarımızdan bir milis: Gördesli Makbule. *Takvim-i Vekayi*, 7(1), 1-23.
- Özer, K. (2019). *Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye’de kadınlara yönelik hazırlanan bloglarda kadının temsili üzerine bir inceleme* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özger, Y. (2012). Osmanlı’da kadınların memuriyette istihdamı meselesi ve sicil-i ahvâlde kayıtlı memurelerin resmi hal tercümeleri. *Uluslararası Tarih Dergisi*, 4(1), 419-447.
- Özgökbil-Bilis, P. ve Bilis, A. E. (2013). Kadına yönelik cinsel şiddetin medyada temsili: “Fatmagül’ün suçu ne?” ve “öyle bir geçer zaman ki” adlı televizyon dizileri örnekleri. *Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yeni Düşünceler Dergisi*, 7, 95-112.
- Özgün-Çelik, A. (2019). *Feminist bir politika tahayyülü: kadınların yerel yönetimlerde temsili* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, R. (2013). İlköğretim ders kitaplarında kadın figürü. *Akademik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 617-631.
- Özteke, F. (2006). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde tarih eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Öztoprak, S. (1999). *Atatürk dönemi kadın eğitimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özüçetin, Y. ve Nadar, S. (2010). Atatürk ilkeleri ve İnkılap Tarihi dersinin üniversiteler düzeyinde okutulmaya başlanması ve gelinen süreç. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 466-477.
- Papatya, N. ve Karaca, Y. (2011). Kadın imgesi kullanılan reklamlara yönelik tüketicinin tutum ve davranışlarının değerlendirilmesi. *Harran Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(1), 69-100.
- Pingel, F. (2004). *Ders kitaplarını araştırma ve düzeltme rehberi*. (N. Elhüseyni, Çev.). Ankara: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Pingel, F. (2010). *United nations educational scientific cultural organization guide book on textbook research and textbook revision*. Paris: Published by United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Piyale, M. (2013). [Türk tarihi ve kültürü: Ders notları: Konu resimleri ve haritaları]. Yayınlanmamış ders notu.
- Redmond, J., Valiulis, M., Raftery, D. and, Harford, J. (2006). Imperfecttools the role of textbooks in providing a gender balanced history curriculum in Ireland. *International journal of learning*, 12(10), 179-186.
- Roax, J. P. (1989). Ortaçağ Türk Kadını. (G. Yılmaz, Çev.). *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 6(18), 693-724.
- Rousseau, J. J. (2011). *Emile ya da çocuk eğitimi üzerine*. (Y. Avunç, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sagaert, C. (2017). *Kadın çirkinliğinin tarihi*. (S. Kenç, Çev.). İstanbul: Maya Yayınları.
- Salami, A. and Ghajarieh, A. (2016). Culture and gender representation in Iranian school textbooks. *Sexuality & Culture*, 20, 69-84.
- Salman, H. (2005). *İdadi mekteplerinin tarihsel gelişimi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sarhanlı, A. (2008). *İzlenimci (empresyonist) resimde kadın imgesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Sarıtaş, E. ve Şahin, Ü. (2018). Hayat bilgisi ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48, 463-477.
- Savaş, B. ve Arslan, Ö. (2014). T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin öğretiminde filmlerin kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(8), 129-147.
- Sayılan, F. (2012). *Toplumsal cinsiyet ve eğitim: Olanaklar ve sınırlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Schocker, J. B. and Woyshner, C. (2013). Representing african american women in U.S. History Textbooks. *The Social Studies*, 104(31), 23-32.

- Schoeman, S. (2009). The representation of women in a sample of post-1994 south african school history textbooks. *South African Journal of Education*, 29, 541-556.
- Schwab, K. (2016). *Dördüncü sanayi devrimi*. (S. Talay, Çev.). İstanbul: Optimist Yayın Grubu.
- Severge, Y. E. (1998). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik- ilköğretim ders kitapları üzerinde yapılmış bir içerik çözümlemesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sezer, E. (2018). *Türkiye’de kadın hareketinin tarihsel gelişimi: Tekirdağ örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.
- Soyer, S. (2017). *İki kadın bir feminizm*. Ankara: Net Kitap Yayıncılık.
- Sönmez, K. (2020). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarının toplumsal cinsiyet açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Sümer, S. Z. (2009). *Tarih içinde görünürlükten kadınların tarihine: Amerikan kadın romanında feminist bir bilinç ve politika* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Şahin, E. (2018). Geçmişten günümüze kadın süreli yayınlarına karşılaştırmalı bir yaklaşım. *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(16), 86-105.
- Şakar, M. (2018). *1938-2018 yılları arası ilkokul 4. sınıf tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarındaki Orta Çağ konularının görsel açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Giresun.
- Şener, S. (1990). Tiyatro eserlerimizde kadın imajı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 33(1/2), 467-475.
- Tangülü Z. ve Süvari Ş. (2018). 2005 Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük öğretim programı ile 2018 T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük programının karşılaştırılması. *Tarih Okulu Dergisi*, 12(38), 235-254.
- Tarlakazan, E. (2017). Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk yıllarında afişlerde imge olarak kadın: Gösterge bilimsel bir analiz. *Anadolu Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 7(1), 180-197.
- Taş, N. F. (2016). Tanzimat Dönemi’ne ait neşredilmemiş Osmanlı nizamnâmelerinde kadının yeri. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2-11), 11-16.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] (2019a). *Pekin deklarasyonu ve eylem platformu*. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf> adresinden 11 Ocak 2019 tarihinde erişildi.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] (2019b). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı: Türkiye Cumhuriyeti anayasası*.

https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf adresinden 04.01.2019 tarihinde erişildi.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2019a). *Kadın*. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c2ba71a7cd9b2.36640393 adresinden 01 Ocak 2019 tarihinde erişildi.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2019b). *Erkek*. http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c334e0088ec08.35520888 adresinden 04 Ocak 2019 tarihinde erişildi.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2019c). *Cinsiyet*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c372db12e02b7.85011584 adresinden 04 Ocak 2019 tarihinde erişildi.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2019d). *Eğitim*. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cb5174cc099b2.95694422 adresinden 08 Nisan 2019 tarihinde erişildi.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2019e). *Temsil*. <http://sozluk.gov.tr/> adresinden 29 Ağustos 2019 tarihinde erişildi.

Teceren, E. (2019). Türkiye’de kadın konusu üzerine yazılan lisansüstü tezlerin bibliyometrik incelemesi: (2008-2018). *İşletme Bilimi Dergisi*, 7(2), 499-530.

Tekin, S. (2010). Osmanlı’da kadın ve kadın hapishaneleri. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 29(47), 83-102.

Tezer-Asan, H. (2006). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik ve öğretmenlerin cinsiyetçilik algılarının saptanması*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Tonga, D. (2007). *İlköğretim 5. sınıf M.E.B. sosyal bilgiler ders kitabında yer alan görsel materyallerin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Topcuoğlu, Z. (2019). *Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki tarihi şahsiyetlerin araştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.

Toplum Gönüllüleri Vakfı (2016). *Genç kadının politika belgesi* (Araştırma Raporu). İstanbul: Sağlıkta Genç Yaklaşımlar Derneği.

Tümer-Erdem, Y. (2007). *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kızların eğitimi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Türel, N., ve Çağlar, N. (2010). Yerel yönetimde kadın temsili: Isparta ili örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 2(1), 16-40.

Türnüklü, A. (2001). Eğitim bilim alanında aynı araştırma sorusunu yanıtlamak için farklı araştırma tekniklerinin birlikte kullanılması. *Eğitim ve Bilim*, 26(120), 8-13.

- Ulucan, D. (2013). Eşitlik ve pozitif ayrımcılık [Özel sayı]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15, 369-383.
- URL-1, <https://ekmekvegul.net/sectiklerimiz/gunun-ilki-ilk-profesyonel-kadin-yazar-christine-de-pisan> *Christine de Pisan*. 4 Ocak 2019.
- URL-2, <https://www.thoughtco.com/wspu-founded-by-emmeline-pankhurst-1779177> *Emmeline Pankhurst*. 24 Haziran 2020.
- URL-3, <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/kad%C4%B1n> *Kadın*. 2 Ağustos 2019.
- URL-4, <http://www.felsefetası.org/lykurgos-ve-spartada-utopik-yasam/> *Lykurgos yasaları*. 11 Ocak 2019.
- URL-5, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-kadnn-statusu-komisyonusunun-62-oturumu-12-23-m/> *Kadının statüsü komisyonu 62. oturum*. 11 Ocak 2019.
- URL-6, <http://www.gei.de/en/events/article/news/detail/News/awards-for-the-best-textbooks.html> *Georg Eckert enstitüsü*. 11 Şubat 2019.
- Useev, N. (2012). Köktürk harfli Yenisey Yazıtları'ndaki kadını bildiren kelimelerin anlamına göre Eski Türkler'de kadın imajı. *Dil Araştırmaları*, 11, 57-66.
- Uysal, Z. (2014). *Osmanlı toplumunda kadın: Konya örneği 1670-1680* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Üste, R. B. (2017). Neo-liberal siyaset ve kadın. *Sosyal Bilimler Çalışmaları*, 5(9), 321-343.
- Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın haklarının gerekçelendirilmesi*. (D. Hakyemez, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Wollstonecraft, M. (2014). *Thoughts on the education of daughters: With reflections on female conduct, in the more important duties of life*. New York: Cambridge University Press.
- Yapar-Gönenç, A. (2006). Fransa'da ve Türkiye'de kadın hakları hareketleri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 27, 63-84.
- Yavuz, Ş. (2007). *Son çocukluk dönemi öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin benlik saygısı ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yaylı, H., ve Eroğlu, G. (2015). Yerel katılım bağlamında Türkiye'de kadın temsili. *Uluslararası Bilim, Kültür ve Spor Dergisi*, 3, 504-524.
- Yeğın, S. (2017). *Siyasetnameye göre Nizâmülmülk'ün devlet ve toplum anlayışı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

- Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Kadınına modernleştirme girişimleri: Türk ve dünya basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16(24), 321-368.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2016). *Ortaokul 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi: Eskişehir örneği* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yılmaz, Ş. (2009). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sıbyan mekteplerinde yenilik ve gelişmeler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.
- Yumuşak, A. (2013). *Üniversite öğrencilerinin flört şiddetine yönelik tutumları, toplumsal cinsiyetçilik ve narsistik kişilik özellikleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Akadlı-Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2), 128-161.
- Zor, A. (2008). *Geçmişten günümüze Türk kadını ve bunların ilköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarına yansımaları* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

8. EKLER

Ek 1. Valilik İzni

T.C.
TRABZON VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 82438636-605.99-E.6440264
Konu : Bilimsel Çalışma İzni
(NİL ÇELİKAL)

28/03/2019

VALİLİK MAKAMINA

Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi NİL ÇELİKAL'ın "**8.Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında Kadının Temsili**" isimli çalışması kapsamında Akçaabat ve Ortahisar ilçelerindeki ortaokullarda çalışma yapma isteği Müdürlüğümüz Araştırma İzinleri Değerlendirme Komisyonu tarafından incelenmiştir.

Bahsi geçen çalışmanın eğitim öğretimi aksatmayacak şekilde; 2018-2019 eğitim öğretim yılında yapılması gerekmektedir.

Araştırmacının 2017/25 sayılı genelge çerçevesinde hareket etmesi, **izinsiz herhangi bir ses ve görüntü kaydı yapılmasına kesinlikle izin verilmemesi**, elde edilen verilerin çalışma kapsamı dışında kullanılmaması, **mühürlü anket ve ölçeklerin kullanılması** ve sonuçların bir örneğinin Ar-Ge birimine teslim edilmesi kaydıyla, çalışmanın okul müdürlerinin de uygun göreceği zamanlarda ve kontrolünde uygulanması Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınca da uygun görüldüğü takdirde olularınıza arz ederim.

Hızır AKTAŞ
Millî Eğitim Müdürü

OLUR
28/03/2019
Ayhan DURMUŞ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek 2. Açık Uçlu Anket

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında Kadının Temsili Anket Formu

I. Yönerge

Merhaba, ben Nil Çelikal; Trabzon Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisiyim. 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı metin ve görsellerinde kadının temsili hakkında araştırmaktayım. Araştırmamın amacı kullanılan ders kitabında kadının nasıl temsil edildiğini ortaya koymaktır.

Paylaşacağınız veriler; bilimsel araştırma etiği gözetilerek, araştırma amacına ulaşmak için kullanılacak olup bu amaç dışındaki herhangi bir konuda kullanılmayacaktır. Soruları; içtenlikle değerlendirip, bilime katkı sağlayacağınızı göz önünde bulundurarak cevaplamanızı diliyorum.

Ankete İlişkin Temel Kavramlar:

- a) **Toplumsal Cinsiyet:** Ailenin, çevrenin ve toplumun cinsiyete yüklediği rollerdir.
b) **Toplumsal Cinsiyet rolleri:** Oluşturulan toplumsal cinsiyet olgusunun, bireylere eril veya dişil olma durumlarına göre, biçimlendirdiği görevlerdir.
c) **Temsil:** Herhangi bir konu üzerinden, birinin veya bir şeyin farklılaşan özelliklerini gösterme, aktarma, anlatma ya da tanıtmaya durumu.
d) **Ders Kitaplarında Kadın Temsili:** Kadının ders kitabı içerisindeki metinler ve görseller aracılığıyla; çeşitli davranış, görünüş ve roller açısından tanıtılmasıdır.

1. BÖLÜM

1.1: Cinsiyetiniz:

Kadın ( ) Erkek ( )

1.2: Mezun olduğunuz fakülte:

Eğitim Fak. ( ) Edebiyat Fak. ( ) Diğer ( )

1.3: Eğitim düzeyiniz:

Ön Lisans ( ) Lisans ( ) Yüksek Lisans ( ) Doktora ( )

1.4: Mesleki deneyiminiz:

0-5 ( ) 6-10 ( ) 11-15 ( ) 16-20 ( ) 21-25 ( ) 26+ ( )

1.5: Görev yapılan ilçe:

Akçaabat ( ) Ortahisar ( )

Mesut KAŞ
Trabzon İMNH Eğitim Müdürlüğü
S.Ü. 14114

Ek 2'nin devamı

2. BÖLÜM

2.1. Eğitimde toplumsal cinsiyet temsiliyle ilgili herhangi bir eğitim aldınız mı? Eğer bir eğitim aldıysanız aldığımız eğitimin niteliği nedir?

2.2. Eğitim materyallerinde (ders kitabı, diğer görsel ve işitsel materyaller vb.) kadının erkekler gibi temsil edilip edilmemesi gerektiği konusunda ne düşünüyorsunuz? Görüşlerinizi yazar mısınız?

2.3: Sosyal Bilgiler dersinin kadının temsili için uygun bir ders olup olmadığını açıklar mısınız?

2.4: Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kadının yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz? Görüşlerinizi yazar mısınız?

3. BÖLÜM

3.1: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadın mı, yoksa erkek mi daha fazla temsil edilmelidir. Görüşlerinizi yazar mısınız?

3.2: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı metinlerinde kadının yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz? Eğer cevabınız evetse, gerekçenizi açıklar mısınız?

3.3: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadınlar en çok hangi rollerde temsil edilmektedir. Bu rollerden metinlerde en çok yer alan 5 rolü sıralar mısınız?

Mesut KAŞ
Trabzon İl Milli Eğitim Müdürlüğü
Şube Müdürü

Ek 2'nin devamı

3.4: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadının en çok ve en az temsil edildiği üniteler hangileridir?

3.5: Size göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının metinlerinde hangi ünite ve ünitelerde kadına daha fazla yer verilmelidir? Gerekçeleriyle yazar mısınız?

3.6: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadınlarla ilgili kullanılan sıfat ve unvanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

3.7: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları vermektedir?

4. BÖLÜM

4.1: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadın mı, yoksa erkek mi daha fazla temsil edilmelidir. Görüşlerinizi yazar mısınız?

4.2: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadının yeterince temsil edilip edilmediğini gerekçeleriyle açıklar mısınız?

4.3: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadınlar en çok hangi rollerde temsil edilmektedir. Bu rollerden görsellerde en çok yer alan 5 rolü sıralar mısınız?

Ek 2'nin devamı

4.4: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadının en çok ve en az temsil edildiği üniteler hangileridir?

4.5: Size göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının görsellerinde hangi ünite ve ünitelerde kadına daha fazla yer verilebilir?

4.6: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları vermektedir?

4.7: Bu konuda son olarak söylemek istedikleriniz nelerdir?

Katılım göstermeniz ve paylaştığınız bilgilerden dolayı teşekkür ederim.

Ek 3. Yarı Yapılandırılmış Mülakat

SORULAR

- 1: Eğitim materyallerinde (ders kitabı, diğer görsel ve işitsel materyaller vb.) kadının erkekler gibi temsil edilip edilmemesi gerektiği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- 2: Sosyal Bilgiler dersinin kadının temsili için uygun bir ders olup olmadığını açıklar mısınız?
- 3: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadın mı, yoksa erkek mi daha fazla temsil edilmelidir.
- 4: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabı metinlerinde kadının yeterince temsil edildiğini düşünüyor musunuz?
- 5: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadınlar en çok hangi rollerde temsil edilmektedir. Bu rollerden metinlerde en çok yer alan 5 rolü sıralar mısınız?
- 6: Size göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının metinlerinde hangi ünite ve ünitelerde kadına daha fazla yer verilmelidir?
- 7: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki metinlerde kadının konumu kadının temsili açısından hangi mesajları vermektedir?
- 8: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadın mı, yoksa erkek mi daha fazla temsil edilmelidir?
- 9: Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabındaki görsellerde kadının yeterince temsil edilip edilmediğini gerekçeleriyle açıklar mısınız?
- 10: Size göre Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabının görsellerinde hangi ünite ve ünitelerde kadına daha fazla yer verilebilir?
- 11: Bu konuda son olarak söylemek istedikleriniz nelerdir?

Ek 4. Enstitü Araştırma Onayı

T.C.
TRABZON ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
GENEL SEKRETERLİK

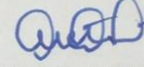
Sayı / Ref. : 81614018-122
Konu / Subj. :Etik Kurul Belgesi

05.03.2019

Sayın, Nil ÇELİKAL

“8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap ve Atatürkçülük ders kitabında kadının temsili” adlı yüksek lisans tezi çalışmanız için gerekli olan Etik Kurul incelemesi Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından yapılmış olup, çalışmanıza onay verilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Atilla ÇİMER
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek 4'ün devamı

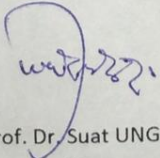
analizine göre yüzeysel bir incelemeyi gerektirmektedir. Betimsel analiz genellikle dokümanların çok fazla fakat zamanın oldukça kısıtlı olduğu zamanlarda kullanılmaktadır.

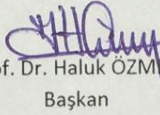
Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından incelenen ve yukarıda detayları verilen araştırma önerisine yönelik Kurul Kararı aşağıda sunulmuştur.

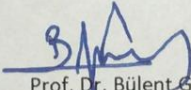
Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmuştur.	☒
Araştırma önerisinin etik açıdan geliştirilmesi gerekmektedir. *	☐
Araştırma önerisi etik açıdan uygun bulunmamıştır. *	☐

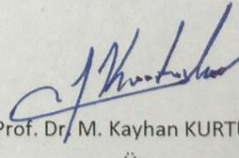
*: Gerekece

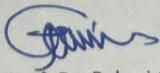
GEREKÇE

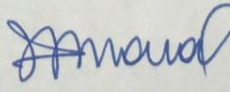

Prof. Dr. Suat UNGAN
Üye

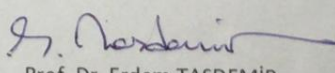

Prof. Dr. Haluk ÖZMEN
Başkan

Prof. Dr. Bülent GÜVEN
Üye

Prof. Dr. M. Kayhan KURTULDU
Üye

Prof. Dr. Rahmi ÇİÇEK
Üye

Prof. Dr. Hasan KARAL
Üye

Prof. Dr. Erdem TAŞDEMİR
Üye

Ek 5. Doküman Analizi

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabında Kadın Temsili Analizi

1. Üniteye İlişkin Genel Bilgiler

- 1.1- Ünitenin İsmi ve Sayfa Sayısı
- 1.2- Üniteye İlişkin Konular
- 1.3- Üniteye Bulunan Görsel Sayısı

2. Ders Kitabındaki Metinlerde Kadın Temsili Analizi

- 2.1- Kadın ve Erkek İsimlerinden Bahsedilen İlk Sayfa
- 2.2- Üniteye Bulunan Kadın ve Erkek İsim Sayısı
- 2.3- Metinlerde Erkek ve Kadınlar İçin Kullanılan Niteleyici Kelimeler
- 2.4- Metinlerde Kullanılan Kadın ve Erkeklerle Yönelik Meslekler
- 2.5- Erkek ve Kadın Üzerinden Cinsiyetçilik Yapan İfadeler

3. Ders Kitabındaki Görsellerde Kadın Temsili Analizi

- 3.1- Kadın ve Erkek Görsellerinin Yer Aldığı İlk Sayfa
- 3.2- Üniteye Bulunan Kadın ve Erkek Görsel Sayısı
- 3.3- Görsellerde Erkek ve Kadınlar İçin Kullanılan Görsel Türleri
- 3.4- Görsellerde Kullanılan Kadın ve Erkeklerle Yönelik Meslekler
- 3.5- Tek Başına Kadınların Bulunduğu Görsel Sayısı
- 3.6- Tek Başına Erkeklerin Bulunduğu Görsel Sayısı
- 3.7- Grup Halinde Kadınların Bulunduğu Görsel Sayısı
- 3.8- Grup Halinde Erkeklerin Bulunduğu Görsel Sayısı
- 3.9- Erkeklerin ve Kadınların Karışık Olduğu Görsel Sayısı
- 3.10- Erkeklerin ve Kadınların Belirgin Olmadığı Görsel Sayısı

Ek 6. Analiz Edilen Ders Kitabının Detaylı Künyesi

8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabının Detaylı Künyesi

Kitabın İsmi: Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 8. Sınıf Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Ders Kitabı

Kitabın Yazarları: Sinan BAYDAR & Ferhat ÖZTÜRK

Kitabın Editörleri: Prof. Dr. Bünyamin KOCAOĞLU & Hakan DELİBALTA

Kitabın Görsel Tasarım Uzmanları: Oktay GÜRBÜZ & Selahattin ACIGÖZ & Emine KARAMUKLU

Kitabın Dil Uzmanı: Ülker YURTEN

Kitabın Rehberlik ve Psikolojik Danışma Uzmanı: Anakız YÖRÜK

Kitabın Basım Yeri: Ankara

Kitabın Basım Tarihi: 28 Mayıs 2018

Kitabın Sayfa Sayısı: 210

ISBN: 978-975-11-4681-6

Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları: Devlet Kitapları Birinci Baskıya Ek

Bu kitap; Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 17.08.2018 gün ve 14865617 sayılı yazısı ile birinci baskıya ek olarak 114.417 adet basılan kitaplardan birisidir.

9. ÖZ GEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

1994 yılında Batman-Gercüş Kayapınar Köyü'nde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini aynı köyde 2008 yılında tamamladı. 2008-2009 öğretim yılında mezun olduğu ilkokuldan, yabancı dille eğitim veren liselere yerleşen iki öğrenciden biri olarak Isparta Şarkikaraağaç Anadolu Lisesi'ne başladı ve 2011-2012 öğretim yılında Sosyal Bilimler alanında bu okulu birincilikle bitirdi.

2012-2013 öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bilim dalına kayıt oldu. Üniversiteyi onur öğrencisi olarak bitirdiği yıl olan 2016'da aynı üniversitenin aynı bölümünde Lisansüstü eğitime başladı. Sosyal Bilgiler Eğitimi alanında uzmanlaşmayı hedefleyen Nil ÇELİKAL, Arapça ve İngilizce bilmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

E-Posta: nl.clkl@hotmail.com